

รายงานฉบับสมบูรณ์

ชุดความรู้เชิงนโยบายจากประสบการณ์การพัฒนา เกษตรอินทรีย์ระดับชุมชน

ภายใต้ “โครงการขับเคลื่อนประเด็นเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพ
ตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2551 สู่การปฏิบัติ”

จัดทำโดย

นางพวงค์ พัฒนพันธ์ชัย

วัลย์พร อดออมพานิช

ตรียดา ตรีมรรคา

สุนีย์ ทองชัย

มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย)

สนับสนุนโดย

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)

ตุลาคม 2552

เส มี ่อ คำ นำ

จากประสบการณ์ชุมชน...สู่ทิศทางการพัฒนา

การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในระดับชุมชนของทั้ง 4 ชุมชน ในสี่ภาคทั่วประเทศ ซึ่งประกอบด้วย 1) ชุมชนแม่ทา ต.แม่ทา อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่ 2) กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา 3) กลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบลท่อม อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ และ 4) โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ ตำบลวัดจันทร์ อำเภอสทิงพระ จ.สงขลา แม้จะแตกต่างกันในรายละเอียดของการดำเนินงาน ผลที่เกิดขึ้น ไปจนถึงบทเรียนและประสบการณ์ต่าง ๆ หากแต่สิ่งที่เหมือนกันคือ ทุกกรณีศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการวิเคราะห์ ทบทวน และค้นหาแนวทางจัดการตัวเอง ควบคู่ไปกับการประสานความร่วมมือกับองค์กรภายนอก เพื่อให้หลุดพ้นจากปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ จนกล่าวได้ว่าสามารถเป็นข้อพิสูจน์ได้อย่างค่อนข้างชัดเจนว่า แนวทางการพัฒนาที่เอาชุมชนเป็นตัวตั้ง น่าจะเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสำหรับการดำเนินนโยบายการพัฒนาของประเทศได้

ถึงวันนี้ กล่าวได้ว่ามีชุมชนที่ลุกขึ้นมาจัดการตัวเองนับร้อยนับพันแห่งกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ มีชุดประสบการณ์ที่สามารถนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้อย่างน่าสนใจแตกต่างหลากหลายกันไป ชุดประสบการณ์ของทั้ง 4 ชุมชนในการศึกษาครั้งนี้ จึงนับเป็นเพียงส่วนน้อยจำนวนหนึ่งเท่านั้น หากผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบายต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนอย่างแท้จริง ก็คงไม่มีทางอื่นใดที่ดีไปกว่าการกลับไปศึกษาหารือกับชุมชน

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาและสังเคราะห์ประสบการณ์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของชุมชนทั้ง 4 ชุมชน สามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาและข้อเสนอในเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดทำและดำเนินการตามแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ระดับชุมชนและท้องถิ่นแบบครบวงจรภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554 ได้ในระดับหนึ่ง

ขอขอบคุณ “โครงการขับเคลื่อนประเด็นเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพ ตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2551 สู่การปฏิบัติ” โดยมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ที่ทำให้เกิดรายงานฉบับนี้ และขอขอบคุณเกษตรกรและผู้ปฏิบัติในพื้นที่ทุกท่านที่ให้ข้อมูลและความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาครั้งนี้ และเหนือสิ่งอื่นใดขอขอบคุณทุกท่านที่ช่วยขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของประเทศไทยมาจนถึงวันนี้

คณะผู้ศึกษา

ตุลาคม 2552

สารบัญเนื้อหา

	หน้า
เสมือนคำนำ	ก
สารบัญเนื้อหา	ข
สารบัญตาราง	ค
สารบัญภาพ	ค
สารบัญแผนผัง	ค
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 และ แผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2551-2554	5
บทที่ 3 ประสบการณ์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ชุมชนภาคเหนือ ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่	25
บทที่ 4 ประสบการณ์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ชุมชนภาคกลาง กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา	55
บทที่ 5 ประสบการณ์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ชุมชนภาคอีสาน กลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบลทมอ อ.ปราสาท จ.สุรินทร์	75
บทที่ 6 ประสบการณ์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ชุมชนภาคใต้ โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ ตำบลวัดจันทร์ อำเภอสทิงพระ เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน จ.สงขลา	105
บทที่ 7 บทสังเคราะห์ประสบการณ์ การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ระดับชุมชน	117
บทที่ 8 ข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของชาติ จากประสบการณ์ ของภาคประชาชน	149
บรรณานุกรม	155

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2-1 แนวทางการกำหนดนโยบายการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ	19
ตารางที่ 2-2 แนวทางการพัฒนาตามยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์แห่งชาติ	20
ตารางที่ 7-1 ประมวลประสบการณ์ของชุมชนต้นแบบ	118

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 3-1 สภาพทั่วไปของชุมชนแม่ทา	28
ภาพที่ 3-2 การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนในชุมชน	29
ภาพที่ 3-3 ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของชุมชนแม่ทา	48
ภาพที่ 3-4 ตลาดนัดเกษตรอินทรีย์	49
ภาพที่ 4-1 การรวมกลุ่มประชุมและทำกิจกรรมต่างๆ	59
ภาพที่ 4-2 การจัดการแปลงในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน	61
ภาพที่ 5-1 สภาพพื้นที่ของตำบลท่อมในปัจจุบัน	78
ภาพที่ 5-2 ระบบเกษตรอินทรีย์ทั้งในระบบไร่นาและสวนผสมผสาน	86
ภาพที่ 5-3 ตลาดสีเขียวเมืองสุรินทร์	96
ภาพที่ 5-4 ปศุสัตว์อินทรีย์ในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน	98
ภาพที่ 6-1 การรวมกลุ่มทำกิจกรรมของชุมชนวัดจันทร์	106
ภาพที่ 6-2 วิถีโหนด-นา ในคาบสมุทรสทิงพระ	108
ภาพที่ 6-3 ระบบการผลิตเกษตรปลอดภัยในชุมชน	113

สารบัญแผนผัง

	หน้า
แผนผังที่ 2-1 แนวทางการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์จากภาครัฐตามนโยบายเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ	17
แผนผังที่ 5-1 โครงสร้างการบริหารจัดการโครงการนำร่องฯ ภูมินิเวศน์อะเชิงเทรา	64
แผนผังที่ 7-1 กรอบสังเคราะห์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์จากชุมชนต้นแบบ	117
แผนผังที่ 8-1 กรอบแนวทางการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ระดับชุมชนและท้องถิ่น	152

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

ตลอดเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมา ด้วยทิศทางนโยบายประเทศมุ่งเน้นแต่การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เน้นการสร้างรายได้ และการค้าการส่งออกเป็นหลัก ถึงวันนี้ดูเหมือนว่าปัจจัยต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาความยากจนและปัญหาหนี้สินสะสมของเกษตรกรจำนวนมากในสังคมไทย จากการเปลี่ยนวิธีการเกษตรแบบดั้งเดิมที่เป็นวิถีชีวิต มีการพึ่งพาธรรมชาติ และเป็นการทำเกษตรแบบผสมผสาน กลายมาเป็นการทำเกษตรในเชิงเดี่ยวพึ่งพาปัจจัยภายนอก ปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและผลกระทบต่อสุขภาพทั้งเกษตรกรและผู้บริโภคในช่วงที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสความห่วงใยในเรื่องสุขภาพ และความตื่นตัวในเรื่องการบริโภคอาหารปลอดภัยของผู้บริโภคในประเทศที่พัฒนาแล้ว มาจนถึงความตื่นตัวของผู้บริโภคในสังคมไทย ได้กลับมาเป็นแรงผลักดันให้ภาครัฐเริ่มหันกลับมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคเกษตรไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนมากขึ้น

กล่าวได้ว่า รัฐบาลหนึ่งที่ภาครัฐได้แสดงให้เห็นว่าให้ความสำคัญกับระบบการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ คือ ในปี 2548 ได้มีการสนับสนุนให้เกษตรกรอินทรีย์เป็น “วาระแห่งชาติ” เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และสร้างโอกาสให้ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตอาหารปลอดภัยและพร้อมที่จะเป็นครัวโลกในอนาคต จนกระทั่งนำมาสู่การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554 ขึ้น โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2551 เพื่อเป็นกรอบแนวทางสำคัญของการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทย ในระยะ 4 ปี

แต่ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาลงไปในระดับพื้นที่ กลับค้นพบข้อเท็จจริงที่ว่าแนวคิดแนวทางการค้นหาทางเลือกทางออกจากทิศทางการพัฒนาระบบเกษตรกระแสหลัก ได้ก่อเกิดขึ้นมายาวนานนับเป็นเวลากว่า 20 ปีแล้ว ซึ่งจากข้อความในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554 ก็ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าการปรับเปลี่ยนในระดับชุมชนมาจาก “ความตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบต่างๆ จากการทำการเกษตรเคมี และได้มีการรวมกลุ่มและตัดสินใจที่จะดำเนินเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม รวมทั้งมีการศึกษาและพยายามหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ประกอบกับได้การหนุนเสริมจากองค์กรพัฒนาเอกชน จนได้ต้นแบบในการพัฒนาเกษตรกรรมแบบยั่งยืนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเป็นการทำการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี ลดการพึ่งพิงปัจจัยภายนอกทำให้ในระยะยาวต้นทุนการผลิตลดลง ตลอดจนมีสุขภาพดีขึ้น ระบบนิเวศและ

ทรัพยากรธรรมชาติในไร่นาดีขึ้น และมีแหล่งอาหารเพื่อบริโภคที่หลากหลายขึ้นในครัวเรือน และสามารถแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน ทำให้เกิดความเอื้ออาทรในชุมชน รวมทั้งสามารถพัฒนาจากแนวคิดระดับปัจเจกบุคคลและครอบครัว ไปสู่การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่าย เพื่อช่วยกันพัฒนาระบบการผลิตในรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืนทั้งกระบวนการ เพื่อสร้างการพึ่งพาตนเองและยกระดับการพัฒนาตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

ถึงวันนี้ ในระดับนโยบายได้ยอมรับแล้วว่า เกษตรอินทรีย์ถือเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่มีศักยภาพเพื่อการพัฒนาการเกษตรของไทยอย่างยั่งยืน ที่ทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความมั่นคงและความปลอดภัยในสุขภาพ โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีความสอดคล้องกับการขยายตัวของกระแสความต้องการผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ในประเทศและต่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นคำถามตามมาหลังจากภาครัฐได้ประกาศนโยบายเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ คือ นโยบายดังกล่าวได้นำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพียงใด มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในระดับชุมชนตามความมุ่งหมายของยุทธศาสตร์หรือไม่ อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหนุนเสริมระหว่างแนวทาง/แผนงานการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในระดับชุมชนกับ แผนปฏิบัติการตามยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ มีความสอดคล้องกันมากน้อยเพียงใด

งานศึกษาชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของการค้นหาคำตอบข้างต้น โดยมีความมุ่งหมายสำคัญในการเชื่อมโยงบทเรียนและประสบการณ์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ระดับชุมชน มาสู่การพัฒนาข้อเสนอ/แนวทางการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554 เพื่อให้การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศเป็นไปอย่างเหมาะสมสอดคล้อง ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและหน่วยงาน องค์กรภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างแท้จริง

ขอบเขตการศึกษา

1. ทบทวนและวิเคราะห์แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554 และ แผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2551-2554

2. ศึกษาประสบการณ์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ระดับชุมชน จำนวน 4 กรณีศึกษา ซึ่งกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ 4 ภาคของประเทศ ได้แก่

- ชุมชนแม่ทา ต.แม่ทา อ.แม่อน จ.เชียงใหม่
- กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา
- กลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบลทอม อ.ปราสาท จ.สุรินทร์

- โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ ตำบลวัดจันทร์ อำเภอสทิงพระ เครือข่าย
เกษตรกรรมทางเลือก จ.สงขลา

3. ประมวลสังเคราะห์ประสบการณ์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ระดับชุมชน

4. จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในทิศทางการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศ จาก
ประสบการณ์ของภาคประชาชน

ระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลา 4 เดือน

ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2552 ถึง เดือนกันยายน 2552

คณะผู้ศึกษา

นายนาถพงศ์	พัฒนพันธ์ชัย	คณะผู้ศึกษา
นางสาวสุนีย์	ทองชัย	คณะผู้ศึกษา
นางสาววัลย์พร	อดออมพานิช	คณะผู้ศึกษา
นางสาวตรียดา	ตรีมรรคา	คณะผู้ศึกษา

องค์กรรับผิดชอบ

โครงการขับเคลื่อนประเด็นเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพ ตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ
ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2551 สู่การปฏิบัติ

มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย)

องค์กรสนับสนุน

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)

บทที่ 2

แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 และ แผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2551-2554

หลักการและเหตุผล

การทำการเกษตรในรูปแบบเกษตรเชิงเดี่ยวตามแนวทางปฏิวัติเขียว (Green Revolution) ที่พึ่งพิงปัจจัยภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมี เป็นต้น ที่มุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตรให้สูงขึ้น โดยมุ่งหวังการสร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นหลัก แม้จะทำให้ประเทศไทยสามารถเพิ่มผลผลิตการเกษตรให้สูงขึ้นได้ แต่ในทางกลับกันยังมีเกษตรกรในชนบทของไทยอีกเป็นจำนวนมากที่ยังคงยากจน และถูกกระทบจากปัจจัยทั้งภายนอกและภายในประเทศได้ง่ายโดยไม่สามารถควบคุมได้ ผลกระทบจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวหรือเกษตรเคมีได้ทำลายสภาพแวดล้อมทางการเกษตร โดยเฉพาะความอุดมสมบูรณ์ของดิน ซึ่งทำให้ผลผลิตในช่วงต่อมาลดลงเป็นลำดับ และต้องเพิ่มปริมาณการใช้ปัจจัยการผลิตมากขึ้น เพื่อรักษาปริมาณผลผลิตให้ได้มากเท่าเดิม อันเป็นผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น เกษตรกรต้องประสบปัญหาภาวะหนี้สิน และปัญหาสารพิษตกค้างจากสารเคมีที่ใช้เป็นปัจจัยการผลิต ซึ่งมีผลต่อสุขภาพของเกษตรกร ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม

จากสภาพผลกระทบที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ประกอบกับทิศทางการพัฒนาทั้งของโลกและในประเทศไทย ที่มีทิศทางขยายตัวเพิ่มขึ้นตามกระแสความหวังใยในเรื่องสุขภาพ การบริโภคอาหารปลอดภัยการมุ่งเน้นการพัฒนาประเทศไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนมากขึ้น รวมทั้งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากการถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง ที่มีสาเหตุมาจากการบุกเบิกพื้นที่ป่าไม้ การใช้สารเคมี อันนำมาซึ่งปัญหาภาวะโลกร้อนที่ทั่วโลกกำลังเผชิญอยู่ ทำให้ภาครัฐได้ให้ความสำคัญกับระบบการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2548 ได้สนับสนุนให้มีเกษตรอินทรีย์เป็นวาระแห่งชาติ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และสร้างโอกาสให้ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตอาหารปลอดภัยและพร้อมที่จะเป็นครัวโลกในอนาคต

แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ.2551-2554¹

แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ.2551-2554 โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2551 เพื่อเป็นกรอบแนวทางสำคัญของการพัฒนา

¹ ข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

เกษตรอินทรีย์ของประเทศไทย ในระยะ 4 ปี นับว่าเป็นแผนฉบับแรกที่จัดทำขึ้น โดยการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน ประชาชนชาวบ้าน และผู้ทรงคุณวุฒิ ภายใต้การกำกับของคณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ทำให้เกิดการบูรณาการของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภค สร้างความมั่นคงทางอาหาร สร้างรายได้และแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกร เกิดการปรับวิถีการผลิตทางการเกษตรที่เกื้อกูลธรรมชาติ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของสินค้าเกษตรอินทรีย์ และสร้างเครือข่ายให้เข้มแข็งและเชื่อมโยงทั้งระบบ รวมทั้งพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่สำคัญในระดับภูมิภาค ซึ่งมีหลักการสำคัญ คือ

(1) ยึดแนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลาง ทั้งกลุ่มผู้ผลิตซึ่งเป็นเกษตรกรที่ผลิตวิถีพื้นบ้านและเกษตรกรที่ผลิตเชิงพาณิชย์ กลุ่มผู้บริโภคและกลุ่มผู้ประกอบการ ให้ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม เพื่อแก้ปัญหาความยากจน การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และการพัฒนาที่ยั่งยืน

(2) แนวทางการพัฒนาอยู่บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่เป็นไปในทางสายกลาง มีความสมดุล พอประมาณ มีเหตุมีผลและมีภูมิคุ้มกัน สอดคล้องกับภูมิสังคมแต่ละพื้นที่ และวิถีชีวิตดั้งเดิม เป็นการพัฒนาตามลำดับขั้น โดยเริ่มจากการผลิตเพื่อพอกิน พอใช้ ให้พึ่งตนเองได้ และพัฒนาไปสู่การแลกเปลี่ยนและการรวมกลุ่มช่วยเหลือพึ่งพากันในชุมชนให้เข้มแข็ง แล้วจึงพัฒนาเป็นการผลิตเชิงการค้าและขยายเครือข่ายเชื่อมสู่การค้าระดับประเทศและการส่งออกต่อไป

(3) เน้นการดำเนินงานในเชิงบูรณาการการมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบ และการทำงานที่เป็นเอกภาพระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน เครือข่ายเกษตรกรและศูนย์ประชาชนชาวบ้าน

(4) เป็นแผนยุทธศาสตร์ระยะ 4 ปี ที่ต่อยอดการพัฒนาที่ผ่านมา โดยนำประสบการณ์ที่ผ่านมามาของทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรต่างๆ มาต่อยอดการพัฒนา

ในการบูรณาการยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์นั้น เนื่องจากการเกษตรอินทรีย์ในปัจจุบันของไทยแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้าน และกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในเชิงพาณิชย์ ดังนั้น จากการศึกษาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคาม ของทั้ง 2 กลุ่ม รวมทั้งการพิจารณาเชื่อมโยงบทบาทสำคัญของทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ เพื่อจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติในเชิงบูรณาการ ที่ประกอบด้วยยุทธศาสตร์สำคัญ 4 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและจัดการองค์ความรู้และนวัตกรรม

เพื่อเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้และเทคโนโลยีการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำอย่างบูรณาการทั้งหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้อง และมีการบริหารจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ โดยมีแนวทางที่สำคัญ ได้แก่ การสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมทั้งห่วงโซ่อุปทาน การสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ และการจัดทำฐานข้อมูลเกษตรอินทรีย์ในทุกระดับ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาการเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้าน

เพื่อเป็นการพัฒนารูปแบบการทำเกษตรของเกษตรกรรายย่อยจากเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์ และสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร/กลุ่มเกษตรกรที่ดำเนินเกษตรอินทรีย์ โดยการเชื่อมโยงเครือข่าย การสร้างกระบวนการเรียนรู้และองค์ความรู้ร่วมกัน โดยมีแนวทางที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาการผลิตและสร้างเครือข่ายสู่การพึ่งตนเอง และการพัฒนาช่องทางการตลาดรองรับผลผลิตส่วนเกิน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การเสริมสร้างศักยภาพการเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์สู่สากล

เพื่อเสริมสร้างศักยภาพผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ทั้งในรูปของกลุ่มเกษตรกรและผู้ประกอบการให้มีความเข้มแข็ง และยกระดับมาตรฐานและระบบการตรวจรับรอง รวมทั้งพัฒนาระบบและสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงทางการค้าและการตลาด และการจัดระบบบริการเพื่อการส่งออก เพื่อขยายศักยภาพการผลิตเพื่อการจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยมีมาตรการสำคัญ ได้แก่ การพัฒนาการผลิตและเครือข่ายทั้งระบบเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทย และการพัฒนาตลาดสู่สากล

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ไทย

เพื่อสร้างความร่วมมือและเชื่อมโยงในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบและเอกภาพในการบริหารจัดการ โดยมีมาตรการสำคัญ ได้แก่ การกำหนดกลไกระดับนโยบายในการบริหารจัดการและขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ และการจัดระบบการประสานความร่วมมือเพื่อนำไปสู่การรวมพลังของทุกภาคส่วน

แผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2551-2554

หลังจากที่คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2551 เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันขับเคลื่อนให้บรรลุเป้าหมายที่แผนยุทธศาสตร์ฯ ได้กำหนดไว้ ซึ่งภายหลังสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ และ

กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2551-2554 และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2551 เห็นชอบกรอบแผนปฏิบัติการฯ และกรอบงบประมาณแล้ว

ทั้งนี้ ในการพิจารณากลับกรองโครงการของหน่วยงานต่าง ๆ ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกโดยให้ความสำคัญกับโครงการที่สอดคล้องในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- เป็นโครงการที่มีความสำคัญต่อการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายยุทธศาสตร์ ทำให้เกิดผลสำเร็จของการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม
- เป็นโครงการที่มีผลกระทบสูงต่อการเพิ่มมูลค่า มีความคุ้มค่าต่อการลงทุน และเกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร ผู้ประกอบการและผู้บริโภค
- เป็นโครงการที่มีความพร้อมในการดำเนินโครงการและบริหารโครงการ
- เป็นโครงการที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมดำเนินการของภาคส่วนต่างๆ

แผนปฏิบัติการตามยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและจัดการองค์ความรู้และนวัตกรรม

การดำเนินการตามยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและจัดการองค์ความรู้และนวัตกรรม มีเป้าประสงค์สำคัญ ดังนี้

- เสริมสร้างองค์ความรู้และเทคโนโลยีการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำเพื่อสร้างมูลค่าใหม่ที่มีมาตรฐานให้แก่สินค้าและผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ และมีการบริหารจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การผลิตระดับฟาร์มจนถึงการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว โดยมีค่าเป้าหมายและตัวชี้วัดสำคัญ คือ ผลงานการศึกษาวิจัยด้านเกษตรอินทรีย์ที่มีการนำไปเผยแพร่และประยุกต์ใช้ ได้แก่

- รูปแบบของเทคโนโลยีการผลิตพืชอินทรีย์ตามมาตรฐานสากล ในพืชเศรษฐกิจสำคัญ 9 กลุ่ม คือ ลำไยอินทรีย์ ส้มโออินทรีย์ ถั่วเหลืองฝักสดอินทรีย์ ฝักอินทรีย์ (คะน้า แดงกวา แดงร้าน ถั่วฝักยาว หน่อไม้ฝรั่ง พริกชี้หนู) สมุนไพรอินทรีย์ (กวางเครือขาว กระชายดำ ขมิ้นชัน ไพล ฟ้าทะลายโจร พริกไทย) งาอินทรีย์ กล้วยไข่อินทรีย์ สับปะรดอินทรีย์ และมังคุดอินทรีย์

- รูปแบบการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่แปรรูปและปุ๋ยหมักผสมปุ๋ยชีวภาพ
- องค์ความรู้ด้านปศุสัตว์อินทรีย์
- รูปแบบเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและอาหารสัตว์น้ำ
- งานวิจัยและพัฒนาการเกษตรอื่นที่สนับสนุนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์

- มีบุคลากรและหน่วยงานที่มีความรู้จริง ความเชี่ยวชาญ ความคิดสร้างสรรค์ด้านเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในด้านเกษตรอินทรีย์ โดยมีค่า

เป้าหมายและตัวชี้วัด คือ จำนวนเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ไม่น้อยกว่า 2,000 คน และเกษตรกร/ผู้ประกอบการ ไม่น้อยกว่า 80,000 ราย มีโอกาสได้รับการอบรมและถ่ายทอดความรู้ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์

- จัดทำระบบฐานข้อมูลด้านการเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบ โดยมีค่าเป้าหมายและตัวชี้วัด คือ มีระบบฐานข้อมูลด้านการเกษตรอินทรีย์ทั้งด้านการผลิต การแปรรูป การตลาด กระจายไปยังต่างประเทศอย่างเป็นระบบ และเชื่อมโยงกับฐานข้อมูลของหน่วยงานต่างๆ ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ ไม่ต่ำกว่า 3 หน่วยงาน/ระบบ

ภายใต้เป้าประสงค์ดังกล่าวมีแนวทางที่สำคัญ ได้แก่

1.1 การสนับสนุนงานวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมทั้งห่วงโซ่อุปทาน

ประกอบด้วย 1 แผนงาน 19 โครงการ วงเงินงบประมาณ ปี 2551-2554 รวม 475.36 ล้านบาท ดังนี้

แผนงานวิจัยและพัฒนาสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรม

เป็นการสนับสนุนการวิจัยและสร้างนวัตกรรมด้านกระบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์ ทั้งพืชปศุสัตว์ และประมง ที่มีลักษณะการต่อยอดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งมีส่วนร่วมและบูรณาการจากเกษตรกรและภาคเอกชน เสนอแนะแนวทางการใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้และนวัตกรรม อย่างมีความคุ้มค่าทางด้านเศรษฐกิจ และสร้างการยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ในสังคมไทย โดยมีโครงการสำคัญ 19 โครงการ วงเงินรวม 475.36 ล้านบาท แยกเป็น ปี 2551 จำนวน 54.17 ล้านบาท ปี 2552-2554 จำนวน 421.19 ล้านบาท ซึ่งดำเนินการโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงอุตสาหกรรม

1.2 การส่งเสริมให้มีการสร้างความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์

ประกอบด้วย 2 แผนงาน คือ แผนงานถ่ายทอดเทคโนโลยีและความรู้ มี 10 โครงการ วงเงิน 1,210.81 ล้านบาท และแผนงานเพิ่มศักยภาพบุคลากรภาครัฐ มี 5 โครงการ วงเงิน 49.76 ล้านบาท โดยมีวงเงินงบประมาณรวมปี 2551-2554 ทั้งสองแผนงานรวม 1,260.57 ล้านบาท ดังนี้

แผนงานถ่ายทอดเทคโนโลยีและความรู้

เป็นการถ่ายทอดเทคโนโลยีและสร้างความรู้ความเข้าใจพื้นฐานด้านเกษตรอินทรีย์ที่ถูกต้องให้แก่ เยาวชน/ประชาชน เกษตรกร และผู้ประกอบการ โดยมีโครงการสำคัญ 10 โครงการ วงเงินรวม

1,210.81 ล้านบาท แยกเป็น ปี 2551 จำนวน 431.62 ล้านบาท ปี 2552-2554 จำนวน 779.19 ล้านบาท ซึ่งดำเนินการโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

แผนงานเพิ่มศักยภาพบุคลากรภาครัฐ

เป็นการพัฒนาเจ้าหน้าที่ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดสู่เกษตรกร โดยมีโครงการสำคัญ 5 โครงการ วงเงินรวม 49.76 ล้านบาท แยกเป็น ปี 2551 จำนวน 0.33 ล้านบาท ปี 2552-2554 จำนวน 49.43 ล้านบาท ซึ่งดำเนินการโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

1.3 การจัดทำฐานข้อมูลด้านเกษตรอินทรีย์ในทุกระดับ

ประกอบด้วย 1 แผนงาน คือ แผนงานพัฒนาระบบและจัดทำฐานข้อมูลเกษตรอินทรีย์ มี 3 โครงการ วงเงินงบประมาณ ปี 2551- 2554 รวม 17.66 ล้านบาท

แผนงานพัฒนาระบบและจัดทำฐานข้อมูลเกษตรอินทรีย์

เป็นการพัฒนาระบบและจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการวางแผนและพัฒนาเกษตรอินทรีย์ โดยมีโครงการสำคัญ 3 โครงการ วงเงินรวม 17.66 ล้านบาท แยกเป็น ปี 2551 จำนวน 5.0 ล้านบาท ปี 2552-2554 จำนวน 12.66 ล้านบาท ซึ่งดำเนินการโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์

แผนปฏิบัติการตามยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาการเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้าน

การดำเนินการตามยุทธศาสตร์การพัฒนาการเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้าน มีเป้าประสงค์สำคัญดังนี้

- สนับสนุนการปรับรูปแบบการทำเกษตรของเกษตรกรรายย่อยจากเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่ในช่วงของการปรับเปลี่ยน โดยคำนึงถึงการรวมกลุ่มสร้างเครือข่าย โดยมีเป้าหมายและตัวชี้วัดสำคัญ คือ มีการปรับเปลี่ยนการทำเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์สินค้าพืช ปศุสัตว์ ประมง ในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 200,000 ไร่ เกษตรกรไม่น้อยกว่า 38,000 ราย โดยแยกเป็น

- สินค้าพืช เช่น ข้าว ผัก (หน่อไม้ฝรั่ง ข้าวโพดฝักอ่อน ผักกินใบ) ผลไม้ (ส้มโอ ลองกอง มะม่วง มังคุด กล้วยหอม กล้วยไข่ มะพร้าวอ่อน มะละกอ มะปราง ลางสาด มะยงชิด) สมุนไพร (ขมิ้นชัน ฟักทะลายโจร กระเจี๊ยบแดง ว่านหางจระเข้ หางไหล หนอนตายหยาก) โดยมีการผลิตในแหล่งผลิตที่สำคัญทั่วประเทศ เช่น สุรินทร์ เป็นต้น ไม่น้อยกว่า 200,000 ไร่ เกษตรกร ไม่น้อยกว่า 32,000 ราย

- สินค้าปศุสัตว์ เช่น โค สุกร ไก่ เป็ด แพะ ไข่ไก่และเป็ด น้านมโคและแพะ ใน 60 จังหวัดทั่วประเทศ เกษตรกร 6,000 ราย โดยมีเป้าหมายผลผลิตปศุสัตว์อินทรีย์ประมาณร้อยละ 0.1 ของผลผลิตปศุสัตว์ปกติ

- สินค้าประมง มีเป้าหมายในการส่งเสริม เช่น กุ้ง ปลา เป็นต้น

- เสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกร/กลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ มีการเชื่อมโยงเครือข่ายด้านระบบการผลิต การแปรรูปและการตลาด ให้พึ่งพาตนเองได้ โดยมีค่าเป้าหมายและตัวชี้วัด คือ การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ ไม่น้อยกว่า 135 กลุ่ม และพัฒนาสมาชิกสถาบันเกษตรกรที่มีอยู่เดิมไม่ต่ำกว่า 1,100 กลุ่มทั่วประเทศ และมีการสร้างเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ ไม่ต่ำกว่า 260 แห่ง/เครือข่าย และมีการพัฒนากลุ่มต้นแบบเกษตรอินทรีย์ ไม่ต่ำกว่า 38 กลุ่ม รวมทั้งมีการฝึกอบรมผู้ประกอบการสินค้าเกษตรอินทรีย์มีคุณภาพระดับสากล ผ่านการอบรมไม่น้อยกว่า 50 ราย และขยายตลาดส่งออกได้ปีละไม่น้อยกว่า 10 ราย

- ลดการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี เพื่อลดต้นทุนการผลิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาพอนามัยของเกษตรกร รวมทั้งสร้างความอุดมสมบูรณ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีค่าเป้าหมายและตัวชี้วัด คือ การส่งเสริมและถ่ายทอดการใช้ปัจจัยการผลิตในการทำเกษตรอินทรีย์ทดแทนการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีสู่เกษตรกร/ผู้ประกอบการ เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่เกษตรอินทรีย์ ไม่น้อยกว่า 70,000 กลุ่ม หรือ ประมาณ 3.85 ล้านรายทั่วประเทศ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ไล่เดือนฝอย สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมี เป็นต้น รวมทั้งมีการจัดตั้งโรงปุ๋ยอินทรีย์ไม่น้อยกว่า 160 โรง มีการผลิตปุ๋ยอินทรีย์เป็นการค้าไม่น้อยกว่า 1,500 ตัน ปุ๋ยน้ำไม่น้อยกว่า 3,000 ลิตร

ภายใต้เป้าประสงค์ดังกล่าวมีแนวทางที่สำคัญ ได้แก่

2.1 พัฒนาการผลิตและสร้างเครือข่ายสู่การพึ่งตนเอง

ประกอบด้วย 2 แผนงาน คือ แผนงานส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยที่จำเป็นต่อการผลิตเกษตรอินทรีย์ มี 6 โครงการ วงเงิน 2,067.06 ล้านบาท และแผนงานสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ มี 5 โครงการ วงเงิน 311.28 ล้านบาท รวมทั้งสองแผนงานมีวงเงินงบประมาณปี 2551-2554 รวม 2,378.34 ล้านบาท

แผนงานส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยที่จำเป็นต่อการผลิตเกษตรอินทรีย์

เป็นการสนับสนุนให้มีปัจจัยการผลิตที่จำเป็นอย่างเพียงพอ ทั้งปุ๋ยและสารอินทรีย์ต่างๆ โดยมีโครงการสำคัญ 6 โครงการ วงเงินรวม 2,067.06 ล้านบาท แยกเป็น ปี 2551 จำนวน 485.77 ล้าน

บาท ปี 2552-2554 จำนวน 1,581.29 ล้านบาท ซึ่งดำเนินการโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

แผนงานสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์

เป็นการส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายและการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อเชื่อมโยงและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีโครงการสำคัญ 5 โครงการ วงเงินรวม 311.28 ล้านบาท แยกเป็น ปี 2551 จำนวน 44.18 ล้านบาท ปี 2552-2554 จำนวน 267.10 ล้านบาท ซึ่งดำเนินการโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2.2 พัฒนาช่องทางการตลาดรองรับผลผลิตส่วนเกิน

ประกอบด้วย 1 แผนงาน คือ แผนงานพัฒนาและสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงทางการค้าและการตลาด มี 6 โครงการ วงเงินงบประมาณ ปี 2551-2554 รวม 52.80 ล้านบาท

แผนงานพัฒนาและสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงทางการค้าและการตลาด

เป็นงานที่เชื่อมโยงเครือข่ายการค้าการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์และปัจจัยการผลิต รวมทั้งเป็นการสนับสนุนการดำเนินงานของตลาดชุมชน ตลาดท้องถิ่น และตลาดเชิงสถาบัน ซึ่งจะมีระบบการติดตามตรวจสอบสินค้าเกษตรอินทรีย์ในตลาด โดยมีโครงการสำคัญ 6 โครงการ วงเงินรวม 52.80 ล้านบาท แยกเป็น ปี 2551 จำนวน 4.0 ล้านบาท ปี 2552-2554 จำนวน 48.8 ล้านบาท ซึ่งดำเนินการโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์

แผนปฏิบัติการตามยุทธศาสตร์ที่ 3 การเสริมสร้างศักยภาพการเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์สู่สากล

การดำเนินการตามยุทธศาสตร์การเสริมสร้างศักยภาพการเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์สู่สากล มีเป้าประสงค์สำคัญ ดังนี้

- เสริมสร้างศักยภาพผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ทั้งในรูปของกลุ่มเกษตรกรและผู้ประกอบการให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ โดยมีเป้าหมายและตัวชี้วัด คือ มีพื้นที่เกษตรอินทรีย์และจำนวนกลุ่มเกษตรกร/ผู้ประกอบการที่มีศักยภาพในการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์เพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 7,100 ไร่ เกษตรกรประมาณ 1,500 ราย ในสินค้าพืช เช่น ข้าว ผัก (หน่อไม้ฝรั่ง) พืชไร่ (อ้อย) เป็นต้น และขยายฐานการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ เพื่อการจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเป็นไปตามมาตรฐานสากลและสอดคล้องกับความต้องการของตลาด

- ยกระดับมาตรฐานและระบบการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของไทย ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศ โดยมีค่าเป้าหมายและตัวชี้วัด คือ มีมาตรฐานและระบบตรวจรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ เช่น มาตรฐานข้าวอินทรีย์และข้าวหอมมะลิอินทรีย์ มาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ จำนวน 6 ชนิด ได้แก่ โคเนื้อ โคนม แพะ สุกร สัตว์ปีก และการเลี้ยงผึ้งอินทรีย์ และมาตรฐานสัตว์น้ำอินทรีย์ ซึ่งจะมีเกษตรกร และผู้ประกอบการได้รับการตรวจรับรองมาตรฐานการผลิตปีละไม่น้อยกว่า 3,500 ราย

- จัดระบบการให้บริการเพื่อสนับสนุนตลาดส่งออก เพื่อให้มีความคล่องตัวแก่ผู้ประกอบการและพัฒนาระบบและสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงทางการค้าและการตลาดของสินค้าเกษตรอินทรีย์ โดยมีค่าเป้าหมายและตัวชี้วัด คือ มีระบบสารสนเทศที่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ผลิต/ผู้ประกอบการและผู้ส่งออก ซึ่งให้บริการข้อมูลสินค้าเกษตรอินทรีย์ ผ่านทาง Website ด้วยระบบฐานข้อมูลตลาดและกฎระเบียบ รวมทั้งมีระบบและเครือข่ายเชื่อมโยงทางการผลิต การแปรรูป และการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ ไม่น้อยกว่า 10 เครือข่าย และมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกันในภูมิภาคอาเซียน ตลอดจนมีการวางระบบและพัฒนาระบบบริหารจัดการสินค้าเกษตรอินทรีย์

- ส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การตลาด เพื่อขยายตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ในทุกๆระดับ ตั้งแต่ตลาดชุมชนและท้องถิ่น และตลาด Modern Trade ไปยังต่างประเทศ เช่น อเมริกา เยอรมนี เป็นต้น โดยมีค่าเป้าหมายและตัวชี้วัด คือ ปริมาณการส่งออกสินค้าเกษตรอินทรีย์ ขยายตัวอย่างน้อยร้อยละ 10

ภายใต้เป้าประสงค์ดังกล่าวมีแนวทางที่สำคัญ ได้แก่

3.1 พัฒนาการผลิตและเครือข่ายทั้งระบบเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง

ประกอบด้วย 1 แผนงาน คือ แผนงานสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ในเชิงพาณิชย์ มี 6 โครงการ วงเงิน งบประมาณ ปี 2551-2554 รวม 221.47 ล้านบาท

แผนงานสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ในเชิงพาณิชย์

เป็นงานสนับสนุนการสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรกร สถาบันเกษตรกร และเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งมีความร่วมมือระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับภาคเอกชนในลักษณะ Contract Farming และการพัฒนาระบบโลจิสติกส์และระบบการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งตลอดห่วงโซ่อุปทาน โดยมีโครงการสำคัญ 6 โครงการ วงเงินรวม 221.47 ล้านบาท แยกเป็น ปี 2551 จำนวน 37.63 ล้านบาท (ได้รับจัดสรรงบประมาณแล้ว) ปี 2552-2554 จำนวน 183.84 ล้านบาท ซึ่งดำเนินการโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์

3.2 พัฒนาระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทย

ประกอบด้วย 1 แผนงาน คือ แผนงานพัฒนาระบบมาตรฐาน ระบบการตรวจรับรองและการตรวจสอบย้อนกลับ มี 19 โครงการ วงเงินงบประมาณปี 2551-2554 รวม 233.43 ล้านบาท

แผนงานพัฒนาระบบมาตรฐาน ระบบการตรวจรับรอง และการตรวจสอบย้อนกลับ

เป็นงานศึกษาทบทวนและพัฒนาระบบมาตรฐานและการตรวจรับรองของประเทศให้เป็นระบบ รวมทั้งการพัฒนาระบบตรวจสอบย้อนกลับ เพื่อสนับสนุนให้ผลผลิตเกษตรอินทรีย์และปัจจัยการผลิตที่สำคัญเข้าสู่ระบบมาตรฐาน โดยมีโครงการสำคัญ 19 โครงการ วงเงินรวม 233.43 ล้านบาท แยกเป็นปี 2551 จำนวน 36.16 ล้านบาท ปี 2552-2554 จำนวน 197.27 ล้านบาท ซึ่งดำเนินการโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงพาณิชย์

3.3 พัฒนาการตลาดสู่สากล

ประกอบด้วย 1 แผนงาน คือ แผนงานประชาสัมพันธ์และพัฒนาระบบตลาด มี 20 โครงการ วงเงินงบประมาณ ปี 2551-2554 รวม 136.14 ล้านบาท

แผนงานประชาสัมพันธ์และพัฒนาระบบตลาด

เป็นงานประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ และการพัฒนาระบบตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ เพื่อสนับสนุนให้มีการบริโภคและการส่งออกเพิ่มมากขึ้น โดยมีโครงการสำคัญ 20 โครงการ วงเงินรวม 136.14 ล้านบาท แยกเป็น ปี 2551 จำนวน 16.10 ล้านบาท ปี 2552-2554 จำนวน 120.04 ล้านบาท ซึ่งดำเนินการโดยกระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

แผนปฏิบัติการตามยุทธศาสตร์ที่ 4 การบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ไทย

การดำเนินการตามยุทธศาสตร์การบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ไทย มีเป้าประสงค์สำคัญ คือ สร้างความร่วมมือและเชื่อมโยงในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบและเกิดเอกภาพในระดับประเทศ โดยมีค่าเป้าหมายและตัวชี้วัด คือ มีคณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย กำกับ ประสานการขับเคลื่อนและติดตามผลการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศตามแผนปฏิบัติการ ภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ และมีการจัดทำรายงานการติดตามประเมินผลการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ตามแผนยุทธศาสตร์ฯ เพื่อปรับปรุงยุทธศาสตร์ฯ และการปฏิบัติให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

ภายใต้เป้าประสงค์ดังกล่าวมีแนวทางที่สำคัญ ได้แก่

4.1 จัดให้มีกลไกในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบ

ประกอบด้วย 1 แผนงาน คือ แผนงานขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบมี 3 โครงการ วงเงินงบประมาณ ปี 2551-2554 รวม 43.05 ล้านบาท

การคณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติไว้

โดยมีรองนายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมาย เป็นประธาน และมีองค์ประกอบจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้แทนเกษตรกร ทำหน้าที่ 1) กำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ระดับชาติในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศ 2) ดำเนินการบูรณาการแนวทางการจัดการ แผนงาน และงบประมาณกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ และ 3) จัดระบบการประสานงานและการดำเนินการอย่างเป็นระบบเพื่อกำกับ ดูแลและเร่งรัดการดำเนินงานของส่วนราชการและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในทุกๆระดับ พร้อมทั้งกำหนดกรอบการติดตามดำเนินงานของส่วนราชการต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงแผนยุทธศาสตร์ให้มีความเหมาะสม

แผนงานขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบ

เป็นงานสำคัญในการกำหนดกลไก/คณะกรรมการระดับชาติ เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ รวมทั้ง มีการศึกษาความเป็นไปได้ในการมีกลไก/องค์กรถาวรในการดำเนินการผลักดันเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง โดยมีโครงการสำคัญ 3 โครงการ วงเงินรวม 43.05 ล้านบาท แยกเป็น ปี 2551 จำนวน 0.45 ล้านบาท ปี 2552-2554 จำนวน 42.60 ล้านบาท ซึ่งดำเนินการโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

4.2 จัดระบบการประสานความร่วมมือเพื่อนำ ไปสู่การรวมพลังของทุกภาคส่วน

ประกอบด้วย 1 แผนงาน คือ แผนงานศึกษาและติดตามประเมินผลเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ มี 2 โครงการ วงเงินงบประมาณ ปี 2551-2554 รวม 7.99 ล้านบาท

แผนงานศึกษาและติดตามประเมินผลเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์

เป็นงานศึกษาและติดตามประเมินผล และการเปิดโอกาสในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อประเด็นการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของไทย เพื่อนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอแนะ และก่อให้เกิดการประสานและสร้างความร่วมมือในการดำเนินงานพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในอนาคต โดยมีโครงการสำคัญ 2 โครงการ วงเงินรวม 7.99 ล้านบาท แยกเป็น ปี 2551 จำนวน 3 ล้านบาท ปี 2552-2554 จำนวน 4.99 ล้านบาท ซึ่งดำเนินการโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สรุปกรอบงบประมาณตามแผนยุทธศาสตร์ฯ

แผนยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์แห่งชาติ	งบประมาณ (ล้านบาท)	สัดส่วน
1. การเสริมสร้างและจัดการองค์ความรู้และนวัตกรรม	1,753.59	36.33
1.1 การสนับสนุนงานวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมทั้งห่วงโซ่อุปทาน	475.36	9.85
1.2 การส่งเสริมให้มีการสร้างความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์	1,260.57	26.12
1.3 การจัดทำฐานข้อมูลด้านเกษตรอินทรีย์ในทุกระดับ	17.66	0.37
2. การพัฒนาการเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้าน	2,431.14	50.37
2.1 พัฒนาการผลิตและสร้างเครือข่ายผู้การพึ่งตนเอง	2,378.34	49.27
2.2 พัฒนาช่องทางการตลาดรองรับผลผลิตส่วนเกิน	52.80	1.09
3. การเสริมสร้างศักยภาพการเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์สู่สากล	591.03	12.24
3.1 พัฒนาการผลิตและเครือข่ายทั้งระบบเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง	221.47	4.59
3.2 พัฒนาระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทย	233.43	4.84
3.3 พัฒนาการตลาดสู่สากล	136.14	2.82
4. การบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ไทย	51.04	1.06
4.1 จัดให้มีกลไกในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบ	43.05	0.89
4.2 จัดระบบการประสานความร่วมมือเพื่อการรวมพลังของทุกภาคส่วน	7.99	0.17
รวมงบประมาณ	4,826.80	100.00

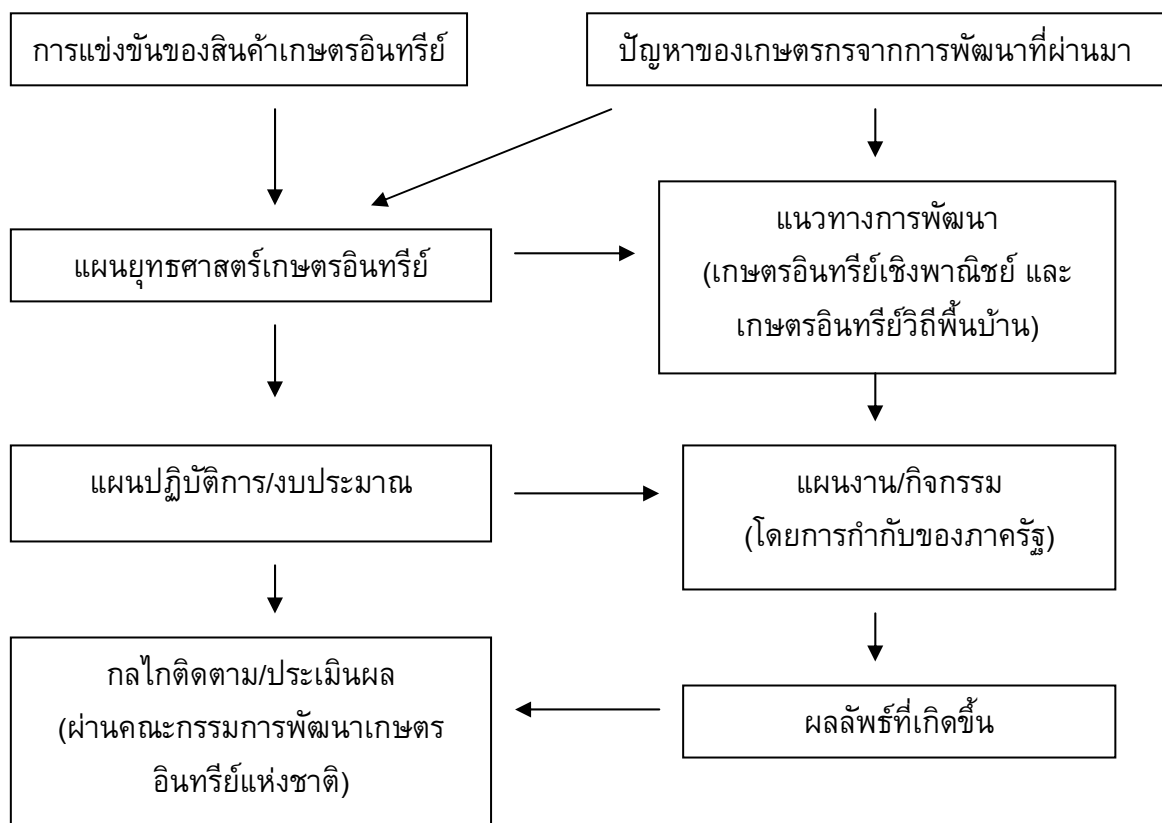
กลไกติดตาม/ประเมินผล

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะนำแผนงาน/โครงการที่ได้รับความเห็นชอบ ภายใต้แผนยุทธศาสตร์ฯ ไปรวมไว้ในแผนปฏิบัติการและงบประมาณประจำปีของแต่ละหน่วยงาน เพื่อขออนุมัติงบประมาณประจำปีของหน่วยงานต่อไป

2. ในการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ฯ คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนภาครัฐ นักวิชาการภาคเอกชน ผู้ทรงคุณวุฒิ องค์กรพัฒนาเอกชน และปราชญ์ชาวบ้านจะเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนและดำเนินการวางระบบการประสานงานและการดำเนินงานเพื่อกำกับดูแลและเร่งรัดการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดความเรียบร้อย และกำหนดกรอบในการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน โดยจะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการฯ คณะทำงานฯ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินภารกิจดังกล่าวและภารกิจอื่นๆ ที่ได้รับมอบหมายจากคณะรัฐมนตรีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานส่งเสริมและพัฒนาเกษตรอินทรีย์ต่อไป

บทวิเคราะห์การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์จากภาครัฐตามนโยบายเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ

จากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ.2551-2554 และแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2551-2554 รวมทั้งกรอบงบประมาณตามแผนยุทธศาสตร์ฯ ที่สรุปไว้ข้างต้น ทำให้เห็นถึงกรอบคิดและแนวทางการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์จากภาครัฐตามนโยบายเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ดังกรอบที่ 1

แผนผังที่ 2-1 แนวทางการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์จากภาครัฐตามนโยบายเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ

1. ปัญหาของเกษตรกรจากระบบเกษตรเชิงเดี่ยว และการแข่งขันในธุรกิจสินค้าเกษตรอินทรีย์ นำมาสู่การปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์

กรอบคิดเบื้องต้นของการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ฯ ได้ระบุไว้ว่าระบบเกษตรเชิงเดี่ยวตามแนวทางปฏิวัติเขียว (Green Revolution) ที่พึ่งพิงปัจจัยภายนอก มุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตรให้สูงขึ้น โดยมุ่งหวังการสร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นหลัก เป็นต้นเหตุของปัญหาเกษตรกรในช่วงที่ผ่านมา รวมทั้งเป็นสาเหตุสำคัญของการพัฒนามาสู่วาระเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงปรากฏการณ์ในพื้นที่ก็จะพบว่าปัญหาเหล่านี้ไม่ได้เพิ่งเกิดมาในเวลา 4-5 ปี ก่อนหน้านี้ แต่เป็นปัญหาที่เกษตรกรรายย่อยทั่วประเทศต้องประสบอย่างยาวนานนับสิบๆ ปี โดยที่ภาครัฐไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริง จนกระทั่งภาคประชาชนเองต้องลุกขึ้นมาจัดการตัวเอง ค้นหาทางเลือกทางออกจากปัญหาที่มาจากทิศทางการพัฒนาประเทศ จนเกิดเป็นรูปธรรมผลสำเร็จจำนวนมากไม่น้อย กระจายตัวอยู่ทุกภาคของประเทศไทย และกลายเป็นตัวอย่างให้กับเกษตรกรคนอื่น ๆ เข้ามาเรียนรู้แบ่งปันมานานนับสิบๆ ปี จนเกิดเป็นขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนในการผลักดันให้เกษตรกรรวมตัวเลือกหรือระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเข้ามาแทนที่แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมกระแสหลักที่สนับสนุนโดยภาครัฐ

จนกระทั่งภาคประชาชนรวมตัวกันเรียกร้องจนสามารถให้แนวทางการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนถูกบรรจุลงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 - 2544) เป็นผลสำเร็จ (ซึ่งแนวทางเกษตรอินทรีย์ก็นับเป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้) แต่กลับพบว่าภายหลังการประกาศใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 การพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนหรือเกษตรอินทรีย์ของประเทศก็ยังจำกัดวงอยู่ในบางพื้นที่บางระดับ รวมทั้งไม่สามารถขยายผลได้มากเท่าที่ควร

เช่นนี้แล้ว จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้เกิดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ มาจากแรงหนุนด้านตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วจากกระแสดemandของผู้บริโภคของประเทศที่พัฒนาแล้วและผู้บริโภคในประเทศเอง ที่หันมาใส่ใจในเรื่องสุขภาพ ความปลอดภัยของอาหาร รวมทั้งด้วยภาวะการแข่งขันของสินค้าเกษตรอินทรีย์ระหว่างประเทศ และข้อจำกัดของสินค้าเกษตรที่มีสารเคมีตกค้างในการส่งออกไปยังประเทศต่าง รวมทั้งการทำข้อตกลงทางการค้าระหว่างประเทศที่เพิ่มขึ้น เหล่านี้เป็นต้น

ทั้งนี้ มิติความสำคัญและน้ำหนักของแรงผลักดันจากปัญหาเกษตรกรในช่วงที่ผ่านมาเปรียบเทียบกับความสำคัญและน้ำหนักของแข่งขันในตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ สามารถพิจารณาได้จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก (โอกาส ภัยคุกคาม) และปัจจัยภายใน (จุดแข็ง จุดอ่อน) เพื่อกำหนดนโยบายการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ ในแผนยุทธศาสตร์ฯ ที่แม้จะระบุไว้อย่างชัดเจนว่าการผลักดันเกษตรอินทรีย์ของประเทศควรดำเนินการในสองลักษณะคือ การเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้าน และการเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์ (ดูตารางที่ 2-1) แต่ในรายละเอียดพบว่าข้อเสนอแนวทางการพัฒนาจะเน้นหนักไปที่การเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์อย่างเห็นได้ชัด

ตารางที่ 2-1 แนวทางการกำหนดนโยบายการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ

การเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้าน	การเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์
<p>- เน้นการพัฒนาที่ส่งเสริมการขยายการผลิตเกษตรอินทรีย์ โดยใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นธรรมชาติ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นฐานของการทำเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน และสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเกษตรกรรายย่อยให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยให้ความสำคัญตลอดห่วงโซ่การผลิต</p>	<p>- ผลักดันและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพการผลิต การตลาด และสร้างมูลค่าสินค้าเกษตรอินทรีย์ผ่านการรวมกลุ่ม/สร้างเครือข่ายตลอดห่วงโซ่การผลิต ให้สินค้าเกษตรอินทรีย์เป็นที่ยอมรับของตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ รวมทั้ง สอดคล้องกับกฎระเบียบต่างๆ ที่ควบคุมดูแลทั้งด้านความปลอดภัยอาหาร และด้านสุขภาพของประเทศไทย</p> <p>- ต้องเร่งพัฒนาระบบและสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านมาตรฐาน เพื่อเชื่อมโยงจากการผลิตของไทยให้เชื่อมโยงไปสู่การค้าที่มีมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับจากต่างประเทศ รวมทั้งสร้างความร่วมมือระหว่างกันในประเทศคู่ค้า เพื่อขยายช่องทางการตลาดใหม่ทั้งในและต่างประเทศ และส่งเสริมการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ในทุกระดับ</p> <p>- เร่งสร้างองค์ความรู้และงานวิจัยต่างๆ เพื่อให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีด้านเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ตลอดจนเพื่อสร้างมูลค่าใหม่ให้กับสินค้า ทำให้ผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ไทยมีความสามารถในการแข่งขันมากขึ้น</p> <p>- ให้ความสำคัญกับการสร้างระบบบริหารจัดการ เพื่อให้ได้กลไกที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ไปอย่างมีเอกภาพและเป็นบูรณาการครบทุกด้าน</p>

2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ แบบแผนสู่การปรับเปลี่ยนเพื่อการแข่งขันทางการค้า และ เพื่อการพึ่งตนเอง

จากแผนยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์แห่งชาติที่ระบุว่าได้ให้ความสำคัญกับระบบเกษตรอินทรีย์ทั้งที่เป็น “การเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้าน” และ “การเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์” ควบคู่กันไป แต่จากตารางที่ 2-1 ดูราวกับว่าแนวทางของแผนอาจจะให้น้ำหนักกับมิติการสนับสนุนเกษตรอินทรีย์เพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ ในขณะที่มิติของการพึ่งตนเองของเกษตรกรรายย่อยที่มีวิถีการผลิตที่หลากหลายผสมผสาน ยังมีอยู่ค่อนข้างน้อย พิจารณาได้จากเนื้อหาแนวทางการพัฒนาที่ระบุไว้ในแผนยุทธศาสตร์ฯ ดังนี้

ตารางที่ 2-2 แนวทางการพัฒนาตามยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์แห่งชาติ

รายละเอียดยุทธศาสตร์	การพัฒนาเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์	การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้าน
1. การสนับสนุนงานวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้และการส่งเสริมให้มีการสร้างความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้อง	<ul style="list-style-type: none"> - เน้นการศึกษาวิจัยด้านเกษตรอินทรีย์ในพืชเศรษฐกิจเป็นรายตัวตามมาตรฐานสากล เช่น ลำไย ส้มโอ ถั่วเหลือง สมุนไพร กล้วยไข่ สับปะรด มังคุด - เน้นรูปแบบการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่แปรรูปและปุ๋ยหมักผสมปุ๋ยชีวภาพ - เน้นองค์ความรู้ด้านปศุสัตว์อินทรีย์และเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและอาหารสัตว์น้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่ระบุไว้อย่างชัดเจนถึงการพัฒนาองค์ความรู้ เกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในเชิงระบบ ที่ให้ความสำคัญกับการเกื้อกูล ผสมผสาน หลากหลาย และเน้นการพึ่งตนเองของเกษตรกรเป็นสำคัญ - เน้นการส่งเสริมความรู้ผ่านศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน
2. การสนับสนุนพัฒนาและขยายผล	<ul style="list-style-type: none"> - เสริมสร้างศักยภาพในการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์ในสินค้าพืช เช่น ข้าว หน่อไม้ฝรั่ง อ้อย เป็นต้น และขยายฐานการผลิตเพื่อการขายทั้งในประเทศและต่างประเทศ 	<ul style="list-style-type: none"> - การปรับเปลี่ยนการทำเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์สินค้าพืช ปศุสัตว์ ประมง เป็นรายชนิด เช่น ข้าว ผัก ผลไม้ โค ไก่ สุกร กุ้ง ปลา

รายละเอียดยุทธศาสตร์	การพัฒนาเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์	การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้าน
2. การสนับสนุน พัฒนาและขยายผล (ต่อ)	<ul style="list-style-type: none"> - ยกกระดับมาตรฐานและระบบการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของไทย ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน - จัดระบบการให้บริการเพื่อสนับสนุนตลาดส่งออก - ส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การตลาด เพื่อขยายตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ในทุกระดับ ตั้งแต่ตลาดชุมชนและท้องถิ่น และตลาด Modern Trade ไปยังต่างประเทศ 	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ พัฒนาสมาชิกสถาบันเกษตรกรที่มีอยู่เดิม การสร้างเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง - ลดการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี โดยการส่งเสริมและถ่ายทอดการใช้ปัจจัยการผลิตในการทำเกษตรอินทรีย์ทดแทนการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีสู่เกษตรกร/ผู้ประกอบการ - การพัฒนาช่องทางการตลาดรองรับผลผลิตส่วนเกิน
3. การบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ไทย	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้กลไกคณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ - มีโครงการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนามูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าเกษตรอินทรีย์ - มีโครงการขับเคลื่อนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในทุ่งกุลาร้องไห้เพื่อการส่งออก 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้กลไกคณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ

จากตารางที่ 2-1 และ 2-2 ข้างต้นจะเห็นได้ว่าการหนุนเสริมให้เกิดการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในเชิงพาณิชย์ได้รับการสนับสนุนอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมค่อนข้างมาก ในขณะที่การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้านจะมุ่งเน้นไปที่การสนับสนุนระบบการผลิตพืช ปศุสัตว์ ประมง เป็นรายตัว และการสนับสนุนให้มีการลดการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี ด้วยรูปแบบการสนับสนุนการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ไล่เดือนฝอย สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมี เป็นต้น รวมทั้งมีการจัดตั้งโรงปุ๋ยอินทรีย์ในระดับชุมชนและเพื่อการค้า

สิ่งที่น่าจะหล่นหายไปในแนวทางการพัฒนาเกษตรอินทรีย์วิถีพื้นบ้าน คือ การมองการเกษตรอย่างเป็นระบบองค์รวมในเชิงนิเวศเกษตรที่ต้องพูดถึงความสัมพันธ์ของฐานทรัพยากร ระบบพืชและสัตว์ที่ให้ความสำคัญกับการเกื้อกูล ผสมผสาน หลากหลาย และเน้นการพึ่งตนเองของเกษตรกรเป็นสิ่งสำคัญ รวมไปถึงความสัมพันธ์ของผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในระดับครัวเรือน จำเป็นต้องมีแนวทางที่เหมาะสมสอดคล้องกับนิเวศวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้น การพัฒนาการพัฒนากฎอินทรีย์วิถีพื้นบ้านจึงน่าจะเป็นมากกว่าการสนับสนุนให้เกิดการปรับเปลี่ยนการทำเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์ในสินค้าเป็นรายชนิด เช่น ข้าว ผัก ผลไม้ ไข่ ไก่ สุกร กุ้ง ปลา เป็นต้น หากแต่ควรเน้นความสำคัญไปที่การสร้างความรู้ความเข้าใจและการปรับเปลี่ยนวิถีคิดของเกษตรกรให้เห็นถึงระบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ที่อยู่ในวิถีเกษตรกรรมยั่งยืน ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิตและนิเวศวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ มากกว่าการเน้นเรื่องราวที่ได้จากการขายสินค้าเกษตรอินทรีย์เพียงอย่างเดียว

3. กลไกกำกับ ขับเคลื่อน และติดตามผ่านหน่วยงานของภาครัฐและคณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ

ตามแผนยุทธศาสตร์ฯ ฉบับนี้ หน่วยงานภาครัฐ อาทิเช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงอุตสาหกรรม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จะเป็นหน่วยงานหลักที่มีบทบาทสำคัญในการกำกับขับเคลื่อนให้เป็นไปตามแผน ตั้งแต่ขั้นตอนของการเสนอแผนปฏิบัติการและงบประมาณ การดำเนินโครงการต่างๆ ภายใต้แผนงาน รวมทั้งการสรุปประเมินผลการดำเนินโครงการ สำหรับการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ฯ นั้น คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ จะเป็นกลไกหลักในการดูแลและกำกับการดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์ฯ และการดำเนินงานของทุกภาคที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตาม กลไกการกำกับและขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ฯ ดังกล่าว ยังมีข้อจำกัดเรื่องของการบูรณาการหน่วยงานต่างๆ และการสร้างการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างแท้จริง พิจารณาได้จากความเห็นของ วิฑูรย์ ปัญญากุล² มุลนิธิสายใยแผ่นดิน ที่ระบุว่า การจัดทำแผนปฏิบัติการและงบประมาณเกษตรอินทรีย์ยังมีลักษณะแยกส่วน ตามภารกิจของหน่วยงาน ขาดการบูรณาการแผนงาน/โครงการร่วมกัน และที่สำคัญก็คือ โครงการทั้งหมดเป็นโครงการที่ดำเนินการโดยหน่วยงานราชการ หน่วยงานภาคเอกชนและกลุ่มเกษตรกรจะมีส่วนร่วมน้อยมาก ทั้งๆ ที่ในแผนยุทธศาสตร์ฯ เองได้ระบุถึงความร่วมมือกับภาคเอกชนว่าเน้นการดำเนินงานในเชิงบูรณาการการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบ

² เรียบเรียงจากบทความเรื่อง “ทุ่มงบกว่าพันล้านสำหรับเกษตรอินทรีย์ แต่ก็ยังต่างคนต่างทำ” วันที่ 8 ส.ค. 51 โดย วิฑูรย์ ปัญญากุล ในเว็บไซต์ของมูลนิธิสายใยแผ่นดิน <http://www.greennet.or.th>

สอดคล้องกับความเห็นของ ชมชวน บุญระหงษ์³ สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนซึ่งเป็น
กรรมการแผนพัฒนาเกษตรอินทรีย์จังหวัดเชียงใหม่และตัวแทนภาคประชาชนที่ติดตามเรื่องนี้มา
ตลอด ที่ได้ระบุว่า การดำเนินของของรัฐมีการทำงานในเชิงโครงการแบบแยกส่วน เช่น แยกเป็น
ปศุสัตว์อินทรีย์ ประมงอินทรีย์ พัฒนาที่ดินอินทรีย์ โดยแต่ละหน่วยงานทำงานแบบแยกส่วน ยึด
กลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน การส่งเสริมต่างกันไม่มีการประสานงานกัน อีกทั้งกลไกการกำกับและ
ขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ฯ ผ่านระบบตัวแทนกรรมการไม่ได้ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการกำหนด
และตัดสินใจอย่างแท้จริง เพราะจากประสบการณ์พบว่า ถึงแม้จะมีการตั้งตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ
เข้าไปร่วมเป็นกรรมการเกษตรอินทรีย์ระดับจังหวัดและระดับภาคเหนือ แต่พบว่าไม่ได้นำไปสู่การ
เปลี่ยนแปลงอันใด ในช่วงเวลา 2 ปีไม่เคยมีการประชุมกรรมการระดับภาค ส่วนกรรมการระดับชาติมี
การประชุมครั้งเดียวในรอบ 2 ปี การเป็นกรรมการระดับจังหวัดก็เป็นแค่องค์กรประกอบให้ครบองค์
ประชุม ไม่มีอำนาจในการร่วมตัดสินใจอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ การใช้กลไกคณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ เป็นกลไกหลักในการ
ติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์ฯ ของหน่วยงานภาครัฐ ก็อาจมีข้อจำกัดในการ
เข้าถึงข้อมูลผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริงในระดับพื้นที่ เนื่องจากโครงการต่างๆ ที่มีอยู่ภายใต้แผน
ยุทธศาสตร์มีจำนวนมาก และกระจายตัวไปตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการ
พิจารณาเพื่อดูแลและกำกับการดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์ฯ ได้อย่างครบถ้วนถูกต้องในเวลา
ที่จำกัด สิ่งเหล่านี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล
ซึ่งนอกจากจะเป็นการช่วยทำให้การประเมินผลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังเป็นการช่วยทำให้
เกิดความโปร่งใสในการบริหารงบประมาณของแผ่นดินอีกทางหนึ่ง

จากข้อสังเกตและข้อจำกัดข้างต้นในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับ
ที่ 1 พ.ศ.2551-2554 จึงนำมาสู่คำถามที่ว่า การขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศที่
เหมาะสมควรเป็นเช่นใด ซึ่งเนื้อหาในบทต่อไป จะเป็น การนำเสนอบทเรียนและประสบการณ์การ
พัฒนาเกษตรอินทรีย์ในระดับชุมชนใน 4 ภาคทั่วประเทศ เพื่อเชื่อมโยงบทเรียนและประสบการณ์
ดังกล่าวมาสู่การพัฒนาข้อเสนอ/แนวทางการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา
เกษตรอินทรีย์แห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554 ต่อไป

³ เรียบเรียงจากการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2552 ณ สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน จังหวัดเชียงใหม่

บทที่ 3 ประสพการณ์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ชุมชนภาคเหนือ ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

สถานะของชุมชนที่ดำเนินการศึกษา

กรณีศึกษาที่เลือกดำเนินการศึกษาในพื้นที่ชุมชนแม่ทา ต.แม่ทา อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่ ซึ่งองค์กรชาวบ้านที่มีประสพการณ์ในการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนและการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน ต่อเนื่องมาเป็นเวลา 22 ปี โดยมีจุดเด่นคือมีผู้นำชาวบ้านและองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

องค์กรชุมชนแม่ทา เป็นการรวมตัวของกลุ่มองค์กรชาวบ้านเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ภายใต้แนวคิด “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการพึ่งตนเอง มียุทธศาสตร์การทำงานหลัก 2 ด้านที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันคือ “การพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทา” โดยเน้นกระบวนการทำงานพัฒนาให้องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชุมชนตำบลแม่ทาภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าว

ประสพการณ์ทำงานที่ยาวนานด้านการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในระดับชุมชน ทำให้องค์กรชุมชนแม่ทามีชุดประสพการณ์ที่น่าสนใจ โดยมีแนวทางยุทธศาสตร์หลักในการทำงานดังนี้

ประเด็นที่ 1 มุ่งพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนเพื่อการพึ่งตนเอง โดยพัฒนาระบบเกษตรผสมผสานที่มีความหลากหลายและเกื้อกูลธรรมชาติ มีกระบวนการทำงานที่ครอบคลุมด้านการผลิต การพัฒนาองค์ความรู้ การแปรรูป การจัดการตลาดทางเลือกผลผลิตเกษตรอินทรีย์สู่ผู้บริโภคในเมือง รวมทั้งกระบวนการทำงานภายใต้มาตรฐานเกษตรกรรมอินทรีย์

ประเด็นที่ 2 พัฒนาการชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เป็นอิสระ สามารถบริหารจัดการและกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเองได้ โดยมีกลไกหลัก 3 ส่วน ประกอบด้วย “เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา” ซึ่งเป็นฐานกลุ่มผู้ผลิตเกษตรกรรมยั่งยืนและเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ผู้สนใจได้ “สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด” จัดตั้งเป็นองค์กรนิติบุคคล ทำหน้าที่จัดการด้านการตลาด บริหารการเงินและจัดการธุรกรรมขององค์กรชุมชนให้เป็นระบบโปร่งใส “สถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา” ทำหน้าที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรในชุมชนและผู้สนใจจากภายนอก รวมทั้งเชื่อมประสานการทำงานขององค์กรชุมชนในระดับตำบลเพื่อกำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ยั่งยืนของแม่ทาตลอดจนการติดตามและสรุปบทเรียนร่วมกับสมาชิก/เครือข่าย

ประเด็นที่ 3 สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน ได้แก่ แนวคิดและเทคนิค เกษตรกรรมยั่งยืน การบริหารกลุ่ม การจัดการตลาดทางเลือก การแปรรูป และมาตรฐาน เกษตรอินทรีย์ โดยชุมชนแม่ทามีสถานะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในด้านเกษตรกรรมยั่งยืน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ทำหน้าที่สร้างกระบวนการเรียนรู้และ ฝึกอบรมด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนให้กับผู้สนใจจากทุกภาค ส่วนทั้งภายในตำบลแม่ทาและจากจังหวัดต่างๆ รวมทั้งองค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน และ สื่อมวลชน ที่เดินทางเข้ามาศึกษาดูงาน หรือผ่านกระบวนการเรียนรู้ฝึกอบรมจากชุมชน แห่งนี้เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันมีสถานะเป็น “ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านแม่ทา” (2550-2552) ได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยยกย่องให้ นายพัฒนา อภัยมูล เป็น ปราชญ์ชาวบ้าน สนับสนุนงบประมาณให้จัดการเรียนรู้ให้ผู้เข้าอบรมสามารถนำแนวคิด ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและสามารถพึ่งตนเองได้ยั่งยืน

ประเด็นที่ 4 ผลักดันการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนสู่ระดับตำบล โดยทำงานเชื่อมโยง ระหว่างองค์กรชาวบ้านและองค์กรส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เครือข่ายผู้ผลิตเกษตรกรรมยั่งยืน เครือข่ายการจัดการทรัพยากร ผู้นำทางการ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นตำบลแม่ทา โรงเรียน วัด บ้าน อนามัย เยาวชนกลุ่มแม่บ้านทำงานร่วมกันภายใต้ “สถาบันพัฒนาทรัพยากรและ เกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา” ทำหน้าที่เสมือนสภาองค์กรชุมชนตำบลแม่ทา ผลักดันให้มีการ ร่วมคิดและสร้างแผนยุทธศาสตร์พัฒนาเกษตรอินทรีย์และการจัดการทรัพยากรชาติ อย่งยั่งยืนในระดับตำบล จากนั้น มีการทำงานเชื่อมโยงกับองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นตำบล แม่ทา เสนอแผนฯดังกล่าวเข้าสู่ อบต.ทำให้เกิดการเกิดการดำเนินงานเชื่อมโยงสนับสนุน และ พัฒนาชุมชนไปในทิศทางเดียวกัน ระดับ อบต.มีนโยบาย แผนงาน รวมทั้งการจัดสรร งบประมาณสนับสนุนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนและการจัดการทรัพยากรชาติ ส่งผลให้เกิดการขยายฐานสมาชิกผู้ผลิตเกษตรกรรมยั่งยืนในชุมชนที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ 5 มีการทำงานเชื่อมโยงเชิงยุทธศาสตร์กับเครือข่ายระดับจังหวัด-ประเทศ คือ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จ.เชียงใหม่⁴ และเครือข่ายตลาดนัดเกษตรอินทรีย์ จ. เชียงใหม่ เพื่อทำงานร่วมกันด้านการพัฒนาเครือข่ายองค์กรผู้ผลิต เครือข่ายตลาดนัดเกษตร อินทรีย์ทางเลือกและมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ส่วนในระดับประเทศมีการทำงานร่วมกับ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก 4 ภาค เพื่อผลักดันนโยบายเกษตรกรรมยั่งยืน โดยมี ประสบการณ์พัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนภายใต้โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ของเกษตรกรรายย่อย ซึ่งได้รับ มติ ครม.เห็นชอบและจัดสรรงบประมาณให้ดำเนินการ (ปี 2544-2547) การทำงานภายใต้โครงการดังกล่าวมีการพัฒนาและบริหารจัดการโดยองค์กร

⁴ ภายใต้เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จ.เชียงใหม่ บางส่วนได้รวมตัวจัดตั้งเป็น ‘ชมรมผู้ผลิตพืชผักปลอดสารพิษ จ.เชียงใหม่’ ภายหลังปรับเป็นสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ จ.เชียงใหม่ และเครือข่ายตลาดนัดเกษตรอินทรีย์ จ.เชียงใหม่

ชาวบ้านในแต่ละภูมิภาคนี้ทำให้เกิดบทเรียนและข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการพัฒนาโดยชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ มีการทำงานร่วมกับเครือข่ายสนับสนุนด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทุนต่างๆ และองค์กรสนับสนุนจากภายนอกทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆด้วย

บริบทชุมชน

ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลแม่ทา อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่ ประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านท่าม่อน บ้านท่าข้าม บ้านค้อกลาง บ้านห้วยทราย บ้านป่านอต บ้านดอนชัย และบ้านใหม่ดอนชัย มีจำนวนประชากร 4,905 คน หรือ 1,495 ครัวเรือน

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ต.ทาเหนือ กิ่ง อ.แม่ออน และ ต.ออนใต้ อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่
ทิศใต้	ติดต่อกับ ต.ทาปลาดุก อ.แม่ทา จ.ลำพูน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ต.ห้วยยาบ อ.บ้านธิ จ.ลำพูน

ที่ตั้งชุมชนอยู่ในบริเวณพื้นที่แอ่งที่ราบขนาดเล็กกลุ่มน้ำแม่ทา มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 500 เมตร พื้นที่ของชุมชนแม่ทามีทั้งหมด 74,208 ไร่ หรือประมาณ 128.3 ตร.กม. ล้อมรอบด้วยระบบป่าโปร่ง และมีพื้นที่ป่าต้นน้ำที่ให้กำเนิดลำห้วยเล็กๆจำนวนมาก ไหลรวมกันเป็นลำน้ำสำคัญเป็นแหล่งกำเนิดสายน้ำแม่ทาซึ่งชุมชนได้อาศัยเป็นแหล่งน้ำเพื่อทำการเกษตร

แม่น้ำแม่ทาเป็นลำน้ำสาขาของน้ำแม่กวง มีต้นกำเนิดจากดอยขุนทา ซึ่งมียอดสูงประมาณ 1,264 เมตรจากระดับน้ำทะเล อยู่ในเขตตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จ.เชียงใหม่ ไหลลงใต้ผ่านตำบลทาเหนือ ตำบลแม่ทา ทาปลาดุก ทาสบเส้า ไปสมทบกับน้ำแม่กวงที่บ้านสบทา อ.ป่าซาง จ.ลำพูน เป็นลำน้ำสาขาที่ไหลลงสู่ลำน้ำปิง รวมความยาวตลอดสาย 98 เมตร⁵

ชุมชนแม่ทาเป็นชุมชนเก่าแก่อายุไม่ต่ำกว่า 200 ปี สันนิษฐานว่าเริ่มอพยพมาตั้งถิ่นฐานเมื่อปี 2186 ประกอบด้วยหลายกลุ่มชาติพันธุ์ อพยพมาจากหลายแห่ง คือ ชาวปกากะญออยู่ที่ห้วยยางคา เผ่าลัวะ ขุนคง อพยพมาจากเชียงใหม่ บริเวณแจ่งหัวริน หนีภัยสมัยสงครามการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยตนเองจากพม่าและการเรียกเก็บภาษีแทนการเกณฑ์แรงงานจากรัฐบาล ต่อมาชนเผ่าเชียงแสน หนีภัยศึกหัวเมืองและอพยพหนีภัยแล้งจากทางเหนือของเชียงรายได้เข้ามาทางแม่หนึ่ง ล่องลงมาถึงห้วยแม่บอน มาตั้งบ้านเรือนที่บ้านป่าหมาก (บ้านหัวทุ่ง) ในเวลาใกล้เคียงกัน กลุ่มเชื้อสายของจากเมืองลำพูนและเผ่าลื้อ ก็อพยพขยายประชากรจากบ้านธิ เข้ามาอยู่ที่บ้านปงกา ป่านอต ดอนชัย ส่วนชนเผ่าละกอน (ลำปาง) และขมุ (เขมร) อพยพมาภายหลังในช่วงที่มาเป็นแรงงานรับจ้างสัมปทานป่าไม้

⁵ วิทยา อารณ 2537, หน้า 11 อ้างใน ตริยดา ตริมรรคา และวิฑูรย์ ปัญญากุล, 2539.

ภาพที่ 3-1 สภาพทั่วไปของชุมชนแม่ทา

ชาวบ้านในชุมชนแม่ทามีวิถีชีวิตที่พึ่งพาอาศัยป่าเป็นแหล่งอาหารและเครื่องใช้สอย อาศัยน้ำแม่ทาในการอุปโภคและบริโภค ในอดีตมีการทำเกษตรแบบยังชีพ ทำนาปีละครั้ง มีการจัดองค์กรเหมืองฝายเพื่อจัดการน้ำในการทำนา ปลูกข้าวเหนียวไว้บริโภค นิยมปลูกข้าวพื้นบ้านหลายสายพันธุ์ ทั้งข้าวพันธุ์หนักและข้าวอายุสั้นพันธุ์เบา เช่น ข้าวผาแดง ข้าวดอกสามเดือน ข้าวผาดอ ข้าวดอกขาว ฯลฯ ซึ่งมีอายุการเก็บเกี่ยวที่ต่างช่วงเวลา กัน ทำให้จัดการผลผลิตและแรงงานได้ง่าย

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของชุมชนแม่ทาเกิดขึ้นเมื่อทรัพยากรป่าธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ ถูกทำลายลง ภายใต้นโยบายการเปิดสัมปทานป่าให้แก่บริษัทเอกชน ตั้งแต่ปี 2444 - 2500 การผ่านสัมปทานป่าเพื่อทำไม้หลายครั้งทำให้พื้นที่ป่าธรรมชาติถูกตัดโค่นทำลายลงมาก ยกเว้นป่าบริเวณขุนห้วยแม่แทนที่ยังคงสภาพสมบูรณ์ดีอยู่ เพราะชาวบ้านได้รวมตัวกันปกป้องผืนป่าบริเวณดังกล่าวไว้ จนพ้นจากการสัมปทาน ต่อมาในปี 2512 กรมป่าไม้ได้มีการประกาศให้ป่าขุนแม่ทาในเขตตำบลทาเหนือ และตำบลแม่ทา เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ 2507 หลังจากนั้นในปี 2515 ประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล และประกาศเขตวนอุทยานห้วยแม่ตะไคร้ ในปี 2525

การเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพเกษตรกรรมได้เริ่มเข้าสู่ระบบเกษตรพาณิชย์ตั้งแต่ปี 2480 และขยายตัวอย่างเข้มข้นในช่วงปี 2510 ภายใต้นโยบายส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์เพื่อการส่งออก

แม่ทากลายเป็นพื้นที่ส่งเสริมการปลูกพืชไร่ที่สำคัญ ได้แก่ ถั่วลิสง ยาสูบ และข้าวโพดฝักอ่อน ฯลฯ เกิดการขยายพื้นที่เกษตรแบบเคมีเชิงเดี่ยวมากขึ้น และขยายพื้นที่บุกกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม การปลูกยาสูบแบบเชิงเดี่ยวมีความเสี่ยงต่อการระบาดของโรคแมลงศัตรูพืช จึงมีการใช้สารเคมี การเกษตรป้องกันและกำจัดศัตรูพืชในพื้นที่แม่ทาอย่างเข้มข้น ที่สำคัญ เป็นระบบเกษตรพันธสัญญา ที่เกษตรกรมีพันธะผูกพันกับบริษัท ตั้งแต่การซื้อปัจจัยการผลิตจากบริษัทและการขายผลผลิตให้กับบริษัท อยู่ภายใต้ระบบการขายแบบคัดเกรดและเกษตรกรต้องแบกรับปัญหาราคาสินค้าผลผลิตที่ผันผวน ตกต่ำ ทำให้เกิดการขาดทุน นอกจากนี้มีระบบซื้อขายแบบจ่ายเป็นงวด ทำให้เกษตรกรขาดเงินสดหมุนเวียน ขณะเดียวกันเกษตรกรเกิดการเปลี่ยนวิถีชีวิตที่เน้นการผลิตเพื่อให้มีรายได้มากๆ ลงทุนสูง ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการผลิต ความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกันในชุมชนเสื่อมคลายลง ไม่มีเวลาไปหาอาหาร เริ่มมีปัญหาสุขภาพจากการฉีดพ่นสารเคมี เช่น ปวดศีรษะ นอนไม่หลับ หายใจลำบาก ทำให้มีรายจ่ายสูงด้านการลงทุน ค่าจ้างแรงงาน ค่าอาหาร ค่ารักษาพยาบาล เมื่อได้เงินมากก็ต้องหักจ่าย ค่าปัจจัยการผลิตและชำระหนี้ที่กู้ยืมมาสำรองใช้จ่าย ในช่วงนี้ จึงเกิดปัญหาหนี้สินหมุนเวียนสะสมเพิ่มขึ้น โดยกู้ยืมทั้งจากแหล่งเงินกู้ในชุมชนและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

ภาพที่ 3-2 การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนในชุมชน

หลังจากยาสูบ เกษตรกรหันมาปลูกข้าวโพดฝักอ่อนซึ่งใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดวัชพืชมาก การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนยังคงเป็นอาชีพหลักของเกษตรกรส่วนใหญ่ในปัจจุบัน และต้องใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากปัญหาดินโทรม ขณะที่คนรุ่นใหม่ ต่างหันไปยึดอาชีพรับจ้างทำงานในโรงงานนิคมอุตสาหกรรมลำพูนและในต่างจังหวัด มากกว่าที่จะกลับมาสืบทอดอาชีพเกษตรกรรม

ประสบการณ์การพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนโดยชุมชน

การพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในชุมชนแม่ทาได้ริเริ่มและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 22 ปี ภายหลังจากการผ่านประสบการณ์ทำเกษตรเคมีคือการปลูกยาสูบ ซึ่งส่งเสริมเข้ามาสู่ตำบลแม่ทา ตั้งแต่ปี 2510 ตามมาด้วยการส่งเสริมการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนในปี 2525 การเปลี่ยนแปลงภายใต้วิถี การเกษตรและวิถีคิดของเกษตรกรของชุมชนแม่ทาไปสู่การทำเกษตรสมัยใหม่ที่เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อขาย เน้นการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตร ความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือแรงงานใน ชุมชนเปลี่ยนสู่ระบบการจ้าง มีวิถีการผลิตที่เร่งรีบ วิถีการบริโภคแบบปลูกกินเองหรือหาอยู่หากิน เปลี่ยนไปเป็นการซื้อกิน เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตและรายจ่ายสูง ตกอยู่ภายใต้กลไกตลาดและราคา ผลผลิตที่แปรปรวนและไม่เป็นธรรม ก่อเกิดวงจรของหนี้สินเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ รวมทั้งประสบปัญหา ผลกระทบต่อสุขภาพจากการใช้สารเคมี

นอกจากวิกฤตปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการผลิตแบบเกษตรเคมี ชุมชนต้องประสบ ปัญหาจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งผลให้สายน้ำแม่ทาเริ่มเหือดแห้งลงในปี 2529 จนทำให้มีน้ำไม่พอสำหรับทำนา ส่งผลให้เกิดปัญหาข้าวไม่พอกิน จนกลายเป็นจุดปรับเปลี่ยนและ เริ่มต้นสำคัญที่ทำให้เกษตรกรส่วนหนึ่งเริ่มหันกลับมาทบทวนวิเคราะห์ถึงปัญหาดังกล่าวทั้งในด้าน การเกษตรและทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างเชื่อมโยงกัน ภายใต้การสนับสนุนขององค์กร พัฒนาเอกชนที่ทำงานพัฒนาชุมชนขณะนั้น จึงเริ่มมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม คิดค้นแสวงหาทางออก จากปัญหา กำหนดทางเลือกของชุมชนในการจัดการดูแลป่าและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน

ภาพรวมของการพัฒนาทางเลือกของชุมชนแม่ทาในช่วงเวลา 22 ปีที่ผ่านมา ได้มีการ ขยายตัวเกิดขึ้นภายใต้การทำงานพัฒนาขององค์กรชุมชนแม่ทา จำแนกได้เป็น 2 ช่วงที่สำคัญคือ

1. ยุคการพัฒนาองค์กรชุมชนและเกษตรกรรมทางเลือก (2529 - 2543)

1.1 การพัฒนาองค์กรชุมชน

การทำงานในช่วงแรก เน้นการสร้างกลุ่มและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านแม่ทาให้เกิด ความเข้มแข็ง เพื่อช่วยเหลือและร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของตนเอง กำหนดเป้าหมายและค้นหา ทางเลือกในการพัฒนาอาชีพและวิถีชีวิตที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนใน พื้นที่ในการคิดค้นและปฏิบัติการแก้ไขปัญหาชุมชนด้วยตนเอง มีแนวทางการทำงาน 2 ระดับ คือ

- **ระดับกลุ่ม** : มีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ (2529) มีการทำกิจกรรม ธนาคารข้าวเพื่อแก้ไขปัญหาข้าวไม่พอกิน จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อช่วยเหลือสมาชิก

- **ระดับเครือข่าย :** มีการเชื่อมโยงการทำงานของกลุ่มมาสู่การทำงานร่วมกันในระดับเครือข่าย จัดตั้งกลไกการทำงานร่วมกันภายใต้ “เครือข่ายคณะกรรมการกลาง” (2536) ทำหน้าที่สร้างการเรียนรู้และทำงานร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ การต่อรองราคา ผลผลิตให้สมาชิก พัฒนาแผนกิจกรรมและกลไกการติดตามและทำงานร่วมกัน รวมทั้งสร้างความร่วมมือกับสภาตำบลเพื่อทำงานด้านการจัดการอนุรักษ์ป่า

1.2 การพัฒนาเกษตรกรรมทางเลือก/เกษตรกรรมยั่งยืน :

ความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืน คือระบบการผลิตทางการเกษตรที่มีการเกื้อกูลกันของสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม เกษตรกรมีการจัดการทรัพยากรปัจจัยการผลิตภายในพื้นที่ ทำให้เกิดความสมดุลของดิน น้ำ ป่า พืช สัตว์ อาหาร รายได้ และสุขภาพของประชาชน

เป้าหมายของการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน : เพื่อสร้างการพึ่งตนเองของชุมชน สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางอาหาร ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก

แนวทางและกระบวนการการดำเนินงาน :

1) การค้นหาและพัฒนาระบบการผลิตที่เหมาะสม :

ในช่วงแรกมีเกษตรกรผู้ริเริ่มและเป็นผู้นำเกษตรกรที่สำคัญคือนายประพัฒน์ อภัยมูล เริ่มต้นทำเกษตรผสมผสาน (ไร่สวนผสม) ตั้งแต่ปี 2529 ประพัฒน์ อภัยมูล เป็นผู้นำด้านการทำเกษตรทางเลือกในชุมชนแม่ทา มีฐานคิดจากการหวนกลับไปหาภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการพึ่งตนเอง เริ่มปรับเปลี่ยนจากเกษตรเคมีกลับไปปลูกพืชผักพื้นบ้าน เช่น กล้วย ชะอม มะเขือพวง และเลียงวัว

การเปลี่ยนสู่วิถีเกษตรทางเลือกในช่วงแรกไม่ได้เกิดขึ้นโดยง่าย เนื่องจากมีอุปสรรคด้านปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัว และแรงเสียดทานทางความคิดจากครอบครัวและคนในชุมชน ในด้านการปรับเปลี่ยนระบบเกษตรก็ยังคงขาดหลักคิดและแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมที่ชัดเจนและเป็นทางเลือกที่สร้างความมั่นใจแก่เกษตรกรได้ ที่สำคัญคือมีอุปสรรคด้านตลาด

โครงการพัฒนาองค์กรชุมชน เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานพัฒนาชุมชนในพื้นที่แม่ทา ได้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนด้านการเรียนรู้แก่ผู้นำเกษตรกร เสริมการเรียนรู้แลกเปลี่ยนด้านแนวคิด เทคนิค ประสบการณ์แก้ไขปัญหาระหว่างเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมทางเลือกในพื้นที่ต่างๆ จนเริ่มมีความมั่นใจ เกิดการพัฒนากระบวนการเกษตรผสมผสานจนเริ่มเกิดผลสำเร็จ สามารถเป็นตัวอย่างและขยายแนวความคิดการทำเกษตรผสมผสานออกไปในระดับชุมชน

ในช่วงปี 2535 กระแสความคิดและแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมทางเลือกหรือเกษตรกรรมยั่งยืน เริ่มชัดเจนและขยายตัวในระดับองค์กรชาวบ้านแม่ทา มีการศึกษาดูงานระหว่างพื้นที่เกษตรกรในเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจะเชิงเทรา และภาคอีสาน ผู้นำกลุ่มได้สร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และขยายแนวคิดสู่ครอบครัวอื่นๆในชุมชน จนทำให้มีชาวบ้านแม่ทาหันมาสนใจทำไร่สวนผสมมากขึ้นกว่า 180 ครอบครัว

ในช่วงนี้เป็นระยะปรับเปลี่ยนและทดลอง เกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีการทำเกษตร 2 ระบบควบคู่กัน คือ มีการแบ่งพื้นที่แปลงบางส่วนทำเกษตรผสมผสานเพื่อสร้างแหล่งอาหารและรายได้เสริม ขณะที่พื้นที่ส่วนใหญ่ยังปลูกข้าวโพดฝักอ่อนเป็นอาชีพหลัก

2) ระบบเกษตรกรรมทางเลือกที่มีการพัฒนา :

2.1 เป็นระบบเกษตรกรรมทางเลือกในพื้นที่ดอน เกษตรกรเรียกว่า “ไร่สวนผสม” เป็นระบบเกษตรผสมผสานที่มีการปลูกไม้ผลหลายชนิด เช่น กล้วย มะม่วง มะขาม กระท้อน ผักพื้นบ้านและไม้ใช้สอยต่างๆ ลดละเลิกการใช้สารเคมีมีการเกษตรทุกชนิดรวมทั้งปศุสัตว์ ลดต้นทุนและการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก นอกจากนี้มีการเลี้ยงสัตว์ประเภท วัว ควาย ฯลฯ

2.2. การพัฒนารูปแบบการปลูกผักปลอดสารเคมีในระบบเกษตรยั่งยืน – ตลาดทางเลือก

ในปี 2535 - 2536 มีการพัฒนาระบบการปลูกผักปลอดสารเคมีในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน โดยที่มีแนวคิดการทำงานที่เชื่อมโยงด้านการผลิตและการพัฒนาตลาดทางเลือกให้ครบวงจร เพื่อเป็นทางออกให้กับเกษตรกรทั้งในด้านการผลิต เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

เป้าหมายของการพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและรายได้ สร้างการพึ่งตนเอง เป็นแหล่งอาหารที่มีคุณภาพดีให้กับผู้ผลิตและผู้บริโภค พื้นฟูสภาพแวดล้อมและความหลากหลายชีวภาพ โดยมีแนวทางการพัฒนารูปแบบการปลูกผักปลอดสารเคมีในระบบเกษตรยั่งยืน เน้นการปลูกพืชอาหาร ทั้งผักจีนและผักพื้นบ้านที่มีความหลากหลายตามฤดูกาลจัดการวางแผนการผลิตเพื่อสร้างพืชอาหารและรายได้ให้หลากหลายและต่อเนื่องทั้งรายเดือนและรายปี และจัดการผลผลิตสู่ผู้บริโภคในเมือง

หลักการสำคัญในการจัดการระบบเกษตรคือ ไม่มีการใช้สารเคมีทางการเกษตรใดๆ เน้นการฟื้นฟูสภาพดิน การหมุนเวียนธาตุอาหารในดิน การปลูกผักหลากหลายชนิดและผสมผสานกัน การปลูกผักพื้นบ้าน มุ่งเน้นการใช้วัสดุในชุมชน ทดลองและพัฒนาเทคนิคด้านการปลูก การปรับปรุงดิน การจัดการน้ำ การเรียนรู้และจัดการโรคและแมลงแบบชีววิธี การวางแผนการผลิตพืชผักแต่ละชนิดให้สอดคล้องตามฤดูกาลและมีผลผลิตต่อเนื่อง

แนวทางการทำงานและกระบวนการพัฒนาฯ นี้ได้รับการส่งเสริมและสร้างกระบวนการเรียนรู้จากองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานสนับสนุนในระดับพื้นที่ ได้แก่ โครงการเผยแพร่และพัฒนาเครือข่ายผู้ผลิตและผู้บริโภคเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือตอนบน ร่วมกับโครงการพัฒนาองค์กรชุมชน

3) การรวมกลุ่มผู้ผลิตเกษตรกรรมทางเลือกในชุมชน เกิดการรวมตัวก่อตั้งเกษตรกรกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษแม่ทา (2536) ในช่วงแรกมีสมาชิกเริ่มต้น 7 ครอบครัว มีการออมทรัพย์เป็นกองทุนของกลุ่ม มีการจัดโครงสร้างหน้าที่การทำงานให้มีประธานและเหรัญญิก มีกฎระเบียบข้อตกลงร่วมกัน มีการวางแผนและจัดการขายผลผลิตร่วมกันในระบบกลุ่ม ทดลองและแลกเปลี่ยนความรู้ด้านเทคนิคการผลิต ฯลฯ

4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการผลิต-ตลาดทางเลือก และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

มีกระบวนการทำงานพัฒนาการผลิต สร้างตลาดทางเลือกและมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันครบวงจร โดยมีกลไกและช่องทางสนับสนุนด้านตลาดทางเลือก ในระดับจังหวัด เชียงใหม่ และ กรุงเทพฯ

- ศูนย์สินค้าเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมเชียงใหม่ และตลาดนัดพืชผักปลอดสารพิษ จ. เชียงใหม่
- ร้านกรีนเนท กรุงเทพฯ

การทำงานในระดับกลุ่มผู้ผลิตปลอดสารพิษแม่ทา : มีแนวคิดและการจัดการผลผลิตร่วมกันเพื่อขายสู่ตลาดทางเลือก

การทำงานกับเครือข่ายในระดับจังหวัดเชียงใหม่ : มีการทำงานร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ก่อตั้งเป็น ชมรมผู้ผลิตพืชผักปลอดสารพิษ จ.เชียงใหม่

- ร่วมกันทำงานพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน และการสร้างช่องทางตลาดทางเลือกที่เหมาะสมและเป็นธรรม พัฒนากลไกองค์กรชาวบ้านให้สามารถบริหารจัดการตลาดนัดพืชผักปลอดสารพิษ จ.เชียงใหม่ ร่วมกัน โดยมีโครงสร้างกรรมการดำเนินงาน อยู่ภายใต้โครงสร้างกฎระเบียบของเครือข่ายชมรมผู้ผลิตฯ

- สร้างทางเลือกในการมีอาหารที่ปลอดภัยต่อสุขภาพของผู้บริโภค และรณรงค์ผู้บริโภคในเมืองให้เกิดความเข้าใจในระบบการผลิตแบบเกษตรกรรมยั่งยืน ปรับเปลี่ยนวิถีการบริโภคให้สอดคล้องตามฤดูกาล

- พัฒนากฎระเบียบและกลไกองค์กรชาวบ้านในการควบคุมมาตรฐานการผลิตเกษตรกรรมยั่งยืน 2 ระดับ คือ กลไกควบคุมภายในคือมีการตรวจฟาร์มของสมาชิกกลุ่ม และการสมัครขอรับรองการตรวจฟาร์มภายใต้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ขององค์กรมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทย (มกท.) และองค์กรมาตรฐานเกษตรกรรมอินทรีย์ภาคเหนือ (มอน.)

ผลการพัฒนา :

1) เกิดการขยายสมาชิกผู้ผลิตผักปลอดสารพิษแม่ทารวมเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแม่ทา 1 กลุ่มแม่ทา 2 กลุ่มแม่ทา 3 และกลุ่มแม่ทา 4 มีสมาชิกรวมทั้งสิ้น 47 ครอบครัว

กลุ่ม	จำนวนสมาชิก (ครอบครัว)
กลุ่มแม่ทา 1	7 ครอบครัว
กลุ่มแม่ทา 2	24 ครอบครัว
กลุ่มแม่ทา 3	8 ครอบครัว
กลุ่มแม่ทา 4	8 ครอบครัว
รวม	<u>47 ครอบครัว</u>

2) เกิดกระบวนการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องของกลุ่มผู้ผลิต มีการประชุมติดตามแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่มทุกเดือน มีการออมทรัพย์เป็นทุนของกลุ่ม และมีกิจกรรมร่วมกันด้านการพัฒนาการผลิต แปรรูปและการตลาดอย่างต่อเนื่อง

3) การดำเนินงานในช่วงนี้ยังเป็นช่วงบุกเบิกและทดลอง แต่ก็ทำให้เกษตรกร “กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษแม่ทา” เริ่มมีความมั่นใจ เพราะมีการพัฒนาช่องทางการตลาดทางเลือกที่สนับสนุนทำให้เกษตรกรสามารถพัฒนาปรับเปลี่ยนสู่ระบบเกษตรยั่งยืนได้เต็มรูปแบบ ส่งผลให้กลุ่มเกษตรกรมีการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะในการปลูกพืชผักปลอดสารพิษ (เกษตรอินทรีย์) ให้สอดคล้องกับฤดูกาล ส่งผลให้มีการพัฒนารูปธรรมในแปลงผลิตที่ก้าวหน้า

4) เกิดกลไกการทำงานด้านตลาดทางเลือกร่วมกับกลุ่มองค์กรชาวบ้านในระดับจังหวัด เชียงใหม่ ทำให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้ สามารถวางแผนและจัดการผลผลิตให้สอดคล้องกับฤดูกาล ธรรมชาติและตลาดได้ต่อเนื่องสัมพันธ์กัน มีส่วนร่วมในการกำหนดราคาผลผลิตที่เป็นธรรม และมีกลไกขับเคลื่อนการทำงานตลาดและบรรณรักษ์ผู้บริโภค ทำให้ได้รับความสนใจและเชื่อถือจากกลุ่มผู้บริโภค เกิดตลาดที่ต่อเนื่อง มีการกระจายช่องทางตลาดให้กับสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน ภายใต้ระบบการตรวจสอบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ปัจจัยที่สนับสนุนการพัฒนา :

1) ด้านการพัฒนาฐานความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน : มีโครงการพัฒนาองค์กรชุมชน⁶ เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำหน้าที่เป็นองค์กรพี่เลี้ยงและทำงานสนับสนุนอยู่ภายในชุมชนแม่ทาอย่างใกล้ชิดตั้งแต่ปี พ.ศ.2528 - 2543

⁶ องค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็ก อยู่ภายใต้มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน

โครงการพัฒนาองค์กรชุมชนมีบทบาทที่สำคัญและมีกระบวนการทำงานสนับสนุนชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เสริมสร้างความสามารถของผู้นำชาวบ้านในการคิดวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นองค์รวม สร้างแนวคิดการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน สร้างการรวมกลุ่มองค์กรชาวบ้าน/เครือข่าย และพัฒนาฐานองค์กรชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง เพื่อให้สามารถจัดการพัฒนาระบบเกษตรทางเลือก การแปรรูปและจัดการตลาดทางเลือก ทำงานด้านจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดิน-น้ำ-ป่า เสริมทักษะผู้นำในการเป็นวิทยากร การวางแผนและบริหารจัดการกลุ่ม สร้างการมีส่วนร่วมและพัฒนาศักยภาพผู้นำหญิงชายให้เกิดความเข้าใจและการทำงานร่วมกันอย่างเข้มแข็ง นอกจากนี้ โครงการฯ มีบทบาทในการประสานการสนับสนุนจากองค์กรความร่วมมือจากภายนอกทั้งในด้านข้อมูลความรู้ งบประมาณและการสนับสนุนต่างๆ องค์กรชุมชน เช่น การศึกษาดูงาน และการฝึกอบรมและทดลองด้านเทคนิคเกษตรยั่งยืน ฯลฯ

2) ด้านการพัฒนาตลาดทางเลือกและรณรงค์ผู้บริโภค : มีองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานสนับสนุนชุมชน ได้แก่ โครงการเผยแพร่และพัฒนาเครือข่ายผู้ผลิตและผู้บริโภคภาคเหนือตอนบน ทำงานพัฒนาองค์กรเครือข่ายผู้ผลิตและตลาดทางเลือกในระดับจังหวัดเชียงใหม่ โครงการทางเลือกเพื่อเกษตรกรและผู้บริโภค (กรีนเนท) ทำงานสนับสนุนด้านการพัฒนาช่องทางตลาดทางเลือกและรณรงค์ผู้บริโภคในกรุงเทพฯ

2. ยุคที่สอง : การพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนโดยองค์กรชุมชน

องค์กรชุมชนได้มีการพัฒนากลไกการทำงานขององค์กรชุมชน โดยปรับเปลี่ยนจาก “เครือข่ายคณะกรรมการกลางแม่ทา” จัดตั้งเป็น “สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด” และ “สถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา” เพื่อให้มีความสอดคล้องกับแนวทางการดำเนินงานใหม่และประสานงานกับองค์กรภายนอก รวมทั้งการจัดบทบาทหน้าที่การทำงานของแต่ละหน่วยย่อยให้สัมพันธ์กัน โดยมีการขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนโดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือ

2.1 ช่วงการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนภายใต้โครงการนำร่องฯ (2543 -2547)

การผลักดันนโยบายการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน โดยร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก 4 ภาคและสมัชชาคนจน ผลักดันข้อเสนอให้รัฐบาลสนับสนุนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ภายใต้ “โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย⁷” ทำให้คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบการดำเนินงานของโครงการดังกล่าว โดยให้มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) เป็นองค์กรรับผิดชอบด้านการบริหารจัดการ ระยะเวลาดำเนินงาน 3 ปี (ตุลาคม 2543 - มีนาคม 2547)

⁷ ที่มา : รายงานการติดตามประเมินผลหลังสิ้นสุดโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

เป้าหมาย เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนให้เกษตรกรรายย่อยให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระบบเกษตรยั่งยืนที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชนและภูมินิเวศน์

ลักษณะการดำเนินงาน มีการบริหารจัดการโดยเกษตรกร จัดตั้งเป็นอนุกรรมการดำเนินงานของแต่ละภูมินิเวศน์ มีคณะอนุกรรมการฯ ระดับพื้นที่เป็นผู้พิจารณาสนับสนุนติดตามความก้าวหน้าในแปลงผลิตของสมาชิกอย่างต่อเนื่อง ในส่วนขององค์กรชุมชนแม่ทา ได้ร่วมดำเนินงานพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนภายใต้โครงการนำร่องฯ ภูมินิเวศน์เชียงใหม่-ลำพูน

ยุทธศาสตร์หลักในการทำงาน ประกอบด้วย

- 1) การส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ด้านการผลิต การแปรรูป และการพัฒนาตลาดเกษตรอินทรีย์ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์
- 2) การพัฒนาบุคลากรและองค์กรชุมชน สนับสนุนองค์กรเกษตรกรรมยั่งยืนให้มีความสามารถในการบริหารจัดการตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในการวางแผนตั้งแต่ระดับครัวเรือนจนถึงระดับกลุ่มเครือข่าย
- 3) พัฒนากองทุนเพื่อพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนในระดับชุมชนและภูมินิเวศน์

แนวทางการทำงาน :

- 1) **การทำงานพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในระดับ จ.เชียงใหม่ :** ทำงานร่วมกับกลุ่มเกษตรกรภายใต้ “ชมรมผู้ผลิตพืชผักปลอดภัย จ.เชียงใหม่” ดำเนินงานภายใต้โครงการนำร่องฯ
 - **มีการพัฒนาแผนระดับกลุ่ม/เครือข่าย :** มีการพัฒนาแผนงานหลายด้านตามความสนใจและความจำเป็นของแต่ละพื้นที่ เช่น การวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ การแปรรูป การตลาด มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ แผนงานในส่วนนี้มีทั้งแผนระดับชุมชนและแผนระดับเครือข่ายระดับจังหวัด ภายใต้ “สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ จ.เชียงใหม่ และ เครือข่ายตลาดนัดเกษตรอินทรีย์ จ.เชียงใหม่”
- 2) **การพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในระดับชุมชน :** ดำเนินงานภายใต้โครงการนำร่องฯ
 - **มีการส่งเสริมและพัฒนาการผลิตระดับครัวเรือน :** มีกระบวนการตั้งแต่การเปิดรับสมาชิก โดยสมาชิกต้องมีบทบาทหน้าที่และปฏิบัติตามกฎระเบียบการเป็นสมาชิก เช่น ต้องเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มและมีการออมทรัพย์ ต้องผ่านการอบรมแนวคิดและเทคนิคการทำเกษตรกรรมยั่งยืน การศึกษาดูงาน จากนั้นวางแผนการพัฒนาการผลิตของครัวเรือน และขอสนับสนุนงบประมาณ ทั้งนี้ การพิจารณาสนับสนุนงบประมาณพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนจะเป็นตามการจัดเกณฑ์คุณสมบัติสมาชิก ที่แบ่งเป็นระดับก้าวหน้า ปานกลาง และเริ่มต้น^๐ เพื่อเป็นแนวทางการสนับสนุนงบประมาณด้านปัจจัยพื้นฐานให้สอดคล้องกับความต้องการและความเหมาะสม อาทิ เกษตรกรระดับเริ่มต้นจะได้รับงบประมาณสนับสนุนเป็นทุนหมุนเวียนเพื่อพัฒนาความหลากหลายในไร่นา ภายใต้ระเบียบการ

^๐ ที่มา : รายงานผลการดำเนินงานโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ภูมินิเวศน์เชียงใหม่-ลำพูน ปี 2544 -2547

สนับสนุนฯไม่เกิน 30,000 บาท เกษตรกรระดับปานกลางและก้าวหน้า จะได้รับงบประมาณสนับสนุน เป็นทุนหมุนเวียนเพื่อพัฒนาไร่นา ภายใต้ระเบียบการสนับสนุนฯ ไม่เกิน 70,000 บาท

เกณฑ์คุณสมบัติเกษตรกรสมาชิก

ระดับก้าวหน้า	ระดับปานกลาง	ระดับเริ่มต้น
ต้องผ่านการอบรมแนวคิดและเทคนิค การศึกษาดูงานเกษตรกรรายอื่น	ต้องผ่านการอบรมแนวคิดและเทคนิค การศึกษาดูงานเกษตรกรรายอื่น	ต้องผ่านการอบรมแนวคิดและเทคนิค การศึกษาดูงานเกษตรกรรายอื่น
สมาชิกมีแนวคิดและทำเกษตรยั่งยืนจริงจัง	เลิกใช้สารเคมีกำจัดศัตรูในทุพื้นที่แปลง อยู่ในช่วงพัฒนาความหลากหลายในไร่นา ให้พึ่งตนเองได้ภายใน 2 ปี	ไร่นาอยู่ในระยะปรับเปลี่ยน คือลดละเลิก การใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี และอยู่ในช่วง พัฒนาความหลากหลายในไร่นาให้ พึ่งตนเองได้ภายใน 2 ปี
เลิกใช้สารเคมีกำจัดศัตรูในทุพื้นที่แปลง อย่างน้อย 1 ปี	มีแผนจัดการครัวเรือน บัญชีรับจ่าย แผนพัฒนาการผลิต ตลาด แปรรูป	
ระบบการผลิตหลากหลาย พึ่งพาตนเองได้ เป็นที่ศึกษาดูงานได้		
เป็นวิทยากรในไร่นาของตนเองได้		
ผ่านการตรวจสอบรับรองมาตรฐานเกษตร อินทรีย์ภายใน 4 ปี และต่อเนื่องทุกปี		
มีแผนจัดการครัวเรือน บัญชีรับจ่าย แผนพัฒนาการผลิต ตลาด แปรรูป		

กลไกการดำเนินงานขององค์กรชุมชนในพื้นที่ตำบลแม่ทา:

(1) สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด

เป็นกลไกองค์กรชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2543 เพื่อเป็นองค์กรนิติบุคคล ทำหน้าที่จัดการ ตลาด รวมทั้งบริหารจัดการด้านงบประมาณให้กับองค์กรชุมชน รวมทั้งจัดการธุรกรรมการเงินให้เป็น ระบบ โปร่งใสและตรวจสอบได้ งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการนำร่องฯ ได้ผ่านเข้าสู่ กลไกการทำงานภายใต้ระบบของสหกรณ์เกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด โดยมีคณะกรรมการดำเนินงาน โครงการนำร่อง ฯ ระดับพื้นที่ตำบลแม่ทาเป็นผู้บริหาร มีการประชุมคณะกรรมการทุกเดือน เพื่อ ติดตามการดำเนินงาน

สหกรณ์ฯ มีสมาชิกรวมทั้งหมด 186 ครอบครัว จำนวน 8 กลุ่ม เป็นสมาชิกที่ทำเกษตรกรรม ยั่งยืนจำนวน 78 ครอบครัว

(2) สถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรยั่งยืนแม่ทา

ทำหน้าที่ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้และฝึกอบรมด้านเกษตรกรรมยั่งยืนให้สมาชิกและ ผู้สนใจ

ผลการดำเนินงานพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในพื้นที่ตำบลแม่ทา (2546)⁹

<p>1. ระดับสมาชิก :</p>	<p>1.1 เกิดการทำงานขยายสมาชิกในตำบลแม่ทาภายใต้สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด โดยมีเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนสู่ระบบเกษตรยั่งยืนเพิ่มขึ้นจำนวน 4 กลุ่ม¹⁰ คือ แม่ทากลุ่ม 5,6,7,8 รวมมีจำนวน 8 กลุ่ม รวมเป็นสมาชิกที่ทำเกษตรยั่งยืนจำนวน 78 คน จำแนกเป็นเกษตรกรระดับก้าวหน้าจำนวน 25 ราย ระดับปานกลางจำนวน 15 ราย ระดับเริ่มต้นจำนวน 38 ราย</p>
<p>2. ระดับผู้นำ เกษตรกร</p>	<p>2.1 เกิดการพัฒนาความรู้ประสบการณ์ในการบริหารจัดการโครงการฯ เพื่อพัฒนาเกษตรยั่งยืนในระดับพื้นที่ อาทิ ประสบการณ์ด้านการขยายสมาชิกและสร้างหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้เรื่องแนวคิดและเทคนิคเกษตรยั่งยืน การกำกับดูแลแผนงานและพิจารณาสนับสนุนงบประมาณให้สมาชิก การจัดการกองทุน กลไกการ ติดตามความก้าวหน้า การตรวจสอบให้เกิดความโปร่งใส การประเมินผล ฯลฯ</p> <p>2.2 เกิดการพัฒนาทักษะในการเป็นวิทยากร โดยมีเกษตรกรที่เป็นวิทยากรสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนได้จำนวน 49 ราย และที่สามารถถ่ายทอดได้บางส่วน 20 ราย จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นจากเดิมมี 47 ครอบครัว รวมเป็น 78 ครอบครัว</p>
<p>3. ระดับกลุ่ม</p>	<p>3.1 เกิดการทำงานพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ผลิตเดิมและกลุ่มใหม่ ทำให้มีการพัฒนารูปธรรมความก้าวหน้าระบบการผลิต การแปรรูปผลผลิตตามฤดูกาล การพัฒนาระบบมาตรฐานเกษตรกรรมอินทรีย์ และการจัดการตลาดทางเลือก</p>
<p>4. ระดับแปลงผลิต</p>	<p>4.1 มีการพัฒนาสร้างความหลากหลายในระดับไร่นา ทั้งพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารและรายได้</p> <p>4.2 มีเกษตรกรขึ้นทะเบียนขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ 21 ราย</p>

⁹ รายงานผลการดำเนินงานโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ภูมิภาคเหนือ-ลำพูน ปี 2544 - 2547

¹⁰ รายงานผลการดำเนินงานโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ภูมิภาคเหนือ-ลำพูน ปี 2544 - 2547

5. ด้านการพัฒนาองค์ความรู้	5.1 มีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและเกิดการพัฒนางองค์ความรู้ในด้าน 1.การวางแผนและการใช้ประโยชน์พื้นที่ลาดชัน-ที่ดอน และที่ลุ่ม 2.ความรู้เกี่ยวกับการวางระบบและการจัดการแหล่งน้ำ 3. ความรู้เกี่ยวกับการเตรียมพื้นที่ 4. ความรู้เกี่ยวกับการเลือกพืชและสัตว์ที่ใช้ในฟาร์ม 5.ความรู้เกี่ยวกับการปรับปรุงบำรุงดิน ¹¹
6. ด้านการพัฒนากองทุนชุมชน	6.1 เกิดกองทุนเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนที่เป็นของเกษตรกร

ปัจจัยที่สนับสนุนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน :

ปัจจัยภายในชุมชน	ปัจจัยสนับสนุนภายนอก
<ol style="list-style-type: none"> มีฐานผู้นำและองค์กรชุมชนด้านเกษตรกรรมยั่งยืนที่มีความเข้มแข็ง มีเป้าหมายการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนให้ก้าวหน้าและขยายตัวในระดับชุมชน มีองค์ความรู้และรูปธรรมการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนภายในระดับชุมชน มีกระบวนการพัฒนาครบวงจรทั้งการผลิตแปรรูป ตลาดทางเลือก มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ฯลฯ มีการจัดโครงสร้างกลไกองค์กรชุมชนให้มีความทำงานที่ชัดเจนและเป็นระบบ ทั้งกลไกหน้าที่การส่งเสริมและติดตามความก้าวหน้า การสร้างกระบวนการเรียนรู้ฝึกอบรมแนวคิดและเทคนิคเกษตรกรรมยั่งยืน กลไกการบริหารจัดการกองทุนและธุรกรรมการเงิน ฯลฯ 	<ol style="list-style-type: none"> การได้รับงบประมาณสนับสนุนการพัฒนา ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ฯ มีกองทุนให้สมาชิกกู้ยืมหรือได้รับการสนับสนุนที่จำเป็น ทำให้การขยายตัวของสมาชิกเกิดขึ้นได้เร็วและเป็นระบบ ดำเนินงานโดยคณะอนุกรรมการชาวบ้าน โครงการนำร่องภูมิวิเวศน์เชียงใหม่-ลำพูน มีกระบวนการทำงานเชื่อมโยงกันระหว่างคณะกรรมการระดับพื้นที่แม่ทาและอนุกรรมการระดับภูมิวิเวศน์ ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ วางแผนสนับสนุนและติดตามการดำเนินงาน ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนที่เป็นอิสระ สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรและความเหมาะสมพื้นที่ มีการดำเนินงานติดตามใกล้ชิด ภายใต้ได้เกณฑ์และกฎระเบียบเคร่งครัด และเป็นไปตามกรอบแผนงานการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน

¹¹ ที่มา : รายงานผลการดำเนินงานโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ภูมิวิเวศน์เชียงใหม่-ลำพูน ปี 2544 - 2547

2.2 ช่วงการพัฒนาเกษตรยั่งยืนโดยองค์กรชุมชน : (2547– ปัจจุบัน)

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมการผลิต แปรรูป มาตรฐานเกษตรอินทรีย์

- กลไกการดำเนินงาน 1) เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา
2) สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด

เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา เป็นฐานสมาชิกกลุ่มผู้ผลิตเกษตรกรรมยั่งยืนในตำบลแม่ทาที่พัฒนามาแต่เดิม ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 22 กลุ่ม มีสมาชิกรวม 107 ครอบครัว และเป็นสมาชิกระดับกลุ่ม/เครือข่าย อยู่ภายใต้การบริหารของสหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด

ฐานการผลิตของสมาชิก เน้นการปลูกพืชผักอินทรีย์ตามฤดูกาล เพื่อการบริโภคและขายเป็นรายได้ประจำ รวมทั้งเพื่อการออมและใช้หนี้

แผนปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ระดับกลุ่ม/เครือข่าย : มีแผนปฏิบัติการในระดับกลุ่ม/เครือข่ายสมาชิก 19 กลุ่ม ในแต่ละกลุ่มมีการกำหนดแผนงานของตนเอง และนำเสนอเชื่อมโยงเข้ากับแผนยุทธศาสตร์รวมภายใต้สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด และสถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา นอกเหนือจากการทำงานระดับชุมชน ยังมีการทำงานเชื่อมกับเครือข่ายตลาดนัดเกษตรอินทรีย์จังหวัดเชียงใหม่

1) กิจกรรมด้านการผลิต

- การประชุมประจำเดือนของแต่ละกลุ่ม เดือนละ 1 ครั้ง
- ประชุมประจำเดือนเครือข่ายฯ 2 เดือน/ครั้ง
- การตรวจฟาร์ม 2 เดือน/ครั้ง
- ประชุมใหญ่เครือข่ายเพื่อติดตามสรุปรายงานและวางแผน ปีละ 1 ครั้ง

2) การตรวจสอบรับรองภายใต้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ (มอน.)

3) การจัดการตลาดทางเลือก :

- 3.1) ตลาดท้องถิ่น : ตลาดเข้าในชุมชน
- 3.2) ตลาดนัดเกษตรอินทรีย์

3.2.1 ตลาดนัดเกษตรอินทรีย์เจเจมาเกิด ในเมืองเชียงใหม่ (วันเสาร์/วันพุธ)

3.2.2 มุมเกษตรอินทรีย์ในตลาดสดหนองหอย (วันอังคารและวันอาทิตย์)

3.2.3 ตลาดนัดเกษตรอินทรีย์ในโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย (วันศุกร์)

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรแม่ทาฯ มีรายได้จากตลาดนัดเกษตรอินทรีย์ เฉลี่ยเดือนละ 7,000 – 20,000 บาท ทั้งนี้ไม่รวมรายได้จากผลผลิตรายปี เช่น ลำไย ฯลฯ¹²

¹² อ้างจากรายงานการศึกษาสถานภาพและบทบาทตลาดทางเลือกในประเทศไทย ฯ โดยตรีดา ตรีมรรคา และอุบล อยู่หว่า

สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด

มีที่ทำการตั้งอยู่ที่ 61 หมู่ 5 ต.แม่ทา อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่ จดทะเบียนเพื่อให้องค์กรชาวบ้านมีสถานะเป็นองค์กรนิติบุคคล เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2544

เป้าหมาย	เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกดำเนินธุรกิจร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันและช่วยเหลือสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกและส่วนร่วมทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม จนสามารถพึ่งตนเองได้ยั่งยืน
วัตถุประสงค์	<ol style="list-style-type: none"> 1) ร่วมกันจัดการปัจจัยการผลิตที่จำเป็นให้สมาชิก 2) ร่วมกันจัดการผลผลิตเกษตรกรรมยั่งยืนของสมาชิกให้จำหน่ายในราคาที่เป็นธรรม 3) ร่วมกันศึกษา อบรม เผยแพร่ความรู้ ทักษะการผลิต เทคโนโลยีที่เหมาะสมของเกษตรกรรมยั่งยืน 4) เสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารจัดการของคณะกรรมการแต่ละกลุ่ม แต่ละหมู่บ้าน 5) เสริมสร้าง/พัฒนากองทุนของกลุ่มและเครือข่ายให้เติบโตเพื่อการพึ่งตนเองในอนาคต
สมาชิก	<p>ประกอบด้วยสมาชิก 2 ระดับ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) สมาชิกระดับกลุ่ม จำนวน 19 กลุ่ม เป็นสมาชิกที่ทำเกษตรยั่งยืน 107 ครอบครัว อยู่ในระบบกลุ่ม-เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา 2) สมาชิกรายครัวเรือน มีจำนวนทั้งสิ้น 426 ครัวเรือน¹³ จากประชากรจำนวน 1,495 ครอบครัวใน 7 หมู่บ้านของตำบลแม่ทา
โครงสร้างคณะกรรมการ	มีคณะกรรมการบริหารสหกรณ์จำนวน 15 คน มาจากการเลือกตั้งโดยที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น มีประธานคือ นายพนมกร นามจันทร์
ภารกิจ	<ol style="list-style-type: none"> 1) ส่งเสริมการผลิต แปรรูป มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 2) จัดการธุรกิจ การตลาด 3) บริหารจัดการการเงิน กองทุนให้องค์กรชุมชน

¹³ ที่มา : แม่ทา บทเรียนที่ยาวนานสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ผลการดำเนินงานตามแผนเกษตรอินทรีย์ภายใต้กลไกสหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทาจำกัด (2551)¹⁴

เป้าหมาย	แผนกิจกรรม	ผลลัพธ์	ปัญหาอุปสรรค
1) พัฒนาสร้างรูปแบบธุรกิจขององค์กรที่เหมาะสมสู่การพึ่งตนเอง	1.1 ส่งเสริมและจำหน่ายผลผลิตอินทรีย์ : - ข้าวโพดฝักอ่อน 23 ตัน - ลำไยอินทรีย์ 10 ตัน - มะขามเปียกอินทรีย์ 1 ตัน - พริก/พืชมวนคร้ว 1 ตัน - ถั่วลิสงและกระเจี๊ยบแดง	1) ได้ผลผลิตข้าวโพดฯ 19.6 ตัน 2) ได้ผลผลิตลำไย 2.9 ตัน 3) ผลผลิตพริก/มะขามเปียกมีน้อย ไม่ได้ดำเนินการ 4) รับซื้อตะไคร้ได้ 128.4 กก. 5) ผลผลิตกระเจี๊ยบสด 2.24 ตัน	1) ข้าวโพดฝักอ่อนและตะไคร้ยังมีปัญหาคุณภาพ 2) มีปัญหาระบบบันทึกข้อมูลผลผลิตข้าวโพด 3) การประเมินผลผลิตคาดเคลื่อน/มีปัญหาการจัดการ 4) การแปรรูปกระเจี๊ยบอบแห้งมีปัญหาคุณภาพ
2) ส่งเสริมให้เกิดชุมชนเกษตรยั่งยืน	2.1 ส่งเสริมการผลิตและขยายสมาชิกเครือข่ายเพิ่ม 3 กลุ่ม	1) ได้สมาชิกจริง 2 กลุ่ม เป็นจำนวน 19 ราย 2) สร้างจำนวนสมาชิกเครือข่ายรวมมี 19 กลุ่ม/สมาชิก 107 ราย 3) พื้นที่เกษตรอินทรีย์ 618.48 ไร่ - มาตรฐาน EU = 489.5 ไร่ - มาตรฐานอินทรีย์ มกท. = 35.93 ไร่ - มาตรฐานอินทรีย์ปรับเปลี่ยน=92.05 ไร่ - ธรรมชาติ 1 ไร่	-
3) จัดตั้งกองทุนเกษตรกรรมยั่งยืน	3.1 กองทุนรวม 3.2 กองทุนกลุ่มย่อย	1) มีกองทุนรวม 77,203 บาท 2) มีกองทุนกลุ่มย่อย 10 กลุ่ม	กลุ่มที่ 11-19 ยังไม่ได้เริ่มดำเนินการกองทุนกลุ่ม
4) สร้างฐานข้อมูลการเกษตรต.แม่ทา	4.1 จัดทำข้อมูลพื้นฐานการเกษตรตำบลแม่ทา	1) มีการจัดทำแผนที่แปลงเกษตรอินทรีย์ของตำบลแม่ทา 1.1 เป็นพื้นที่ทำกิน 18,148 ไร่ - พื้นที่เกษตรเคมี 5,162 ไร่ - พื้นที่ไม่ใช้สารเคมี 12,980.85 ไร่(พื้นที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 891.37 ไร่/ ยังไม่ได้รับการรับรองฯ 12,089.48 ไร่)	-
5) การตลาด	5.1 รวบรวมผลผลิตขายปลีก/ขายส่ง	1) ขายส่งฝักอินทรีย์ให้คลังเกษตรอินทรีย์ จ.เชียงใหม่ 2) ขายส่งฝักอินทรีย์ให้โรงปลูกรัก	1) ในฤดูฝนมีปัญหาผลผลิตไม่เพียงพอ
6) การแปรรูป	6.1 การจัดการบัญชีผลผลิตสินค้าแปรรูป	1) จากการทำข้อมูลบัญชีรายรับรายจ่าย สรุปว่ามีต้นทุนสูง	-
7) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในระดับชุมชน	7.1 จัดทำระบบควบคุมภายใน ตรวจฟาร์ม 3 ครั้ง/ปี และติดตาม ฯลฯ	1) สมาชิกมีปัญหาการปรับปรุงดิน	1) ไม่เป็นไปตามมาตรฐาน EU เพราะไม่หมักปุ๋ยคอกก่อนใช้ ฯ

¹⁴ ที่มา : รายงานกิจกรรมประจำปีของสหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ ฝึกอบรมและศึกษาดูงาน

กลไกการดำเนินงาน : สถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา

สถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา จัดตั้งขึ้นเมื่อ 17 ตุลาคม 2543 ดำเนินงานเชื่อมโยงกันอยู่ภายใต้สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด มีเป้าหมายหลัก “เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” และจัดโครงสร้างองค์กรเพื่อทำหน้าที่เป็นสถาบันการเรียนรู้ จัดกิจกรรมด้านการฝึกอบรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้และศึกษาดูงานในประเด็นการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน การพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน การพัฒนากลุ่มและเครือข่าย การจัดการธุรกิจชุมชน บทบาทคนรุ่นใหม่ในการพัฒนาชุมชน ฯลฯ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาคนในและนอกชุมชนให้เข้าใจเรื่องงานทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืน
2. เพื่อพัฒนาการเรียนรู้โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม เรียนรู้จากการปฏิบัติ
3. เพื่อพัฒนาวิทยากรชาวบ้านในการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่น

การดำเนินงานด้านการทำศูนย์เรียนรู้ ได้รับงบประมาณศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านตำบลแม่ทา (2550– 2552) ใช้สำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้และฝึกอบรม โดยผู้นำปราชญ์ชาวบ้านนำงบประมาณมาให้องค์กรชุมชนมีส่วนร่วมบริหารจัดการ ภายใต้สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด เน้นการมีส่วนร่วมและกระจายอำนาจให้ยุติธรรม โดยสถาบันฯ ทำหน้าที่ด้านจัดกระบวนการเรียนรู้ มีการหมุนเวียนวิทยากรชาวบ้านประมาณ 20 คน

ผลการดำเนินงานด้านกระบวนการเรียนรู้ ในปี 2551 มีผู้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยผ่านทางสถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา รวมจำนวน 50 คณะ หรือ 1,464 คน ในส่วนหลักสูตรของศูนย์ปราชญ์มีเกษตรกรที่เข้าร่วมอบรมหลักสูตร “เส้นทางเศรษฐกิจ” จำนวน 12 รุ่น เกษตรกร 520 คน และหลักสูตร “เกษตรกรอาสาเศรษฐกิจพอเพียง” จำนวน 1 รุ่น เกษตรกรที่เข้าร่วมอบรม 26 คน จากการทำงานด้านฝึกอบรมก่อให้เกิดรายรับ จำนวน 636,905 บาท โดยมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน 535,067 บาท คงเหลือ 98,638 บาท โดยมีการจัดสรรงบประมาณเข้าสถาบันฯ 80 % (78,911 บาท) โดยเป็นค่าตอบแทนเจ้าหน้าที่คนรุ่นใหม่ 35 % เป็นกองทุนฯสถาบัน 10 % และสมทบเป็นกองทุนเข้าสหกรณ์ฯ 20 % (19,727 บาท)

แผนปฏิบัติการระดับครัวเรือน : หลังผ่านการกระบวนการเรียนรู้จากสถาบันฯ เกษตรกรจะมีการวางแผนพัฒนาการผลิตรายครัวเรือน หากต้องการขายผลผลิตในระบบตลาดทางเลือกก็จะเข้าสู่ระบบการตรวจสอบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีกระบวนการสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มและ

สมัครเป็นสมาชิกสหกรณ์ฯ สามารถเสนอขอการสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานเช่น ระบบน้ำ โดยอาจใช้งบประมาณจาก อบต.สนับสนุน และงบประมาณสมทบจากสถาบันฯ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนและการจัดการทรัพยากรระดับตำบลแม่ทา

กลไกการดำเนินงาน : สถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา

1) การพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนระดับตำบลแม่ทา

สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด และสถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทาได้ทำงานเชื่อมโยงกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นตำบลแม่ทา (อบต.) ดำเนินงานส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืนร่วมกันภายใต้โครงการอาหารปลอดภัย ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจาก สสส. ผ่านระบบการจัดการของ อบต. ทำให้เกิดการส่งเสริมและขยายตัวการผลิตแบบเกษตรกรรมยั่งยืนในมาตรฐานอาหารปลอดภัย มีเกษตรกรในตำบลแม่ทาสใจเข้าร่วมมากขึ้น

แผนยุทธศาสตร์ชุมชนตำบลแม่ทา : (2553 – 2557)

นับตั้งแต่ปี 2552 สถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา ได้ขยายการทำงานสร้างความร่วมมือสู่ระดับตำบล โดยปรับกลไกกรรมการให้มีตัวแทนจากทุกส่วนเพื่อร่วมกันทำงานขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนตำบลแม่ทาสู่ความยั่งยืน

คณะกรรมการสถาบันฯ จำนวน 53 คน ประกอบด้วยตัวแทนจากโรงเรียน สาธารณสุข วัด ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน องค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มเครือข่ายเกษตรและการจัดการทรัพยากรเยาวชน แม่บ้าน ฯลฯ โดยมีประธานคือ นายอนันต์ ดวงแก้วเรือน อดีตกำนันตำบลแม่ทา แบ่งหน้าที่กรรมการออกเป็นฝ่ายส่งเสริมการผลิต ฝ่ายพัฒนากองทุน ฝ่ายองค์ความรู้ ฝ่ายการจัดการทรัพยากร ฝ่ายติดตามประเมินผล ฯ

จากกระบวนการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในเวทีของสถาบันฯ ทำให้กรรมการและสมาชิกมีส่วนร่วมวางแผน กำหนดเป้าหมายการพัฒนา เกิดเป็น “แผนยุทธศาสตร์ชุมชน 5 ปี ตำบลแม่ทา” เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนชุมชนไปสู่เป้าหมายวิถีพอเพียง หลังจากนั้นได้ผลักดันแผนจากสถาบันฯ เข้าไปสู่ อบต. ให้ จัดสรรงบประมาณลงมาสนับสนุนการพัฒนาการผลิต เกิดนโยบายและแผนงานระดับ อบต. ที่สนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนแผนงานดังกล่าว มีกรรมการสถาบันฯฝ่ายติดตามประเมินผลตามกลุ่มและสร้างการสรุปบทวนแผน

วิสัยทัศน์ตำบลแม่ทา

ตำบลสวัสดิการ สืบสานภูมิปัญญา พัฒนาการเรียนรู้ พื้นฟูป่า ดิน น้ำ
ก้าวนำเกษตรกรรมยั่งยืน พลิกฟื้นพลังคน สุวิถีชุมชนพึ่งตนเอง

ยุทธศาสตร์ตำบลแม่ทา (2553-2557)

ยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างการมีส่วนร่วมของคนทุกระดับ ทั้งองค์กร สถาบัน องค์กรท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความร่วมมือการทำงานร่วมกันอย่างมีพลัง

กลยุทธ์ :

- 1.1 สร้างแรงจูงใจ ให้เกียรติ ให้โอกาส เคารพ เชิดชู
- 1.2 สร้างความเชื่อมั่นและเข้าใจในระดับผู้นำหมู่บ้าน
- 1.3 สร้างและพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ เพื่อแบ่งเบาภาระและสืบทอดงานอุดมการณ์ของผู้นำปัจจุบัน
- 1.4 จัดตั้งองค์กรกลางในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารและสื่อสารงานพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง
- 1.5 จัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลแม่ทา
- 1.6 โปร่งใส ตรวจสอบได้ ยุติธรรม

ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาการเรียนรู้ หลักสูตรการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างบุคลากรทางสังคมทุกระดับ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยพัฒนาระบบสถาบันการเรียนรู้ชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง

กลยุทธ์ :

- 2.1 รวบรวมองค์ความรู้ของชุมชน
- 2.2 จัดทำหลักสูตรชุมชน
- 2.3 การสร้างสื่อหลายระดับที่เหมาะสมกับกลุ่มเรียนรู้แต่ละระดับ
- 2.4 พัฒนาการถ่ายทอดโดยผ่านการปฏิบัติจริง ผสมผสานเทคโนโลยีที่เหมาะสม
- 2.5 สร้างแหล่งเรียนรู้ ต้นแบบ รูปธรรมในชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างเป็นระบบ
- 2.6 พัฒนาและยกระดับสถาบันการเรียนรู้ให้ได้มาตรฐานการยอมรับของสังคม
- 2.7 สื่อความรู้ผ่านวิทยุชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน เสริมสร้างสุขภาวะ ส่งเสริมอาชีพ เศรษฐกิจชุมชน ระบบกองทุน เพื่อให้เกิดการเกื้อกูลกันอย่างยั่งยืน

กลยุทธ์ :

- 3.1 สร้างจิตสำนึกในการออม เพื่อสร้างสวัสดิการ
- 3.2 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีสุขภาพดี โดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง

3.3 ลดต้นทุน เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ของชุมชน

3.4 พัฒนาระบบเครือข่ายกองทุนของหมู่บ้านเป็นกองทุนระดับตำบล

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมการจัดการระบบนิเวศน์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ป่าดินน้ำ ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน และสิ่งแวดล้อม ให้เกิดการเกื้อกูลกันอย่างสมดุล

กลยุทธ์ :

4.1 ส่งเสริมการปลูกป่าใช้สอยระดับครัวเรือน

4.2 รวบรวมพัฒนาข้อมูลการใช้ประโยชน์จากดินน้ำป่า เพื่อสร้างสำนักชุมชน/เศรษฐกิจชุมชน

4.3 ส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืนอย่างครบวงจร สร้างความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจ

4.4 จัดทำเจตนชุมชนเพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ชุมชนในการใช้ประโยชน์ที่ดิน

4.5 การศึกษาพัฒนาการจัดการระบบน้ำที่เหมาะสมกับชุมชน

4.6 ส่งเสริมให้มีการใช้พลังงานทางเลือก

4.7 ส่งเสริมการจัดการขยะผ่านหน่วยครัวเรือน

ยุทธศาสตร์ที่ 5 พัฒนา สืบทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ วิถีชุมชนพอเพียง บนฐานวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิม

กลยุทธ์ :

5.1 ค้นหาและศึกษารวบรวมองค์ความรู้จากผู้รู้/ปราชญ์ในชุมชน เช่น การจัดการน้ำระบบเหมืองฝาย หมอเมือง หมอตำรายา

5.2 อนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมของชุมชน เช่น สรงน้ำพระธาตุ ปีใหม่เมือง

5.3 สร้างความเข้าใจความหมายคุณค่าแท้จริงในเรื่องประเพณี เพื่อให้เกิดการดูแลรักษาไว้

5.4 สืบทอดภูมิปัญญาวัฒนธรรมประเพณี จากรุ่นสู่รุ่น

5.5 เผยแพร่เรื่องราวสู่สาธารณชนภายนอก เป็นรายได้เข้าสู่ชุมชน

แนวคิดการขับเคลื่อนงานของผู้นำชุมชน

“เป้าหมายคือต้องการขับเคลื่อนเรื่องเกษตรยั่งยืนหรือเกษตรพอเพียง อยากเห็นคนแม่ทาที่อยู่มีกิน ไม่มีหนี้สิน มีแบ่งปัน มีความเป็นพี่เป็นน้อง อากาศดี น้ำดี ดินดี สุขภาพดี แนวทางของเราคือจะสร้างองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง เมื่อเข้มแข็งแล้วเรากำหนดทิศทางแม่ทาได้ทั้งหมด ให้สหกรณ์เป็นคนปักธงขับเคลื่อนเกษตรยั่งยืนทรัพยากรของแม่ทา สถาบันฯ จะทำงานด้านองค์ความรู้ทุกสาขาในชุมชน อยู่ภายใต้สหกรณ์ซึ่งเป็นนิติบุคคล บทบาทและภารกิจของสถาบันฯจะทำงานขับเคลื่อนในภาพรวมทั้งหมด ให้สหกรณ์เน้นเรื่องธุรกิจ สถาบันทำงานเรื่ององค์ความรู้ ทำงานทุกเรื่อง และทั้งหมดมารวมกันตรงนี้

การจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด เป็นแค่เครื่องมือให้คนมารวมตัว หัวใจคือต้องสร้างให้คนศรัทธา ความศรัทธาจะเกิดขึ้นได้ต้องสร้างความโปร่งใส การสร้างแผนที่ดีในชุมชนให้ชุมชนเข้มแข็ง มีการรวมตัว ให้ความรู้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน หลังจากนั้นจะได้คนที่มีแววออกมา มีจุดเด่นออกมารวมกลุ่มกัน ให้มีส่วนร่วม สร้างอุดมการณ์ทำงานเพื่อบ้านเพื่อชุมชนเรา ให้คุณค่าความสำคัญของเขา

แนวทางการจะพัฒนาไปสู่เป้าหมายให้สำเร็จให้คนอยู่ดีมีกิน กินอึดนอนอุ่น ไม่มีหนี้สิน ไม่ขายที่ดิน คือทุกคนต้องมาช่วย ต้องสร้างการมีส่วนร่วม แล้วพากันไปสู่เป้าหมาย ให้คุณค่าทุกคนมีความสำคัญหมด บทเรียนการทำงานที่ผ่านมาคือขับเคลื่อนเป็นกลุ่มก็ยังไม่พอ รวมตัวขับเคลื่อนเป็นเครือข่ายชุมชนก็ยังไม่พอ ทำงานด้วยรูปแบบสหกรณ์ก็ยังไม่ขับเคลื่อนได้ไม่เต็มที่ จึงมาตั้งเป็นสถาบัน ฯ พยายามทำงานกับทั้งตำบล เชิญตัวแทนคนในท้องถิ่น เข้ามาเป็นกรรมการ

ทิศทางข้างหน้าคือมีกลไกสถาบันทรัพยากรและเกษตรยั่งยืนฯ เป็นแกนหลักของชุมชนทำงานร่วมกับ อบต. เราจะสร้างคนเข้าไปทำงานในระดับตำบล เป็นนายก อบต. อบต.ต้องรับใช้ชุมชน ต่อไปนี่อบต. ต้องทำสัญญากับองค์กรชุมชน ทำตามนโยบายที่หาเสียง ไปหวังจากโครงสร้างอื่นว่าจะมาทำให้ไม่มีความยั่งยืน นี่คือนโยบายของเรา ให้นำหน้าตรงนี้”

(ประพัฒน์ อภัยมูล, สัมภาษณ์ 7 กันยายน 2552)

สถาบันทำหน้าที่ตั้งเป้าหมายยุทธศาสตร์ชุมชนร่วมกัน กับการบริหารจัดการงบประมาณและกระบวนการเรียนรู้และการประสานงานกับองค์กรภายนอกและนโยบายส่วนบน จัดเป็นระบบกลไกการทำงานสัมพันธ์กันตั้งแต่เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ การบริหารงบประมาณ การติดต่อประสานกับองค์กรภายนอกผ่านกลไก ไม่ผ่านทางความสัมพันธ์ทางตัวบุคคล แต่การทำงานในการวางแผนในรายละเอียดของแต่ละส่วนก็ยังดำเนินการโดยเครือข่ายทรัพยากร เครือข่ายผู้ผลิต

(อนันต์ ดวงแก้วเรือน, สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2552)

“ แนวความคิดของการตั้งสถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรยั่งยืนแม่ทา คือ อยากรจะเป็นสภาองค์กรชาวบ้าน ร่วมกันคิดทุกเรื่องในการพัฒนาชุมชนตำบลแม่ทา เป้าหมายคือชุมชนแม่ทามีความยั่งยืน เป็นสภาองค์กรชาวบ้านที่มีทุกภาคส่วนมาร่วมกัน การทำงานต้องมองหลากหลาย ต้องขับเคลื่อนการเมืองท้องถิ่นด้วย เพราะเราเห็นปัญหาว่าการขับเคลื่อนงานในชุมชนเรา ฝ่ายปกครองมีความเห็นขัดแย้งยังไม่เข้าใจ ก็ชวนมาแลกเปลี่ยนสร้างการวิเคราะห์ว่าจะขับเคลื่อนแผนงาน 5 ปีไปข้างหน้า ภายใต้สถาบันฯ เพื่อปรับพื้นฐานความเข้าใจไปด้วยกัน”

(พนมกร นามจันทร์, สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2552)

ผลการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของตำบลแม่ทา

1. เกิดการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่เหมาะสมกับพื้นที่ : เป็นระบบการเกษตรกรรมยั่งยืนที่พัฒนาในที่ราบและที่ดอน

ภาพที่ 3-3 ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของชุมชนแม่ทา

1.1 การทำเกษตรผสมผสานที่เน้นความหลากหลายของกิจกรรมในไร่นา มีการปลูกพืชผักสวนครัวและผักพื้นบ้าน ที่มีความหลากหลายตามฤดูกาล ปลูกไม้ใช้สอย ไม้ผล สมุนไพร และการเลี้ยงสัตว์ประเภท วัว ควาย ปลา ไก่ หมู

1.2 การทำเกษตรอินทรีย์ที่เน้นการปลูกพืชไร่เป็นหลัก ได้แก่ ข้าวโพดฝักอ่อนอินทรีย์ ผลผลิตที่เป็นข้าวโพดฝักอ่อนอินทรีย์ของสมาชิกจะส่งขายให้กับสหกรณ์ฯ ครอบครัวเกษตรกรที่ทำข้าวโพดฝักอ่อนอินทรีย์ก็จะมีการปลูกผักสวนครัวตามหัวไร่ปลายนา หรือสวนข้างบ้านไว้เพื่อการบริโภคด้วย

เกษตรกรรมยั่งยืน 2 ระบบเป็นเกษตรกรรมที่ไม่ใช้สารเคมี อยู่ภายใต้การควบคุมมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และการตรวจสอบรับรองมาตรฐานจาก มอน. และ มกท. เกษตรกรสมาชิกสหกรณ์ การเกษตรยั่งยืนแม่ทาจำกัดและสมาชิกเครือข่ายผู้ผลิตแม่ทา มีการขายผลผลิตให้กับสหกรณ์แม่ทาฯ และขายผ่านตลาดนัดเครือข่ายเกษตรอินทรีย์จังหวัดเชียงใหม่ฯ

1.3 การปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภค เป็นการปลูกผักสวนครัวเพื่อบริโภคในครัวเรือน โดยแปลงผลิตหลักยังปลูกข้าวโพดฝักอ่อนเคมีเป็นอาชีพหลัก เกษตรกรที่พัฒนารูปแบบนี้เป็นเกษตรกรที่มาจากการเข้าร่วมโครงการอาหารปลอดภัย

2. เกิดกระแสการยอมรับและขยายตัวของเกษตรกรรมยั่งยืนในชุมชนอย่างกว้างขวาง

2.1 มีสมาชิกที่ทำเกษตรยั่งยืนภายใต้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (ในรูปแบบที่ 1.1 และ 1.2) มีสมาชิกจำนวน 22 กลุ่ม รวม 107 ครอบครัว เกษตรกรมีแนวคิดและการพัฒนารูปธรรมในแปลงเกษตรยั่งยืนที่ชัดเจน สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ผู้สนใจได้

2.2 สมาชิกที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนภายใต้มาตรฐานอาหารปลอดภัย เน้นการปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภค เป็นรูปแบบที่ขยายตัวแพร่หลายมาก มีเกษตรกรดำเนินการประมาณ 500 – 700 ครอบครัว

3. เกิดความสำเร็จในด้านการจัดการตลาดนัดเกษตรอินทรีย์ ทำให้เกษตรกรมีช่องทางตลาดทางเลือกที่เป็นธรรม สร้างรายได้ที่มั่นคง สามารถนำไปสู่การออมและแก้ไขปัญหาหนี้สินได้

ภาพที่ 3-4 ตลาดนัดเกษตรอินทรีย์

4. เกิดการพัฒนากลไกองค์กรชุมชนที่มีบทบาทหน้าที่และการบริหารจัดการองค์กรเป็นระบบ ทั้งด้านการผลิต การตลาดทางเลือกและการควบคุมมาตรฐาน ตลอดจนเชื่อมโยงความร่วมมือสู่การทำงานในระดับตำบล การขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรยั่งยืนและจัดการทรัพยากรในระดับตำบล

5. เกิดการพัฒนาองค์ความรู้และหลักสูตรการเรียนรู้ด้านเกษตรยั่งยืนโดยชุมชน 2 หลักสูตร มีการพัฒนาวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ในการถ่ายทอด มีศูนย์เรียนรู้ของชุมชน และได้รับความสนใจจากบุคคลภายในและนอกชุมชนที่เข้ามาเรียนรู้ ศึกษาดูงาน และฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยเงื่อนไขภายในที่เอื้อต่อความสำเร็จ

1) ชุมชนแม่ทามีผู้นำชาวบ้านและองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยมีเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา เป็นฐานกลุ่มผู้ผลิตเกษตรกรรมยั่งยืน ประกอบด้วยสมาชิก 22 กลุ่ม รวม 107 ครอบครัว เป็นครอบครัวที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนอย่างจริงจัง และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ผู้สนใจได้

2) มีฐานคิดเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืนที่ชัดเจนและเป็นองค์รวม มุ่งพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนเพื่อการพึ่งตนเอง นำไปสู่การพัฒนากระบวนการผลิตที่มีรูปธรรมในระดับแปลงที่ก้าวหน้า มีความหลากหลายและเกื้อกูลธรรมชาติ ตลอดจนมีกระบวนการทำงานที่ครอบคลุมมิติด้านการผลิต แปรรูป การจัดการตลาดทางเลือกผลผลิตเกษตรอินทรีย์สู่ผู้บริโภคในเมือง กระบวนการทำงานภายใต้มาตรฐานเกษตรกรรมอินทรีย์ รวมทั้งมีการพัฒนาองค์ความรู้และสร้างการเรียนรู้ เพื่อขยายแนวคิดให้แก่เกษตรกรอย่างกว้างขวางมากขึ้น โดยมีพัฒนาการต่อเนื่องและมีผลสำเร็จหลายด้าน

3) มีการพัฒนาฐานและกลไกองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และทำงานเชื่อมโยงกันเป็นระบบ มีการสร้างความร่วมมือในการทำงานร่วมกันระดับตำบล เชื่อมโยงระหว่างองค์กรชาวบ้านและองค์กรส่วนท้องถิ่น ผลักดันจนเกิดการร่วมคิดกำหนดทิศทางและสร้างแผนยุทธศาสตร์พัฒนาเกษตรอินทรีย์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนในระดับตำบล มีการทำงานเชื่อมโยงกับองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นตำบลแม่ทา จนเกิดนโยบาย แผนงาน รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เกิดการทำงานเชื่อมโยงสนับสนุน และพัฒนาชุมชนไปในทิศทางเดียวกัน และเกิดการขยายฐานสมาชิกผู้ผลิตเกษตรกรรมยั่งยืนในชุมชนที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

4) มีการทำงานร่วมกับเครือข่ายสนับสนุนด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทุนต่าง ๆ และองค์กรสนับสนุนจากภายนอกทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ

5) มีการทำงานเชื่อมโยงกับเครือข่ายองค์กรชาวบ้านระดับจังหวัดคือ¹⁵ เครือข่ายตลาดนัดเกษตรอินทรีย์ จ.เชียงใหม่ ต่อเนื่องมา 20 ปี ร่วมกันพัฒนาตลาดนัดเกษตรอินทรีย์ในเมืองเชียงใหม่ บริหารจัดการโดยสมาชิกกลุ่มองค์กรชาวบ้านจากพื้นที่ต่างๆ และทำงานรณรงค์ผู้บริโภคในเมือง เกิดการขยายตลาดนัดเกษตรอินทรีย์และฐานกลุ่มผู้บริโภคที่มีเข้าใจและสนับสนุนเกษตรกรรมยั่งยืน

6) มีการบริหารจัดการการเงินอย่างเป็นระบบและโปร่งใส โดยงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากทุกหน่วยงาน จะถูกนำมาบริหารจัดการรวมกันภายใต้แผนการดำเนินงานขององค์กรชุมชน โดยให้ “สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด” ทำหน้าที่จัดการเงินให้เป็นระบบ และสร้างระบบการติดตามตรวจสอบภายในให้เกิดความโปร่งใส ให้มีการรายงานความก้าวหน้าต่อเนื่องและสมาชิกสามารถตรวจสอบได้

ปัจจัยสนับสนุนจากภายนอก

1) สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนและเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จ.เชียงใหม่ ทำงานสนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายองค์กรผู้ผลิตและเครือข่ายตลาดนัดเกษตรอินทรีย์จังหวัดเชียงใหม่

2) สหกรณ์กรีนเนท และมูลนิธิสายใยแผ่นดิน ทำงานสนับสนุนด้านการผลิตและการตลาดพืชผัก ข้าวโพดฝักอ่อนอินทรีย์

3) ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านแม่ทา ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ภายใต้โครงการปราชญ์ชาวบ้าน ยกย่องให้นายพัฒนา อภัยมูล เป็นผู้นำปราชญ์ชาวบ้าน และจัดการเรียนรู้ให้ผู้เข้าร่วมอบรมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน เริ่มต้นดำเนินงานตั้งแต่ 2550 – 2552

4) โครงการรักษ์ป่า สร้างคน 84 ตำบลวิถีพอเพียง (ปตท.) : เน้นการสรุปองค์ความรู้ของชุมชนและเครือข่ายเพื่อนำไปสู่การเผยแพร่ขยายผล มีครัวเรือนอาสาเข้าร่วม 105 ครัวเรือน มีการสนับสนุนบ่อแก๊สครัวเรือน เต้าเผาถ่าน และงบประมาณจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน “คนรักแม่ทา”

5) โครงการพืชอาหารเชียงใหม่ปลอดภัย (สสส.) : ดำเนินงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรตำบลแม่ทาหันมาผลิตพืชอาหารปลอดภัย มีพื้นที่ดำเนินการครอบคลุมทั้งตำบล กลุ่มเป้าหมายคือสมาชิกใหม่ในตำบลแม่ทา โดยให้สถาบันฯ เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรที่สมัครเข้าร่วมโครงการผ่านทาง อบต.

¹⁵ ภายใต้เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จ.เชียงใหม่ และมีการจัดตั้งเป็น “ชมรมผู้ผลิตพืชผักปลอดภัย จ.เชียงใหม่” ภายหลังปรับเปลี่ยนเป็นสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ จ.เชียงใหม่ และเครือข่ายตลาดนัดเกษตรอินทรีย์ จ.เชียงใหม่

ข้อเสนอของชุมชนต่อนโยบายการพัฒนาเกษตรอินทรีย์

ประพันธ์ อภัยมูล : ปราชญ์ชาวบ้านเกษตรอินทรีย์ชุมชนแม่ทา

1) การผลักดันแผนเกษตรยั่งยืนเป็นวาระแห่งชาติ ที่ผ่านมาเป็นเพียงแค่วาระ แผนเกษตรยั่งยืนเป็นเพียงการวางแผนและงบประมาณ แต่ไม่เกิดผลจริง เนื่องจาก หนึ่ง มีปัญหาที่ระบบคิดของรัฐยังไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ทำจริงจัง และการทำแบบงานนี้จะไม่สำเร็จเพราะ หนึ่ง รัฐไม่มีองค์ความรู้ สอง ไม่มีเครื่องมือที่จะลงไปทำงาน สาม รัฐไม่มีบุคลากรที่มีองค์ความรู้ที่จะทำงานเรื่องเกษตรยั่งยืน

2) การผลักดันแผนเกษตรอินทรีย์ที่ดีและสนับสนุนให้เกิดผล ต้องสนับสนุนโดยตรงผ่านองค์กรเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน โดย หนึ่ง เสนอให้รัฐสนับสนุนให้องค์กรชาวบ้านที่ทำเกษตรยั่งยืนเป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการเอง สอง ให้รัฐมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ ให้นำแผนชุมชนมาพิจารณาสนับสนุนให้กลุ่มองค์กรชาวบ้านที่ทำอยู่แล้ว หรือสนับสนุนผู้ที่สนใจ และให้รัฐทำหน้าที่ติดตามประเมินผล สนับสนุนองค์กรชาวบ้านให้เกิดการทำงานต่อเนื่อง หรือหนุนเสริมในกลุ่มที่มีปัญหาอุปสรรคเพื่อให้เกิดแนวทางแก้ไขปัญหา

3) ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลเกษตรกร-กลุ่มเกษตรกรรมยั่งยืนที่พึ่งพาตนเองได้ เพื่อเป็นช่องทางการเรียนรู้ขยายแนวคิด และเป็นฐานข้อมูลกลุ่มเพื่อสนับสนุนการทำงาน

4) รัฐควรจัดแผนงานและงบประมาณที่สนับสนุนให้เกิดการผลิตที่มีคุณภาพ มีการสนับสนุนงบประมาณการพัฒนาฟาร์มตามความจำเป็นและความเหมาะสม สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ และสร้างระบบการสนับสนุนต่อเนื่อง มีระบบการตรวจสอบหลายทาง

อหันท ดวงแก้วเรือน : ประธานสถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา

1) แม้จะมีการกำหนดให้เกษตรอินทรีย์เป็นวาระแห่งชาติ แต่ก็ยังมีความหมายไม่ชัดเจน ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์จากนโยบายของรัฐไม่ได้ การพัฒนาที่เหมาะสมควรสนับสนุนงบประมาณตรงมาให้กับกลุ่มองค์กร โดยให้บทบาทและอำนาจตรงกับองค์กรชาวบ้านในการบริหารจัดการ ให้มีหน่วยงานองค์กรรัฐและองค์กรอิสระทำหน้าที่ติดตามตรวจสอบ และทำการประเมินผลที่ชัดเจน

พจนมกร นามจันทร์ : ประธานสหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด

1) การมีนโยบายเกษตรอินทรีย์ไม่สามารถนำไปสู่ผลสำเร็จในทางปฏิบัติได้ เพราะหน่วยงานรัฐไม่มีความพร้อม วิธีคิดและแนวทางปฏิบัติไม่ได้คิดเรื่องเกษตรอินทรีย์แท้จริง ดังนั้น รัฐควรสนับสนุนกลุ่มองค์กรเกษตรกรที่มีการพัฒนาเกษตรยั่งยืนอยู่แล้ว โดยจัดงบประมาณสนับสนุนการทำแผนพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในระดับชุมชน ดำเนินงานภายใต้วาระเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ หรือขับเคลื่อนสนับสนุนผ่าน สช. ผลักดันให้เกษตรยั่งยืนเป็นทิศทางประเทศ ทำงานสร้างสุขภาวะของสังคม ใช้กลไกองค์กรด้านสาธารณสุขขับเคลื่อน สร้างช่องทางให้งบประมาณสนับสนุนโดยตรงมาถึงกลุ่มเกษตรกร

2) ควรมีการจัดตั้งหน่วยงานรับผิดชอบเกษตรอินทรีย์โดยตรง ให้เป็นองค์กรมหาชนหรือองค์กรอิสระที่ทำงานรับผิดชอบเรื่องเกษตรอินทรีย์ มีบทบาทการทำงานสนับสนุน ส่งเสริมการผลิตรณรงค์บริโภค ตลาดทางเลือก มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ อย่างครบวงจร มีกรอบนโยบาย ยุทธศาสตร์พัฒนาเกษตรอินทรีย์โดยตรงและชัดเจน จัดสรรงบประมาณสนับสนุนมาให้กลุ่มองค์กรชาวบ้านในพื้นที่ที่มีความพร้อม ในระดับจังหวัด-ตำบล-อำเภอ

3) ควรมีการทำฐานข้อมูลเชิงคุณภาพเกษตรกร และเกณฑ์การพิจารณาสนับสนุนองค์กรชุมชน กลไกการติดตาม กระจายอำนาจ การตรวจสอบผลความก้าวหน้า

4) นโยบายสนับสนุนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ ต้องมีกระบวนการทำงานสนับสนุนที่หลากหลาย สอดคล้องตามสภาพปัญหาและความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ และควรมีการผลักดันกฎหมาย แกไขระเบียบต่างๆ เพื่อที่องค์กรที่สามารถเชื่อมกับองค์กรท้องถิ่นได้ เพื่อให้กลุ่มองค์กรท้องถิ่นสามารถขับเคลื่อนงานและเข้าถึงงบประมาณได้

บทที่ 4 ประสบการณ์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ชุมชนภาคกลาง กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

สถานะของกลุ่ม

กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2544 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรเข้าสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่ออาชีพที่ยั่งยืนและการพึ่งตนเองของเกษตรกรรายย่อย กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต ได้รับการสนับสนุนจากโครงการพัฒนาชนบทแควระบบ-สีเขียว โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ภูมิภาคฉะเชิงเทรา และองค์กรภายนอกอีกหลายองค์กร กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ทำงานในพื้นที่ 2 ตำบล 7 หมู่บ้าน ปัจจุบันมีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 50 ครอบครัว

กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขตมิได้เกิดขึ้นโดดๆ แต่เกิดขึ้นจากประสบการณ์การทำงานพัฒนาที่ยาวนานของผู้นำเกษตรกรในพื้นที่และเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาชนบทแควระบบ-สีเขียว ซึ่งร่วมกันริเริ่มโครงการพัฒนาชนบท 4 ด้านขึ้นเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต และแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในพื้นที่ การดำเนินในระยะเริ่มแรกเป็นการทำงานพัฒนาชนบทพร้อมๆ กับการพัฒนาศักยภาพของผู้นำ การเกิดของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาการผลิต จำนวน 12 กลุ่มซึ่งต่อมาได้รวมตัวกันในรูปของ เครือข่ายออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาการผลิต เป็นกลไกที่มีความสำคัญในการเชื่อมร้อยกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน เพราะนอกจากกิจกรรมการออมประจำเดือนแล้ว กลุ่มยังมีการพัฒนากิจกรรมอื่นๆ เช่น การอบรมเสริมอาชีพ การค้นคิดทางเลือกด้านการเกษตร การสนับสนุนการทำเกษตรกรรมยั่งยืนหลากหลายรูปแบบ ตลาดทางเลือก เป็นต้น

การก่อตั้งเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จังหวัดฉะเชิงเทราและการผลักดันและดำเนินโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย เป็นอีกบทพิสูจน์หนึ่งที่ทำให้ผู้นำต้องร่วมแรงร่วมใจในการบริหารจัดการโครงการเพื่อให้เกิดการขยายการทำเกษตรกรรมยั่งยืนออกไปยังสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ได้เพิ่มมากขึ้น ส่วนกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตเป็นกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อรองรับการพัฒนางานเกษตรกรรมยั่งยืนและการขยายงานด้านการพัฒนาการผลิตให้ได้มาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์และการตลาดทางเลือก

การทำงานของกลุ่มชาวบ้านในอำเภอสนามชัยเขตมีการดำเนินงานที่ต่อเนื่องและยาวนาน โดยผู้นำได้อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมและการปรึกษาหารือร่วมกับสมาชิกและการทำงานร่วมกับสมาชิกทำให้เกิดการพัฒนาแผนของกลุ่มที่ต่อเนื่องและสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก ซึ่ง

ประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน การทำนาอินทรีย์ โรงเรียนเกษตรกร ตลาดนัดสีเขียว การออมทรัพย์ ฯลฯ ซึ่งผลจากการดำเนินงานที่สอดคล้องและมีประสิทธิภาพของกลุ่ม ทำให้ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ถึงกว่า 1,000 ครอบครัว ในจำนวนนี้เป็นครอบครัวที่ปรับระบบมาทำเกษตรกรรมยั่งยืนประมาณ 300 ครอบครัว โดยมีครอบครัวระดับแกนนำในการทำเกษตรอินทรีย์แบบเข้มข้น จำนวน 50 ครอบครัว

บริบทชุมชน

อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทราตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดประมาณ 50 กิโลเมตร มีขนาดพื้นที่ 1,715 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,071,875 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแควระบบ-สียัด ภูมิประเทศมีลักษณะเป็นที่ราบสลับกับที่ลาดเนินเขา ในอดีตพื้นที่อำเภอสนามชัยเขตเป็นเขตป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้ป่าหลากชนิด แต่ปัจจุบันเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมกับมีพื้นที่ป่าอยู่บางส่วน ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย ขาดความอุดมสมบูรณ์ ลำน้ำที่สำคัญที่เป็นที่หล่อเลี้ยงพื้นที่การเกษตรและป่าไม้ได้แก่ แควระบบ และแควสียัด¹⁶

อำเภอสนามชัยเขตแบ่งการปกครองออกเป็น 4 ตำบล 59 หมู่บ้าน และ 1 เทศบาล ได้แก่ ตำบลคูยายหมี ตำบลท่ากระดาน ตำบลทุ่งพระยา ตำบลลาดกระทิง และเทศบาลสนามชัยเขต ในอดีตพื้นที่เขตอำเภอสนามชัยเขตเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ซึ่งเชื่อมต่อกับเขตจังหวัดปราจีนบุรี สระแก้ว ชลบุรีและจันทบุรี แต่เมื่อรัฐบาลให้สัมปทานแก่เอกชนเข้ามาตัดไม้ ประกอบกับการอพยพของชาวบ้านทำให้พื้นที่บริเวณดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมในเวลาต่อมาและมีชาวบ้านจากหลากหลายจังหวัดอพยพเข้ามาจับจองและปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และฝ้าย โดยมีกลุ่มทุนเจ้าของกิจการสัมปทานป่าไม้เป็นกลุ่มร่ำรวยและเป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่ รวมทั้งยังประกอบธุรกิจรับซื้อพืชผลทางการเกษตรจากชาวบ้าน เป็นแหล่งเงินกู้ จำหน่ายวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตร

จากข้อมูลของสำนักงานเกษตรอำเภอสนามชัยเขตระบุว่า พื้นที่ทำการเกษตรมีทั้งสิ้น 933,000 ไร่ และด้วยนโยบายการส่งเสริมพืชเชิงเดี่ยวและการเกษตรเชิงพาณิชย์ ทำให้พื้นที่กว่า 550,000 ไร่เป็นพื้นที่ปลูกพืชไร่ และสวนป่าเชิงพาณิชย์ ดังเช่นการขยายตัวของสวนป่าเชิงพาณิชย์กว่า 300,000 ไร่ ส่วนพืชเศรษฐกิจที่ปลูกมากได้แก่ มันสำปะหลัง อ้อย ยูคาลิปตัส ยางพารา เป็นต้น ซึ่งเป็นระบบการผลิตที่มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้เกษตรกรบางส่วนมีการปลูกพืชแบบผสมผสานและเกื้อกูลกับธรรมชาติ เช่นการทำสวน มีการปลูกไม้ผลเช่น เงาะ ทุเรียน กระท้อน มังคุด ละมุด กัลฉ่าย และ ผักพื้นบ้านนานาชนิด เช่น ผักกูด ผักหวาน หน่อไม้ ฯลฯ นอกจากนี้พื้นที่ทำการเกษตรแล้ว ชาวบ้านยังคงอนุรักษ์พื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นแหล่งพืชอาหาร แหล่ง

¹⁶ รูปแบบการบริหารจัดการกองทุนเกษตรกรรมยั่งยืนของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จ.ฉะเชิงเทรา, 2549

น้ำและพื้นที่เลี้ยงสัตว์ ในด้านการถือครองที่ดิน พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยชาวบ้านมีกรรมสิทธิ์สูงสุด ประมาณ 50 ไร่ ต่ำสุด 1 ไร่ พื้นที่ถือครองเฉลี่ย 20 ไร่

นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ภาคตะวันออกที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง ทำให้พื้นที่อำเภอสนามชัยเขตและจังหวัดฉะเชิงเทราได้กลายเป็นพื้นที่ศูนย์กลางการพัฒนาทางการเกษตร อุตสาหกรรมการเกษตร นิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ และการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรม โดยมีเขตนิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เช่น นิคมอุตสาหกรรมเวลโกรว์ ตั้งอยู่ที่อำเภอบางปะกงมีพื้นที่มากกว่า 3 ล้านไร่ ซึ่งประกอบอุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับเคมีภัณฑ์ สารเคมี พลาสติก นิคมอุตสาหกรรมเกตเวย์ซิตี้ มีพื้นที่ประมาณ 5,000 ไร่ ตั้งอยู่ที่อำเภอแปลงยาว เป็นอุตสาหกรรมเกี่ยวกับเครื่องยนต์ เครื่องจักร อะไหล่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งกระจายอยู่ในจังหวัดจำนวนมากกว่า 1,322 แห่ง ทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรดินและน้ำ และส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ รวมทั้งปัญหาด้านมลพิษ อากาศเสียซึ่งกำลังส่งผลกระทบต่อชาวบ้านและชุมชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่เป็นอย่างมาก

ดังนั้นอาชีพนอกภาคการเกษตรของชาวบ้านโดยเฉพาะกลุ่มคนหนุ่มสาวส่วนใหญ่จึงไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เช่น บริษัทสวนกิตติ โรงงานผลิตกระดาษ โรงงานประกอบรถยนต์ บริษัทโตโยต้า และนิคมอุตสาหกรรมในจังหวัด ได้แก่ นิคมอุตสาหกรรม 304 ต.เขาหินซ้อน นิคมอุตสาหกรรมเกตเวย์ซิตี้ อ.แปลงยาว เป็นต้น

ผลกระทบการพัฒนาทั้งด้านการเกษตร อุตสาหกรรม พลังงานและในอีกหลายๆ ด้านได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนพื้นที่ ทั้งนี้ปัญหาหลักในพื้นที่ได้แก่

- พื้นที่ผลิตอาหารลดลงอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากการส่งเสริมการปลูกสวนป่า พืชเศรษฐกิจ พืชพลังงาน ฯลฯ
- แหล่งน้ำบนดิน ผิวดินและใต้ดิน ลดลงอย่างมากโดยเฉพาะในพื้นที่ปลูกยูคาลิปตัส
- พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ท้องถิ่นดั้งเดิมเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ พันธุ์พืชในป่าธรรมชาติลดลง เพราะป่าถูกแผ้วถางทำลายเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจในแปลงขนาดใหญ่
- วิถีการดำรงชีวิต ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านอาหารลดลง ชาวบ้านต้องซื้อเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันราคาอาหารสูงขึ้น
- เกษตรกร โดยเฉพาะคนหนุ่มสาว ละทิ้งอาชีพการเกษตรไปรับจ้างทำงานในสวนป่า แปลงเกษตรขนาดใหญ่ และโรงงานต่างๆ
- เกิดปัญหามลพิษ ทั้งน้ำเสีย ฝุ่นละออง และกลิ่นเหม็น
- ปัญหาหนี้สิน เนื่องจากการลงทุนการเกษตร ที่มีต้นทุนเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง แต่ราคาผลผลิตตกต่ำ

ประสบการณ์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์โดยชุมชน

1. โครงการพัฒนาชนบทแควระบบ-স্যัต

โครงการพัฒนาชนบทแควระบบস্যัต เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกับเกษตรกรในเขตอำเภอสนามชัยเขต จังหวัดจะเข็งเทรตตั้งแตปี 2521 โดยมีเป้าหมายเพื่อดำเนินงานพัฒนาชนบทในสี่ด้านหลักคือ การศึกษา การสาธารณสุข การส่งเสริมอาชีพ การปกครองชุมชน และการสนับสนุนประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของชุมชน พื้นที่การดำเนินงานในระยะเริ่มต้นดำเนินการที่บ้านยางแดง ต.คู้ยายหมี อ.สนามชัยเขต จ.จะเข็งเทรต และได้ขยายการดำเนินงานด้านการพัฒนาชนบทในแนวทางการพึ่งตนเองและการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมออกไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงในอำเภอสนามชัยเขต อีกจำนวน 11 หมู่บ้าน

ในระยะเริ่มต้นของการดำเนินงาน นักพัฒนาอิสระท่านหนึ่งที่มีประสบการณ์การทำงานจากมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้เข้าไปใช้ชีวิตอย่างใกล้ชิดกับชาวบ้านบ้านยางแดง ซึ่งเป็นชุมชนตั้งใหม่ที่มีชาวบ้านอพยพมาจากหลายจังหวัดมาอยู่รวมกัน บ้านยางแดงเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตป่าสงวนเสื่อมโทรมโดยชาวบ้านที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ได้ทำการผลิตคือ การทำพืชไร่ ได้แก่ มันสำปะหลัง ปอ ข้าวโพด และเนื่องจากชาวบ้านมาจากหลากหลายที่ทำให้ชุมชนมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ และจากทำการผลิตที่ต้องลงทุนสูงเมื่อขายผลผลิตไม่ได้ราคาทำให้ชาวบ้านต่างประสบปัญหาหนี้สิน นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีปัญหาเรื่องความไม่มั่นคงในที่ดินเนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตป่าสงวนเสื่อมโทรม ทั้งนี้นักพัฒนาจึงได้ร่วมกันกับชาวบ้านในการคิด วิเคราะห์และค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความไม่มั่นคงของทรัพยากรการผลิต คือที่ดิน เงินลงทุนและปัญหาหนี้สิน ในปี 2523 นักพัฒนาและผู้นำชาวบ้านจึงได้ร่วมกันเขียนโครงการเพื่อขอการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ ในชื่อ “โครงการพัฒนาชนบทแควระบบ-স্যัต” ทั้งนี้โครงการฯ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากแหล่งเงินทุนต่างประเทศ โดยกิจกรรมที่ดำเนินการเป็นกิจกรรมที่มาจากความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชน กิจกรรมที่ดำเนินงานในระยะแรกมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการทำกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองของชาวบ้าน การมีอาหารบริโภคในครัวเรือน ลดรายจ่าย เสริมรายได้ นอกจากนี้ยังมีการก่อตั้งเงินทุนหมุนเวียนเพื่อการประกอบอาชีพในชุมชน การระดมทุนภายในได้แก่ การตั้งธนาคารข้าว กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มออมทรัพย์ รวมทั้งการเสริมความเข้มแข็งของผู้นำทั้งหญิงและชายและองค์กรชาวบ้าน

2. เครือข่ายออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาการผลิต

เป้าหมายหลักที่สำคัญของโครงการฯ คือการที่จะให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีนักพัฒนามาร่วมกับผู้นำเกษตรกรในการแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน และเนื่องจากเกษตรกรในพื้นที่ประสบปัญหาหลายประการไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน ราคาผลผลิตทาง

การเกษตรตกต่ำ เกษตรกรมีภาวะหนี้สินเรื้อรัง นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ย้ายเข้ามาตั้งรกรากมาจากต่างถิ่นที่และเข้ามาประกอบอาชีพอยู่ด้วยกัน ระบบเครือญาติไม่เข้มแข็ง ชาวบ้านมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ และจากการแลกเปลี่ยนพูดคุยกับชุมชนพบว่า ปัญหาเร่งด่วนที่มีความสำคัญคือ การแก้ไขปัญหาภาวะหนี้สิน ดังนั้นโครงการพัฒนาชนบทแควระบบ-สียัด จึงได้ร่วมกับชาวบ้านในการก่อตั้ง “กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา” ขึ้นโดยก่อตั้งครั้งแรกที่บ้านยางแดง ต.คู้ยายหมี อ.สนามชัยเขต ทั้งนี้วัตถุประสงค์ที่สำคัญของกลุ่มคือ เสริมสร้างการออมและสร้างกองทุนเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินจากภายนอก อีกทั้งยังเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาของสมาชิกในด้านต่าง ๆ มีการส่งเสริมบทบาทสตรีให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเอง ครอบครัวและค้นหาแนวทางในการพึ่งตนเอง และเป็นศูนย์กลางประสานความร่วมมือจากองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน

ภาพที่ 4-1 การประชุมและทำกิจกรรมต่างๆ

กิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์ ประกอบด้วย การออมประจำเดือน ซึ่งดำเนินการไปพร้อมกับ การประชุมสมาชิก การให้บริการเงินกู้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ การมีเงินปันผล ตลอดจนการจัดให้มีสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล ซึ่งเมื่อกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านยางแดงประสบความสำเร็จ และผู้นำมีความเข้มแข็งและมั่นใจมากขึ้น กลุ่มจึงได้ประสานงานและผลักดันให้เกิดกลุ่มออมทรัพย์ในลักษณะเดียวกันนี้ในหมู่บ้านอื่นๆ ทั้งนี้การขยายผลจะดำเนินการโดยผู้นำกลุ่มบ้านยางแดง ร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการในการขยายความคิดและประสบการณ์การทำงานของกลุ่ม โดยใช้เวทีการเรียนรู้ในระดับชุมชนเป็นสื่อในการขยายผล จนทำให้ปัจจุบันเครือข่ายมีสมาชิกรวม 12 กลุ่ม จาก 11 หมู่บ้าน โดยในจำนวนนี้เป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่บ้านยางแดง 2 กลุ่ม โดยกลุ่มหนึ่งเกิดจากการ

รวมตัวเฉพาะแม่บ้าน 1 กลุ่มเพื่อบริหารจัดการตนเองในหมู่สมาชิกที่เป็นแม่บ้าน ทั้งนี้กลุ่มออมทรัพย์แต่ละกลุ่มจะมีกลไกการทำงานที่เป็นอิสระต่อกัน คือ มีคณะกรรมการกลุ่ม ซึ่งมาจากการเลือกตั้งของสมาชิก โดยแต่ละกลุ่มจะจัดให้มีการประชุมประจำเดือนเพื่อการออมเงินและการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันและเพื่อให้เกิดการเชื่อมร้อยและประสานงานกันอย่างมีประสิทธิภาพ สมาชิกและกรรมการฯ จึงได้ร่วมกันผลักดันให้เกิด “เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา” ขึ้น

ในการขับเคลื่อนกิจกรรมกลุ่ม สิ่งสำคัญคือการใช้กลุ่มออมทรัพย์เป็นเครื่องมือในการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน และเครือข่าย ทั้งนี้สมาชิกทุกคนมีหน้าที่ในการเข้าร่วมประชุมประจำเดือนเพื่อออม การกู้ และเวทีการประชุมยังเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาและหาแนวทางในการแก้ปัญหาของสมาชิก ทั้งนี้แต่ละกลุ่มจะมีการจัดกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมอาชีพการเกษตร เช่น การเข้ารับการอบรมและศึกษาดูงานเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืน การศึกษาปัญหาของเกษตรกรผ่านงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ การจัดสวัสดิการเพื่อผู้ยากลำบาก เป็นต้น สิ่งที่สำคัญของการทำงานในรูปของเครือข่ายประการหนึ่งก็คือ การขยายกิจกรรมเพื่อความมั่นคงของสมาชิกและเครือข่าย เนื่องจากสถานะทางการเงินขององค์กรในเครือข่ายเริ่มมีความมั่นคงมากขึ้น จึงได้พยายามพัฒนากิจกรรมเพิ่มขึ้นในสามลักษณะคือ 1) ให้บริการย้ายหนี้จากสถาบันการเงินซึ่งดอกเบี้ยสูงมาเป็นหนี้กลุ่มออมทรัพย์ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อพัฒนาแม่บ้านบ้านยางแดงได้ส่งเสริมให้สมาชิกกู้เงินกลุ่มไปใช้หนี้ ธกส. 2) ส่งเสริมการมีที่ทำกินโดยให้สมาชิกกู้เงินกลุ่มไปซื้อที่ดินทำกินได้ 3) การพัฒนาสถาบันการเงินเป็นกลุ่มออมทรัพย์กลางของเครือข่าย 4) สร้างที่อยู่อาศัยของสมาชิกในการสร้างครอบครัวใหม่ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของสมาชิก¹⁷

ปัจจุบันเครือข่ายออมทรัพย์มีสมาชิกประมาณ 1,000 ครอบครัว ใน 12 หมู่บ้านใน 2 ตำบล คือ ตำบลคูยาดหมี และตำบลลาดกระทิง อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา

3. เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทรา

นอกเหนือจากกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ประเด็นปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเกษตรกรในพื้นที่ที่ผู้นำร่วมกันวิเคราะห์และเห็นความสำคัญก็คือ ปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหารและอาชีพการเกษตร เกษตรกรประสบปัญหาทำการเกษตรไม่คุ้มต้นทุน ราคาผลผลิตตกต่ำ ขณะที่ราคาปัจจัยการผลิตมีราคาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นเจ้าหน้าที่โครงการร่วมกับผู้นำในพื้นที่จึงได้ดำเนินกิจกรรมด้านอาชีพโดยมีการค้นหารูปแบบทางเลือกในการพัฒนาอาชีพการเกษตรที่สอดคล้องกับพื้นที่และความต้องการของครอบครัวและชุมชน โครงการฯ สนับสนุนการเกษตรในรูปแบบคือ (ก) เกษตรผสมผสาน (ข) เกษตรอินทรีย์ (ค) วนเกษตร และ(ง) เกษตรธรรมชาติ เพื่อให้

¹⁷ รายงานการประเมินผลโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย, .2548

ครอบครัวที่เข้าร่วมมีข้าว ผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ ไข่ เป้าหมายที่สำคัญคือ การมีอาหารบริโภค มีรายได้ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปพร้อมๆ กัน ดังนั้นกิจกรรมที่โครงการให้การสนับสนุนจึงเน้น การเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้นำชุมชน ได้แก่ การศึกษาดูงาน การประชุมแลกเปลี่ยน การฝึกอบรมอาชีพทางเลือก และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยเน้นให้ผู้นำได้ร่วมคิด ร่วมกิจกรรม ร่วมทดลอง วางแผนและสรุปทบทวน

ปี 2539 สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาจำนวน 12 กลุ่มจาก 6 หมู่บ้านได้ร่วมกันก่อตั้ง “เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจะเชิงเทรา” ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประสานความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน การช่วยเหลือด้านความรู้ เทคนิคและการจัดการแปลงในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน การช่วยเหลือด้านเงินทุน ตลอดจนการพัฒนาและเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มชาวบ้านในรูปแบบของเครือข่ายความร่วมมือ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกเป็นเครือข่ายองค์กรชาวบ้านที่มีแนวทางการดำเนินงานในทิศทางพึ่งตนเอง โดยมี 4 ยุทธศาสตร์หลัก คือ (ก) การพัฒนาระบบเกษตรกรรมทางเลือก (ข) การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและเครือข่าย (ค) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และ(ง) การพัฒนาธุรกิจชุมชนและตลาดทางเลือก นอกจากนี้เครือข่ายยังได้ขยายความร่วมมือในการประสานกับเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกในภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคใต้และส่วนสำนักงานกลางในกรุงเทพฯ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กิจกรรมเกษตรกรรมยั่งยืนในแต่ละภาค รวมทั้งร่วมกันผลักดันนโยบายเกษตรกรรมยั่งยืน

ภาพที่ 4-2 การจัดการแปลงในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

4. โครงการนำร่องเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย

ปี 2540 เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจะเชิงเทรา โครงการพัฒนาชนบทแคว้นบมสียัด ได้เข้าร่วมกับสมัชชาคนจนและเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก 4 ภาคในการผลักดันนโยบายการเกษตรในการสนับสนุนการทำเกษตรกรรมยั่งยืน และเป็นที่มาให้เกิด “โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย” ขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งเป็นโครงการที่มุ่งเน้นเครือข่ายเกษตรกรจำนวน 19 ภูมิภาคให้จัดทำแผนเพื่อเสนอและดำเนินกิจกรรมภายใต้การบริหารจัดการร่วมกันของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก สี่ภาคและมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) ในส่วนของจังหวัดจะเชิงเทราเครือข่ายชาวบ้านในพื้นที่อำเภอสนามชัยเขตจึงได้ร่วมกัน ดำเนินโครงการภายใต้ชื่อ “โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ภูมิภาคจะเชิงเทรา” มีระยะเวลาการดำเนินงานสี่ปี คือระหว่างปี 2544-2547 โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจำนวนทั้งสิ้น 24 ล้านบาท

ทั้งนี้พื้นที่เป้าหมายของโครงการนำร่องฯ ครอบคลุม 3 ตำบล ใน 2 อำเภอ ได้แก่

- อำเภอสนามชัยเขต ได้แก่ ตำบลคูยายหมี และตำบลลาดกระทิง
- อำเภอพนมสารคาม ได้แก่ ตำบลเขาหินซ้อน

โครงการดำเนินงานกับกลุ่มเป้าหมาย คือ สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่ 9 หมู่บ้าน ได้แก่

- สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านบางพะเนียง หมู่ 2 ตำบลคูยายหมี จำนวน 50 ครอบครัว
- สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านหนองคล้า (สระไม้แดง) หมู่ 5 ตำบลคูยายหมี จำนวน 20 ครอบครัว
- สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านยางแดง หมู่ 6 ตำบลคูยายหมี จำนวน 50 ครอบครัว
- สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านวังไทร หมู่ 7 ตำบลคูยายหมี จำนวน 20 ครอบครัว
- สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านท่าม่วง หมู่ 9 ตำบลคูยายหมี จำนวน 20 ครอบครัว
- สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านอ่างทอง หมู่ 10 ตำบลคูยายหมี จำนวน 10 ครอบครัว
- สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านห้วยกบ หมู่ 15 ตำบลคูยายหมี จำนวน 20 ครอบครัว
- สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านห้วยน้ำใส หมู่ 1 ตำบลลาดกระทิง จำนวน 15 ครอบครัว

- สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านแหลมเขาจันทร์ หมู่ 3 ตำบลเขาหินซ้อน จำนวน 10 ครอบครัว

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อค้นหารูปแบบ กระบวนการ แนวคิด วิธีการในการพัฒนาเกษตรกรรายย่อยให้สามารถจัดการทรัพยากรการเกษตรอย่างยั่งยืน และพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนให้พึ่งตนเองได้ด้านอาหารและรายได้
2. เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ รูปแบบการผลิต การแปรรูปและการตลาดที่เหมาะสมสำหรับการจัดการระดับครอบครัว ชุมชนและเครือข่าย
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพและความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและองค์กรเครือข่ายในการส่งเสริมและสนับสนุนระบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่สามารถเป็นแบบอย่างในการขยายผลได้อย่างกว้างขวาง
4. เพื่อพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนให้เป็นแกนหลักในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ สถาบันท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกในการสนับสนุนการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย

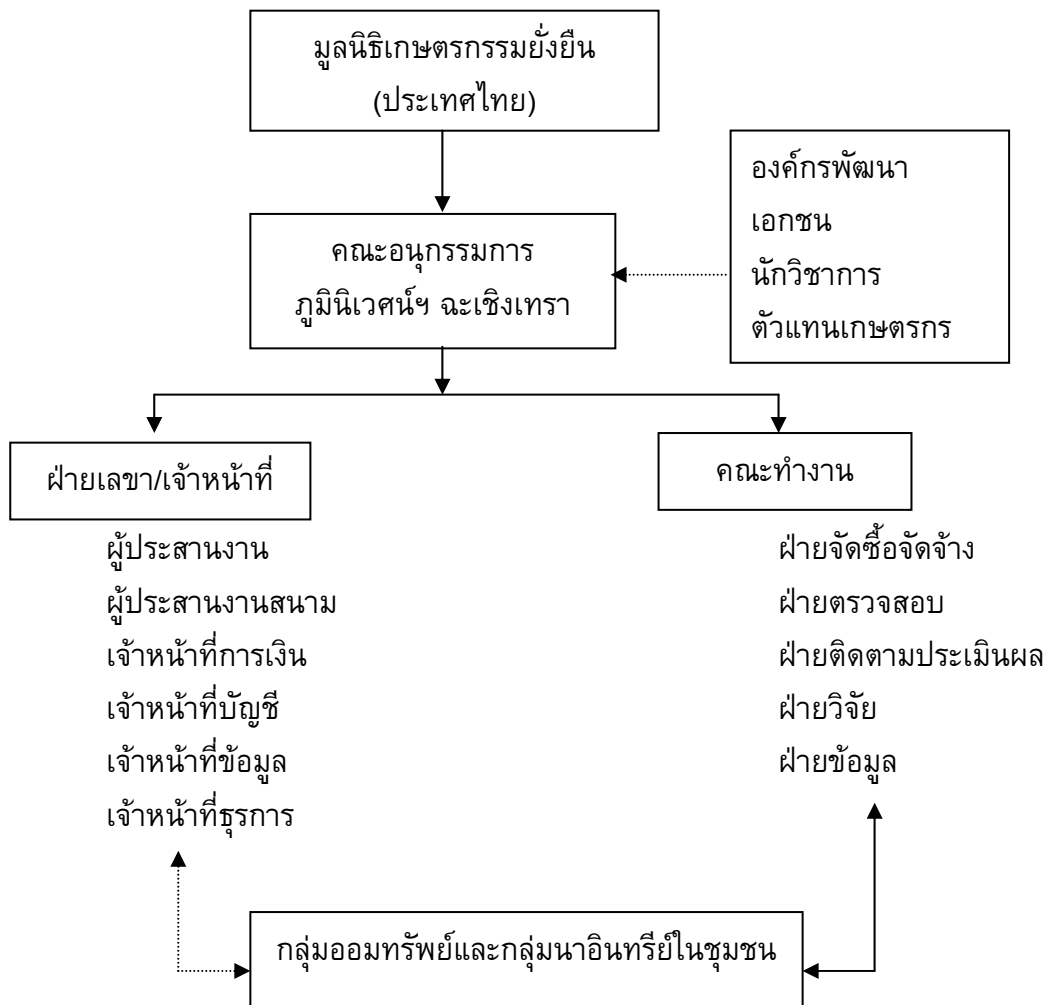
ในการบริหารจัดการโครงการนำร่องฯ ภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้มีการจัดทำกลไกการบริหารโครงการ ที่ประกอบด้วย (ก) คณะอนุกรรมการโครงการฯ (ข) คณะทำงาน และ (ค) ฝ่ายสนับสนุน ซึ่งแต่ละฝ่ายมีบทบาท ดังนี้

ก) คณะอนุกรรมการ ประกอบด้วยนักวิชาการภาครัฐ 1 คน องค์กรพัฒนาเอกชน 1 คน และผู้แทนเกษตรกรจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาในระดับชุมชนฯ ละ 2 คน จาก 9 ชุมชน เป็น 18 คน รวมคณะกรรมการในระยะเริ่มต้น 21 คน การบริหารโครงการในระยะต่อมาได้ขยายชุมชนเพิ่มขึ้นเป็น 12 ชุมชน จึงมีผู้แทนจากองค์กรในระดับชุมชนเพิ่มอีก 6 คน จึงมีคณะอนุกรรมการทั้งสิ้น 27 คน คณะอนุกรรมการมีหน้าที่กำหนดนโยบาย แผนงานและโครงการ และบริหารงบประมาณ

ข) คณะทำงานเป็นตัวแทนจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาจากชุมชนฯ ละ 3 คน ในระยะเริ่มต้นโครงการมีคณะทำงาน 27 คน ต่อมาได้เพิ่มเป็น 36 คน เพราะมีองค์กรสมาชิกเพิ่มขึ้น คณะทำงานมีหน้าที่ในการดำเนินโครงการ จึงแบ่งบทบาทหน้าที่เป็นฝ่ายจัดซื้อจัดจ้าง ฝ่ายตรวจสอบ ฝ่ายติดตามและประเมินผล ฝ่ายวิจัยและฝ่ายข้อมูล

ค) ฝ่ายสนับสนุน คือ เจ้าหน้าที่จัดจ้างโดยโครงการนำร่องฯ ประกอบด้วยผู้ประสานงานภายนอก ผู้ประสานงานสนาม เจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี เจ้าหน้าที่ข้อมูลและเจ้าหน้าที่

ธุรการ ซึ่งคณะเจ้าหน้าที่เป็นทีมขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในภูมิภาคนี้มาเป็นเวลานาน มีความคุ้นเคยและเข้าใจเครือข่ายและโครงการนาร่องฯ เป็นอย่างดี

แผนผังที่ 5-1 โครงสร้างการบริหารจัดการโครงการนาร่องฯ ภูมิภาคนี้ จะเชียงเทธา

ทั้งนี้คณะกรรมการร่วมกับสมาชิกเครือข่ายเกษตรกร ได้ร่วมกันจัดทำแผนงานและกิจกรรมของโครงการนาร่องฯ ภูมิภาคนี้ จะเชียงเทธา ซึ่งประกอบด้วย 4 แผนงานหลักคือ

แผนงานพัฒนาบุคลากรและองค์กรชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมเสริมกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิก และกรรมการโดยมีเนื้อหาสาระที่แตกต่างกันไปตามความต้องการ และกลุ่มเป้าหมายในแต่ละกลุ่ม เช่น การสร้างการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนแนวคิดด้านเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการจัดกิจกรรมให้แก่สมาชิกใหม่ที่เข้าร่วมโครงการนาร่องฯ เช่น การอบรมเรื่องแนวคิดและเทคนิคในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน การปรับปรุงดิน การจัดการระบบน้ำ การศึกษาดูงานเกษตรกรรมยั่งยืน การปฏิบัติจริงในแปลง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่นๆ เช่น การพัฒนาวิทยากรชาวบ้าน การพัฒนาเกษตรกรต้นแบบ เป็นต้น

แผนงานวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เน้นกิจกรรมการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม โดยมีการระดมประเด็นงานวิจัยร่วมกับสมาชิก เช่น งานวิจัยเรื่องปุ๋ยชีวภาพและการปรับปรุงบำรุงดิน เป็นการศึกษาความร่วมมือระหว่างนักวิจัยจากภายนอกและนักวิจัยชาวบ้านในโครงการฯ

แผนการพัฒนการผลิต การแปรรูป และการตลาด เป็นกิจกรรมที่สนับสนุนสมาชิกให้ปรับเปลี่ยนระบบการผลิต การแปรรูปและการตลาด ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การสนับสนุนปัจจัยการผลิต การสร้างแหล่งน้ำ-สระน้ำ บ่อน้ำตื้น บ่อบาดาล การจัดหาพันธุ์พืช-พันธุ์สัตว์ อุปกรณ์การเกษตร อุปกรณ์การแปรรูป ส่วนด้านการตลาด โครงการฯ ให้การสนับสนุนตลาดชุมชน ตลาดริมทาง ตลาดข้าวอินทรีย์ รวมทั้งสนับสนุนให้สมาชิกเข้าร่วมการพัฒนามาตรฐานการผลิต การสมัครเข้าเป็นสมาชิกมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ การประสานงานกับสาธารณสุขจังหวัดเพื่อนำสินค้าจากแปลงเกษตรอินทรีย์ไปจำหน่ายยังแหล่งต่างๆ

แผนงานการบริหารโครงการ มุ่งเน้นการเพิ่มศักยภาพผู้นำและเจ้าหน้าที่โครงการ เช่น การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการด้านระบบการเงิน การบัญชี ทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ การศึกษาดูงานการบริหารจัดการองค์กรเครือข่าย การประเมินผลแบบมีส่วนร่วม การประชุมกรรมการและอนุกรรมการฯ การสรุปบทเรียน การประชุมแบบสัญจร การเยี่ยมเยียนสมาชิก ฯลฯ

ในการดำเนินงานและการบริหารจัดการของโครงการมุ่งเน้นให้สมาชิก และอนุกรรมการเป็นกลไกหลักในการจัดทำแผนงานและบริหารจัดการแผนงาน กิจกรรม ดังปรากฏในรายงานการประเมินผลโครงการนาร่องที่ระบุว่า สมาชิกโครงการ มีอำนาจการตัดสินใจด้านการวางแผนทำกิจกรรม เพราะสมาชิกทุกคนเมื่อตัดสินใจเข้าร่วมรับประโยชน์จากโครงการนาร่องแล้วจะต้องเขียนแผนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในแปลงเกษตรโดยใช้หลักการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในครอบครัว เสนอต่อองค์กรในชุมชนของตน จึงมีผลต่อการตัดสินใจในการปรับกฎระเบียบ กำหนดทิศทางและเป้าหมายขององค์กรในระดับชุมชน เครือข่ายและการบริหารโครงการนาร่องฯ เพราะโครงการนาร่องฯ ใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกในทุกระดับ ส่วนอนุกรรมการ ก็มีอำนาจเต็มในการตัดสินใจด้านการพิจารณาอนุมัติโครงการและสนับสนุนงบประมาณให้แก่สมาชิก นอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่เป็นส่วนสนับสนุน ประสานงานและสนับสนุนการบริหารโครงการให้สามารถดำเนินไปได้ นับว่าเป็นหน้าที่ที่อำนวยความสะดวกให้มีการใช้อำนาจการตัดสินใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตามบทบาทหน้าที่ของตนในหลักการมีส่วนร่วม

ผลการดำเนินงาน

ภายใต้โครงการนาร่องเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อยภูมินิเวศน์จะเชิงเทรา ได้ก่อเกิดผลทั้งในด้านการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน การเสริมและพัฒนาความรู้ของเกษตรกรทั้งด้านแนวคิด เทคนิคด้านเกษตรกรรมยั่งยืน การบริหารจัดการโครงการและกองทุน

รวมทั้งการพัฒนาบทบาทในการประสานความร่วมมือกับกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ โดยมีรายละเอียดของผล การดำเนินงานคือ

- เกษตรกรต้นแบบจำนวน 50 ครอบครัวได้รับการสนับสนุนในการพัฒนาระบบ เกษตรกรรมยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง และสามารถถ่ายทอดความรู้ต่างๆให้แก่สมาชิกใน โครงการ นอกจากนี้เกษตรกรเหล่านี้ยังมีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านอาหาร มี การฟื้นฟูระบบนิเวศในแปลงให้เกิดความหลากหลายเพิ่มขึ้น รวมทั้งการปรับปรุงบำรุง ดินและระบบการจัดการน้ำที่เอื้อต่อระบบการผลิต
- เกษตรกรจำนวน 50 ครอบครัวปรับระบบการผลิตจากเกษตรเชิงเดี่ยวที่มีการใช้สารเคมี มาสู่การทำเกษตรกรรมยั่งยืน ที่มีแนวโน้มในการลดการใช้สารเคมี มีความพยายาม ใน การปรับปรุงบำรุงดินและเพิ่มความหลากหลายของการปลูกพืชต่างๆ
- เกิดศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ขึ้น เช่น ศูนย์ผลิตปุ๋ยชีวภาพบ้านป่าอ้อแทน ศูนย์ผลิตอาหาร สัตว์จากวัตถุดิบในท้องถิ่นบ้านยางแดง ศูนย์ผลิตเชื้อเห็ดบ้านบางพะเนียง และกลุ่มแปรรู ปผลผลิตทางการเกษตรที่บ้านบาง
- มีการจัดการทางการตลาดในระดับชุมชน เป็นรูปแบบการขายตรงระหว่างสมาชิก เกษตรกรผู้ผลิตและเกษตรกรผู้บริโภคโดยขายทั้งที่บ้าน และรถเร่ นอกจากนี้ยังมีตลาด ริมหางใน 2 พื้นที่ คือ ที่บ้านห้วยน้ำในและบ้านบางพะเนียง ส่วนที่บ้านยางแดง สมาชิก ได้ร่วมกันจัดตั้งศูนย์รวมผักบ้านยางแดงขึ้น เพื่อรวบรวมผักจากชาวบ้านแล้วนำไป จำหน่ายต่อยังตลาดในอำเภอพนมสารคาม เป็นต้น
- มีงานวิจัยที่ดำเนินงานร่วมระหว่างนักวิจัยภายนอกและนักวิจัยชาวบ้าน จำนวน 6 เรื่อง เช่น งานวิจัยเรื่องอาหารสัตว์โดยใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น งานวิจัยตลาดทางเลือก ฯลฯ
- เกิดกองทุนเกษตรกรรมยั่งยืนภูมิวิเศษณะเชิงเทรา ซึ่งมีเงินทุนหมุนเวียนในการ สนับสนุนกิจกรรมเกษตรกรรมยั่งยืนอยู่ในเครือข่ายจำนวนประมาณ 3 ล้านบาท

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต

นอกเหนือจากกิจกรรมภายใต้โครงการนำร่องฯ ในช่วงปี 2543 มูลนิธิสายใยแผ่นดินได้ ประสานงานมายังกลุ่มชาวบ้านเพื่อนำชาวสวิสเซอร์แลนด์เข้ามาสำรวจและพูดคุยกับชาวบ้านในการ สนับสนุนให้จัดทำโครงการปลูกข้าวเหลืองประทิวอินทรีย์เพื่อส่งให้กับกลุ่มลูกค้าในยุโรป ชาวบ้านจึง ได้ปรึกษาหารือกันในกลุ่มถึงความเป็นไปได้และศักยภาพในการทำนาอินทรีย์ และเป็นที่มาให้เกิด การก่อตั้งกลุ่มในชื่อ “กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต” ขึ้นเพื่อรองรับการทำนาข้าวพื้นบ้าน อินทรีย์ ในการดำเนินการครั้งนี้ชาวบ้านได้หารือกันผ่านกลุ่มทำนามีอยู่เดิมที่เป็นสมาชิกกลุ่มออม ทรัพย์ และให้สมาชิกได้สมัครเข้าร่วมกิจกรรม มีการร่วมกันสำรวจพื้นที่นาของสมาชิกที่จะทำนา อินทรีย์ โดยสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมดมาจากสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ใน 7 หมู่บ้าน ทั้งนี้ สมาชิกที่เข้าร่วมจะเป็นไปตามความสมัครใจเนื่องจากการเข้าร่วมกลุ่ม สมาชิกจะต้องปฏิบัติตาม

เกณฑ์ของกลุ่มโดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดภายใต้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ซึ่งกำกับโดยองค์กรตรวจรับรองจากภายนอก ได้แก่ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ หรือ มกท.

เดือนสิงหาคม 2544 กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขตภายใต้การสนับสนุนของโครงการพัฒนาชนบทแควระบบ-สี่ยึด, โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย และมูลนิธิสายใยแผ่นดิน จึงริเริ่มโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ขึ้น โดยสมาชิกทุกคนที่เข้าร่วมโครงการต้องสมัครและได้รับการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จาก สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และเพื่อให้สมาชิกสามารถจัดทำแปลงและทำการผลิตได้ตรงตามมาตรฐานเจ้าหน้าที่จากโครงการพัฒนาชนบทแควระบบ-สี่ยึด จึงได้ร่วมกับมูลนิธิสายใยแผ่นดินในการจัดกิจกรรมเสริม เช่น การฝึกอบรมสมาชิกผู้ผลิตทั้งในเรื่องเทคนิคการผลิตและการดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรฐาน เช่น การพัฒนาเทคนิคการทำนาอินทรีย์, การทำปุ๋ยอินทรีย์, การปลูกข้าวต้นเดียว เพื่อให้ได้ผลผลิตสูง, การพัฒนาและเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวเหลืองอ่อน และการจัดโรงเรียนเกษตรกรและกลุ่มได้ให้บริการแก่สมาชิกในเรื่องเมล็ดพันธุ์ข้าวเหลืองประทิว ข้าวมะลิแดง ปุ๋ยพืชสด ฯลฯ นอกจากนี้กลุ่มยังได้ดำเนินการให้มีการตรวจแปลงเกษตรอินทรีย์เป็นการภายใน เพื่อสร้างความมั่นใจว่าการทำฟาร์มของสมาชิกผู้ผลิตที่เข้าร่วมโครงการเป็นไปตามมาตรฐานของกลุ่มฯ มีการจัดทำมาตรฐานภายในของกลุ่มที่มีสาระสำคัญทัดเทียมกับมาตรฐานของ มกท. ซึ่งเป็นการพัฒนากลุ่มในการควบคุมและพัฒนามาตรฐานการผลิต

โครงสร้างองค์กรและบทบาทหน้าที่ ในการดำเนินงานของกลุ่ม สมาชิกได้ร่วมกันพัฒนากลไกกำกับกำกับการดำเนินงานโดยมีการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารขึ้นมาหนึ่งชุด ดั้งมีตำแหน่งบทบาทและหน้าที่ของกรรมการต่าง ดังนี้

- ที่ปรึกษา มีจำนวน 3 คน ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาตามการร้องขอของคณะกรรมการ ให้คำแนะนำและแนวทางการบริหารงานของกลุ่ม
- คณะกรรมการบริหารฯ จำนวน 7 คน ทำหน้าที่ (ก) กำกับและบริหารงานของกลุ่มให้เป็นไปตามแผนงาน (ข) ดำเนินการจัดทำแผนงานของกลุ่ม (ค) ดูแลปรับเปลี่ยนมาตรฐานกลุ่มตามความเหมาะสม และ (ง) แต่งตั้งคณะกรรมการชุดต่างๆ
- กรรมการตรวจสอบคุณภาพข้าว จำนวน 5 คน ทำหน้าที่ตรวจประเมินการผลิต, ตรวจสอบคุณภาพข้าว เช่น ความชื้น ความปน และจัดทำรายงาน
- กรรมการควบคุมภายใน ประกอบด้วยกรรมการตรวจฟาร์ม 5 คน ทำหน้าที่ตรวจแปลงควบคุมการผลิตให้เป็นไปตามมาตรฐาน, ทำประวัติฟาร์ม, จัดทำแผนการผลิตร่วมกับสมาชิก และกรรมการรับรองฟาร์ม 6 คน ทำหน้าที่ตรวจรายงานและทำการรับรองฟาร์มของสมาชิก และจัดทำรายงานผลการรับรองและแจ้งผลแก่สมาชิก
- สมาชิกผู้ผลิต ปัจจุบันมี 50 ครอบครัว

แผนงานและกิจกรรมของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขตประกอบด้วย 3 แผนงานหลัก คือ การผลิต การแปรรูป และการตลาด นอกจากนี้กลุ่มยังต้องบริหารจัดการโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่กลุ่มวางแผนไว้ในแต่ละปีให้เป็นไปตามแผน ขณะเดียวกันยังประสานความร่วมมือกับองค์กร ส่วนราชการต่างๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือและการขยายงานของกลุ่มออกไปในวงกว้าง ทั้งนี้แผนงานและ กิจกรรมหลักที่กลุ่มดำเนินงานในปี 2551 และปี 2552 มีรายละเอียด ดังแสดงในตาราง

แผนงาน	กิจกรรมในปีดำเนินงาน 2551	กิจกรรมในปีดำเนินงาน 2552
แผนงานที่ 1 การเสริม การศึกษาเรียนรู้	<ul style="list-style-type: none"> - โรงเรียนเกษตรกร และการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรแบบมีส่วนร่วม เรื่อง การปลูกข้าวต้นเดียว - การพัฒนาครูและโรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์จัดการศึกษาดูงานเกษตรกรอินทรีย์เพื่อปลูกหน่ออ่อนเกษตรกรอินทรีย์ในครอบครัว - การอบรมความรู้เรื่อง ระบบควบคุมภายในและมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ <p><u>หมายเหตุ</u> โรงเรียนเกษตรกรแบ่งเป็น 4 แห่ง โดยมีกิจกรรมทุกเดือน คือ</p> <ul style="list-style-type: none"> - โรงเรียนเกษตรกรที่บ้านยางแดง จัดทุกวันวันที่ 10 ของเดือน ในหัวข้อการปลูกผัก - โรงเรียนเกษตรกรที่บ้านบางพะเนียง จัดทุกวันวันที่ 27 ของเดือน ในหัวข้อนาข้าว - โรงเรียนเกษตรกรที่บ้านบางพะเนียง ทุกวันวันที่ 16 ของเดือน ในหัวข้อการปลูกผัก - โรงเรียนเกษตรกรที่บ้านห้วยกก ทุกวันวันที่ 4 ของเดือน ในหัวข้อนาข้าว 	<ul style="list-style-type: none"> - โรงเรียนเกษตรกรและการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรแบบมีส่วนร่วมฐานนาข้าว พืชผักและผลไม้ - พัฒนาครูและโรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ในเรื่องพันธุกรรมข้าว ผักและไม้ผล/องค์ความรู้เกษตรกรอินทรีย์ ได้แก่ การปรับปรุงดิน การจัดการน้ำ การจัดการโรค-แมลง เมล็ดพันธุ์ วัชพืช/ ความหลากหลายและระบบนิเวศ/ความมั่นคงทางอาหาร/แรงงานแรงงานและพลังงาน - สร้างพื้นที่รูปธรรมระบบเกษตรกรอินทรีย์ - จัดศึกษาดูงานเรื่อง ผักอินทรีย์และตลาดเขียว - ฝึกอบรมความรู้เรื่อง การคัดพันธุ์ข้าว และผักในระบบอินทรีย์
แผนงานที่ 2 การ ส่งเสริมการผลิต การแปรรูปและ การตลาด	<p>กิจกรรมการผลิต แบ่งเป็น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมการปลูกข้าวพันธุ์มะลิแดง เหลืองประทิว ขาวมะลิ 105 ข้าวหอมนิล และข้าวเหนียววันหนึ่งและข้าวเหนียวหอมมะลิ มะขามเปรี้ยว หอมแดง-กระเทียม ไม้ ข่า ตะไคร้ พริก 	<p>กิจกรรมการผลิต แบ่งเป็น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมการปลูกข้าวมะลิแดง เหลืองประทิว มะลิ 105 หอมนิล ข้าวขวัญชัย - ส่งเสริมการปลูกพืชผักพื้นบ้าน ผักหมุนเวียนอายุสั้นและไม้ผลตามรายการที่ขอรับรองมาตรฐาน

แผนงาน	กิจกรรมในปีดำเนินงาน 2551	กิจกรรมในปีดำเนินงาน 2552
<p>แผนงานที่ 2 การส่งเสริมการผลิต การแปรรูปและการตลาด (ต่อ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - จัดหาและสนับสนุนปัจจัยการผลิต อันได้แก่ เมล็ดพันธุ์พืชตระกูลถั่ว เมล็ดพันธุ์ข้าว กิ่งพันธุ์มะขามเปรี้ยว หอม-กระเทียม ปุ๋ยหมักชีวภาพ และกระสอบบรรจุข้าว - สนับสนุนทุนหมุนเวียนอัตราดอกเบี้ยต่ำแก่สมาชิกในการผลิตและการปรับปรุงคุณภาพข้าว - ส่งเสริมการทำแปลงเมล็ดพันธุ์ข้าว และถั่ว ของสมาชิก - ส่งเสริมการสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการปลูกพืชหลังนา และปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ - การฟื้นฟูระบบนิเวศในฟาร์ม ด้วยการปลูกไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอยตามหัวไร่ปลายนา <p>กิจกรรมการแปรรูป แบ่งเป็น</p> <ul style="list-style-type: none"> - การแปรรูปข้าวสารข้าวขาวมะลิ 105 ข้าวมะลิแดง ข้าวเหลืองประทิว และข้าวหอมดง <p>กิจกรรมการตลาด แบ่งเป็น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ตลาดเครือข่ายในการขายปลีกและขายส่งข้าวสาร - ขายข้าวสารผู้บริโภครั่วไป - ตลาดข้าวเปลือก ขายให้กับสหกรณ์กรีนเนท - ตลาดสีเขียวในท้องถิ่น - ตลาดขายส่งมะขามเปรี้ยว หอม-กระเทียม 	<ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์/กิ่งพันธุ์/ต้นพันธุ์อินทรีย์ข้าว พืชผัก ฝ้ายบ้านและไม้ผล <p>กิจกรรมการแปรรูป แบ่งเป็น</p> <ul style="list-style-type: none"> - แปรรูปข้าวมะลิแดง ข้าวมะลิ 105 - แปรรูปหน่อไม้ เช่น ฝัดตง ฝัดรวม ฝัดเลี้ยง <p>กิจกรรมการตลาด แบ่งเป็น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ตลาดสีเขียวในเมือง ได้แก่ อาคารรีเจนท์ และอื่นๆ - ตลาดสีเขียวในท้องถิ่น ได้แก่ โรงพยาบาลสนามชัยเขต - ตลาดข้าวอินทรีย์สหกรณ์กรีนเนท
<p>แผนงานที่ 3 การบริหารจัดการกลุ่ม</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การเลือกตั้งกรรมการชุดใหม่ - อบรมความรู้เรื่องบทบาทหน้าที่ของกรรมการ - การวางระบบตรวจสอบการเงินและบัญชีของกลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> - การเลือกตั้งกรรมการชุดใหม่ - การประชุมใหญ่สามัญประจำปี (ปีละครั้ง) - ประชุมกรรมการเกษตรอินทรีย์ (3 ครั้งต่อปี)

แผนงาน	กิจกรรมในปีดำเนินงาน 2551	กิจกรรมในปีดำเนินงาน 2552
แผนงานที่ 3 การบริหารจัดการ กลุ่ม (ต่อ)	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาระบบควบคุมภายใน - จัดประชุมสามัญประจำปีกลุ่ม ปีละ 1 ครั้ง - การประชุมกรรมการบริหารต่างๆ 3 เดือน - การปรับปรุงคู่มือโครงการเกษตรอินทรีย์ - จัดทำฐานข้อมูลองค์ความรู้พื้นที่รูปธรรมของเกษตรอินทรีย์ 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดทำสรุปผลการดำเนินงานกลุ่มเกษตรอินทรีย์เสนอต่อกองทุนพัฒนาเกษตรยั่งยืน ภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีละ 1 ครั้ง - พัฒนาระบบควบคุมภายในฐานนาข้าว พืชผัก ไม้ผล และการตรวจฟาร์มรับรองประจำปี - การจัดระบบฐานข้อมูลและระบบเอกสารกลุ่มเกษตรอินทรีย์ - การขยายสมาชิกผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์

จากตารางแผนงานและกิจกรรมของกลุ่มในตาราง แสดงให้เห็นว่ากลุ่มมีการจัดทำแผนงานประจำปี โดยแผนงานและกิจกรรมเหล่านี้มีที่มาจากกระตือรือร้น ความเห็น ข้อมูล สถานการณ์ในเวทีประชุมคณะกรรมการกลุ่มฯ ซึ่งคณะกรรมการเหล่านี้มีประสบการณ์และข้อมูลสถานการณ์ปัญหาและความต้องการ หรือความจำเป็นของการจัดทำแผนงานและกิจกรรมในแต่ละปี ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบแผนงานปี 2551 และปี 2552 จะพบว่าแผนงานส่วนใหญ่เป็นแผนงานต่อเนื่อง เช่น กิจกรรมโรงเรียนเกษตรกร แต่มีการปรับเนื้อหาและหลักสูตรตามสถานการณ์ เช่น ปี 2551 เนื้อหาที่เน้นเป็นพิเศษ คือ เรื่อง การปลูกข้าวต้นเดียว ซึ่งเป็นเนื้อหาที่สมาชิกในกลุ่มยังไม่มีความรู้ทางเทคนิค จึงจัดขึ้นให้แก่สมาชิก และเมื่อสมาชิกเข้าอบรมเรียนรู้และสามารถนำเทคนิคไปปฏิบัติในแปลงได้แล้ว ปี 2552 กลุ่มจึงปรับเนื้อหาเป็นเรื่อง ฐานนาข้าว พืชผักและผลไม้ เนื่องจากสมาชิกต้องการเรียนรู้เพิ่มในเรื่องเทคนิคการปลูกผัก การคัดและเตรียมเมล็ดพันธุ์ ฯลฯ

จากการพูดคุยกับกรรมการกลุ่มบางส่วน พบว่า แผนงานและกิจกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่สามารถดำเนินงานไปได้อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกเนื่องจากการกำหนดกิจกรรมและแผนงานมาจากสถานการณ์และความต้องการเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม มีบางกิจกรรมที่สมาชิกไม่ได้ดำเนินงานอย่างเต็มที่ เช่น กิจกรรมการจัดทำฐานข้อมูลพันธุ์ข้าวเนื่องจากสมาชิกขาดการจดบันทึกต่อเนื่อง บางรายไม่มีความถนัดในการจดบันทึก และมีบางกิจกรรมไม่ได้ดำเนินการตามแผน เช่น การศึกษาดูงานโครงการปลูกหน่ออ่อนเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากสมาชิกติดภารกิจรณรงค์คัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินในพื้นที่ เป็นต้น

กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเกษตรอินทรีย์ระดับชุมชน

ผลที่เกิดขึ้นจากการทำงานพัฒนา และการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเกษตรอินทรีย์และเครือข่ายชาวบ้านในพื้นที่สนามชัยเขต อาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการทำงานที่ยาวนานโดยอยู่บนฐานคิดของการมีส่วนร่วมของกรรมการและสมาชิก ซึ่งสามารถสรุปประเด็นที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาแผนงานของชุมชน คือ

1. ความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านและกลไกการทำงาน

การดำเนินงานของเครือข่ายเป็นการดำเนินงานร่วมกันของผู้นำชาวบ้านที่มีประสบการณ์ทำงานพัฒนาชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่ของโครงการพัฒนาชนบทแควระบบ-สี่ยึดมาเป็นเวลายาวนาน นอกจากนี้ผู้นำหลายคนยังเป็นผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานผ่านกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ ดังนั้นการทำงานของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจึงเป็นการทำงานภายใต้กลุ่มผู้นำเก่าที่มีประสบการณ์มาอย่างยาวนาน ทั้งนี้ผลจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรของเครือข่ายและผู้นำชาวบ้าน เป็นความพยายามในการพัฒนาผ่านองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง คือกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาการผลิต ซึ่งทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาชุมชน การส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน เกษตรอินทรีย์ การจัดสวัสดิการผู้ด้อยโอกาส การพัฒนากองทุนที่สนับสนุนการพึ่งตนเองของชุมชน การทำงานของกลุ่มชาวบ้านสนามชัยเขตเป็นการทำงานผ่านกลไกที่สำคัญคือ คณะกรรมการชุดต่าง ๆ ซึ่งทำให้การวางแผนงาน การดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น คณะกรรมการกลุ่มเกษตรอินทรีย์ฯ ซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการ 7 คน ซึ่งกรรมการในแต่ละส่วนจะมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน และมีบทบาทที่ต้องทำงานใกล้ชิดกับสมาชิก นอกจากนี้กลุ่มยังมีกลไกการตรวจสอบตามมาตรฐาน มกท. ดังเช่น มีกรรมการตรวจฟาร์ม ทำหน้าที่ทำประวัติฟาร์มต่อเนื่องทุกปี มีการติดตามตรวจสอบเปลี่ยนแปลงสมาชิก ทำให้รับรู้สถานการณ์ปัญหาและความต้องการของสมาชิก นอกจากนี้ยังมีการจัดประชุมของคณะกรรมการชุดรับรองฟาร์มซึ่งจะประชุมปีละ 3-6 ครั้งเพื่อพิจารณารับรองฟาร์มของสมาชิกซึ่งจะจัดขึ้นเมื่อกรรมการชุดตรวจฟาร์มลงตรวจและจัดทำเอกสารการตรวจระดับแปลงของสมาชิกเรียบร้อยแล้ว

ข้อมูลจากกลไกต่าง ๆ เหล่านี้จึงเอื้อให้กรรมการสามารถจัดทำแผนที่สอดคล้องและตรงตามปัญหา สถานการณ์และความจำเป็นในแต่ละปี ทั้งนี้คณะกรรมการกลุ่มจะมีการประชุมร่วมกันทุกวันที่ 3 เดือน นอกเหนือจากการดำเนินงานของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับงานด้านเกษตรอินทรีย์กลไกอีกส่วนหนึ่งคือคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ฯ ในระดับพื้นที่ ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีการประชุมทุกเดือน ที่มีการกำหนดวันที่ของการประชุมที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพื่อให้กรรมการกลางหมุนเวียนสลับเปลี่ยนกันไปร่วมประชุมเพื่อรับฟังสถานการณ์ ปัญหา เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการนำเสนอในเวทีกลุ่มหรือเวทีการประชุมประจำปี ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการจัดเวทีการประชุมกลุ่มออมทรัพย์กลาง ทุกวันที่ 25 ของเดือน

เพื่อออมเงินกลางของกลุ่ม และเป็นเวทีให้กรรมการได้จัดการเรื่องบัญชี และการจัดการ รวมทั้งปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆ ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับการออม สวัสดิการของสมาชิก เรื่องโรงเรียนเกษตรกร การอบรม และกิจกรรมต่างๆ

และเพื่อให้สมาชิกทุกคนได้มีโอกาสเสนอความคิดเห็นและปัญหาต่างๆประจำปี กลุ่มยังได้จัดให้มีการประชุมสามัญประจำปี ซึ่งเป็นเวทีนำเสนอผลงานที่ผ่านมา ปัญหาอุปสรรค ตลอดจนแผนงานปีต่อไป ซึ่งจะเป็นเวทีที่สมาชิกสามารถเสนอความเห็น ข้อเสนอแนะและความต้องการเพิ่มเติม ก่อนที่แผนงานที่ผู้นำเสนอจะได้รับการยอมรับจากที่ประชุม เพื่อให้กรรมการได้ดำเนินงานต่อไป ดังนั้นกระบวนการพัฒนาและจัดทำโครงการและแผนงานของกลุ่มจึงได้รับการกลั่นกรอง ตรวจสอบ จัดปรับให้เกิดความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก

2. การเข้าร่วมกิจกรรมผ่านการปฏิบัติจริง

เช่น โรงเรียนเกษตรกร ซึ่งคณะกรรมการและผู้นำจะมีบทบาทในการดำเนินงาน ทั้งเป็นวิทยากร จัดและเตรียมกระบวนการเสริมความรู้ ซึ่งกิจกรรมโรงเรียนเกษตรกรจึงเป็นเวทีที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ปัญหา สรุปบทเรียน คิดวิเคราะห์ร่วมกันระหว่างผู้นำและสมาชิก นอกจากนี้กิจกรรมตลาดนัดสีเขียว ก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สมาชิกและกรรมการจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปขายสินค้าที่อาหารรีเจนท์ รวมทั้งมีการวางแผนการผลิต การแปรรูปของกลุ่ม ทำให้ทั้งสมาชิกและตัวแทนแม่ค้าที่ขายของมีประสบการณ์ตรง ได้ปฏิบัติจริง ได้เผชิญปัญหา รวมทั้งร่วมกันจัดปรับแผนงานหรือกิจกรรมที่เหมาะสมและแก้ปัญหาาร่วมกัน

3. การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องขององค์กรพัฒนาเอกชนและการประสานความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ

ต้องยอมรับว่ากลุ่มชาวบ้านที่ทำงานในสนามชัยเขตเป็นกลุ่มที่ทำงานร่วมกับองค์กรพี่เลี้ยงคือโครงการพัฒนาชนบทแควะบม-สียัดซึ่งทำงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่องและยาวนานกว่า 30 ปี โดยเน้นกระบวนการศึกษาชุมชน การค้นหาผู้นำ การเสริมกระบวนการเรียนรู้และความเข้มแข็งของผู้นำและกลุ่มองค์กรชาวบ้าน ทำให้ผู้นำและสมาชิกสามารถบริหารจัดการและดำเนินกิจกรรมงานพัฒนาของกลุ่มได้ในระยะเวลาต่อมา นอกจากนี้กลุ่มชาวบ้านยังได้ทำงานประสานความร่วมมือกับองค์กรต่างๆจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) ผ่านโครงการนำร่องเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย มูลนิธิสายใยแผ่นดิน เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการเสริมความเข้มแข็งและศักยภาพของกลุ่มชาวบ้านในการทำงานพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนได้อย่างต่อเนื่องและมีความยั่งยืน นอกจากนี้เมื่อกลุ่มได้ขยายการทำงานด้านการจัดการผลผลิตและการตลาดโดยได้ประสานความร่วมมือกับเครือข่ายตลาดนัดสีเขียว

เขียว ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และปัจจุบันกลุ่มกำลังอยู่ระหว่างการประสานงานกับโรงพยาบาลสนามชัยเขตในการนำผลผลิตและอาหารแปรรูปไปวางจำหน่ายให้แก่บุคลากรในโรงพยาบาล ซึ่งจะเป็นการขยายขอบเขตการทำงานกับกลุ่มผู้บริโภคที่สนใจและให้ความสำคัญกับกิจกรรมเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

4. ผลโดยรวมที่เกิดขึ้น

- มีการบริหารจัดการทรัพยากร (เงิน) ร่วมกันในรูปของกลุ่มออมทรัพย์ นอกจากจะเป็นการจัดสวัสดิการที่จำเป็นแก่สมาชิก ยังเป็นการส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรรมยั่งยืน และกลุ่มยังมีกองทุนเกษตรกรรมยั่งยืนภูมิวิเวศน์ฉะเชิงเทรา ที่สนับสนุนกิจกรรมเกษตรกรรมยั่งยืนที่มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น
- มีวิทยากรชาวบ้านที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนได้ จำนวน 9 เรื่อง คือ ปุ๋ยชีวภาพและน้ำสกัดชีวภาพ การขยายพันธุ์พืช เกษตรกรรมยั่งยืน กลุ่มออมทรัพย์และระบบบัญชี สุราพื้นบ้าน การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การวางระบบน้ำ สมุนไพรและหมอแผนโบราณ
- มีแกนนำผู้หญิง มากกว่า 12 คนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มโดยในจำนวนนี้ 6 คนเป็นกรรมการบริหารกลุ่มเกษตรอินทรีย์ฯ ทั้งนี้แกนนำผู้หญิงเหล่านี้สามารถทำงานบริหารจัดการทั้งในระดับเครือข่าย เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาแม่บ้านยางแดง (มีสมาชิกที่เป็นแม่บ้านจำนวน 126 ราย) เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก และในระดับกิจกรรม เช่น กิจกรรมตลาดนัดสีเขียว การแปรรูปผลผลิตจากแปลงเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น
- เกิดโรงเรียนเกษตรกรจำนวน 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนเกษตรกรบ้านป่าอีแทน โรงเรียนเกษตรกรบ้านห้วยกบ โรงเรียนเกษตรกรบ้านยางแดง และโรงเรียนเกษตรกรกลุ่มบ้านห้วยกบ-ทุ่งยายชี-น้อยนาดี
- สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์จำนวนมากกว่า 1,000 ครอบครัว โดยมีสมาชิกที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืน 300 ครอบครัวและเป็นสมาชิกที่ทำเกษตรอินทรีย์จำนวน 50 ครอบครัว
- เกิดกลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมตลาดนัดสีเขียวอย่างต่อเนื่อง โดยมีผู้ผลิตทั้งชาวอินทรีย์ ผักอินทรีย์ และอาหารแปรรูป ขนมพื้นบ้านโดยใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ซึ่งนอกจากจะนำสินค้าไปจำหน่ายที่ตลาดนัดสีเขียวที่อาคารริเจนท์ กรุงเทพฯ และกลุ่มยังได้ประสานงานกับโรงพยาบาลสนามชัยเขตเพื่อนำผลผลิตจากแปลงของกลุ่มไปจำหน่ายแก่ผู้บริโภคในพื้นที่ต่อไป

ข้อเสนอของชุมชนต่อนโยบายการพัฒนาเกษตรอินทรีย์

1. รัฐต้องส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นนโยบายหลักแห่งชาติ โดยต้องดำเนินนโยบายอย่างจริงจัง
2. ให้รัฐตั้งองค์กรอิสระที่มีบทบาทและความรับผิดชอบโดยตรงในเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืน รวมทั้งมีการจัดสรรงบประมาณ และจัดกลไกที่ให้เกษตรกรที่ทำเกษตรยั่งยืน/เกษตรอินทรีย์มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการองค์กรดังกล่าว รวมทั้งเปิดให้กลุ่มและองค์กรที่ทำงานส่งเสริมด้านเกษตรยั่งยืน/เกษตรอินทรีย์สามารถเข้าถึงทรัพยากรจากองค์กรอิสระอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม
3. รัฐต้องดำเนินนโยบายจำกัดการใช้สารเคมี โดยเฉพาะสารเคมีที่มีพิษรุนแรงและที่เป็นอันตราย รวมถึงมีการผลักดันการเก็บภาษีการนำเข้าสารเคมีทางการเกษตรในอัตราสูงสุด
4. รัฐต้องจัดทำนโยบายการจัดเขตพื้นที่เกษตรกรรมโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดเขตพื้นที่เกษตรกรรมที่อยู่บนฐานของชุมชน สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ทรัพยากร นิเวศและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้พื้นที่ที่จัดเป็นเขตเกษตรกรรมดังกล่าวต้องเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่เน้นความหลากหลายของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ การโซนนิ่งเขตพื้นที่เกษตรเชิงเดี่ยวเป็นระบบที่ไม่สอดคล้องกับนิเวศและเป็นการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพและวิถีชีวิตของชุมชน
5. รัฐต้องให้การส่งเสริมและสนับสนุนนโยบายเรื่องผักพื้นบ้านและอาหารท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อนิเวศชุมชน ความหลากหลายทางชีวภาพ และวัฒนธรรมของชุมชน
6. รัฐต้องสนับสนุนรูปแบบตลาดนัดสีเขียวในท้องถิ่นที่คำนึงถึงอาหารปลอดภัยและเกษตรกรรมยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับภาคีต่างๆ โดยเฉพาะหน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุข เช่น โรงพยาบาลทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่น, สถานีอนามัย, โรงเรียน ฯลฯ
7. รัฐต้องยุติการก่อสร้างโครงการอุตสาหกรรม โรงไฟฟ้าถ่านหิน รวมทั้งโครงการที่จะส่งผลกระทบต่อนิเวศและสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่เป็นฐานทรัพยากรอาหาร แหล่งพันธุกรรมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

บทที่ 5 ประสพการณ์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ชุมชนภาคอีสาน กลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบลท่อม อ.ปราสาท จ.สุรินทร์

สถานะของชุมชนกลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบลท่อม

การเลือกกรณีศึกษาเป็นชุดความรู้ในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีการทำงานด้านการส่งเสริมเกษตรกรรมธรรมชาติและเกษตรอินทรีย์มาต่อเนื่องยาวนาน และมีผลการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมทั้งด้านความรู้และบุคคลที่สามารถเป็นต้นแบบในการทำงานการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในช่วงต่อไป

“ตำบลท่อม” เป็นชุมชนชนเก่าแก่มีการเล่าขานถึงที่มาของชื่อว่ามีสระน้ำใหญ่แห่งหนึ่งและมีก้อนหินใหญ่ก้อนหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าก้อนหินนี้มีความศักดิ์สิทธิ์ จึงตั้งชื่อชุมชนแห่งนี้ว่า “ตำบลท่อม” (ท่อมแปลว่าหิน)

กลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบลท่อม เป็นกลุ่มสมาชิก 1 ใน 5 ของกลุ่มเกษตรธรรมชาติสุรินทร์¹⁸ (NAC) การก่อตั้งและพัฒนาของกลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบลท่อมเริ่มตั้งแต่ปี 2532 หลังจากนโยบายการส่งเสริมการเกษตรของภาครัฐทำให้เกษตรกรทำการผลิตที่ได้ผลผลิตมากมาย ทำให้ต้องใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีที่ร้ายแรงในการกำจัดวัชพืชและศัตรูพืชอย่างหนัก ชาวบ้านเห็นผลกระทบทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ดินแข็งกระด้าง กบ เขียด ปู ปลา ในนาหายไป และเกิดผลต่อสุขภาพ ทำให้แกนนำบางคนเริ่มมีการปรึกษาหารือกันเพื่อหาแนวทางที่จะไม่ใช้สารเคมีและหันกลับมาใช้ปุ๋ยคอก และใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยมีโครงการเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนหนุนเสริมทำงานขององค์กรชาวบ้านมาตลอด แนวคิดที่สำคัญในการก่อตั้งกลุ่ม คือการค้นหาแนวทางเกษตรทางเลือก เน้นสร้างความหลากหลายในระบบการผลิต (เกษตรผสมผสาน) ให้มีความสำคัญกับการลด ละ เลิก สารเคมีทางการเกษตร และลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตที่มาจากภายนอกชุมชน ประกอบกับในด้านการตลาดมีอาสาสมัครจากต่างประเทศเข้ามาทำงานในพื้นที่และสนใจเอาข้าวของชาวบ้านไปขายในต่างประเทศในนาม OS3 ทำให้เป็นโอกาสที่พื้นที่มีตลาดรองรับผลผลิตข้าวของกลุ่ม แต่ผลผลิตข้าวในตอนนั้นยังเป็นข้าวปลอดสารพิษ

พัฒนาการในการทำงานของกลุ่มเกษตรธรรมชาติท่อมซึ่งในฐานะสมาชิกกลุ่มเกษตรธรรมชาติจังหวัดสุรินทร์และโครงการเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรจังหวัดสุรินทร์มิได้มีเพียงการส่งเสริมให้เกษตรกรเปลี่ยนระบบการผลิตแต่ยังมีการจัดการตลาดรองรับผลผลิตของกลุ่มในรูปแบบ

¹⁸ ที่มา : รายงานวิจัยองค์กรฉบับสมบูรณ์ โดยสัมป่อยและคณะ 2547

“สหกรณ์กองทุนข้าว”¹⁹ ซึ่งมีบทบาทในการจัดการด้านการแปรรูปและการตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ และตลาดเขียวซึ่งเป็นตลาดนัดของเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ อีกทั้งยังจัดตั้งขบวนการเกษตรกรรายย่อยผู้มีสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างแรงผลักดันให้เกิดกระแสทางสังคมอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและการบริโภค จึงนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการต่อต้านระบบสารเคมีทางการเกษตรในระดับจังหวัดสุรินทร์ และนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาเทคโนโลยีทางเลือกใหม่ ๆ ด้านการเกษตร ที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ นิเวศวัฒนธรรมชุมชน ปัจจุบันมีการขยายแนวคิดที่กว้างขวางมากกว่าระยะแรกของการก่อตั้งกลุ่มคือการให้ความสำคัญกับประเด็นพันธกรรมพื้นฐานที่มีในท้องถิ่น และกลุ่มคนเมืองในลักษณะของการรณรงค์ด้านสุขภาพและงานผู้บริโภคมากขึ้น รวมถึงการรณรงค์ต่อสู้และสกัดกั้นนโยบาย กฎหมายระเบียบปฏิบัติ โดยรัฐและองค์กรข้ามชาติ โดยเฉพาะมาตรการที่มุ่งทำลายภาคเกษตรกรรม สิทธิชุมชนและความเข้มแข็งขององค์กรภาคประชาชน ส่วนเรื่องการตลาดก็ยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นส่วนงานหนึ่งและเป็นฐานในงานพัฒนา

กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติหมอมีการทำงานที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายเกษตรกรทางเลือกจังหวัดสุรินทร์และโครงการเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ ยุทธศาสตร์และทิศทางในการทำงานจึงเป็นยุทธศาสตร์ร่วมกับกลุ่มอื่น ๆ ในการขับเคลื่อนงานร่วมกัน โดยมีแนวทางหลักการทำงานในประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

- ประเด็นที่ 1** การมุ่งเน้นผลักดันให้เกษตรกรรายย่อยที่อยู่ในกลุ่มพื้นที่เปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรจากเดิมที่ทำในระบบเคมี มาเป็นระบบธรรมชาติ ในช่วงเวลาดังกล่าวคำที่ใช้เป็นแนวอธิบายเปลี่ยนมาเป็น “เกษตรกรธรรมชาติ” ซึ่งเป็นการชี้เฉพาะไปที่การพัฒนากระบวนการเกษตรที่ต่อต้านสารเคมี เพิ่มจากเดิมที่ให้ความสำคัญกับระบบเกษตรที่ต้องมีความหลากหลายรูปแบบเกษตรผสมผสาน
- ประเด็นที่ 2** สนับสนุนความเข้มแข็งกลุ่มพื้นที่โดยใช้แนวกิจกรรมที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละกลุ่มองค์กร ในขณะที่เดียวกันก็หนุนเสริมพัฒนากิจกรรมเดิมที่ดำเนินงานอยู่ในระดับพื้นที่เช่นกลุ่มออมทรัพย์, เกษตรอินทรีย์, พันธุกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น
- ประเด็นที่ 3** สนับสนุนตลาดทางเลือกและร่วมประสานช่องทางตลาดขายข้าวจากนาปลอดสารเคมีและผลผลิตจากเกษตรกรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์เพื่อเป็นการพัฒนาวงจรการผลิตให้มีความสมบูรณ์ต่อเนื่อง
- ประเด็นที่ 4** ร่วมรณรงค์ต่อสู้ผลักดันทางนโยบายร่วมกับพี่น้องเกษตรกรทั้งในระดับพื้นที่ เครือข่ายละพันธมิตรอื่นๆ

¹⁹ ที่มา : กรณีศึกษาบทเรียนตลาดทางเลือก สุรินทร์ สัมภาษณ์ จันท์แสง 2551

บริบทชุมชน

ตำบลหมอตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการตั้งแต่ ปี 2478 โดยตั้งอยู่ในอำเภอปราสาท ห่างจากจังหวัดสุรินทร์ 25 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอปราสาท 18 กิโลเมตร ปัจจุบันตำบลหมอมี 13 หมู่บ้าน มีประชากรประมาณ 6,793 คน (ชาย 3,300 คน หญิง 3,493 คน) วิถีชุมชนตำบลหมอ เป็นชุมชนระดับตำบลชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคนเขมรมีฐานะค่อนข้างดี อาชีพหลักคือการทำนา ในอดีตการทำนาชาวบ้านจะนิยมใช้พันธุ์ข้าวพื้นบ้าน ด้วยสภาพพื้นที่ที่ไม่สม่ำเสมอทำให้ชาวบ้านสามารถปลูกข้าวที่หลากหลายทั้งข้าวเหลืองอ่อน เหลืองประทิว ข้าวเหนียวทอง ฯลฯ ในพื้นที่ตำบลหมอจึงเป็นแหล่งปลูกข้าวพื้นบ้านที่สำคัญและหลากหลายสายพันธุ์ทั้งปลูกเพื่อขายและกินเองในครอบครัว ตำบลหมอมีเนื้อที่ทั้งหมด 43,343 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 35,900 ไร่ พื้นที่ป่าชุมชนและป่าปลูกประมาณ 4,360 ไร่

ชุมชนหมอในอดีตเป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรมีทั้งป่าไม้ธรรมชาติที่เป็นฐานอาหารของชุมชนปกคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ สภาพพื้นดินมีความอุดมสมบูรณ์สูง มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่ชาวบ้านใช้ในการเกษตรและเป็นแหล่งอาหารของชุมชน ตำบลหมอจึงเป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งด้านอาหารและมีความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันมานานสู่ลูกหลานจนถึงปัจจุบัน

ประมาณปี 2478 เริ่มมีการส่งเสริมการปลูกข้าวเพื่อการส่งออกหรือเพื่อการค้า มีการถางป่าเพื่อจับจองที่ดินตามนโยบายรัฐ มีการนำเข้าปุ๋ยเคมีเพื่อใช้ในการทำนาจึงนับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญจากการทำการเกษตรเพื่อยังชีพมาสู่เกษตรเพื่อการค้า ต่อมาประมาณปี 2514 เป็นต้นมา มีการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจหลายชนิด เช่น ปอ, อ้อย, มันสำปะหลัง ซึ่งเป็นช่วงที่มีการหักล้างถางพงพื้นที่ป่าธรรมชาติอย่างหนักหน่วงมากขึ้น ต้นไม้เริ่มลดลง ด้านการเกษตรมีการส่งเสริมให้ใช้ปุ๋ยเคมีและสารพิษเพิ่มมากขึ้นทุกปีทั้งในการทำนาและพืชชนิดอื่น นอกจากนั้นการเปลี่ยนระบบการเกี่ยวข้าวจากการใช้คนมาใช้รถเกี่ยว ทำให้มีการตัดต้นไม้มากขึ้นเพื่อให้รถเกี่ยวข้าวลงไปไถแปลงนาได้ พื้นที่ป่าธรรมชาติถูกทำลายลงไปเป็นจำนวนมากเพื่อใช้ปลูกยางพาราหรือยูคาลิปตัส มีการส่งเสริมการปลูกอ้อยและมันสำปะหลังมากขึ้นในรอบ 3 ปีที่ผ่านมา พร้อมทั้งการเพิ่มปริมาณการใช้สารเคมีการเกษตรที่แพร่กระจายไปทั่วหลายครัวเรือนเกษตรกร มีการเปลี่ยนนโยบายการจัดการน้ำที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน เช่น การเปลี่ยนแปลงระบบชลประทานการขุดลอกคลองจากคลองธรรมชาติเดิมซึ่งมีทั้งที่ลุ่มและตื้น เป็นแหล่งอาศัยของปลา สัตว์น้ำในธรรมชาติ และมีพืชผักธรรมชาติริมคันคลอง ที่สำคัญทำให้ปลูกข้าวได้หลายสายพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ แต่พอมีการขุดคลองทำให้ที่ลุ่มหายไป ป่าข้างคลองหายไปด้วย คูคลองลึกกว่าเก่า ทำให้พันธุ์ข้าวพื้นบ้านที่เคยมีในตำบลหมอหายไป เช่น ข้าวเหลืองอ่อนพันธุ์ ข้าวบางสายพันธุ์ที่ปลูกที่ลุ่มหายไปด้วยการทำลาย

ระบบพันธุกรรมของข้าวด้วย ปัจจุบันเหลือเฉพาะข้าวหอมมะลิ 105 ประกอบกับการส่งเสริมการปลูกเพื่อขาย ทำให้พันธุ์ข้าวพื้นบ้านหายไปอย่างรวดเร็ว

ภาพที่ 5-1 สภาพพื้นที่ของตำบลทมอในปัจจุบัน

จากปัญหาดังกล่าว ยังมีกลุ่มเกษตรกรอีกจำนวนหนึ่งที่ตระหนักถึงผลกระทบจากการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวและเริ่มแสวงหาทางเลือกในการดำรงวิถีเกษตรกรรมอันจะนำไปสู่ระบบการพึ่งพาตนเองมากกว่าการพึ่งพิงปัจจัยจากภายนอกตามกระแสการพัฒนาเกษตรเคมี ภายใต้การสนับสนุนของโครงการเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ลงมาทำงานอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ส่งผลให้เกิดการรวมตัวของเกษตรกรที่มีแนวทางในการผลิตแบบเกษตรทางเลือก รวมทั้งมีกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันเพื่อปรึกษาหารือและหาแนวทางการทำงานเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาที่ชาวบ้านกำลังเผชิญอยู่ เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดตั้งธนาคารข้าว การสร้างแหล่งน้ำ การส่งเสริมการทำเกษตรในรูปแบบผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายหลัก คือการให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระบบการผลิตของครอบครัว และชุมชน รวมทั้งยังเน้นไปที่กระบวนการผลิตที่ไม่มีอันตรายต่อตนเองและผู้บริโภค เกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนอีกด้วย

ประสบการณ์การพัฒนาเกษตรกรรมอินทรีย์โดยชุมชน

1. ยุคเกษตรธรรมชาติ : กลุ่มเกษตรกรรมธรรมชาติจังหวัดสุรินทร์²⁰

การรวมตัวของเกษตรกรในการก่อตั้งกลุ่มเกษตรธรรมชาติสุรินทร์ สมาชิกกลุ่มมาจากฐานพื้นที่และเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาระดับตำบลมาก่อน อันได้แก่ กลุ่มเกษตรกรทำนาแกใหญ่-แสงพันธ์ กลุ่มเกษตรกรทำนาคอโค-ตระแสง (ปัจจุบันแสงพันธ์และตระแสงแยกออกเป็นตำบลใหม่) กลุ่มเกษตรกรทำนาสำโรงและกลุ่มเกษตรกรทำนาโคกกลาง ทั้งยังมีประสบการณ์ร่วมกับโครงการเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรสุรินทร์ (คสป.) ในการทำกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านที่หลากหลายรูปแบบ โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การพึ่งตนเองของเกษตรกร กิจกรรมในระยะนั้นจะประกอบด้วย การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ศึกษาเรื่องปัญหาหนี้สิน เกษตรผสมผสาน ธนาคารข้าว ออมทรัพย์แบบเครดิตยูเนียน ร้านค้า กลุ่มรับซื้อข้าวเปลือก อีซูชนบท เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้บางกิจกรรม ชุมชนยังทำต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน เช่น เกษตรผสมผสาน และ ออมทรัพย์สหกรณ์เครดิตยูเนียนบ้านกระเทียมและสหกรณ์เครดิตยูเนียนคอโค เป็นต้น

ต่อมาเมื่อสมาชิกและแกนนำส่วนหนึ่งของพื้นที่ทั้ง 4 ตำบล ได้รับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้จาก คสป. เรื่องเกษตรธรรมชาติเพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรรายย่อยโดยการรวมกลุ่มกัน อย่างเข้มแข็งบนวิถีการผลิตที่ลดต้นทุนและไม่ใช้สารเคมีอันเป็นการทำลายสุขภาพของผู้ผลิต ผู้บริโภค รวมทั้งสิ่งแวดล้อม องค์กรชาวบ้าน 4 พื้นที่ ได้แก่กลุ่มตำบลแกใหญ่ ตำบลคอโค ตำบลสำโรง (3 ตำบลนี้อยู่ในเขตอำเภอเมือง) ตำบลโคกกลาง (เขตกิ่ง อ.พนมดงรัก) ได้รวมตัวเป็นกลุ่มเกษตรธรรมชาติสุรินทร์ มีสมาชิกเริ่มต้นประมาณ 87 ครอบครัว

แนวคิดที่สำคัญในการก่อตั้งกลุ่ม คือการผลักดันแนวทางเกษตรทางเลือก โดยเน้นสร้างความหลากหลายในระบบการผลิต(เกษตรผสมผสาน)ให้ความสำคัญกับการลด ละ เลิก สารเคมีทางการเกษตรและลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตที่มาจากภายนอกชุมชน เริ่มต้นของการรวมกลุ่มคือการขายข้าวให้กับ OS3 ซึ่งเป็นตลาดส่งออก เป็นช่องทางการตลาดที่รองรับผลผลิตของกลุ่ม และจัดตั้งขบวนการเกษตรกรรายย่อยผู้มีสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม เป็นแนวร่วมผลักดันให้เกิดกระแสทางสังคมเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและการบริโภค จึงนับได้ว่าการเกิดขึ้นของเกษตรธรรมชาติสุรินทร์เป็นจุดเริ่มต้นในการต่อต้านระบบสารเคมีทางการเกษตรในระดับจังหวัดสุรินทร์ และนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาเทคโนโลยีทางเลือกใหม่ ๆ ด้านการเกษตร ที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ปัจจุบันแนวคิดที่แตกต่างไปจากระยะแรกของการก่อตั้งกลุ่มคือการมีมุมมองที่ขอบเขตขยายไปสู่ประเด็นพันธูกรรมท้องถิ่น และกลุ่มคนเมืองในลักษณะของการ

²⁰ ที่มา : รายงานวิจัยองค์กรฉบับสมบูรณ์ โดยสัมพันธ์และคณะ 2547

รณรงค์ด้านสุขภาพและงานผู้บริโภคมามากขึ้น รวมถึงการรณรงค์ต่อสู้และสกัดกั้นนโยบาย กฎหมายระเบียบปฏิบัติ โดยรัฐและองค์กรข้ามชาติ โดยเฉพาะมาตรการที่มุ่งทำลายภาคเกษตรกรรม สิทธิชุมชนและความเข้มแข็งขององค์กรภาคประชาชน ส่วนเรื่องการตลาดก็ยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นส่วนงานหนึ่งและเป็นฐานในงานพัฒนา โดยมีการกำหนดทิศทางการทำงานหลักๆ ไว้ดังนี้

1. การส่งเสริมให้เกษตรกรรายย่อยปรับเปลี่ยนระบบการผลิตทางการเกษตรจากเดิมที่ทำในระบบเคมี มาเป็นระบบธรรมชาติ ที่ให้ความสำคัญกับระบบเกษตรที่ต้องมีความหลากหลายรูปแบบเกษตรผสมผสาน ไล่ เล็ก เล็ก เล็ก เล็ก ใช้สารเคมี
2. สร้างความเข้มแข็งกลุ่มพื้นที่โดยใช้แนวกิจกรรมที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละกลุ่มองค์กร หนุนเสริมพัฒนากิจกรรมการพัฒนาด้านอื่น ๆ เช่น การออมทรัพย์, การทำเกษตรอินทรีย์, การอนุรักษ์พันธุกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น
3. ร่วมสร้างตลาดทางเลือก หาช่องทางตลาดขายข้าวจากนาปลอดสารเคมีและผลผลิตจากเกษตรธรรมชาติเพื่อเป็นการพัฒนาวงจรการผลิตให้มีความสมบูรณ์ต่อเนื่อง
4. ร่วมรณรงค์ต่อสู้ผลักดันทางนโยบายร่วมกับพี่น้องเกษตรกรในเครือข่ายและพันธมิตรอื่นๆ

ข้อมูลสมาชิกระดับชุมชนของกลุ่ม ณ ปี พ.ศ. 2546

กลุ่มพื้นที่ตำบล	จำนวนหมู่บ้านสมาชิก	จำนวนสมาชิก	จำนวนแกนนำ	จำนวนกรรมการเกษตรธรรมชาติ	หมายเหตุ
ต.แกไห้ว	4 ม.	58 คน	0 คน	1 คน	ไม่มีระบบกลุ่ม
ต.คอโค	7 ม.	40 คน	0 คน	0 คน	ไม่มีระบบกลุ่ม
ต.โคกกลาง	3 ม.	68 คน	1 คน	1 คน	ไม่มีระบบกลุ่ม
ต.สำโรง	7 ม.	67 คน	5 คน	3 คน	มีระบบกลุ่ม
ต.ทมอ	6 ม.	160 คน	10 คน	5 คน	มีระบบกลุ่ม
รวม	27 ม.	427 คน	16 คน	10 คน	

การบริหารจัดการของกลุ่มเกษตรธรรมชาติสุรินทร์

กลุ่มเกษตรธรรมชาติสุรินทร์จัดรูปแบบองค์กรเป็นลักษณะ “เครือข่ายระดับตำบล” โดยมีกลุ่มพื้นที่เป็นสมาชิก โครงสร้างการบริหารจัดการประกอบด้วย

- 1) คณะกรรมการกลุ่ม ซึ่งมีแกนนำกลุ่ม 2 ระดับ คือ
 - แกนนำหรือกรรมการระดับพื้นที่ ปัจจุบันแกนนำระดับพื้นที่มาจากการเลือกตั้งโดยสมาชิก (สมาชิกที่ขึ้นทะเบียนกลุ่มและแสดงการผลิต) แกนนำมีจำนวน 16 คนคิดจากฐานจำนวนสมาชิก 10-15 คนต่อแกนนำ 1 คน บทบาทหลักของแกนนำส่วนนี้คือ ตรวจสอบแปลงนาปฐมอินทรีย์ของสมาชิก ประสานการทำกิจกรรมกับสมาชิกและกลุ่มใหญ่และองค์กรภายนอก จัดเวทีประชุมระดับ

พื้นที่ ติดตามสถานการณ์ความเคลื่อนไหวทางสังคม กำหนดนโยบายระดับพื้นที่ จัดการรวบรวม
ผลผลิตของสมาชิกภายในพื้นที่

- แกนนำหรือกรรมการระดับกลุ่มใหญ่ แกนนำใน 16 คนเลือกตัวแทน 10 คนขึ้นมา
เป็นกรรมการกลุ่มเกษตรกรรมชาติสุรินทร์ทำหน้าที่บริหารกลุ่ม ซึ่งมีวาระการทำงานรวม 2 ปี
บทบาทหลักของกรรมการกลุ่มเกษตรกรรมชาติ คือ การกำหนดนโยบายทิศทางระดับกลุ่ม ประสาน
ทรัพยากรสนับสนุนปัจจัยการผลิตแก่สมาชิก พัฒนาแนวคิดและเทคนิคเกษตรยั่งยืนแก่สมาชิก
ติดตามเยี่ยมเยียนให้กำลังใจสมาชิก วิเคราะห์สถานการณ์ความเคลื่อนไหวทางสังคม ขณะเดียวกันก็
ทำหน้าที่แกนนำในพื้นที่ไปด้วย เช่นจัดประชุม ประสานงาน เยี่ยมแปลงสมาชิก เป็นต้น

2) ระบบการทำงานของกลุ่ม กรรมการมีฐานะเป็นเวทีระดมการมีส่วนร่วม แลกเปลี่ยนความ
คิดเห็นและบริหารงาน โดยการทำงานในขั้นตอนต่างๆ มีโครงการเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรสุรินทร์
(คสป.สุรินทร์) เป็นองค์กรสนับสนุน (พี่เลี้ยง) ซึ่งในปัจจุบันมีความพยายามถ่ายโอนบทบาทการ
ปฏิบัติงานจากนักพัฒนามาสู่แกนนำชาวบ้านมากขึ้น เพราะมีการสรุปบทเรียนร่วมกันเมื่อ ตุลาคม
2544 ทำให้มีข้อสรุปร่วมกันว่าที่ผ่านมาการทำงานของกลุ่ม มี คสป. ทำบทบาทแทนแกนนำกลุ่มมาก
เกินไปส่งผลให้การเติบโตและความเข้มแข็งของกลุ่มเป็นไปอย่างช้าๆ แนวทางที่ได้นั้นแกนนำชาวบ้าน
ควรมีโอกาสได้สร้างสมประสบการณ์ทางตรงด้วยตนเอง องค์กรสนับสนุนถอยบทบาทมาเป็นที่
ปรึกษาอย่างใกล้ชิด ระบบการนำของกลุ่มเกษตรกรรมชาติสุรินทร์จึงเป็นไปในลักษณะ “การนำแบบ
รวมหมู่” มีการประชุมร่วมเพื่อติดตามและวางแผนการทำงานของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง วิธีการทำงาน
ดังกล่าวทำให้กลุ่มสามารถจัดการแก้ไขปัญหาของกลุ่มได้ทันเหตุการณ์ ต่อมาหลังจากมีการสรุป
บทเรียนการทำงานและมีความคิดเห็นร่วมกันว่าการรับค่าตอบแทนของอาสาสมัครเป็นวิธีการที่ขัด
กับระบบการทำงานขององค์กรชาวบ้านทำให้เกิดปัญหาความไม่เข้าใจกัน อันเป็นผลมาจากความ
สับสนด้านความรับผิดชอบและผลประโยชน์จากค่าตอบแทน จึงมีการทำความเข้าใจเรื่องบทบาทงาน
และมีการปรับระบบค่าตอบแทนใหม่โดยอาสาสมัคร 3 คน ยอมเสียสละค่าตอบแทนที่ได้โดยตรงเพื่อ
นำมาเป็นทุนส่วนกลางของกลุ่ม เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการประสานงานของแกนนำ ทำให้ระบบการ
ทำงานในภาพรวมมีความคล่องตัวมากขึ้นและไม่เกิดความคาดหวังในความรับผิดชอบต่อตัวบุคคล
ตามที่เคยเกิดขึ้นมาก่อน²¹

กลุ่มเกษตรกรรมธรรมชาติตำบลท่อม

กลุ่มเกษตรกรรมชาติตำบลท่อมเป็นสมาชิก 1 ใน 5 ของกลุ่มเกษตรกรรมชาติจังหวัดสุรินทร์
การเริ่มต้นก่อตั้งกลุ่มเกษตรกรรมชาติตำบลท่อมเริ่มจากการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ตั้งแต่
ปี 2533 -34 มีสมาชิก 24 คน การเริ่มต้นส่งเสริมเกษตรกรรมชาติของตำบลท่อมมาจากกิจกรรมด้าน

²¹ ที่มา : รายงานวิจัยองค์กรฉบับสมบูรณ์ โดยสัมป่อยและคณะ 2547

การตลาดสืบเนื่องจากพื้นที่ทอมเป็นพื้นที่หลักของจังหวัดสุรินทร์ที่มีการปลูกข้าวพื้นบ้านหลายชนิด มีทั้งข้าวเหลืองอ่อน เหลืองประทิว ฯลฯ ซึ่งขณะนั้นมีอาสาสมัครจากต่างประเทศมาลงทำงานในพื้นที่ และต้องการซื้อข้าวเหลืองอ่อนส่งไปขายต่างประเทศในนามกลุ่มโอเอส 3 และมีการประสานกับทาง พื้นที่ตำบลสำโรงในการรับซื้อข้าวเหลืองอ่อนอยู่แล้วแต่ผลผลิตมีไม่เพียงพอ ประกอบกับทางทอมมี ผลผลิตข้าวเหลืองอ่อนมาก ทำให้มีการขยายพื้นที่มายังตำบลทอม ขณะเดียวกันชุมชนมีการ ปรึกษาหารือเรื่องผลกระทบการใช้สารเคมีและค้นหาทางในการไม่ใช้สารเคมี ประกอบกับทาง คสป. เข้ามาส่งเสริมการทำเกษตรธรรมชาติ ทางสมาชิกตำบลทอมจึงมีการรวมกลุ่มในตำบลเพื่อจัดการ ผลผลิตซึ่งยังเป็นการจัดการร่วมกันในนามกลุ่มเกษตรกรรมธรรมชาติจังหวัดสุรินทร์ตั้งแต่นั้น และมีการดำเนินต่อเนื่องมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันกลุ่มเกษตรกรรมชาติตำบลทอมมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีโครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่มโดยมีคณะกรรมการ 10 คน มีพื้นที่เป้าหมายคือ หมู่ 9, 12, 1, 7 4 และหมู่ 2 มี สมาชิก 160 คน และกลุ่มเกษตรกรรมธรรมชาติตำบลทอมมีสมาชิกที่เป็นกลุ่มประมาณ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและอาชีพทางเลือกบ้านทัพไท กลุ่มบ้านถนน กลุ่มรวมพลังบ้านลำดวน โดย แต่กลุ่มมีการบริหารจัดการในกลุ่ม แยกการบริหารแต่มีทิศทางการทำงานเหมือนกัน การแยกการบริหารเนื่องจากสมาชิกในพื้นที่มีมากและเนื้อหาของแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน กลุ่มเกษตร ธรรมชาติตำบลทอมมีการประชุมกลุ่มทุกเดือน กรรมการบริหารกลุ่มมีวาระ 2 ปี การเลือกกรรมการ ในพื้นที่จะมีการจัดสรรบทบาทหน้าที่ตามความเหมาะสม มีสัดส่วนผู้หญิง 2 คนทำหน้าที่กรรมการ ในพื้นที่

กลุ่มเกษตรกรรมชาติตำบลทอม มีสมาชิก 6 หมู่บ้าน รวม 160 ครอบครัว
มีคณะกรรมการ 10 คน และเป็นสมาชิกสหกรณ์กองทุนข้าวสุรินทร์
มีสมาชิกทำเกษตรอินทรีย์ผ่านมาตรฐาน 40 ครอบครัว
ทำเกษตรปลอดสารเคมี 120 ครอบครัว

โครงการส่งเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรจังหวัดสุรินทร์

โครงการส่งเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ (คสป.) เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนเริ่ม ดำเนินงานพัฒนาชนบทในจังหวัดสุรินทร์มาตั้งแต่ปี 2526 นับเป็นการเริ่มต้นบทบาทการทำงานด้าน การส่งเสริมการเกษตรและพัฒนาชนบท ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระยะ คือ

ระยะเริ่มแรก (ปี 2526-2528) จะเป็นงานสนับสนุนกองทุนให้แก่กลุ่มเกษตรกรทำนาทั้ง 86 กลุ่ม ในจังหวัดสุรินทร์ โดยมีชื่อองค์กรว่า “กองทุนพัฒนาท้องถิ่นสุรินทร์” ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุน ดำเนินงานจาก “กองทุนพัฒนาแคนาดา” หรือ L-DAP ต่อมาไม่นานนักก็มีการสรุปบทเรียนและ

วิเคราะห์ว่างานสนับสนุนทุนเพียงอย่างเดียวให้แก่กลุ่มเกษตรกรทำนาไม่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มองค์กรชาวบ้านได้ และเห็นว่าองค์กรชาวบ้านมีปัญหาในเรื่องการบริหารจัดการกลุ่มด้วยเหตุนี้และประกอบด้วยแนวความคิดที่จะแก้ปัญหาที่มีอยู่ทำให้มีการจัดทำโครงการเพื่ออบรมเสริมความรู้เรื่องการบริหารจัดการ เช่น เรื่องบัญชีและการเงิน ให้แก่กลุ่มเกษตรกรทำนา โดยใช้ชื่อโครงการว่า “โครงการเสริมประสิทธิภาพกลุ่มเกษตรกรสุรินทร์”

ระยะที่สอง (ปี 2529-2534) การดำเนินงานทั้งในเรื่องของการสนับสนุนทุนหมุนเวียนและการเสริมความรู้เรื่องการบริหารจัดการ เมื่อทำผ่านมาและมีการประเมินผลจากทีมประเมินผล มีข้อเสนอแนะประเด็นที่เห็นพ้องกัน ทั้งจากกรรมการ เจ้าหน้าที่ และผลการประเมินจากทีมประเมินว่าหน่วยงานที่ คสป.สุรินทร์ทำอยู่ยังไม่ตอบสนองต่อเรื่องความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านและปัญหาของเกษตรกรสมาชิก รวมทั้งกลุ่มเป้าหมายที่กว้างและจำนวนมาก คือ กลุ่มเกษตรกรทำนาทั้ง 86 กลุ่ม ใน จ.สุรินทร์ ขณะที่มิเจ้าหน้าที่ทั้งหมดของโครงการ 3 คน และมีประสบการณ์งานพัฒนาในระดับเป็นอาสาสมัครจากมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม ส่งผลให้มีการจัดปรับทิศทางการทำงานอีกครั้งที่สอง โดยมีทิศทางการและกิจกรรมที่มีสาระสำคัญๆ กล่าวคือ เน้นเรื่องความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านเหมือนเดิม แต่ลดจำนวนกลุ่มเป้าหมายจาก 86 กลุ่มเกษตรกรทำนามาอยู่ที่ 4 กลุ่มเกษตรกรทำนา (กลุ่มฯคอโค-ตระแสง, กลุ่มฯ แก่ใหญ่, กลุ่มฯสำโรง และกลุ่มฯโคกกลาง) ปรับกิจกรรมให้สอดคล้องกับการแก้ปัญหาเกษตรกรระดับครอบครัวและระดับชุมชน โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การพึ่งตนเองของเกษตรกร กิจกรรมระยะนี้จะประกอบด้วย เกษตรผสมผสาน ธนาคารข้าว ออมทรัพย์ ร้านค้า กลุ่มรับซื้อข้าวเปลือก อิฐชนบท และเริ่มงานค้าข้าวกับ กลุ่ม CLARO กระบวนการทำงานให้ความสำคัญกับเกษตรกรในการวิเคราะห์ปัญหาและทางออก ทั้งในระดับครอบครัว-ชุมชน มีการศึกษาเรื่องนี้ขึ้นของชุมชนและ ชกส. นอกจากนั้นมีการเปลี่ยนชื่อโครงการจาก “โครงการเสริมประสิทธิภาพกลุ่มเกษตรกรสุรินทร์” มาเป็น “โครงการเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรสุรินทร์” จนถึงปัจจุบันนี้ การทำงานในช่วงนี้ได้รับการสนับสนุนจาก L-DAP และ Christian Aids

ระยะที่สาม (ปี 2535- 2542) อันเนื่องมาจากการทบทวนบทเรียนขององค์กรและการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของสังคมและชุมชน ด้านบทเรียนขององค์กร การสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านเป็นทิศทางหลักที่สอดคล้องกับการแก้ปัญหาของชุมชน แต่เกษตรกรยังมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ แนวคิด เกษตรผสมผสาน ที่เน้นทำอยู่ทำกิน ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องระบบตลาด ในขณะที่เกษตรกรอยู่ในสภาพที่มีหนี้สิน มีค่าใช้จ่ายทั้งในเรื่องการผลิตและการบริโภค การศึกษาของบุตรหลาน สถานการณ์ของสังคมนั้นก็เป็ดยุคที่เศรษฐกิจฟองสบู่เฟื่องฟู เกษตรกรส่วนใหญ่ไหลเข้ามาขายแรงงานในภาคอุตสาหกรรม ทั้งถูกผลักดันจากชุมชนและแรงกดดันจากเมือง นอกจากนั้นผลของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสารเคมีอย่างไม่คำนึงถึงผลกระทบก่อให้เกิดสังคมต้องเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น กรณีพายุถล่มที่กะทูนและคีร์วง ดินเสื่อมคุณภาพต้องใช้ปุ๋ยเคมีมากขึ้น แนวคิดของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้รับความสนใจจากสังคมทั้งในระดับประเทศและสังคมโลก ประกอบกับ

แนวคิดและรูปธรรมของเกษตรทางเลือกอันเป็นวิถีการผลิตที่พึ่งตนเองและเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อมก็ปรากฏขึ้นในสังคมเช่นกัน จากเหตุดังกล่าวจึงนำมาสู่การปรับแนวทางของ คสป.

ระยะที่สี่ (ปี 2542 – ปัจจุบัน) ในปัจจุบันมีการส่งเสริมเกษตรทางเลือกทั้งการพัฒนากระบวนการผลิต การแปรรูป การตลาด และเครือข่ายผู้บริโภค แต่ยังคงให้ความสำคัญกับองค์กรชาวบ้านเหมือนที่ผ่านมา รวมทั้งการสนับสนุนองค์กรชาวบ้านในระดับเครือข่ายด้วยโดยการดำเนินงานที่ต่อเนื่องนี้ได้รับการสนับสนุนจากองค์กร TACAP ของสถานทูตแคนาดา และองค์กร MISEEREOR และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

2. ยุคเกษตรอินทรีย์

กลุ่มเกษตรธรรมชาติสุรินทร์เป็นกลุ่มชาวนาที่บุกเบิกแนวทางเกษตรธรรมชาติและเกษตรอินทรีย์จนเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในจังหวัดสุรินทร์ มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง กลุ่มมีเกษตรกรที่มีประสบการณ์และมีองค์ความรู้ด้านเทคนิคในระดับวิทยากรชาวบ้านได้แล้ว 15 คน และสมาชิก 70 คน มีเทคนิคการปรับปรุงดินที่เป็นตัวอย่างได้ และมีรูปแบบแปลงเกษตรยั่งยืนที่เป็นต้นแบบได้ 46 ครอบครัวยุค นอกจากนั้น กลุ่มได้สะสมองค์ความรู้เบื้องต้นและเทคนิคการทำนาอินทรีย์ ที่สามารถเผยแพร่ให้กับผู้สนใจทั่วไปได้ศึกษาเรียนรู้

ปัจจุบันกลุ่มระดับพื้นที่ตำบลทมอ เป็นกลุ่มที่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานทั่วไปทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นพื้นที่ระดับตำบลที่มีเกษตรกรหันมาปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตทำนาอินทรีย์เป็นจำนวนมาก เมื่อเทียบกับตำบลอื่น ทั้งยังมีองค์ความรู้ในด้านการใช้ “ปุ๋ยพืชสด” จากพืชตระกูลถั่วได้เป็นอย่างดี และเทคนิคการทำปุ๋ยคอกอินทรีย์เพื่อใช้มูลสัตว์ในการทำเกษตรอินทรีย์ จึงมีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุนเป็นอย่างมาก และยังเป็นแหล่งเรียนรู้และเผยแพร่ข้อมูลความรู้ด้านเกษตรยั่งยืน เป็นสถานที่ศึกษาดูงานที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์และมักจะได้รับรางวัลด้านการพัฒนาจากหน่วยงานภาครัฐอยู่บ่อยครั้ง

การส่งเสริมและการพัฒนาเกษตรกรรมอินทรีย์

การเริ่มต้นเข้าสู่การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจังและเป็นรูปธรรมเมื่อ ปี 2542 หลังจากผ่านยุคการส่งเสริมเรื่องเกษตรธรรมชาติมายาวนานตั้งแต่ ปี 2532 ซึ่งในช่วงนั้น สมาชิกยังมีการใช้ปุ๋ยเคมี หรือที่เรียกว่ายุคเกษตรปลอดสารพิษ ในช่วงปี 2542 จึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการทำให้คนเข้าใจเกษตรอินทรีย์ แต่วิธีการทำงานส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในปี 2542 ยังเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มเกษตรกรรมธรรมชาติจังหวัดสุรินทร์และโครงการเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ แนวทางการทำงานยังไม่เน้นการสร้างคามเข้มแข็งในชุมชน แผนงานและกิจกรรม

ในการส่งเสริมจะถูกคิดและวางแผนโดย คสป. ซึ่งมีบทบาทในการส่งเสริมและวางแผนกิจกรรมและงบประมาณ หลังจากนั้นจะประสานและเข้าร่วมทำกับชาวบ้านในพื้นที่ ทิศทางร่วมขององค์กรทั้งในระดับกลุ่มเครือข่ายและกลุ่มพื้นที่คือการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ และงานด้านการตลาดคือร้านข้าวหอมและกองทุนข้าว ในส่วนพื้นที่เป้าหมายจะแบ่งเป็น 2 ระดับ คือระดับกลุ่ม มีการดำเนินงานในนามกลุ่มเกษตรธรรมชาติจังหวัดสุรินทร์ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายในการทำงานครอบคลุม 5 ตำบล คือ ตำบลคอโค ตำบลแกใหญ่ ตำบลสำโรง ตำบลโคกกลาง และตำบลทมอ คสป.ทำหน้าที่ในการประสานงานและหนุนเสริมให้สมาชิกทำเกษตรกรรมธรรมชาติ การทำงานจะเน้นหนักที่ตำบลทมอ และตำบลสำโรงทั้งการส่งเสริมและการรับซื้อผลผลิตส่งตลาดข้าวจนกระทั่งการขยายไปเป็นกลุ่มเกษตรกรรมธรรมชาติตำบลทมอซึ่งเป็นกลุ่มในระดับพื้นที่

แนวทางการทำงาน ของ คสป. ในฐานะองค์กรสนับสนุนและองค์กรชาวบ้านเน้นการทำงานกับเกษตรกรรายย่อยทั้งด้านพัฒนาระบบเกษตรทางเลือก งานด้านตลาดทางเลือกเพื่อสังคมและงานรณรงค์เชิงนโยบาย ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การทำงานพัฒนาที่ยกระดับขึ้น และขยายผลให้มีปริมาณของเกษตรกรที่ยากจนมีโอกาเข้ามามีส่วนร่วมในงานพัฒนา รวมถึงการขยายผลการทำงานไปสู่กลุ่มเด็กและเยาวชนที่เป็นลูกหลานเกษตรกร การสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน ผู้นำและเกษตรกรในมิติจิตสำนึกอุดมการณ์ชาวนา การพัฒนาและยกระดับวิถีการผลิตจากนาอินทรีย์สู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน โดยเน้นการสร้างต้นแบบที่หลากหลายให้เข้มข้น เช่น ต้นแบบการใช้ที่ดินน้อย การเสริมศักยภาพตลาดทางเลือก ซึ่งเน้นทั้งการสร้าง ความเข้มแข็งขององค์กร และสร้างกระบวนการทัศน์ตลาดเพื่อนตลาดสุขภาพ การเป็นเวทีสื่อสารปัญหาและวิถีชีวิตของเกษตรกรรายย่อยสู่ผู้บริโภคทั้งภายในและต่างประเทศ รวมถึงการพัฒนา รูปแบบตลาดอื่นๆ ขึ้นมาด้วย การทำงานพัฒนาแนวคิดและจิตสำนึกของผู้บริโภค เพื่อสร้างความตระหนักรู้เรื่องคุณค่าของอาหารกับสุขภาพตลาดทางเลือกและการจัดการสิ่งแวดล้อม การพัฒนาองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเกษตรกรและผู้บริโภค อันนำไปสู่การรณรงค์ขยายผลทางเลือกการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตลอดจนสนับสนุนการมีส่วนร่วมของหญิง-ชายในงานพัฒนา

ในช่วงเริ่มต้นการทำเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรธรรมชาติสุรินทร์และ คสป. จะเน้นการทำงานเฉพาะกลุ่มที่ทำเกษตรอินทรีย์ สมาชิกเกษตรอินทรีย์ทุกคนต้องผ่านมาตรฐานของ มกท. ทำให้สมาชิกที่ไม่ได้ทำเกษตรอินทรีย์หลุดหายไปบ้าง เนื่องจากไม่สามารถทำตามที่มาตรฐานกำหนดได้ เพื่อแก้ปัญหาให้กับคนที่ทำเกษตรอินทรีย์แต่ยังไม่ผ่าน มกท. ปี 2543 จึงมีการปรับแนวคิดในการรับรองมาตรฐานเป็นระบบการควบคุมภายใน ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งสามารถตรวจสอบกันเองได้ ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น แต่ทำได้เฉพาะบางกลุ่มที่มีแกนนำที่เข้มแข็งและมีระบบการบริหารจัดการที่มีส่วนร่วม ประกอบกับสภาพพื้นที่ต้องเหมาะสมในการเกษตรอินทรีย์ด้วย แนวทางดังกล่าวทำให้มีกลุ่มที่ทำเกษตรอินทรีย์ในมาตรฐานของกลุ่มเพิ่มขึ้น อีกทั้งการจัดทำระบบมาตรฐานควบคุมตรวจสอบภายในของกลุ่มทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งมากขึ้น มีการช่วยเหลือกันในการควบคุมและติดตามดูแล

การเติบโตของเกษตรอินทรีย์ในช่วง 2543 – 2544 มีความต่อเนื่องและมีการขยายผลได้มากขึ้น ประกอบกับการมีตลาดในการจัดการผลผลิตอย่างเป็นรูปธรรมในรูปแบบการจัดการกองทุนข้าว และขยายตัวเป็นโรงสี จึงเกิดการเชื่อมร้อยในรูปแบบเครือข่ายและมีงบประมาณสนับสนุนจากโครงการนำร่องเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย และการรวมตัวเป็นเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก

ภาพที่ 5-2 ระบบเกษตรอินทรีย์ทั้งในระบบไร่นาและสวนผสมผสาน

ช่วงโครงการนำร่องฯ มีการส่งเสริมจริงจังต่อเนื่อง มีงบประมาณสนับสนุนทำให้สมาชิกมีผลผลิตมากแต่การจัดการการตลาดมีปัญหาในด้านเงินทุนที่รับซื้อข้าว ทำให้สมาชิกหลายคนต้องหลุดไปจากกลุ่ม ปี 2545 จึงมีการจดทะเบียน “สหกรณ์กองทุนข้าว” แต่มีสมาชิกหลายคนหลุดหายไป แต่กระแสเกษตรอินทรีย์กลับขยายตัวไปยังกลุ่มอื่นๆ นอกเหนือจากสมาชิกกลุ่มเกษตรกรรมธรรมชาติมากขึ้น ปี 2548 หลังโครงการนำร่อง เกิดกองทุนหมุนเวียนสนับสนุนเกษตรกรรมยั่งยืนที่บริหารจัดการโดยองค์กรชาวบ้าน ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์มีความต่อเนื่อง

หลังจากสิ้นสุดโครงการนำร่อง ทางเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกทั้งในระดับประเทศและในระดับจังหวัดมีการประสานงานกับกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และได้รับการสนับสนุนการทำเกษตรกรรมยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์

1. นโยบายจังหวัดเกษตรอินทรีย์

ปี 2542 ผู้ว่าราชการจังหวัดมีความสนใจเรื่องเกษตรอินทรีย์จึงมีการประกาศนโยบายในระดับจังหวัดให้สุรินทร์เป็นจังหวัดเกษตรอินทรีย์ เป็นปัจจัยหนุนให้เกษตรอินทรีย์เดินไปได้ แต่ข้าราชการยังตามไม่ทันทำให้การส่งเสริมไม่เดินหน้า การประกาศนโยบายในระดับจังหวัดมีข้อดีคือเป็นความกล้าของหน่วยงานราชการ ทำให้หน่วยงานราชการมีโอกาสเข้ามาเรียนรู้การทำงานของภาคประชาชน อีกทั้งปี 2544 เป็นปีที่หน่วยงานราชการต้องทำงานเกษตรอินทรีย์ในทุกพื้นที่ กระแสเกษตรอินทรีย์จึงมีการขยายตัวอย่างกว้างขวางขึ้น ในพื้นที่อย่างกลุ่มเกษตรธรรมชาติทอมอที่มีรูปธรรมจึงเกิดการศึกษาดูงานจากสมาชิกที่สนใจ ชาวบ้านที่ทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่สามารถเป็นวิทยากรให้ความรู้กับหน่วยงานราชการและผู้สนใจได้ ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีความมั่นใจ มีความเข้มแข็งมากขึ้น และส่งผลให้ คสป. มีการปรับทิศทางการทำงานที่กว้างขวางขึ้น

ความร่วมมืออีกทางของนโยบายในระดับจังหวัดคือการสนับสนุนเกษตรกรในกลุ่มเกษตรกรรมธรรมชาติจังหวัดสุรินทร์คือการสนับสนุนงบประมาณการตรวจแปลงในการขอรับรองกับสำนักงานมาตรฐานเกษตรกรรมอินทรีย์ การสนับสนุนปัจจัยการผลิตในด้านเมล็ดพันธุ์ปุ๋ยพืชสด และการพัฒนาระบบน้ำในชุมชน

การสนับสนุนอีกด้านของนโยบายจังหวัดคือ อบต. มีการทำแผนงบประมาณและมีการบรรจุเกษตรอินทรีย์ ในแผนขององค์การบริหารส่วนตำบล ในพื้นที่ตำบลสำโรง และตำบลทอมอ มีความเข้มขันในการประสานงาน ทำให้มีการผลักดันให้ อบต. มีนโยบายเรื่องนี้ และมีการจัดอบรมให้ชาวบ้านในพื้นที่ มีงบประมาณสนับสนุนปัจจัยการผลิตจาก อบต. ทำให้มีสมาชิกเพิ่ม จาก 40 คน เป็น 193 คน มีการสร้างระบบควบคุมภายใน มีการทำแผน มีการประชุมและติดตามเยี่ยมเยียนส่งผลให้กลุ่มในพื้นที่มีการเติบโตขยายตัว ริเริ่มทำเกษตรอินทรีย์อย่างกว้างขวาง

2. โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย (2544 – 2547)

เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกร่วมกับสมัชชาคนจนชุมนุม 99 วัน ในปี พ.ศ. 2540 ได้เสนอข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลในสมัยนั้น 2 เรื่อง คือ 1) การให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีนโยบายพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืนให้มีพื้นที่ร้อยละ 20 ของพื้นที่เกษตรกรรมทั่วประเทศ หรือประมาณ 25 ล้านไร่ ซึ่งถูกกำหนดไว้ในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 และ 2) การกำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบเกษตรกรรมและการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งแนวทางดังกล่าว จะเป็นการแก้ไขปัญหาด้านอาหารและเศรษฐกิจของเกษตรกรรายย่อยและชาวประมงขนาดเล็กทั้งเป็นฐานการพัฒนา

เศรษฐกิจของชุมชน การแก้ปัญหาอาหารปนเปื้อนสารเคมีของผู้บริโภค และการอนุรักษ์พื้นที่พืชรักษาสิ่งแวดล้อมของประเทศ เพื่อให้บรรลุ เป้าหมายดังกล่าว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดทำโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อยขึ้นมา เพื่อสร้างรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืนอันหลากหลายตามระบบนิเวศน์และวัฒนธรรมของชุมชน และการบริหารจัดการโครงการโดยเกษตรกรและองค์กรชุมชน

ต่อมาอีกประมาณ 4 ปี โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ได้รับการอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีซึ่งมีมติเมื่อ 16 พฤษภาคม 2543 เห็นชอบให้ดำเนินการ 3 ปี (2544 – 2546) วงเงินงบประมาณ 633 ล้านบาท พื้นที่เป้าหมาย 19 ภูมิภาค เพื่อสร้างแบบอย่างการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน สร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือน ชุมชน ตลอดจนความยั่งยืนของระบบนิเวศน์ และความเข้มแข็งขององค์กรภาคเกษตร ภายใต้การดำเนินงานบริหารของมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) ทั้งนี้การดำเนินงานโครงการดังกล่าวอยู่ภายใต้กรอบระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ว่าด้วยเงินอุดหนุนโครงการนำร่องฯ ปี 2543 มูลนิธิฯ จึงได้จัดโครงสร้างการบริหารโครงการ จัดวางกลไกการบริหารงานโครงการนำร่องฯ โดยเน้นเกษตรกรและองค์กรชุมชน ในการบริหารจัดการ และเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้โครงการสามารถดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์ และให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรรายย่อยอย่างแท้จริง

ภูมิภาคสุรินทร์เป็น 1 ใน 9 ภูมิภาคที่อีสานที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานตามโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย งบประมาณรวม 3 ปี 38,487,294.00 ล้านบาท

แนวคิดหลักของโครงการ

โครงการนำร่องฯ มีแนวคิดให้เกษตรกรรายย่อยสามารถพึ่งตนเองได้ ด้วยการทำเกษตรกรรมยั่งยืนโดยเน้นการพัฒนาทั้งด้านการผลิต การแปรรูป การตลาด และมีองค์กรเกษตรกรที่เข้มแข็ง

การเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรไปสู่เกษตรยั่งยืนและพึ่งตนเองได้ อยู่บนพื้นฐานเกษตรยั่งยืนสี่ประการ ได้แก่ ฐานชุมชนและองค์กร ฐานการผลิต ฐานทรัพยากรและฐานความรู้ภูมิปัญญา

วัตถุประสงค์ของโครงการ 3 ปี

- พัฒนาองค์กรชาวบ้าน 6 องค์กรและชาวบ้าน 230 ครัวเรือน ให้พัฒนาระบบเกษตรกรรม ยั่งยืน โดยการปรับปรุงรูปแบบวิธีการและเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหารและการพึ่งตนเองของเกษตรกร

- พัฒนาระบบเกษตรทางเลือก ให้มีประสิทธิภาพ เพื่อสนับสนุนระบบเกษตรยั่งยืนและให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือ ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม
- พัฒนาศักยภาพองค์กรเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกสุรินทร์ ให้สามารถเชื่อมประสานความร่วมมือและประสานทรัพยากร รวมถึงการรณรงค์เชิงนโยบาย ทั้งในระดับท้องถิ่นและส่วนกลาง
- ส่งเสริมให้มีกองทุนพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ทั้งในระดับภูมิโนเวศน์และองค์กรชุมชน

เป้าหมายโครงการนำร่องฯ สุรินทร์

เป้าหมาย	รวม 3 ปี
1. เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกษตรทางเลือก	450 ครอบครัว
2. วิทยากรและแปลงเกษตรทางเลือกตัวอย่าง	230 ครอบครัว
3. เกษตรกรผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์	230 ครอบครัว
4. งานศึกษา วิจัยองค์ความรู้และประสบการณ์เกษตรทางเลือกเผยแพร่ได้	18 เรื่อง
5. องค์กรชาวบ้านบริหารจัดการโรงปุ๋ยอินทรีย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ	6 โรง
6. ภูมิโนเวศน์สุรินทร์ บริหารจัดการกองทุนพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ	1 กองทุน
7. องค์กรชาวบ้านบริหารจัดการและดำเนินงานโรงสีข้าวอินทรีย์ 1 โรงได้อย่างมีประสิทธิภาพ	1 โรง
8. องค์กรชาวบ้านบริหารจัดการและดำเนินงานการแปรรูปสมุนไพร 1 แห่งได้อย่างมีประสิทธิภาพ	1 แห่ง
9. มีตลาดต่างประเทศ ตลาดเมือง ตลาดชุมชนและตลาดริมทาง รองรับผลผลิตระบบเกษตรทางเลือก	ตลาดรองรับผลผลิตเกษตรทางเลือก
10. สตรีเข้าร่วมกิจกรรมและส่วนร่วมในการ ตัดสินใจของกลุ่ม	หญิง ชาย มีความเท่าเทียมกันในงานพัฒนาเกษตรทางเลือก
11. องค์กรชาวบ้าน สามารถบริหารจัดการและส่งเสริมเกษตรยั่งยืน ได้ อย่างมีความเข้มแข็ง	6 กลุ่ม
12. ภูมิโนเวศน์สุรินทร์ เป็นเครือข่ายองค์กรชาวบ้านที่มีความเข้มแข็ง	เครือข่ายองค์กรชาวบ้านเข้มแข็ง
13. มีเวทีและเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค	ผู้บริโภค 1,000 คน

แผนงานและกิจกรรมโครงการ

เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุผล จึงมีการกำหนดแผนงานไว้ดังนี้

แผนงานที่ 1 การพัฒนาบุคลากรและองค์กรชุมชน

แผนงานที่ 2 การวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

แผนงานที่ 3 การผลิตและการตลาด

แผนงานที่ 4 การบริหารจัดการโครงการ

กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่โครงการ

สมาชิก รวมทั้งสิ้น 230 ครอบครัว ใน 6 กลุ่มองค์กรชาวบ้าน ซึ่งประกอบด้วย

1. กลุ่มเกษตรธรรมชาติสุรินทร์

1.1 ต. สำโรง ต.แกใหญ่ และ ต. คอโค อ.เมืองสุรินทร์

1.2 ต. โคกกลาง กิ่ง อ. พนมดงรัก

1.3 ต. ทมอ และ ต. โศกยาง อ. ปราสาท

2. กลุ่มเกษตรธรรมชาติท่าตูม

2.1 ต. หนองบัว อ. ท่าตูม

3. กลุ่มฟื้นฟูการเกษตร

3.1 ต. ยาง อ. ศีขรภูมิ

3.2 ต. เกาะแก้ว อ. สำโรงทาบ

4. กลุ่มสีข้าวกล้อง ต. อุโลก อ. ลำดวน

5. กลุ่มป่าชุมชนหนองเยาะ ต.ตาคง อ. สังขะ

6. กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและอาชีพทางเลือกทพไท-ถนน ต. ทมอ อ. ปราสาท

บทเรียนการดำเนินงานโครงการนำร่องชุมชนนิเวศน์สุรินทร์

การประมวลบทเรียนของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกสุรินทร์ ในการบริหารจัดการโครงการนำร่องฯ สามารถสรุปได้พอสังเขปดังนี้

6.1 กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในระดับเครือข่าย อย่างเช่น

- พัฒนาทักษะการบริหารจัดการ ส่งผลให้เกิดผู้นำรุ่นใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น และสามารถทำงานบริหารจัดการได้มีประสิทธิภาพตามสมควร คือ สามารถจัดการงบประมาณ, จัดการแผนงาน, ตรวจสอบการทำงาน เป็นต้น
- เกิดกระบวนการสร้างแผนงานในระดับครอบครัว กลุ่ม และชุมชน ตามลำดับ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเสริมให้เกิดการวิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุ, หาทางออก ตลอดจน คิดค้นหาวิธีการร่วมกันอย่างเป็นระบบและมีแบบแผน

- เกิดการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มชาวบ้าน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี มีความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น และเกิดการเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างกัน

6.2 รูปธรรมแปลงเกษตรยั่งยืน ได้รับการสนับสนุนทั้งทรัพยากรและความรู้ ย่อมคาดการณ์ได้แน่นอนว่า รูปธรรมแปลงเกษตรยั่งยืนจะขยายมากขึ้นอย่างน้อยเป็น ๑๐๐ครอบครัว

6.3 กองทุนหมุนเวียนของเครือข่าย กทล.สุรินทร์ ทุนหมุนเวียนประมาณ ๑๕ ล้านบาท ที่จะกลับมาเป็นกองทุนของเครือข่าย ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของขบวนการประชาชนต่อไป

6.4 บทเรียนการบริหารโครงการพัฒนาโดยภาคประชาชน ไม่ว่าจะเป็นความสำเร็จหรือล้มเหลวของโครงการนี้ย่อมเป็นบทเรียนที่ดีของการสะสมบทเรียนงานพัฒนาภาคประชาชน

3. การสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน²²

เครือข่ายศูนย์การเรียนรู้เกิดขึ้นจากแนวคิดของเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน มีการก่อร่างมาจากโครงการนำร่องฯและเป็นการขยายการทำงานของ คสป. ที่ทำงานเฉพาะกลุ่มให้มีการทำงานกับกลุ่มเป้าหมายที่กว้างขวางมากขึ้น เป็นการจัดสรรบทบาทในการทำงานที่หนุนเสริมการทำงานมากกว่าการทับซ้อน โดยมีเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดสุรินทร์ทำหน้าที่ประสานงานในการเชื่อมร้อยทางยุทธศาสตร์ การทำงานเครือข่ายจึงมีความยืดหยุ่นไม่ยึดติดในเชิงโครงสร้างที่แข็งตัว ศูนย์การเรียนรู้ตั้งเป้าหมายการทำงานสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มเดิมก่อน หลังจากนั้นจึงมีการขยายกลุ่มใหม่ โดยมีหลักสูตรในการจัดอบรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพื่อให้เกษตรกรที่เข้าร่วมอบรมได้ลงมือทำจริง สาระสำคัญของหลักสูตร

ภาควิชาการ

- ปัญหาพื้นฐานของครอบครัวชาวนาไทย
- หลักคุณธรรมหนทางของการพึ่งพาตนเอง
- หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- แนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืนนำชีวิตและชุมชนสู่ความยั่งยืน
- แนวคิดการรวมกลุ่มและแนวทางสหกรณ์ที่เหมาะสมกับชาวนา
- แนวคิดเรื่องระบบนิเวศน์ในระบบเกษตร
- วิเคราะห์ตนเองและปัญหาพื้นฐานของชาวนารายย่อย
- ประสบการณ์การจัดการตลาดทางเลือกในท้องถิ่น

²² สัมภาษณ์ รัญญา แสงอุบล,อาร์ติ แสงอุบล 22 กย. 2552

ภาคปฏิบัติ

- พัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน
 - การทำนาอินทรีย์
 - เกษตรยั่งยืนในพื้นที่ขนาดเล็ก
 - การปลูกพืชแบบผสมผสานและหมุนเวียน
 - การจัดระบบน้ำที่เหมาะสม
- ปศุสัตว์ในระบบเกษตรอินทรีย์
 - การเลี้ยงหมูหลุม / เป็ด / ไก่ไข่ แบบพึ่งตนเอง
- การปรับปรุงบำรุงดินในระบบเกษตรยั่งยืน
 - การทำปุ๋ยอินทรีย์ / ปุ๋ยพืชสด / น้ำหมักชีวภาพ
- การตัดพันธุ์ข้าวและเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านอีสาน
- บัญชีฟาร์มและบัญชีครัวเรือนเกษตรกร

การสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้ที่ผ่านมาก็คือการสนับสนุนงบประมาณในการจัดอบรมขยายสมาชิกโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านที่มีรูปธรรมและสามารถเป็นต้นแบบในการถ่ายทอดให้กับคนอื่นได้ การสนับสนุนศูนย์ปราชญ์ของกระทรวงเกษตรที่ผ่านมามีข้อดี คือ เนื้อหากระบวนกร การบริหารจัดการเป็นอิสระทำให้องค์กรชาวบ้านสามารถบริหารจัดการได้เต็มที่ แต่มีข้ออ่อนคือเป็นการสนับสนุนในปัจเจกบุคคล ถ้าบุคคลนั้นไม่มีฐานกลุ่มที่เข้มแข็งมารองรับ การบริหารไม่ชัด ทำให้เกิดผลกระทบในชุมชน การสนับสนุนในระดับปัจเจกทำให้ปราชญ์หลายคนหลุดจากฐานและกลายเป็นผลประโยชน์ ข้อเสนอ คือ การสนับสนุนควรให้เป็นกลุ่มหรือเครือข่าย และสร้างความเข้มแข็งในกลุ่ม มากกว่าการสนับสนุนปัจเจก ในเชิงการบริหารจัดการที่เป็นอิสระ ถือเป็นการบริหารที่ดี

4. การสร้างและพัฒนาตลาดทางเลือก

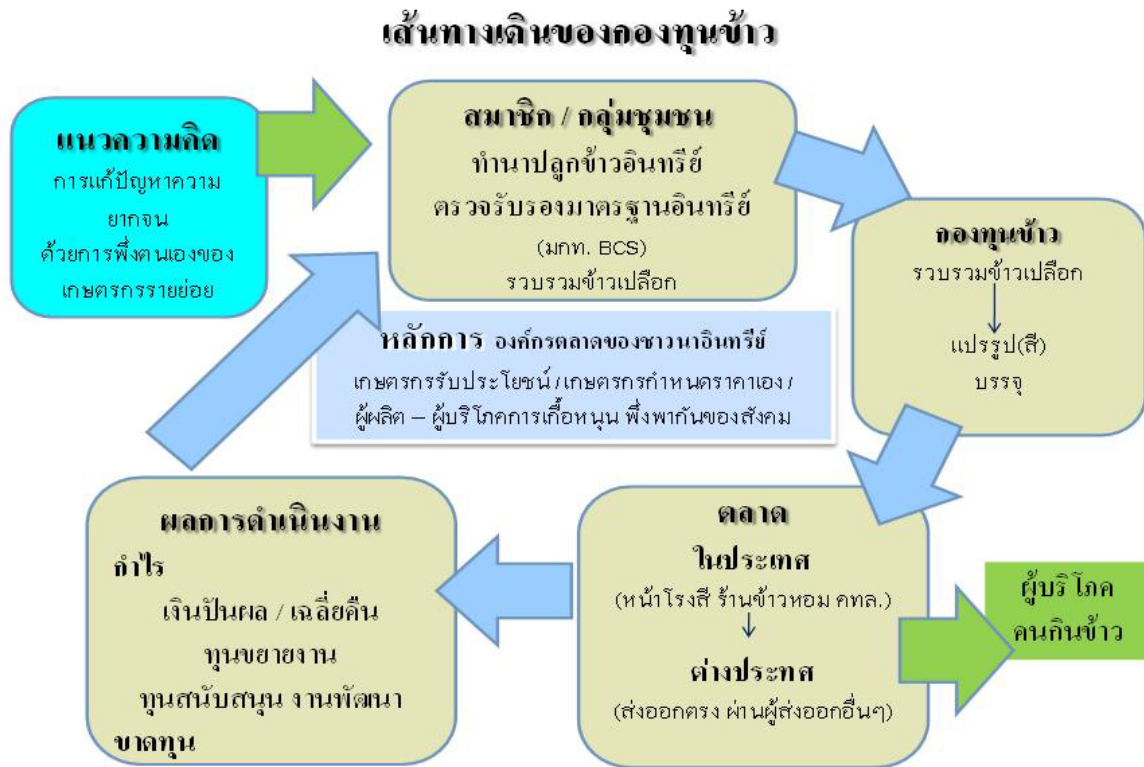
แนวคิดหลักการสร้างตลาดทางเลือกคือ เพื่อรองรับผลผลิตอินทรีย์ของเกษตรกร โดยไม่พึ่งพากลไกตลาดทั่วไป ไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้เกษตรกรขายผลผลิตในราคาที่เป็นธรรม และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค ซึ่งการทำงานตลาดทางเลือกในจังหวัดสุรินทร์เริ่มต้นมานานก่อนมีการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ จากความร่วมมือของหลายภาคส่วนทั้งโครงการเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติจังหวัดสุรินทร์ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกสุรินทร์ หน่วยงานภาครัฐ และองค์การบริหารส่วนจังหวัด ฯลฯ โดยมีบทบาทการพัฒนาตลาดในหลายรูปแบบทั้งภายในและภายนอก ดังนี้

1) ตลาดค้าข้าวทั้งภายในและต่างประเทศ²³

กองทุนข้าว เกิดจากพัฒนาการของกลุ่มชาวนาค้าข้าวของกลุ่มองค์กรชาวบ้านใน จ.สุรินทร์ ประกอบด้วย กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา กลุ่มเกษตรธรรมชาติทำตุม และกลุ่มเกษตรธรรมชาติ สุรินทร์ ปี พ.ศ.2533ได้ร่วมกันจัดตั้งเป็น “กลุ่มชาวนาค้าข้าว” ดำเนินงานค้าขายข้าวตลาดส่งออกยุโรปกับ CLARO โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและสนับสนุนกระบวนการทำงาน คือ โครงการเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรสุรินทร์ (คสป.) คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศพพ.) และโครงการเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชน (ครพ.) โดยมีการประสานงานกับตัวแทน คือ คุณโลทา จาก OS3 (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น CLARO) ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ซึ่งเป็นตัวแทนร้านค้าตลาดทางเลือกของยุโรปมารู้จักกับกลุ่มชาวนาที่สุรินทร์ จนพัฒนาเป็นความร่วมมือการทำตลาดในระบบการค้าที่เป็นธรรมและตลาดข้าวอินทรีย์มาจนถึงปัจจุบันนี้ มีหลวงพ่อนานหรือพระครูพิพิธประชานาถ แห่งวัดท่าสว่าง ให้การสนับสนุนและเป็นศูนย์กลางศรัทธาที่ทำให้บุคคลหลายฝ่ายเข้ามาร่วมมือ เช่น อาจารย์เสนห์ จามริก ที่ประสานบริษัทนายภักดิ์ให้ทำเรื่องส่งออก และส่งคุณวิฑูรย์ เรืองเลิศปัญญากุล ให้มาช่วยเรื่องการประสานงานกับ CLARO ซึ่งปัจจุบันคุณวิฑูรย์เปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้ส่งออกและประสานงานตลาดในนามของสหกรณ์กรีนเนท ต่อมาประมาณปี 2535 กลุ่มเกษตรธรรมชาติสุรินทร์ ได้มีการจัดปรับโครงสร้างการตลาดของตนเองโดยเรียกหน่วยการตลาดนี้ว่า “กองทุนข้าว” แต่ยังเป็นองค์ประกอบหนึ่งร่วมกับ “กลุ่มชาวนาค้าข้าว”

ปัจจุบันกองทุนข้าวเป็นช่องทางการตลาดข้าวอินทรีย์ทั้งตลาดต่างประเทศและภายในประเทศ ในแนวทางของการตลาดเกษตรอินทรีย์และการค้าที่เป็นธรรม “กองทุนข้าว” ได้จดทะเบียนเป็น **สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ กองทุนข้าวสุรินทร์ จำกัด** เมื่อ 17 กันยายน 2546 การบริหารจัดการองค์กรของกองทุนข้าวในปัจจุบันเป็นรูปแบบของสหกรณ์ มีสมาชิก 343 คน ด้านเกษตรอินทรีย์กองทุนข้าวมีสมาชิกที่ทำเกษตรอินทรีย์ปีการผลิต 49/50 จำนวน 253 ครอบครัว และมีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จาก 2 องค์กรคือจากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ประเทศไทย (ACT) และองค์กร BCS ประเทศเยอรมัน ส่วนมาตรฐานการค้าที่เป็นธรรมได้รับการรับรองจากองค์กร FLO นอกจากนี้ยังมีความพร้อมด้านโรงเรือนและเครื่องจักรการแปรรูป การดำเนินงานของกองทุนข้าวมีการรับซื้อข้าวเปลือกอินทรีย์ในราคาประกันจากสมาชิก ปัจจุบันแม้ว่ากองทุนข้าวกำลังอยู่ในระยะการพัฒนาด้านตลาดและการสร้างความเข้มแข็งเชิงอุดมการณ์ขององค์กร แต่ด้านสังคมนอกจากผลดีกับเกษตรกรโดยตรงแล้ว งานด้านนี้เป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์เกษตรกรรายย่อยของสุรินทร์ไปสู่ผู้บริโภคและองค์กรพันธมิตรทั้งในยุโรปและอเมริกา โดยผ่านระบบการค้าที่เป็นธรรม รวมทั้งผู้บริโภคภายในประเทศซึ่งอยู่ในสุรินทร์ กรุงเทพฯ และภาคใต้

²³ รายงาน กรณีศึกษาบทเรียนตลาดทางเลือก สุรินทร์ สัมภาษณ์ จันท์แสง 2551

2) ตลาดท้องถิ่น รูปแบบของตลาดท้องถิ่นมี 4 รูปแบบคือ

2.1 ร้านค้าทางเลือก “ข้าวหอม” เป็นร้านค้าที่เปิดดำเนินการเมื่อปี 2537 โดยหลักแล้วขายข้าวอินทรีย์จากกองทุนข้าว และสินค้าสมุนไพรจากเครือข่ายต่างๆ ให้กับผู้บริโภคใน จ. สุรินทร์ และเป็นสื่อกลางสร้างความเข้าใจระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค ซึ่งเปิดดำเนินการมากกว่า 10 ปีแล้ว ภายใต้การบริหารจัดการของ คสป. สุรินทร์

2.2 ตลาดชุมชน กิจกรรมตลาดชุมชนมีการดำเนินงาน 2 แห่ง เมื่อปี 2545 ในพื้นที่ 2 ตำบล แต่ปรากฏว่าต้องยุติไปทั้ง 2 แห่ง ด้วยเหตุผลว่าบางชุมชนมีผลผลิตไม่หลากหลายและต่อเนื่องเพียงพอที่จะจัดกิจกรรมตลาดต่อไปได้ ประกอบกับมีการจัดตลาดนัดสีเขียวในเมืองสุรินทร์ ซึ่งทำให้สมาชิกทั้ง 2 ชุมชนสามารถนำผลผลิตมาจำหน่ายได้ ประสบการณ์เรื่องตลาดชุมชนนี้นับเป็นบทเรียนที่สำคัญอีกด้านหนึ่งของการพัฒนาระบบตลาดทางเลือก

2.3 ตลาดนัดสีเขียว มี 2 แห่ง คือตลาดสีเขียวเมืองสุรินทร์และที่อำเภอปราสาท โดยตลาดนัดสีเขียวเมืองสุรินทร์เป็นตลาดในพื้นที่เขตเมืองจัดทุกวันเสาร์เริ่มดำเนินงานมาตั้งแต่วันที่ 19 เมษายน 2546 โดยเกิดจากการประสานความร่วมมือขององค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชาวบ้าน และหน่วยงานราชการ บริหารจัดการโดยคณะกรรมการตลาดนัดสีเขียว สินค้าในตลาดมีทั้งสินค้าที่เป็นผลผลิตจากแปลงเกษตร เช่น พริก มะเขือ กถั่วฝักยาว ผลผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พืชผักป่า ปลา กบ เขียด ผลผลิตจากสัตว์เลี้ยง เช่น ไก่ และขนมและอาหารพื้นบ้าน มีสมาชิกที่เป็นเกษตรกร

ผู้ผลิตมาขาย 78 คน และผู้บริโภคมาซื้อเฉลี่ย 300-400 คน/สัปดาห์ สำหรับตลาดนัดสีเขียว
อำเภอปราสาท จัดทุกวันอังคาร เปิดดำเนินการเมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2549 มีสมาชิกที่เป็นเกษตรกร
ผู้ผลิตมาขายโดยเฉลี่ย 12 คน และผู้บริโภคมาซื้อเฉลี่ย 50-70 คน/สัปดาห์

2.4 ตลาดนัดเคลื่อนที่ เริ่มดำเนินการเมื่อ 22 มกราคม 2550 เป็นลักษณะตลาดที่
เกษตรกรสมาชิกจะนำผลผลิตอินทรีย์มารวมกันทุกวันพฤหัสบดีและจัดเวรเวียนกันมาเป็นผู้ขาย โดยมา
ขายในเมืองและมีจุดหลัก 3 แห่งคือที่ร้านข้าวหอม มูลนิธิชุมชนอีสาน ศาลากลางจังหวัด และ
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด มีเกษตรกรเข้าร่วม 24 คน

การพัฒนาตลาดทางเลือกของผู้บริโภคสัมพันธ์กับวิถีการผลิตในระบบเกษตรยั่งยืนของ
เกษตรกร รูปแบบการตลาดที่สัมพันธ์กับผลผลิต เช่น ตลาดข้าวอินทรีย์โดยกองทุนข้าวและร้านข้าว
หอม ตลาดผักอินทรีย์และผลผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติโดยตลาดนัดสีเขียวและตลาดเคลื่อนที่
ความตื่นตัวของผู้บริโภคเรื่องอาหารสุขภาพและวิถีชีวิตของท้องถิ่น (ความสัมพันธ์ของผู้ผลิตและ
ผู้บริโภคที่เกื้อหนุนกัน) ความร่วมมือขององค์กรทางสังคม ตั้งแต่องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กร
ชาวบ้าน ภาครัฐ และองค์กรทุน ความต่อเนื่องในการทำงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ส่งเสริม

3) ตลาดทางเลือกกับการพัฒนาเกษตรอินทรีย์

ตลาดทางเลือกกับวิถีการผลิตของเกษตรกรรายย่อย

การค้นพบว่าเกษตรอินทรีย์เชิงเดี่ยว (ข้าวอินทรีย์) ไม่ใช่คำตอบเรื่องการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ
ของเกษตรกรและไม่ได้นำไปสู่การพึ่งตนเองอย่างเข้มแข็งตามแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืน เมื่อ
เกษตรกรพัฒนาการผลิตที่หลากหลายเพิ่มขึ้นจากข้าวอินทรีย์ มาเป็นผักผลไม้ และเนื้อสัตว์ รูปแบบ
ของตลาดทางเลือกก็ต้องพัฒนาให้รองรับผลผลิตเหล่านี้ เห็นได้ชัดเจนว่าการทำตลาดข้าวอินทรีย์โดย
กองทุนข้าวกระตุ้นการผลิตในแปลงให้มีความหลากหลายได้น้อยมาก แม้ว่าจะพยายามรณรงค์ให้ทำ
แล้วก็ตาม แต่เมื่อผลผลิตเหล่านี้สามารถขายได้ในตลาดสีเขียวได้เป็นแรงใจให้ครอบครัวเกษตรกรมี
ความพยายามที่จะปลูกพืชผักให้หลากหลายมากขึ้น ตัวอย่างเช่นช่วงแรกๆ ของตลาดสีเขียวมีผัก
เพียงไม่กี่อย่าง เป็นผักพวก ต้นหอม ผักชี ผักบุ้ง กระเพรา โหระพา กวางตุ้งบ้างเล็กน้อย เป็นต้น แต่
ปัจจุบันมีผักและเนื้อหมูเนื้อไก่ที่ครบสามารถทำต้มจับฉ่ายได้ เช่น หัวไชเท้า แครอท คื่นช่าย กระเทียม
กวางตุ้ง เห็ดนางฟ้า เป็นต้น แต่ผักพวกนี้จะปลูกตามฤดูกาล ควบคู่กับการเก็บผักพื้นบ้านตาม
ธรรมชาติของชุมชน จากการทำงานทำให้ค้นพบข้อเท็จจริงว่า วิถีการผลิตที่หลากหลายของ
เกษตรกรสัมพันธ์กับการคิดค้นและพัฒนา รูปแบบการตลาดที่เหมาะสมด้วย จากประสบการณ์
สหกรณ์กองทุนข้าวเป็นหน่วยการตลาดของข้าวอินทรีย์ ซึ่งเป็นผลผลิตหลักมีปริมาณที่มากกว่า
ผลผลิตอินทรีย์อื่น ต้องมีการแปรรูป (การสีข้าว) และบรรจุภัณฑ์ สำหรับร้านข้าวหอม จัดการตลาด
ท้องถิ่นของข้าวอินทรีย์ พืชหลังนา เช่น งาม ถั่วลิสง พริก หอม กระเทียม เป็นต้น ส่วนตลาดนัดสีเขียว

ตลาดเคลื่อนที่ จะเป็นการจัดการตลาดพืชผักผลไม้อินทรีย์ ผักพื้นบ้าน อาหารและขนมตาม วัฒนธรรม และเนื้อสัตว์ (ไก่ หมู ปลา) โดยการเติบโตของตลาดทางเลือกสุรินทร์เป็นไปในทิศทางที่ดี ขึ้นเรื่อยๆ

ภาพที่ 5-3 ตลาดสีเขียวเมืองสุรินทร์

ตลาดทางเลือกกับเศรษฐกิจชาวบ้าน

การเข้าใจความสำคัญของตลาดทางเลือกกับเศรษฐกิจชาวบ้าน ควรต้องเข้าใจภาวะเศรษฐกิจ ของชาวบ้านด้วย เกษตรกรในปัจจุบันมีภาวะเศรษฐกิจไม่ได้เป็นศูนย์แต่ติดลบ เห็นได้จากปัญหา หนี้สินของทุกครอบครัวจากเฉลี่ย 50,000.00 บาท (จากผลการศึกษาปัญหาหนี้สินของเกษตรกรปี 2544) ปัจจุบัน 120,000.00 บาท (ข้อมูลจากนางกัญญา อ่อนศรี ประธานกลุ่มอาชีพทางเลือกทพไท- ถนนวน) และมีแนวโน้มที่ที่ดินของเกษตรกรจะหลุดมือไปเป็นของนายทุนเงินกู้ทั้งในระบบและนอก ระบบนี้เป็นข้อมูลภาพรวม ไม่ได้หมายถึงเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์แล้วหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ขณะที่ มีหนี้สินและภาระดอกเบี้ยแล้ว ยังต้องมีเงินไว้เป็นค่าใช้จ่ายของครอบครัวอีกด้วย หากไม่คลี่คลาย ปัญหาหนี้สินและหารายได้เพิ่มของเกษตรกร การพึ่งตนเองย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ วิถีชีวิตของเกษตรกรที่ ตันรนแก้ปัญหาของตนเองคือเมื่อแล้วเสร็จจากการทำนาก็จะออกไปรับจ้างทำงาน และส่วนมากก็ส่ง ลูกหลานไปทำงานรับจ้างในตัวเมืองหรือกรุงเทพฯ เพราะเพียงรอรายได้จากการทำน่าน้ำฝนปีละครั้ง รายได้ย่อมไม่พอเพียงแน่นอน ตลาดทางเลือกสุรินทร์ที่มีกองทุนข้าวรับซื้อข้าวอินทรีย์จากสมาชิกใน

ราคาประกันที่สูงกว่าตลาดเป็นธรรมและโปร่งใสต่อสมาชิก ทำให้ครอบครัวเกษตรกรมีรายได้หลักที่เพิ่มมากขึ้น (ประมาณ 30-40% จากราคาตลาด) ตลาดนัดสีเขียวทำให้มีรายได้เพิ่มรายสัปดาห์ (เฉลี่ย 500-2,000 บาท/สัปดาห์) ตลาดเคลื่อนเพิ่มรายได้ระหว่างสัปดาห์ (เฉลี่ย 2,000 บาท/เดือน) และร้านข้าวหอมช่วยเพิ่มรายได้เสริมจากพืชหลังนาให้เกษตรกรอีกด้วย ตัวอย่างของเกษตรกรที่เศรษฐกิจดีขึ้นปัญหาหนี้สินลดลงจากการทำเกษตรอินทรีย์และอยู่ในระบบตลาดทางเลือก อย่างเช่น ครอบครัวของนางวิลาวรรณ ชุ่มสูงเนิน สมาชิกกลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบลท่อม จากที่เคยมีหนี้สินและเมื่อเปลี่ยนวิธีการผลิตและร่วมกิจกรรมตลาดทางเลือก หนี้สินหมดไปและมีเงินเหลือเก็บบ้างแล้ว

ตลาดทางเลือกกับเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกิน

การพัฒนาเรื่องเกษตรยั่งยืนมีข้อจำกัดในการเข้าถึงเกษตรกรรายย่อยที่มีที่ดินทำกินน้อยหรือไม่มีที่ดินทำกิน เพราะการทำเกษตรที่ดินเป็นต้นทุนสำคัญ ประสิทธิภาพของโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ มีข้อกำหนดว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาระบบการผลิตเกษตรยั่งยืน ต้องมีที่ดินเป็นของตนเองอย่างน้อย 3 ไร่ ทำให้โครงการพัฒนานี้ไม่สามารถเข้าถึงคนจนได้ แต่การผลิตเพื่อเข้าสู่ระบบตลาดทางเลือกโดยเฉพาะอย่างยิ่งตลาดนัดสีเขียว ร้านข้าวหอม หรือตลาดนัดเคลื่อนที่ เกษตรกรเหล่านี้สามารถทำการผลิตในที่ดินขนาดเล็กบริเวณบ้าน หาผลผลิตจากธรรมชาติ หรือแปรรูปอาหาร มาขายเข้าสู่ระบบตลาดทางเลือก ได้ตั้งตัวอย่างเกษตรกรสมาชิก 12 ครอบครัวของกลุ่มอาชีพทางเลือกทัฟไทย-ถนน ประเด็นนี้นับเป็นศักยภาพและบทเรียนสำคัญของระบบตลาดทางเลือก

ปฏิสัมพันธ์กับระบบเกษตรอินทรีย์²⁴

การพัฒนาเกษตรอินทรีย์นอกจากการเริ่มต้นที่แนวคิดแล้ว การใช้อาชีพที่สอดคล้องกับระบบการผลิตเป็นแนวทางที่น่าสนใจและกำลังได้รับการขานรับอย่างสูงในกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและอาชีพบ้านทัฟไทย ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มแรกที่มีการบุกเบิกแนวทางนี้ในการทำงานและการขยายสมาชิกโดยใช้อาชีพนำ เช่น การเลี้ยงปลา เลี้ยงหมู ฯลฯ การบริหารจัดการในกลุ่มสมาชิกจะมีการตั้งคณะกรรมการควบคุมการส่งเสริม และมีการวางแผนการผลิตในการเลี้ยงหมูและปลา เพื่อไม่ให้ซ้ำซ้อน และมีการระบบการหมุนเวียนในแต่ละหมู่บ้านเป้าหมาย สมาชิกที่ต้องการเลี้ยงต้องมาลงทะเบียน และมีการอบรมทั้งด้านแนวคิดและด้านเทคนิค ในการชำแหละหมูกรรมการจะต้องมีการควบคุมให้เป็นไปตามข้อตกลง เป้าหมายของกลุ่มคือการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ แต่ต้องทำเรื่องอาชีพควบคู่ไปด้วยทั้งด้านเกษตร อาชีพ ผลผลิต ปัจจัยหลักในการเลี้ยงหมู ไม่เน้นผลกำไร แต่เป้าหมายหนึ่ง คือชี้หมูใส่ในนาข้าว สองการสร้างแรงงานในครอบครัว สามการมีรายได้ในครอบครัวไม่ต้องไปทำงานข้างนอก ทั้งมีความมั่นคงทางอาหารด้วย เนื่องจากมีปลากิน นอกจากนี้ฝึกให้ชาวบ้านลดรายจ่ายและมีปุ๋ยใส่ในนา สร้างเครือข่าย นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงเป็ด ไก่ จะเป็นตอบโจทย์ด้านอาหารที่สามารถหามาจากแปลงไม่ต้องพึ่งภายนอก เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง

²⁴ สัมภาษณ์ กัญญา อ่อนศรี 21 กันยายน 2552

การผลิตกับการตลาด และการสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยมีรูปธรรมที่ชัดเจนคือไม่ใช้ตอนเช้า ชาวบ้านจะต้องวิ่งไปที่ร้านซื้อไข่เปิดมาทอดให้ลูกกินไปโรงเรียน แต่เราต้องเห็นว่าเช้าขึ้นมาเดินเข้าไปในแปลงหยิบไข่จากแปลงมาทอดให้ลูกกินไปโรงเรียน ไม่ต้องวิ่งข้างนอก ความมั่นคงทางอาหาร จึงจะเกิดขึ้นจริง ที่สำคัญเป็นการสร้างรายได้ในครอบครัวเป็นค่าใช้จ่ายส่งลูกเรียนหนังสือ และค่าใช้จ่ายอื่นๆในครอบครัว แนวทางเหล่านี้เป็นการสร้างและขยายเครือข่าย ขณะนี้สมาชิกในกลุ่มมีการเลี้ยงเปิดและมีไข่เปิด ไข่ไก่

ภาพที่ 5-4 ปศุสัตว์อินทรีย์ในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

5. การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ

1) การประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของตำบลทอมสามารถผลักดันให้ อบต. สนับสนุนสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ให้กับชุมชน ทั้งการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยอินทรีย์ และโรงสีข้าวอินทรีย์ จึงเห็นได้ว่ากลุ่มได้เริ่มขยายบทบาทของตนเองไปสู่ชุมชนในบทบาทที่กว้างขึ้นจากอดีตที่ผ่านมา แม้ว่ายังไม่เห็นความเข้มข้นและการผลักดันเป็นนโยบายของ อบต.ที่ชัดเจนก็ตาม

2) การประสานความร่วมมือกับจังหวัดเพื่อขับเคลื่อนนโยบายจังหวัดเกษตรอินทรีย์ การประสานความร่วมมือกับรัฐภายใต้นโยบายจังหวัดอินทรีย์เป็นการทำงานร่วมกันแบบเพื่อน มีการ

ช่วยเหลือกัน เป็นการทำงานกับองค์กรอิสระของจังหวัดที่ตั้งมาเพื่อทำงานด้านเกษตรกรรมอินทรีย์ โดยแยกมาจากสำนักงานเกษตรจังหวัด มีการสนับสนุนงบประมาณในตรวจให้กับสมาชิกและมีการร่วมมือในการหนุนเสริมให้สมาชิกทำเกษตรกรรมอินทรีย์

3) การประสานความร่วมมือกับโรงเรียน มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งด้านหลักสูตร และการเรียนการสอน

4) การประสานกับหน่วยงานสาธารณสุขจังหวัดสุรินทร์ มีการประสานความร่วมมือในด้าน การรณรงค์ความรู้ที่เกี่ยวกับสุขภาพ

5) การประสานกับพาณิชย์จังหวัด โดยมีกองทุนข้าวเป็นแกนหลักในการประสานทั้งในด้าน การแปรรูปและการทำวิสาหกิจชุมชน

6) การประสานกับ อบจ. ในด้านการจัดตั้งตลาดสีเขียว และการประสานโครงการขยะยิ้มโดย อบจ. มีนโยบายสนับสนุนการทำขยะยิ้มในระดับจังหวัด เป็นการทำงานที่ครบวงจรระหว่างการผลิต การบริโภค และการตลาด อบจ. เสนอให้ทำโครงการระดับจังหวัดโดยความร่วมมือทั้ง 2 ฝ่าย ผ่าน กิจกรรมทำปุ๋ยหมักและไบโอแก๊ส ซึ่งเป็นความเชื่อมโยงของการขับเคลื่อนงานเกษตรอินทรีย์ในช่วงที่ ผ่านมา

ปัจจัยที่ทำให้การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์สำเร็จ

ปัจจัยที่ 1 แนวคิดและวิถีการผลิตบนฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การผลิตในระบบเกษตรยั่งยืน เป็นวิถีการผลิตที่ไม่ใช้ปุ๋ยใช้ยาฆ่าแมลงสร้างความหลากหลาย ที่เกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อม เน้นการพึ่งตนเองไม่พึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก ให้ความสำคัญกับการพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและนิเวศวัฒนธรรมชุมชนที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และสุขภาพ เป็นวิถีการผลิตที่เกื้อกูลกันกันระหว่างคนกับธรรมชาติ ไม่เน้นการทำเพื่อขายแต่เน้น การสร้างความมั่นคงทางอาหารในทุกระดับ

ปัจจัยที่ 2 การรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็งของเกษตรกร

การรวมของกลุ่มองค์กรชาวบ้านเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยเห็นได้จากบทเรียนกรณีของกองทุนข้าว พื้นที่ไหนหากสมาชิกของกองทุนข้าวที่กลุ่มองค์กรไม่เข้มแข็ง สมาชิกที่ทำเกษตรอินทรีย์จะลดน้อยลงจนถึงเลิกทำไปเลย ขณะที่สมาชิกที่ทำต่อเนื่องจะอยู่ในพื้นที่ที่ กลุ่มเข้มแข็ง เพราะขบวนการกลุ่มจะทำหน้าที่ จัดการปัจจัยการผลิต ประสานทุนเพื่อปรับพื้นที่แปลง นา เวทีแลกเปลี่ยนความรู้และพัฒนาทางเทคนิค การดูแลมาตรฐานการผลิตอินทรีย์ การจัดการขนส่ง

ข้าว รวมถึงการเป็นกำลังใจซึ่งกันและกันในการทำข้าวอินทรีย์ที่ทวนกระแสความเชื่อของครอบครัว และชุมชนต้องอาศัยความตั้งใจด้วย สำหรับกรณีของตลาดนัดสีเขียวก็เช่นกันเกษตรกรที่มาจากกลุ่มที่เข้มแข็งการดูแลมาตรฐานการผลิตอินทรีย์ และการจัดการจะเป็นไปได้ดีกว่าเกษตรกรรายเดี่ยว

ปัจจัยที่ 3 การบริหารจัดการโดยโปร่งใสซื่อสัตย์และมีส่วนร่วม

การบริหารจัดการยึดหลักความโปร่งใส ซื่อสัตย์ และการมีส่วนร่วมของสมาชิก เป็นแนวทางดำเนินงาน ซึ่งเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบลหมอดำเนินงานมาได้จนถึงทุกวันนี้

ปัจจัยที่ 4 การส่งเสริมอย่างต่อเนื่องขององค์กรพัฒนาเอกชน

คสป. ถือเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีบทบาทในการหนุนเสริมการทำงานของกลุ่มมาตลอด ตั้งแต่เริ่มต้นเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 10 ปี มีความต่อเนื่องทั้งบทบาทเชิงองค์กรและคนที่ทำงานร่วมกัน ในทุกมิติควบคู่กันทั้งด้านตลาดและการพัฒนาระบบการผลิตตลอดจนงานทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการตลาดองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชาวบ้านไม่มีประสบการณ์มาก่อนจึงเป็นเรื่องใหม่ที่ต้องเรียนรู้เพิ่ม การเรียนรู้ร่วมกันขององค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชาวบ้านจึงเป็นการทำงานที่หนุนเสริมกันได้ดี

ปัจจัยที่ 5 ความร่วมมือขององค์กรพันธมิตรภาคประชาชนและรัฐ

ความร่วมมือและการสนับสนุนในทุกรูปแบบทั้งด้านความรู้ เงินทุน นโยบายที่หนุนเสริมทำให้การขับเคลื่อนงานด้านเกษตรกรรมอินทรีย์มีความต่อเนื่อง การประกาศนโยบายเกษตรอินทรีย์ส่งผลให้กระแสเกษตรอินทรีย์ขยายตัวมากขึ้น อีกทั้งการสนับสนุนของ อบจ. ในการตั้งตลาดนัดสีเขียวทำให้คนในเมืองมีโอกาสเข้าถึงและสนับสนุนการผลิตแบบอินทรีย์ รวมทั้งสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดที่มีส่วนหนุนเสริมงานด้านสุขภาพ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้การทำงานเกิดการขยายตัวมากขึ้น

ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์

1. ปัญหากระบวนการทัศน์ของเกษตรกร

นับตั้งแต่เกษตรกรเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนมาสู่การผลิตเพื่อขาย จากการผลิตแบบหลากหลายมาเป็นการผลิตแบบเชิงเดี่ยว ทำให้เกษตรกรไม่สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งด้านความรู้ ปัจจัยการผลิต พันธุ์กรรมท้องถิ่น ฯลฯ ระบบการผลิตเชิงเดี่ยวได้ส่งผลกระทบต่อทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้สูญหายไปจนยากที่จะฟื้นฟูให้กลับมาได้ การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์จึงเป็นหนทางที่ยากยิ่งในการทำให้เกษตรกรเปลี่ยนแนวคิดที่พึ่งพิงภายนอกมาเป็นการพึ่งตนเอง

2. ปัญหาองค์กรเกษตรกร

อดีตชุมชนมีการรวมกลุ่มตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชน และเป็นการรวมกลุ่มร่วมกันทำกิจกรรมตามสถานการณ์ปัญหาและความสนใจของคนในชุมชนในช่วงเวลานั้นๆ ตำบลท่อมเหมือนกับชุมชนอื่นๆ ที่มีการรวมตัวมาก่อนการส่งเสริมด้านการเกษตร สมาชิกและแกนนำมีทัศนคติต่อกลุ่มว่า เป็นพลังในการแก้ไขปัญหา การประสานต่อรองทรัพยากรจากภายนอก และเห็นถึงประโยชน์ที่จะได้จากการเข้าร่วมกลุ่ม นอกจากนั้นยังมีปัจจัยอื่นที่สำคัญที่เอื้อให้เกิดการรวมกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยผลกระทบจากปัญหาในระดับพื้นที่ มีผู้นำธรรมชาติหรือแกนนำชาวบ้าน และการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน (เอ็นจีโอ)

แต่การรวมกลุ่มและการบริหารจัดการกลุ่มในปัจจุบันมีหลายปัจจัยที่ทำให้กลุ่มมีความอ่อนแอลง เช่น บทบาทผู้นำที่มีลักษณะการนำแบบ ผู้นำเดี่ยว จะมีจุดอ่อนมากที่สุด ประการต่อมาความสัมพันธ์ขององค์กรเอ็นจีโอกับกลุ่มองค์กรชาวบ้าน การทำหน้าที่ให้คำปรึกษาหนุนเสริมความเข้มแข็งภายในของกลุ่ม เป็นส่วนที่มีผลดีกับองค์กรชาวบ้าน แต่บางครั้งการทำงานที่ไม่ต่อเนื่องของเอ็นจีโอทำให้การทำงานหยุดชะงัก อย่างไรก็ตามหน่วยงานของรัฐและเอ็นจีโอ น่าจะได้ตระหนักในบทเรียนร่วมกันว่า การทำงานพัฒนาเพื่อความยั่งยืน การทำหน้าที่ที่ปรึกษาอย่างเชี่ยวชาญทั้งศาสตร์และศิลป์ส่งผลด้านบวก มากกว่าบทบาทผู้กำหนดนโยบาย ผู้ให้ หรือการตรวจสอบจับผิดโดยยึดระเบียบหรือวัฒนธรรมองค์กรตนเองเป็นเป้าหมาย และที่สำคัญความร่วมมือที่ดีต้องตั้งอยู่บนกระบวนการของความสมัครใจของทั้งองค์กรชาวบ้านและองค์กรสนับสนุน

3. ปัญหาจากนโยบายการส่งเสริมภาคเกษตร

การส่งเสริมพืชเชิงเดี่ยว

กว่า 40 ปีมาแล้วที่เกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ทำการเพาะปลูกในระบบเกษตรเคมีและรูปแบบเกษตรเชิงเดี่ยว ที่มีทั้งอ้อย มันสำปะหลัง ปอ ฯลฯ ซึ่งไม่ต่างกับเกษตรกรทั่วไปของประเทศไทยที่ตกอยู่ในกระแสของการปฏิวัติเขียว อันเป็นแนวคิดการทำเกษตรสมัยใหม่ที่เน้นการเพิ่มผลผลิตให้ได้สูงสุดเพื่อขายให้ได้กำไรมากที่สุด โดยรัฐส่งเสริมการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าหญ้า – ฆ่าแมลงในการกำจัดวัชพืช ผลที่ตามมาจากการทำเกษตรเคมีเชิงเดี่ยว ก็คือเกษตรกรจนลงมีปัญหานี้สิน ที่ดินหลุดมือจากเกษตรกรไปเป็นของนายทุน พันธุ์กรรมพื้นบ้านที่เคยหลากหลายหายไป วิถีชีวิตที่เคยอยู่กับชุมชนแบบพึ่งตนเองได้ต้องล่มสลาย เกษตรกรเลิกทำการเกษตรไปมีอาชีพรับจ้างในเมือง เมื่อภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ คนล้นงาน เกษตรกรเหล่านี้ต้องกลับมาทำเกษตรที่ไม่มีทางออกเช่นเดิม หมุนเวียนไปแบบไร้อาคต นอกจากนี้ระบบเกษตรเคมียังได้ทำลายความสมดุลของระบบนิเวศน์และก่อให้เกิดมลพิษกับสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงอีกด้วย

ปัญหาการจัดการระบบน้ำ

การเปลี่ยนแปลงระบบชลประทานการขุดลอกคลองจากคลองธรรมชาติเดิมซึ่งมีทั้งที่ลุ่มและตื้น เป็นแหล่งอาศัยของปลา สัตว์น้ำในธรรมชาติ และมีพืชผักธรรมชาติริมคันคลอง ที่สำคัญทำให้ปลูกข้าวได้หลายสายพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ แต่พอมีการขุดลอก ทำให้ที่ลุ่มหายไป ป่าข้างคลองหายไปด้วย คูคลองลึกกว่าเก่า ทำให้พันธุ์ข้าวพื้นบ้านที่เคยมีในตำบลทยอยหายไป เช่น ข้าวเหลืองอ่อนพันธุ์ ข้าวบางสายพันธุ์ที่ปลูกที่ลุ่มหายไปด้วยเกิดการทำลายระบบพันธุกรรมของข้าวด้วย ปัจจุบันเหลือเฉพาะข้าวหอมมะลิ 105 ประกอบกับการส่งเสริมการปลูกเพื่อขาย ทำให้พันธุ์ข้าวพื้นบ้านหายไปอย่างรวดเร็ว

ข้อเสนอของชุมชนต่อนโยบายการพัฒนาเกษตรอินทรีย์

ข้อเสนอภาคประชาชน

1. รัฐต้องฟังชาวบ้านเพื่อเข้าใจปัญหาของเกษตรกร ต้องเน้นด้านแนวคิด อุดมการณ์ กับชาวบ้าน
2. การสร้างกลุ่มองค์กร รัฐต้องสร้างแกนนำที่มีอุดมการณ์ แนวคิด และการเสียสละ และสร้างจิตสำนึกในการทำงาน
3. รัฐต้องมีการส่งเสริมทั้งด้านการผลิตและการตลาดควบคู่กันไป
4. ต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจริง ต้องใช้เวลา ไม่สามารถเร่งรีบความสำเร็จในวันนี้พรุ่งนี้ได้
5. การสนับสนุนปัจจัยการผลิตควรมีความต่อเนื่องเป็นการกระตุ้นให้คนมีพลังและมีแรงจูงใจ ทำให้การขยายสมาชิกง่าย
6. หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรที่เข้าหนุนเสริม ไม่ควรเอาเงินงบประมาณมาทุ่มให้ตั้งแต่ตอนแรก แต่ควรเข้ามาสำรวจความต้องการของชาวบ้านก่อน แล้วค่อยสนับสนุนงบประมาณให้สอดคล้อง
7. รัฐจะเข้ามาส่งเสริมต้องมีการปรับความคิดก่อน วิธีคิดของรัฐมีความแตกต่าง
8. การเข้าถึงของคนภายนอกที่ไม่มีกลุ่มควรมีกระบวนการในการหาคนเข้ามาหนุนการสร้างกระบวนการจะเป็นรัฐหรือนักพัฒนาก็ได้ แต่ต้องรับฟังความต้องการของชาวบ้าน แต่ถ้าต้องเลือกนักพัฒนาจะมีความชัดเจนในการทำงานกับชาวบ้านมากกว่ากัน
9. การขยายสมาชิกผ่านศูนย์ปราชญ์เป็นช่องทางที่ดีทั้งบุคคลทั่วไปและสมาชิกในกลุ่ม

10. นโยบายควรให้ความสำคัญกับการรณรงค์พืชภัยสารเคมีในชุมชนร่วมกับ อบต. และควรมีการจัดโซน เช่นในพื้นที่บริเวณ 500 เมตรจากหมู่บ้าน ห้ามฉีดสารเคมี เพื่อเอื้อกับอาชีพเสริม เช่น การเลี้ยงหม่อนไหม การทอผ้า ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชุมชน ควรมีป้ายรณรงค์ในชุมชนให้ชัดเจน

11. ด้านพันธุกรรม รัฐควรมีความชัดเจนเรื่องจีเอ็มโอและหนุนให้ชาวบ้านอนุรักษ์และปรับปรุงพันธุกรรมพื้นบ้านเพื่อเตรียมรับภาวะโลกร้อน

ข้อเสนอภาคองค์กรพัฒนาเอกชน

1. ไม่ควรประกาศเป็นวาระในการสนับสนุนส่งเสริมปีต่อปี การทำเกษตรอินทรีย์ต้องใช้เวลาในการทำงาน การสนับสนุนควรให้ระยะเวลาอย่างน้อย 10 ปี และควรเป็นนโยบายขององค์กรที่ทำเกษตรอินทรีย์ที่มีบุคลากรมารับผิดชอบแต่ไม่ใช่นโยบายที่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามวาระของการทำงาน

2. การทำเกษตรอินทรีย์ต้องสร้างความเข้าใจกับเกษตรกรใน 3 ด้าน คือการลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ไม่ควรเน้นการทำงานด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว

3. ไม่จำเป็นต้องเริ่มทุกพื้นที่พร้อมกัน แต่ควรมีการคัดเลือกจากความพร้อม จะเป็นรูปแบบการเสนอโครงการ จะได้คนที่มีความพร้อม มีการค้นหาตั้งแต่เจ้าหน้าที่ที่สนใจ ค้นหาเกษตรกรที่อยากทำ สนับสนุนให้เกษตรกรทำด้วยตนเอง การสนับสนุนไม่ควรยึดเยียดอุปกรณ์ให้โดยที่เกษตรกรไม่ต้องการ แต่ควรสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เอื้อให้เปลี่ยนแนวคิด สร้างแนวทางการจัดการผลผลิตให้กับเกษตรกรด้วย

4. การกำหนดนโยบายควรมีการรับฟังความต้องการของเกษตรกรเพื่อจะได้สนับสนุนได้ตรงความต้องการ และควรสนับสนุนเกษตรกรโดยตรง

5. ค้นหาคนที่สนใจตั้งแต่ระดับประเทศ จังหวัด อำเภอ ตำบล และสนับสนุนให้เขาทำด้วยตนเอง โดยให้ความสำคัญ 3 ขั้นตอน คือ กระบวนการผลิตจะเปลี่ยนอย่างไร กระบวนการเรียนรู้จะเป็นแบบไหน และกระบวนการจัดการผลผลิตจะทำอย่างไร ไม่จำเป็นต้องตลาดเขียว และต้องมีงบประมาณมาสนับสนุน

6. จัดทำแผนงบประมาณที่สามารถเข้าถึงได้ ไม่ควรกระจายงบประมาณไปตามหน่วยงานต่างๆ ในระบบราชการ เนื่องจากจะเป็นการแยกส่วน แต่ควรทำเป็นชุดโครงการสนับสนุนเกษตรอินทรีย์โดยตรง ไม่ควรเป็นข้อบังคับให้ทุกหน่วยงานต้องทำ

7. ข้อควรระวัง ข้อจำกัด รัฐไม่ควรมีการปักธงพื้นที่และตั้งเป้าหมายเกษตรอินทรีย์ในเชิงปริมาณ แต่ควรมีเป้าหมายสังคมด้วย เช่นการลดลงของการเผาตอซัง ลดการใช้สารเคมี ควรมีการเสนอผลการทำงานแบบนี้ด้วย

8. รัฐต้องประกันราคาข้าวอินทรีย์ให้ชาวบ้าน จะทำให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าและไม่รู้สึกแตกต่าง ผลผลิตที่เกิดขึ้นสามารถขายที่ไหนก็ได้ สามารถนำไปรับรองไปขายที่ไหนก็ได้

9. รัฐควรมีกองทุนในการสนับสนุนปัจจัยเกษตรอินทรีย์ ทำให้คนทำเกษตรอินทรีย์มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับเกษตรกรเคมีและมีทางเลือกที่เท่าเทียมในสังคม

10. ควรมีการประสานนโยบายกับกระทรวงสาธารณสุขในประเด็นอาหารปลอดภัยหรือนโยบายที่ป้องกันการปนเปื้อนในอาหาร

บทที่ 6 ประสพการณ์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ชุมชนภาคใต้

โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้

ตำบลวัดจันทร์ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จ.สงขลา

สถานะของชุมชน

โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ ตำบลวัดจันทร์ เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของผู้นำชาวบ้านจำนวนหนึ่งที่ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนาและนโยบายการส่งเสริมการเกษตรและสิ่งแวดล้อมของรัฐ โดยเริ่มจากกิจกรรมระดับกลุ่มที่ตอบสนองกับความต้องการของชุมชน วิถีชีวิต นิเวศ รวมทั้งทรัพยากรและภูมิปัญญาที่ชุมชนมี

โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ ตำบลวัดจันทร์ ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ตำบลวัดจันทร์ อ.สังขละบุรี จ.สงขลา ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่สาธารณะของชุมชน เพื่อเป็นพื้นที่เรียนรู้ดำเนินกิจกรรมด้านการผลิต-การแปรรูป-การตลาด โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือนักเรียนเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์

โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ ๙ มีเป้าหมายการทำงาน 2 ระดับคือ หนึ่ง เพื่อฟื้นฟูวิถีภูมิปัญญาการพึ่งตนเองในชุมชน สร้างแนวคิดเรื่องคุณธรรมและความพอเพียง เน้นความผาสุกของชาวบ้าน และเน้นให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข พึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สอง ในระดับครอบครัว สนับสนุนให้มีการทำเกษตรอินทรีย์ พัฒนาครอบครัวให้เกิดความเข้าใจ และจัดการเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเอง มีการออม ลดรายจ่าย ไม่มีหนี้สิน

ในระยะเริ่มแรกของการดำเนินงาน มีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เช่น กลุ่มข้าวซ้อมมือ กลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ กลุ่มไร่นาสวนผสม กลุ่มเครื่องหนัง กลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ กลุ่มออมทรัพย์ ต่อมาในปีราว 2547 กลุ่มได้ประสานงานกับศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชนสงขลา ซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ในการพัฒนากิจกรรมด้านเศรษฐกิจ อาชีพทางเลือกด้านการเกษตรและการจัดการทรัพยากร และต่อมาจึงได้มีการจัดตั้ง “โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ครบวงจร” ขึ้น โดยมีกิจกรรมเสริมความรู้ การปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น การอบรมการทำปุ๋ยอินทรีย์, การทำแปลงสาธิต ฯลฯ

การดำเนินงานของโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ ตำบลวัดจันทร์ได้รับการสนับสนุนจากองค์กร และหน่วยงานต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนจากธนาคารเพื่อการเกษตร

และสหกรณ์ฯ ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพชาวนา สำนักงานรัฐมนตรี กรมพัฒนาที่ดิน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เป็นต้น โดยกลุ่มจะเน้นแนวทางหลักคือ การทำเกษตรอินทรีย์ การฟื้นฟูสภาพแวดล้อม การปลูกป่า การพัฒนาอาชีพเสริม เช่น กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มดอกไม้จันทร์ ฯลฯ นอกจากนี้กลุ่มยังมีการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อส่งเสริมการออมและการจัดให้มีสวัสดิการการกุศล ดอกเบี้ยต่ำให้แก่สมาชิก โดยกิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่กรรมการและสมาชิกร่วมกันกำหนดและดำเนินกิจกรรมในรูปของกลุ่มเล็กๆ โดยมีแกนนำที่สนใจจริงเป็นผู้นำการปฏิบัติ

ภาพที่ 6-1 การรวมกลุ่มทำกิจกรรมของชุมชนวัดจันทร์

ปัจจุบันโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้มีสมาชิก 50 คน มีการดำเนินงานผ่านกลไกคณะกรรมการซึ่งมีจำนวน 19 คน มาจากตัวแทน 6 หมู่บ้าน โดยกลุ่มมีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน

คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนมีแนวคิดในการพึ่งตนเอง ใ้ช้ของที่ทำเอง มีการปฏิบัติจริง ให้เห็นเป็นตัวอย่าง และยึดแนวคิดที่สำคัญคือ “ความสุขของชาวบ้าน คือ การไม่มีหนี้”

วิถีชุมชนคนวัดจันทร์

“เดือนห้าเดือนหกฝนตกแช่ซัง
เดือนหก กบร้องปูขึ้น
เดือนเจ็ดแปดเก้าทำข้าวไถนา
เดือนสิบเดือนสิบเอ็ดแล่นคลอง
เดือนสิบสองเล่นทุ่ง (ทุ่ง)
เดือนอ้ายเอ้
เดือนยี่ป่อง
เดือนสามเดือนสี่ข้าวใหม่ปลามัน”

น้ำแก้วหรือนายระนอง ชุนสุวรรณ ประธานกลุ่มโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ บอกเล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่บริเวณตำบลวัดจันทร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรสทิงพระ ทะเลสาบสงขลาซึ่งผู้คนในอดีตจะมีวิถีชีวิตที่ขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติที่เรียกกันว่า โหนด นา เล อันหมายถึงวิถีการทำมาหากินผ่านสามกิจกรรมหลัก คือ ขึ้นตาล ทำนาและออกทะเล น้ำแก้วขยายภาพวิถีการทำมาหากินของชาวบ้านว่า เดือนห้าเดือนหก ฝนตกแช่ซัง เป็นช่วงเริ่มต้นของฤดูการทำนา พออย่างเข้าเดือนหก เริ่มมีกบ ปูให้ได้หากิน เดือนเจ็ดแปดเก้า ชาวนาจะเริ่มไถนาเตรียมดิน ช่วงเดือนแปดนี้เองเป็นช่วงเข้าพรรษาคันที่ไถนาเสร็จก็จะเริ่มหว่านข้าว พอถึงเดือนสิบเอ็ดฝนเริ่มน้อยลง น้ำไหลไปตามคลองไถ ชาวนาบางส่วนก็จะดำนา หลังจากนั้นพอเข้าเดือนสิบสองฝนเริ่มตกหนักอีกครั้งเป็นช่วงเล่นทุ่ง ก็คือ ช่วงที่ปลาจากทะเลสาบจะขึ้นมาวางไข่ในนา ชาวบ้านก็จะออกมาหาปลาในท้องทุ่งนา พอเดือนอ้ายเอ้ เอ้หมายถึงน้ำมาก น้ำท่วมใหญ่ปลาเล็กปลาน้อยเต็มท้องนา ชาวบ้านก็จะหาปลามาทำปลานึ่งนึ่ง ทำปลาแปรรูป เมื่อถึงเดือนยี่น้ำเริ่มน้อยลง เป็นช่วงข้าวตั้งท้อง ปลาจะไหลกลับไปยังทะเลสาบอันเป็นช่วงปลาลงไข่ ชาวบ้านจะดักไข่และได้ปลามากมายมาทำปลาแปรรูปต่างๆ เมื่อถึงเดือนสามเดือนสี่ ข้าวเริ่มสุกเป็นช่วงแห่งการเก็บข้าวใหม่ และจับปลาที่เหลือค้างในนาที่รดชาดมันจนเป็นที่มาของคำว่า “ข้าวใหม่ ปลามัน” ซึ่งช่วงเดียวกันนี้เองชาวบ้านจะเริ่มปลูกผักในสวนหลังบ้าน ไม่ว่าจะเป็นแตงโม ยาสูบ ถั่วลิสง พริก มะเขือ และผักสวนครัว สารพัดชนิด โดยที่แต่ละครอบครัวจะขุดบ่อน้ำลึกประมาณสามเมตรเพื่อใช้ตักน้ำไว้รดผัก ส่วนวิถีของคนปลูกตาลและหาปลาก็จะเริ่มช่วงเดือนยี่ซึ่งเป็นช่วงตาลออกรวง ตามชายหาดกุ้งเล็กเริ่มขึ้น ชาวประมงก็จะไปเฝ้ารอกุ้งแดงขึ้น เพื่อจับมาทำเคย พอเดือนสามเดือนสี่ คนทำตาลก็จะขึ้นตาล คนเกี่ยวข้าวก็เกี่ยวข้าว ผักก็ปลูก ช่วงนี้สำหรับคนที่ทำหลายกิจกรรมจึงแทบไม่มีเวลาว่างเลยทีเดียว เมื่อชาวบ้าน

ทำบุญเดือนห้าเสร็จเป็นช่วงที่คลื่นไม่ใหญ่แล้ว ชาวประมงจะเริ่มออกหาปลา มีการชวนกันออกไป
ชักอวน

ภาพที่ 6-2 วิถีโหนด-นา ในคาบสมุทรสทิงพระ

เรื่องราวที่เล่าสู่กันฟังเหล่านี้เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมากกว่าห้าสิบปี ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเริ่มขึ้นในช่วงโครงการเงินผันของนายกรัฐมนตรีกิจฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งมีนโยบายผันเงินสู่ชนบท เกิดการจัดทำโครงการต่างๆ และก่อให้เกิดการจ้างงานขึ้นในชนบท ชาวบ้านจากที่เคยอยู่อย่างช่วยเหลือเกื้อกูล และแบ่งปันได้กลายมาสู่การจ้างงาน คนในชุมชนเริ่มเห็นเงินมีคุณค่ามากกว่าการขอให้ช่วยเหลือกัน ทุกถิ่นที่จึงมีแต่การจ้างงาน ในราวปี 2518 ทางเกษตรตำบลได้เริ่มเข้ามาส่งเสริมการใช้ปุ๋ยเคมี การส่งเสริมให้ปลูกข้าวพันธุ์ดี พร้อมกันนั้นธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เริ่มเข้ามาตั้งสำนักงานและสนับสนุนให้คนกู้เงิน การปลูกข้าวพันธุ์ดีทดแทนพันธุ์พื้นบ้าน การใช้ปุ๋ยเคมี ความอยากรวยต่างๆ เหล่านี้ได้เข้ามาพร้อมๆ กัน นอกจากนี้ระบบการศึกษาที่มีโรงเรียน ทำให้คนต้องจ่ายเพิ่มขึ้น แตกต่างจากในอดีตที่เด็กเรียนหนังสือกับพระ การศึกษาที่แพงขึ้นทำนาต้องจ่ายค่าปุ๋ย เงินเดือนราชการก็ขึ้น ของข้าวก็ขึ้นราคา หอมกระเทียมราคาแพง หนี้สินจึงเริ่มเข้ามา คนวัดจันทร์จึงต้องทำงานเหนื่อยเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย การพัฒนาที่ผ่านมารัฐบาลเข้ามาพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งที่เขาดีคือ การพัฒนาความรู้ โรงเรียนก็เน้นการศึกษาแต่ลืมเรื่องคุณธรรมและศีลธรรม

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ทำให้คนวัดจันทร์ต้องเผชิญกับสถานการณ์หลายด้านไม่ว่าจะเป็นการปลูกผักเชิงเดี่ยวเพื่อขายแต่ได้ราคาไม่คุ้มทุน ชาวบ้านมีหนี้สิน คนรุ่นใหม่เลิกประกอบอาชีพการเกษตรและไปทำงานในโรงงาน ทรัพยากรเสื่อมโทรม สัตว์น้ำลดน้อยลง พันธุ์ข้าวพื้นบ้านลดลง ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้ได้ทำให้คนอาวูโสในชุมชนได้แลกเปลี่ยนพูดคุยถึงปัญหาและแนวทางแก้ไข และเป็นที่มาที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหาคือ

ประสบการณ์การพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนโดยชุมชน

1. ก่อนจะเป็นโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้

จากสถานการณ์ปัญหาในชุมชน การทำกิจกรรมในกลุ่มเริ่มต้นในปี 2544 ชุมชนได้ร่วมกันเก็บข้อมูลเพื่อทำแผนชุมชน และพบปัญหาในชุมชนว่า ชุมชนไม่มีการรวมกลุ่ม ต่างคนต่างอยู่ ภายหลังการเก็บข้อมูลจึงเกิดการจัดทำแผนชุมชนขึ้น และมีข้อเสนอว่าควรที่จะจัดตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ชาวบ้านจึงร่วมกันตั้งกลุ่มขึ้นหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มข้าวซ้อมมือ กลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ กลุ่มไร่นาสวนผสม กลุ่มเครื่องหนัง กลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ กลุ่มออมทรัพย์ หลังจากรวมกลุ่มมีการดำเนินกิจกรรม มีกลุ่มข้าวซ้อมมือที่มีกิจกรรมในการดำเนินงานต่อได้ หลังจากนั้นก็มีกิจกรรมในการทำดอกไม้จันทร์ และการแปรรูปขนมพื้นบ้านเพิ่มขึ้น โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่เน้นด้านอาชีพและส่งเสริมการออม

ต่อมาในปี 2546 รัฐบาลทักษิณมีโครงการหนึ่งโครงการ หนึ่งตำบล ตำบลวัดจันทร์จึงจัดประชุมชาวบ้านจาก 6 หมู่บ้าน และร่วมกันก่อตั้งเป็น “ศูนย์สร้างเศรษฐกิจ ผลิตภัณฑ์ตำบลวัดจันทร์” ขึ้น โดยสมาชิกในชุมชนร่วมกันระดมความคิดและจัดทำโครงการขอเงินมาสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ กิจกรรมแปรรูปสัตว์น้ำ (ปลาเค็ม ปลาแห้ง เพาะและอนุบาลปลา), สร้างอาคารแปรรูปสัตว์น้ำ, กลุ่มเครื่องหนัง, กลุ่มทำผ้าบาติก, กลุ่มแปรรูป เช่น ทำกล้วยฉาบ ถั่วคั่ว โดยศูนย์ได้รับงบประมาณสนับสนุนจำนวนเจ็ดแสนบาท หลังการดำเนินงานพบว่ากิจกรรมเหล่านี้ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่นัก เช่น กิจกรรมอนุบาลและเพาะพันธุ์ปลาเป็นกิจกรรมที่ต้องดูแลต่อเนื่อง ผู้นำชุมชนร่วมกันสรุปว่า กิจกรรมเหล่านี้ไม่ใช่วิถีชีวิตและไม่ใช่กิจกรรมที่ต่อยอดจากอาชีพและวิถีชีวิตที่แท้จริงของคนในชุมชนจึงทำให้กิจกรรมเหล่านี้ประสบความล้มเหลวและต้องเลิกไปในที่สุด

อย่างไรก็ตาม การทำกิจกรรมผ่านศูนย์สร้างเศรษฐกิจ ผลิตภัณฑ์ตำบลวัดจันทร์ ได้เปิดโอกาสให้ผู้นำจำนวนหนึ่งได้มีโอกาสพบปะและรู้จักกับหน่วยงานต่างๆ ประกอบกับทางจังหวัดได้มีศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชนสงขลา ซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ทำให้แกนนำวัดจันทร์ได้เข้าร่วมประชุมกับเครือข่ายมาอย่างต่อเนื่อง ได้เรียนรู้จากเครือข่ายเป็นประจำจากเวทีการประชุมของเครือข่าย

ปี 2547 ได้รับการสนับสนุนกิจกรรมด้านการเรียนรู้จาก พอช. ซึ่งมีแผนงานด้านทรัพยากรที่ครอบคลุมสามประเด็นหลัก คือ ป่าไม้ ประมง และเกษตร ชุมชนวัดจันทร์จึงได้เข้าร่วมในฐานะตัวแทนด้านเกษตร โดยทาง พอช. ได้จัดทำโครงการจุลินทรีย์พลิกฟื้นแผ่นดินไทย ดำเนินงานใน 10 พื้นที่ทั่วประเทศ ทั้งนี้ทางกลุ่มจึงได้เข้าร่วมเป็นหนึ่งในจังหวัดน่าน และได้เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาดูงานเกษตรอินทรีย์ โดยได้เข้าร่วมศึกษาดูงานโรงสีข้าวอินทรีย์ ที่อ.กุดชุม จ.ยโสธร เครือข่ายอินแปลง จ.สกลนคร ภายหลังจากการศึกษาดูงานตัวแทนผู้นำจึงได้จัดตั้ง เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน จ.สงขลา เพื่อร่วมกันดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูวิถีชีวิตเกษตรดั้งเดิมของชุมชน ทรัพยากร ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนกลับคืนมาอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ผู้นำจากวัดจันทร์ได้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งและดำเนินดำเนินงานในเครือข่ายมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

2. ก่อตั้งโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ครบวงจร

ปี 2548 ผู้นำชุมชนตำบลวัดจันทร์ได้จัดทำโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น โดยการสนับสนุนของ พอช. ซึ่งเป็นโอกาสอันดีที่ทำให้คนในชุมชนได้ร่วมกันทบทวนสถานการณ์ ปัญหาและสิ่งที่ชุมชนต้องการจะร่วมกันอย่างจริงจังในการแก้ปัญหา ประกอบกับชาวบ้านที่ปลูกกระเพรา โหระพาเพื่อขายประสบปัญหากระเพราและโหระพาทายเป็นจำนวนมากทำให้ผู้นำได้พูดคุยกันและเห็นความสำคัญของการลด ละและเลิกการใช้ปุ๋ยเคมี จึงได้ร่วมกันจัดตั้ง “โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ครบวงจร” โดยมีกิจกรรมอบรมการทำปุ๋ยอินทรีย์, การทำแปลงสาธิต เพื่อให้สมาชิกได้นำปุ๋ยไปใช้จริง การแปรรูป ทั้งนี้มีสมาชิกชุดแรกเข้าร่วมจำนวน 30 คน กระบวนการที่โรงเรียนมุ่งเน้นคือ การประชุมทุกวันที่ 12 ของเดือน โดยเมื่อจัดกิจกรรมแล้วสมาชิกแต่ละคนจะต้องกลับไปปฏิบัติจริงในแปลงและกลับมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันทุกวันที่ 12 โดยผู้นำชุมชนต้องการให้โรงเรียนเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิด และงานที่ร่วมกันและมีกิจกรรมสนับสนุนเสริมเช่น การอบรม

ต่อมา ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ซึ่งกำลังจัดทำโครงการเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ ได้เข้ามาประสานงานกับผู้นำโดยสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ สนับสนุนกิจกรรมการผลิตของใช้ในครัวเรือน ได้แก่ การอบรมทำน้ำยาล้างจาน แชมพูและสบู่ การทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งทาง ธกส.ให้การสนับสนุนทั้งวิทยากรและวัสดุอุปกรณ์ประกอบการอบรม และเพื่อให้สอดคล้องกับโครงการของ ธกส.ทางกลุ่มจึงเปลี่ยนชื่อมาเป็น “โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้” และใช้ชื่อนี้ตลอดมา

3. ผลงานเป็นที่ประจักษ์ หลายหน่วยงานให้ความสนใจ

นำแก้วและแกนนำหลายท่านพบว่า เมื่อกลุ่มทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องและมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ หน่วยงานต่างๆ ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและเข้ามาสนับสนุน ดังเช่นที่ต่อมาทาง

การศึกษาออกโรงเรียน ได้สนับสนุนโรงเรียนผ่านโครงการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ที่ให้การสนับสนุนกิจกรรมเสริมความรู้ การอบรมทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ สนับสนุนอุปกรณ์ถังน้ำหมัก และมีวิทยากรเข้ามาให้การอบรม ซึ่งแม้ว่าแกนนำจะพบว่า วิทยากรบางท่านยังผสมผสานเนื้อหาการอบรมที่มีเรื่องการใช้ปุ๋ยเคมีเข้ามาด้วย แต่ทางโรงเรียนก็สามารถผลักดันให้วิทยากรเข้าใจและไม่นำความรู้ด้านการใช้สารเคมีเข้ามาในหลักสูตรการอบรม

ปี 2549 ศูนย์พัฒนาคุณธรรมพลังแผ่นดิน สำนักนายกรัฐมนตรีได้เข้ามาประสานงานกับทางโรงเรียนและร่วมกันส่งเสริมการเรียนรู้ในเรื่องคุณธรรม การลด-ละ-เลิกอบายมุข ซึ่งกระบวนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์สามารถเชื่อมโยงไปกับการสร้างคุณธรรม การฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชน โดยใช้หลักคุณธรรมในการดำเนินชีวิต มีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เน้นหลักคิดในการพึ่งตนเองเพื่อลดหนี้สิน ทำเกษตรโดยฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมที่สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมอาชีพทดแทน เช่น การทำขนมพื้นบ้าน การเพาะเห็ด ซึ่งทางกลุ่มได้ประสานกับศูนย์ฯ ทั้งในด้านทรัพยากรบุคคลและงบประมาณ ทั้งนี้โรงเรียนจะทำหน้าที่ในการประสานทรัพยากรเหล่านี้ให้แก่ชาวบ้านที่สนใจเข้าร่วมทำกิจกรรม โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ฯ ต.วัดจันทร์ จึงมีสถานะเป็นศูนย์เรียนรู้คุณธรรมระดับ อ.สทิงพระ จ.สงขลา ปัจจุบัน สมาชิกเลิกเล่น หวย อบายมุขต่างๆ สมาชิกที่เข้าร่วมกระบวนการกลุ่มมีกฎระเบียบข้อตกลงคือ ต้องเข้าร่วมประชุมกันทุกเดือน ปลูกผักไว้บริโภคในครัวเรือน มีการออม มีการรักษาที่ดิน และมีการทำบัญชีครัวเรือน

ต่อมาในปี 2550 กรมพัฒนาที่ดินจัดประชุมหมอดินขึ้นในระดับจังหวัด และเข้ามาสนับสนุนเรื่องเมล็ดพันธุ์พืชสดในการปรับปรุงดิน ตลอดจนการสนับสนุนให้มีการตั้งโรงปุ๋ยอินทรีย์ ตามโครงการ “หนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงปุ๋ย” โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้จึงได้รับเลือกให้เป็นพื้นที่เป้าหมายในการตั้งโรงปุ๋ยอินทรีย์ ขึ้น เนื่องจากชาวบ้านในหลายพื้นที่เห็นว่าชุมชนมีแกนนำที่ทำงานอย่างจริงจังในเรื่องเกษตรอินทรีย์อยู่แล้ว อีกทั้งยังมีโรงเรียนเกษตรกรเป็นกิจกรรมฐานรองรับอยู่ ซึ่งโรงปุ๋ยดังกล่าวนอกจากจะผลิตปุ๋ยจากวัตถุดิบในท้องถิ่นแล้ว กลุ่มยังได้พัฒนาต่อยอดเทคนิค โดยนำพืชสัสมมาทำปุ๋ยน้ำหมัก เป็นต้น

ปัจจุบันโรงเรียนได้ขยายกิจกรรมจากการสนับสนุนด้านอาชีพ พัฒนาครอบครัวให้สามารถลดค่าใช้จ่ายและพึ่งตนเองไปสู่กิจกรรมพัฒนาชุมชน ทั้งนี้แกนนำจึงได้พูดคุยวิเคราะห์สถานการณ์ในชุมชน ประกอบกับชุมชนมีพื้นที่สาธารณะจำนวน 110 ไร่ ซึ่งไม่ได้ถูกใช้ประโยชน์ โรงเรียนจึงริเริ่มกิจกรรมสร้างสวนป่าชุมชนขึ้น มีกิจกรรมเพาะกล้าไม้ หาดต้นกล้าจากแหล่งต่างๆ รวมทั้งรณรงค์การปลูกป่าในพื้นที่สาธารณะของชุมชน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนอกจากจะทำร่วมกับสมาชิกแล้ว โรงเรียนเกษตรกรยังได้จัดกิจกรรมชวนนักเรียน-ลูกหลานมาร่วมกันปลูกป่า เพื่อรณรงค์ให้เด็ก ๆ รักต้นไม้ ทั้งนี้แกนนำชุมชนเล็งเห็นว่าเมื่อครอบครัวสามารถจัดการตนเองได้ในระดับหนึ่งแล้ว ก็ควรจะยกระดับการทำงานสู่การพัฒนาชุมชน สำหรับกิจกรรมล่าสุดที่โรงเรียนได้รับการประสานงานจากกระทรวงมหาดไทยให้ตั้งเป็น “ศูนย์เรียนรู้ต้นกล้าอาชีพ” ซึ่งกำลังอยู่ในระยะเริ่มต้นของการ

ดำเนินงาน นอกจากนี้โรงเรียนกำลังพัฒนาแผนการส่งเสริม “ผัก นา เล” โดยหนึ่งในกิจกรรมหลักคือ การทดลองทำนาอินทรีย์ โดยยกคันนาและขุดร่องทางน้ำไหลเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมขังนาน โดยเริ่มทำในพื้นที่ 20 ไร่เป็นโครงการทดลอง โดยโรงเรียนได้เสนอแผนต่อทางองค์การบริหารส่วนตำบล

หลังจากได้รับการสนับสนุนจากหลากหลายหน่วยงานทั้งผ่านกลุ่มและลงถึงสมาชิกโดยตรง คณะกรรมการมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่อง แต่ยังมีสิ่งที่จะต้องช่วยกันคิดคือทำอย่างไรให้สมาชิกได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้กลับไปใช้ในบ้านของตนเอง ซึ่งแกนนำให้แนวคิดที่น่าสนใจคือ การรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต้องมีอย่างต่อเนื่อง และมีการประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาในชุมชน และมีการพัฒนาความรู้ที่สอดคล้องกับปัญหา เป้าหมายของกลุ่ม คือสนับสนุนให้คนทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อครอบครัว ลดรายจ่าย คิดค้นกิจกรรมที่มีประโยชน์ตรงกับความต้องการและวิถีการทำอยู่ทำกิน ในครอบครัว นอกจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองในครอบครัว ทางกลุ่มยังมีกิจกรรมสร้างป่าในชุมชน โดยใช้พื้นที่สาธารณะในการปลูกป่าร่วมกับเยาวชนในโรงเรียน เป็นการขยายกิจกรรมกับเยาวชน ทั้งในด้านการเพาะพันธุ์ไม้และกิจกรรมการเรียนรู้อื่น ๆ มีเยาวชนมาร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง บางคนเสาร์ อาทิตย์มารดน้ำต้นไม้ที่โรงเรียนเกษตรอินทรีย์

ปัจจุบันสมาชิกของโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้มี 50 คน และมีแผนที่จะขยายสมาชิกเพิ่มเป็น 70 คน ซึ่งเป็นสมาชิกที่ผ่านการอบรมต้นกล้าอาชีพ ขณะนี้มีการขยายกิจกรรมเช่น การทำกลุ่มออมเพื่อปลดหนี้ โดยมีการออมวันละบาท กลุ่มขนมพื้นบ้าน

โครงสร้างการดำเนินงานของโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ มีคณะกรรมการ 19 คน มาจากตัวแทน 6 หมู่บ้าน มีการกำหนดเป้าหมายการทำงานด้านการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนมีแนวคิดในการพึ่งตนเอง ใช้ของที่ตนเองทำ โดยการทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง โดยยึดหลัก “ความสุขของชาวบ้าน คือการไม่มีหนี้” ในส่วนของการประสานกับหน่วยงานราชการ คณะกรรมการมีแนวคิดของการประสานว่าต้องเปิดกว้าง ต้องเข้าใจหน่วยงานที่เข้ามาประสานว่าต้องการอะไร ข้อดีของโรงเรียนเกษตรอินทรีย์วัดจันทร์ คือการเชื่อมต่อกับทุกหน่วยงานได้ แต่มีเป้าหมายคือ “ชุมชนเป็นตัวตั้ง”

ปัจจุบัน มีการขยายเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่บ้านแคบน หมู่ 1 ตำบลบ่อแดง กลุ่มเกษตรยั่งยืนบ้านกระดังงา กลุ่มดีหลวงพัฒนา หมู่ 2 บ้านดีหลวง กลุ่มม่วงงาม อ.สิงหนคร เป้าหมายของการขยายการเรียนรู้คือเพื่อผลิตครูชุมชนแต่ละพื้นที่ เพื่อถ่ายทอดการเรียนรู้ สร้างพื้นที่เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ มีพื้นที่ทำเกษตรปลอดภัยในชุมชน ผลิตวิทยากรในเรื่องผลกระทบจากสารเคมีการเกษตร ผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ และวิทยากรเรื่องการปลูกผักอินทรีย์

ภาพที่ 6-3 ระบบการผลิตเกษตรปลอดสารพิษในชุมชน

ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานคือ เกิดเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนผลผลิต การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์จัดการทรัพยากรธรรมชาติและดูแลชุมชนและสังคมทั้งระบบ การทำงานเชื่อมโยงความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ผลที่เกิดขึ้นในด้านกิจกรรมการผลิต มีการทำนาอินทรีย์ การเลี้ยงไก่บ้านอินทรีย์ แปรรูปผลผลิตทางทะเล มีการแปรรูปปลาจิ้งจั้ง กุ้งส้ม กะปิ น้ำปลา บูด พุงปลา แห้งแดง มีการทำผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน เช่น น้ำยาล้างจาน น้ำยาปรับผ้านุ่ม สินค้าบางส่วนบริโภคเองในชุมชนและขายนอกชุมชน

กระบวนการมีส่วนร่วมผ่านกลุ่มกิจกรรมเล็ก ๆ และเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง

1. การจัดการความรู้ผ่านการปฏิบัติจริง

“โรงเรียนจะเน้นคุยแล้วกลับไปทำ ทำแล้วกลับมาเล่าแลกเปลี่ยนสู่กันและกัน” เป็นกระบวนการหลักที่โรงเรียนใช้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างสมาชิก ดังนั้นกิจกรรมการเกษตรที่โรงเรียนให้ความรู้แก่สมาชิก จึงเน้นให้สมาชิกต้องกลับไปทำจริงในแปลงสาธิตของตนเอง เช่น กิจกรรมการทำปุ๋ยเมื่อทำเสร็จสมาชิกทุกคนต้องกลับไปทำและกลับมาร่วมประชุมทุกวันที่ 12 ของเดือน การประชุมกลุ่มเป็นเวทีที่สมาชิกแต่ละคนจะได้แลกเปลี่ยนพูดคุยทั้งปัญหา เทคนิค และสิ่งที่พบจากการปฏิบัติจริง นอกจากนั้นเวทีการประชุมยังเป็นเวทีที่ผู้นำจะบอกเล่าเรื่องราว สถานการณ์ ประเด็นทาง

นโยบายและการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มต่างๆที่ผู้นำได้ไปเข้าร่วมมา การจัดการความรู้ผ่านการปฏิบัติจริง ทำให้ทั้งผู้นำและสมาชิกสามารถร่วมกันเรียนรู้ ทำความเข้าใจ

2. กลุ่มเล็กกลุ่มน้อย คิด เห็นปัญหาแล้วหาคนทำ

การแบ่งกิจกรรมเป็นกลุ่มเล็กๆ โดยให้คนที่สนใจไปร่วมกันเคลื่อนงานและกิจกรรมเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่โรงเรียนวัดจันทร์ใช้ในการสนับสนุนให้เกิดกิจกรรม ดังนั้นโรงเรียนจึงทำหน้าที่เป็นแกนประสานในการทรัพยากรจากภายนอกให้แก่กิจกรรมกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยที่สนใจ เช่น กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มขนมพื้นบ้าน กลุ่มทำของใช้ในครัวได้แก่ น้ำยาล้างจาน แชมพู ทั้งนี้ แกนนำกลุ่มจะเป็นแกนประสานระหว่างสมาชิกกับหน่วยงานที่สนใจให้การสนับสนุน เช่น กลุ่มปลดหนี้ เนื่องจาก พอช.มีโครงการกู้ปลดหนี้ แกนนำก็จะทำหน้าที่ประสานงานไปยังสมาชิก มีการจัดประชุมสมาชิกที่สนใจและร่วมกันก่อตั้งกลุ่มปลดหนี้ แต่เป็นการรวมตัวเพื่อการออมมิใช่การกู้ โดยสมาชิกจะร่วมกันระดมความคิดและวางระบบงานร่วมกัน มีการออมวันละ 5 บาท (105 บาทต่อเดือน) สมาชิกจะมาประชุมทุกวันๆ 12 ของเดือนเพื่อมาออมเงินและสามารถกู้ได้ ทั้งนี้สมาชิกกลุ่มมีข้อตกลงร่วมว่าจะต้องปลูกผักอินทรีย์อย่างน้อยคนละ 5 ชนิด เพื่อสนับสนุนให้สมาชิกปลูกผักกินเอง ลดรายจ่าย อีกทั้งยังสามารถนำปุ๋ยจากโรงปุ๋ยไปใช้ในแปลงผัก

3. ความร่วมมือกับ อบต.

ความร่วมมือกับ อบต.ที่ผ่านมากลุ่มได้มีการเขียนแผนเสนอ อบต.เพื่อขอการสนับสนุนกิจกรรม เช่น การซ่อมแซมอาคารที่ทำการของกลุ่ม การสนับสนุนกลุ่มออมทรัพย์วันละบาท การสนับสนุนเครื่องเสียงในการประชุม ส่วนการผลักดันแผนร่วมนั้น อบต.ได้รับข้อเสนอแผนการปลูกป่า การสร้างเตาเผาถ่าน แก๊สชีวภาพ การปลูกตาลโตนดไหนดินนา ไปดำเนินการ ทั้งนี้การทำงานของกลุ่มร่วมกับ อบต. จึงเป็นการนำเสนอความคิดเพื่อให้เกิดการจัดทำแผนของ อบต. นอกจากนี้เรื่องที่ยังอยู่ระหว่างการดำเนินการคือเรื่องให้ อบต. ลงพื้นที่แลกเปลี่ยนกับชาวบ้านเพื่อพัฒนาแผนงานที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน ทั้งนี้แนวคิดการทำงานของกลุ่มคือทำจากกิจกรรมเล็กๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นโครงการใหญ่และมีงบประมาณจำนวนมาก อีกทั้งการทำงานมุ่งเน้นแกนนำเพียง 4 – 5 คนที่ทำงานอย่างจริงจัง โดยอาศัยการสร้างเครือข่ายความคิดที่ช่วยเหลือกัน เป็นเกือกกัน เป็นเครือข่ายที่เป็นความต้องการร่วมกัน เข้าใจกัน

ข้อเสนอของชุมชน ต่อนโยบายเกษตรอินทรีย์

ความผาสุกของชาวบ้านคือการไม่มีหนี้สินเป็นเป้าประสงค์หลักของชาวบ้านชุมชนวัดจันทร์ แต่เหนือไปกว่านั้น ก็คือการที่คนในชุมชนจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ฟังพาทอาศัยกัน ช่วยเหลือ

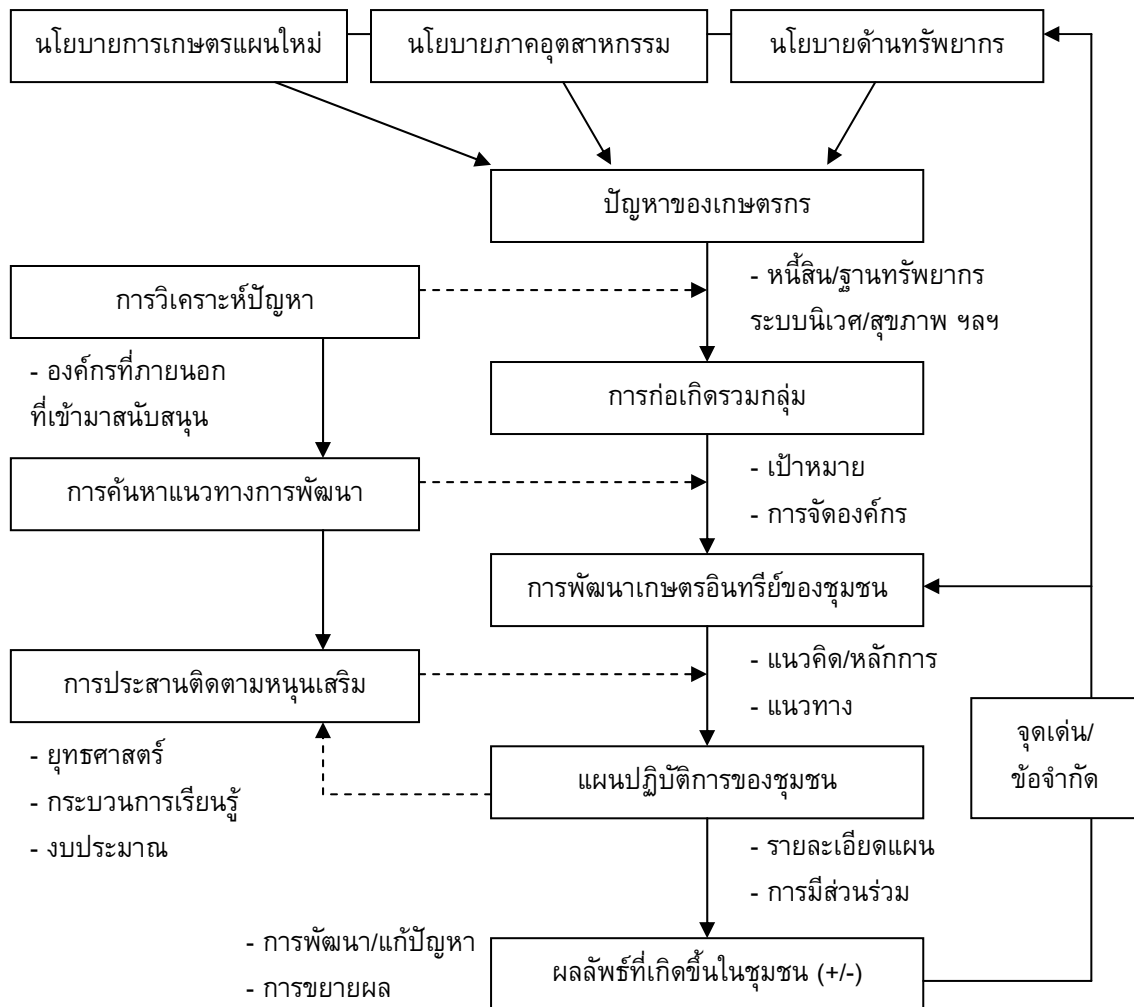
เกี่ยวกัน แต่เป้าหมายดังกล่าวจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อชุมชนต้องได้รับการยอมรับและเข้าใจจากคนภายนอก ที่ผ่านมามีชุมชนได้เคยเสนอข้อเสนอต่อกรมการวิเทศสัมพันธ์ ด้านสิ่งแวดล้อมไปบางส่วน ข้อเสนอของชุมชนต่อแผนนโยบาย คือ

- รัฐต้องยุติการส่งเสริมการใช้สารเคมีในการผลิต
- รัฐต้องยุติการส่งเสริมพืชพลังงานในพื้นที่ที่เป็นฐานทรัพยากรด้านอาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่นาข้าว
- รัฐต้องจัดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยเฉพาะพื้นที่ที่เป็นฐานทรัพยากรอาหาร
- รัฐต้องจัดทำกองทุนอุดหนุนเกษตรกร เช่น ให้ทุนอุดหนุนโดยตรงแก่เกษตรกรที่อนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นบ้าน กองทุนที่ดินชุมชน สำหรับซื้อที่ดินที่อาจจะหลุดมือจากชาวบ้าน
- รัฐต้องจัดกระบวนการรับฟังความคิดเห็น (ประชาพิจารณ์) ของประชาชนก่อนจะดำเนินการโครงการขนาดใหญ่ใดๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อประชาชนและชุมชนในวงกว้าง เช่น การก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก การสร้างโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่
- รัฐต้องให้การสนับสนุนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ประชาชนคิดเป็นทำเป็น เสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้แลกเปลี่ยนผ่านการปฏิบัติจริง ยุติการส่งเสริมแบบสำเร็จรูปที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ทรัพยากรและวัฒนธรรมชุมชน
- ชุมชนต้องเป็นศูนย์กลางในการจัดทำแผน การปฏิบัติการ โดยรัฐต้องทำหน้าที่ให้การสนับสนุนตามความต้องการของชุมชน รัฐควรยุติการนำโครงการจากส่วนกลางมาส่งเสริมโดยชุมชนขาดการมีส่วนร่วม การพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมใดๆ ต้องมาจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และควรทำโครงการร่วมระหว่างหน่วยงานในลักษณะบูรณาการร่วม รัฐต้องยุติการทำงานแบบแยกส่วน หรือต่างคนต่างทำเนื่องจากวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นเรื่องที่เกี่ยวพันกับทุกประเด็นไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ป่า เกษตร ประมง พลังงาน การทำงานแบบแยกส่วน แยกหน่วยงานในลักษณะต่างคนต่างทำเป็นการสร้างปัญหาให้แก่ชุมชนมากกว่าสนับสนุน

บทที่ 7 บทสังเคราะห์ประสบการณ์

การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ระดับชุมชน

ชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 4 ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นชุมชนแม่ทา กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต กลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบลท่อม และโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ ต.วัดจันทร์ ล้วนมีแนวทางการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในระดับชุมชนที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามพบว่าประสบการณ์ดังกล่าวมีแง่มุมที่สอดคล้องกันในหลายประการ ซึ่งเนื้อหาในบทนี้ เป็นการสังเคราะห์ประสบการณ์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของชุมชนต้นแบบทั้ง 4 ชุมชน ผ่านกรอบการสังเคราะห์ คือ

แผนผังที่ 7-1 กรอบสังเคราะห์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์จากชุมชนต้นแบบ

จากกรอบดังกล่าว สามารถประมวลประสบการณ์ของชุมชนต้นแบบทั้ง 4 ชุมชน ในมิติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสรุปได้ดังตารางที่ 7-1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 7-1 ประมวลประสบการณ์ของชุมชนต้นแบบ

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ฮอน	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
1. ปัญหาของเกษตรกรจากการพัฒนาที่ผ่านมา	<ul style="list-style-type: none"> - ต้นทุนการผลิตสูง ราคาผลผลิตไม่เป็นธรรม ทำให้ขาดทุน - รายจ่ายสูง จากต้นทุนการผลิต ค่าใช้จ่ายด้านอาหาร สุขภาพ - ปัญหาหนี้สินสั่งสมเป็นวงจร - ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ ดิน น้ำ - ปัญหาสุขภาพจากการใช้สารเคมี - วิธีของการปลูกพืชพาณิชย์ส่งผลให้ความเกื้อกูลเปลี่ยนไป เป็นการต่างคนต่างอยู่ และการจ้างงาน - แนวโน้มการไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมล้าพูนเพิ่มขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - พื้นที่ผลิตอาหารลดลง จากการปลูกพืชเศรษฐกิจ และสวนป่า - แหล่งน้ำลดลง - พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ท้องถิ่นลดลง - การพึ่งตนเองด้านอาหารลดลง - ราคาอาหารสูงขึ้น - การละทิ้งอาชีพเกษตรไปทำงานรับจ้าง - ปัญหามลพิษ - ปัญหาหนี้สิน - การลงทุนภาคเกษตรเพิ่มขึ้น - ราคาผลผลิตตกต่ำ - ชุมชนอพยพ มีความหลากหลาย ต่างคนต่างอยู่ 	<ul style="list-style-type: none"> - การส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ - พื้นที่ป่าถูกทำลาย - การเพิ่มปริมาณการใช้สารเคมี การเกษตร - การขุดลอกคลอง ทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลง - พันธุ์ข้าวพื้นบ้านหายไป - ดินแข็งกระด้าง - ปัญหาสุขภาพจากการใช้สารเคมี - ปัญหาที่ดินทำกินน้อย และการสูญเสียที่ดินจากภาวะหนี้สิน 	<ul style="list-style-type: none"> - ผลิตเพื่อขายแต่ได้ราคาไม่คุ้มทุน - ปัญหาหนี้สิน - คนรุ่นใหม่เลิกประกอบอาชีพการเกษตรและไปทำงานในโรงงาน - ทรัพยากรเสื่อมโทรม สัตว์น้ำลดน้อยลง - พันธุ์ข้าวพื้นบ้านลดลง - ชุมชนไม่มีการรวมกลุ่ม ต่างคนต่างอยู่

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอม่อน อำเภอม่อน	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สนามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
2. การก่อเกิด รวมกลุ่ม	<ul style="list-style-type: none"> - วิฤตปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการผลิตแบบเกษตรเคมีและการที่สายน้ำแม่ทาเริ่มเหือดแห้งลงในปี 2529 ซึ่งเกษตรกรส่วนหนึ่งเห็นถึงปัญหา - มีการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานพัฒนาชุมชน - เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มคิดค้นแสวงหาทางออกจากปัญหากำหนดทางเลือกของชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - การวิเคราะห์ปัญหาความไม่มั่นคงของทรัพยากรการผลิต ในชุมชน คือ ที่ดิน เงินลงทุนและปัญหาหนี้สิน ร่วมกับนักพัฒนาเอกชน ในปี 2521 - ในปี พ.ศ.2523 นักพัฒนาและผู้นำชาวบ้านจึงได้ร่วมกันเขียนโครงการเพื่อขอการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านเห็นผลกระทบต่อดินและต่อสุขภาพ ทำให้แกนนำบางคนมีการคุยกันและหาแนวทางไม่ใช้สารเคมี - เมืองค์กรพัฒนาเอกชนช่วยหนุนเสริมการทำงานมาตลอด - มีการก่อตั้งและพัฒนากลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบลทมอตั้งแต่ปี 2532 	<ul style="list-style-type: none"> - คนอาวุโสในชุมชนแลกเปลี่ยนพูดคุยถึงปัญหาและแนวทางแก้ไข - ในปี 2544 ชุมชนได้ร่วมกันเก็บข้อมูล และพบปัญหาในชุมชนว่า ไม่มี การรวมกลุ่ม ต่างคนต่างอยู่ - ภายหลังจากเก็บข้อมูลจึงเกิดการจัดทำแผนชุมชนขึ้น และมีข้อเสนอให้จัดตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
<p>3. พัฒนาการ ในงานพัฒนา ชุมชน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ช่วงที่หนึ่ง การพัฒนาองค์กร ชุมชนและเกษตรกรรมทางเลือก (2529 - 2543) - ช่วงที่สอง การพัฒนา เกษตรกรรมยั่งยืนและการจัดการ ทรัพยากรโดยองค์กรชุมชน (2544 - ปัจจุบัน) จัดตั้งเป็น สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด และสถาบันพัฒนา ทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืน แม่ทา ขยายความร่วมมือการ พัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนสู่ระดับ ตำบล 	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินงานในโครงการพัฒนา ชนบทแควระบบ-สียัด (2523) - เครือข่ายออมทรัพย์เพื่อการ พัฒนาการผลิต - เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ฉะเชิงเทรา (2539-ปัจจุบัน) - โครงการนำร่องเพื่อการพัฒนา เกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกร รายย่อย (2544 - 2547) - โครงการส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์ (2544 – ปัจจุบัน) 	<ul style="list-style-type: none"> - ยุคแรก การส่งเสริมเรื่องเกษตร ธรรมชาติ (2532 – 2542) - ยุคที่สอง การส่งเสริมเกษตร อินทรีย์อย่างจริงจังและเป็น รูปธรรมเมื่อ (2542 – ปัจจุบัน) - โครงการนำร่องเพื่อการพัฒนา เกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกร รายย่อย (2544 - 2547) 	<ul style="list-style-type: none"> - ปี 2546 ก่อตั้งศูนย์สร้าง เศรษฐกิจผลิตภัณฑ์ตำบลวัด จันทร์ - ปี 2547 ร่วมจัดตั้งเครือข่าย เกษตรกรรมยั่งยืน จ.สงขลา - ปี 2548 จัดทำโครงการฟื้นฟู ชุมชนท้องถิ่น และจัดตั้ง ” โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ครบวงจร” และเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียน เกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้” - ปี 2550 ได้รับเลือกตามโครงการ “หนึ่งอำเภอหนึ่งโรงปุ๋ย” - ปัจจุบันได้รับการประสานงาน ให้ตั้งเป็น “ศูนย์เรียนรู้ต้นกล้า อาชีพ”

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
4. เป้าหมายของชุมชน	<p>- การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยเน้นการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสมดุลของระบบนิเวศป่าดินน้ำ แนวทางหลัก คือ เกษตรกรรมยั่งยืน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทา โดยเน้นกระบวนการทำงานพัฒนาให้องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชุมชนตำบลแม่ทา</p> <p>- เป้าหมายการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อสร้างการพึ่งตนเองของครอบครัว/ชุมชน สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางอาหาร ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก</p>	<p>- การพึ่งตนเองของเกษตรกรรายย่อย การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและเครือข่าย โดยการปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรเข้าสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่ออาชีพที่ยั่งยืน และการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และการพัฒนาธุรกิจชุมชนและตลาดทางเลือก</p>	<p>- การสร้างฐานการพึ่งตนเองโดยค้นหาแนวทางเกษตรทางเลือก เน้นการสร้างความปลอดภัยในระบบการผลิต (เกษตรผสมผสาน) ให้ความสำคัญกับการลด ละ เลิกสารเคมีทางการเกษตร และลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตที่มาจากภายนอกชุมชน</p>	<p>- พื้นฟูวิถีภูมิปัญญาการพึ่งตนเองในชุมชน เน้นความผาสุกของชาวบ้าน การไม่มีหนี้สิน และเน้นให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข พึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยยึดเป้าหมายคือ “ชุมชนเป็นของตัวเอง”</p>

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน	กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
<p>5. การจัดองค์กรภายในชุมชนในปัจจุบัน</p>	<p>- สถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทามีบทบาทในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน และทำหน้าที่เสมือนสภาองค์กรชุมชนตำบลแม่ทา สร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาแผนครอบครัวและแผนระดับตำบล</p> <p>- สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด ทำหน้าที่ด้านการส่งเสริมและจัดการทางธุรกิจเกษตรยั่งยืนให้สมาชิก งานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และจัดการธุรกรรมการเงินและกองทุนของชุมชน</p>	<p>- กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต ทำหน้าที่หนุนเสริมให้สมาชิกสามารถจัดทำแปลงและทำการผลิตได้ตรงตามมาตรฐาน และได้รับการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งบริหารจัดการแผนเกษตรอินทรีย์ของกลุ่ม</p> <p>- เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจะเชิงเทรา ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน รวมทั้งประสานความร่วมมือกับเครือข่ายต่างๆ นอกชุมชน</p>	<p>- กลุ่มเกษตรธรรมชาติทมอ ส่งเสริมให้เกษตรกรเปลี่ยนระบบการผลิตและมีการจัดการผลผลิตงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งเชื่อมโยงกับเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดสุรินทร์และโครงการเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ ในการทำงานตลาดทางเลือก มาตรฐานเกษตรอินทรีย์และงานผู้บริโภค</p> <p>- สหกรณ์กองทุนข้าวเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ ทำหน้าที่ประสานและจัดผลผลิตเกษตรอินทรีย์และตลาดทั้งภายในและภายนอก</p>	<p>- โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ เน้นการทำงานด้านการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนมีแนวคิดในการพึ่งตนเอง และสนับสนุนกิจกรรมอาชีพทางเลือกและการออมในชุมชน</p> <p>- เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน จ.สงขลา ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และร่วมกำหนดและผลักดันยุทธศาสตร์การส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน รวมทั้งประสานความร่วมมือกับเครือข่ายต่างๆ</p>

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
5. การจัด องค์กรภายใน ชุมชนใน ปัจจุบัน (ต่อ)	- เครือข่ายเกษตรกรมัยยั้งแม่ทา เป็นฐานของกลุ่มผู้ผลิตเกษตรกรรม มัยยั้งในตำบลแม่ทา สร้างแผนระดับ กลุ่มและเครือข่าย ทำงานเชื่อมโยงกับ เครือข่ายเกษตรทางเลือกระดับจังหวัด เรื่องตลาดเกษตรอินทรีย์ มาตรฐาน เกษตรอินทรีย์ และผู้บริโภค	- เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อ การพัฒนา เสริมสร้างการออมและสร้าง กองทุนเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สิน จากภายนอก จัดสวัสดิการที่ จำเป็นแก่สมาชิก		
6. องค์กร ภายนอกที่เข้า มาสนับสนุน งานพัฒนา ชุมชน	- โครงการพัฒนาองค์กรชุมชน (2529 - 2543) - สถาบันชุมชนเกษตรกรรมมัยยั้ง (2536 - ปัจจุบัน) - โครงการนำร่องฯ (2543 - 2547) - โครงการอาหารปลอดภัยและ สสส. - สหกรณ์กรีนเนท (2536- ปัจจุบัน) - มูลนิธิสายใยแผ่นดิน - พอช. สกว. ปตท.	- โครงการพัฒนาชนบทแนว ระบบ-สียัด (2523 - ปัจจุบัน) - โครงการนำร่องฯ (2543 - 2547) - มูลนิธิสายใยแผ่นดินและสหกรณ์ กรีนเนท (2543 - ปัจจุบัน)	- โครงการเสริมประสิทธิภาพ เกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ (2532 – ปัจจุบัน) - โครงการนำร่องฯ (2543 - 2547) - เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก สุรินทร์ (2542- ปัจจุบัน) - สหกรณ์กองทุนข้าวเกษตรอินทรีย์ สุรินทร์ จำกัด (2546-ปัจจุบัน) - สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ สร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (2551 – 2555)	- ศูนย์ประสานงานเครือข่าย องค์กรชุมชนสงขลา โดย สนับสนุนจากสถาบันพัฒนา องค์กรชุมชน (พอช.) (2547- ปัจจุบัน) - เครือข่ายเกษตรกรรม ทางเลือกภาคใต้ (2547- ปัจจุบัน) - ศูนย์พัฒนาคุณธรรมพลัง แผ่นดิน (2549) - กรมพัฒนาที่ดิน

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน	กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
<p>7. แหล่ง สนับสนุน งบประมาณใน การพัฒนา</p>	<ul style="list-style-type: none"> - โครงการพัฒนาองค์กรชุมชน (2541- 2543) - โครงการนำร่องเพื่อพัฒนา เกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกร รายย่อย ภูมิภาคเชียงใหม่- ลำพูน (2543 - 2547) - อบต.แม่ทา (2550 – ปัจจุบัน) - ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านแม่ทา : ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ บริหารจัดการภายใต้สหกรณ์ การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด - โครงการพืชอาหารเชียงใหม่ ปลอดภัย (สสส.) - มูลนิธิสายใยแผ่นดิน - โครงการรักษ์ป่า สร้างคน 84 ตำบลวิถีพอเพียง (ปตท.) 	<ul style="list-style-type: none"> - โครงการพัฒนาชนบทแนว ระบบ-สีเขียว (2523-ปัจจุบัน) - โครงการนำร่องเพื่อพัฒนา เกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกร รายย่อย ภูมิภาคตะวันออกเฉียง เหนือ (2543 - 2547) - มูลนิธิสายใยแผ่นดิน - เครือข่ายตลาดนัดสีเขียว 	<ul style="list-style-type: none"> - โครงการเสริมประสิทธิภาพ เกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ (2532 – ปัจจุบัน) - โครงการนำร่องเพื่อพัฒนา เกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกร รายย่อย ภูมิภาคสุรินทร์ (2543 - 2547) - เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ภาคสุรินทร์ - สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ กองทุน ชาวสุรินทร์ จำกัด (2546– ปัจจุบัน) - สสส. (2551-ปัจจุบัน) 	<ul style="list-style-type: none"> - ศูนย์ประสานงานเครือข่าย องค์กรชุมชนสงขลา ซึ่งได้รับ การสนับสนุนโดยสถาบันพัฒนา องค์กรชุมชน (พอช.) - โครงการเกษตรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ โดย ธนาคารเพื่อ การเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) - การศึกษานอกโรงเรียน - ศูนย์พัฒนาคุณธรรมพลัง แผ่นดิน สำนักนายกรัฐมนตรียุคใหม่ - โครงการ “หนึ่งอำเภอ หนึ่ง โรงปุ๋ย” กรมพัฒนาที่ดิน - ศูนย์เรียนรู้ต้นกล้าอาชีพ กระทรวงมหาดไทย

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอม่อน	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
<p>8. แนวคิด/หลักการเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์/เกษตรกรรมยั่งยืน</p>	<p>- พัฒนาระบบการเกษตรที่มีการเกื้อกูลกันของสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม เกษตรกรมีการจัดการทรัพยากรปัจจัยการผลิตภายในพื้นที่ ทำให้เกิดความสมดุลของดิน น้ำ ป่า พืช สัตว์ อาหาร รายได้ และสุขภาพ</p> <p>- มีการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน 2 รูปแบบคือ 1) การทำเกษตรผสมผสาน ทั้งปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ มีการปลูกพืชผักสมุนไพร พืชยืนต้น ที่มีความหลากหลาย สอดคล้องตามฤดูกาล เพื่อเป็นอาหาร สร้างรายได้ และเพื่อใช้สอย 2) เกษตรอินทรีย์ที่เน้นการปลูกพืชไร่เป็นหลัก ได้แก่ ข้าวโพดฝักอ่อน โดยจะมีการปลูกผักสวนครัวหรือสวนข้างบ้านด้วย</p>	<p>- การพัฒนาอาชีพการเกษตรที่สอดคล้องกับพื้นที่และความต้องการของครอบครัวและชุมชนใน 4 รูปแบบคือ เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ วนเกษตร และเกษตรธรรมชาติ เพื่อให้ครอบครัวมีข้าว ผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ ไข่ เป้าหมายที่สำคัญคือการมีอาหารบริโภค มีรายได้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปพร้อมๆ กัน</p>	<p>- เน้นสร้างความหลากหลายในระบบการผลิต (เกษตรผสมผสาน) ให้มีความสำคัญกับการลด ละ เลิกสารเคมีทางการเกษตรและลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตที่มาจากภายนอกชุมชน และขยายขอบเขตไปสู่ประเด็นพันธูกรรมท้องถิ่น และกลุ่มคนเมืองในลักษณะของการรณรงค์ด้านสุขภาพและงานผู้บริโภคมากขึ้น</p>	<p>- การเกษตรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่ขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติที่เรียกกันว่า “โหนดนา เล” พื้นฟู ทรัพยากร ประเพณีและ วัฒนธรรมของชุมชน ลด ละและเลิกการใช้ปุ๋ยเคมี</p>

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน	กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
<p>9. กรอบ แนวทางการ พัฒนาชุมชน และ/หรือ พัฒนางาน เกษตรกรรม ยั่งยืน/เกษตร อินทรีย์</p>	<ul style="list-style-type: none"> - รวมกลุ่มออมทรัพย์ แก้ไขปัญหาหนี้สิน - ร่วมกันจัดการปัจจัยการผลิตที่จำเป็นให้สมาชิก - ร่วมกันจัดการผลผลิต เกษตรกรรมยั่งยืนของสมาชิกให้จำหน่ายในราคาที่เป็นธรรม - ร่วมกันศึกษา อบรม เผยแพร่ความรู้ ทักษะการผลิต เทคโนโลยีที่เหมาะสมของการทำ เกษตรกรรมยั่งยืน - เสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารจัดการของคณะกรรมการ แต่ละกลุ่ม แต่ละหมู่บ้าน 	<ul style="list-style-type: none"> - นักพัฒนาศึกษาชุมชนและค้นหาผู้นำเพื่อร่วมกันทำงานตามแนวทางการพัฒนาชุมชนพื้นฐาน 4 ประการคือ การศึกษา การสาธารณสุข การส่งเสริมอาชีพ การปกครองชุมชน และการสนับสนุนประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของชุมชน - รวมกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สิน ส่งเสริมการออม และจัดการสวัสดิการแก่ชุมชน - ร่วมกับผู้นำในการค้นหารูปแบบกระบวนการ แนวคิด วิธีการในการพัฒนาเกษตรกรรายย่อยให้สามารถจัดการทรัพยากร การเกษตรอย่างยั่งยืน และพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนให้พึ่งตนเองได้ด้านอาหารและรายได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - รวมกลุ่มวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ทั้งเรื่องปัญหาหนี้สิน ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มรับซื้อข้าวเปลือก เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน กิจกรรมเหล่านี้บางกิจกรรม ชุมชนยังทำต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน เช่น เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน ออมทรัพย์ เป็นต้น - การส่งเสริมให้เกษตรกรรายย่อยปรับเปลี่ยนระบบการผลิตมาเป็นระบบธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายรูปแบบเกษตรผสมผสาน อด ละ อด ละ เลิก ใช้สารเคมี 	<ul style="list-style-type: none"> - รวมกลุ่มทำกิจกรรมแก้ไข ปัญหาชุมชน เช่น กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มทำน้ำยาเอนกประสงค์ - การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนมีแนวคิดในการพึ่งตนเอง พื้นฟูวิถีชีวิตเกษตรดั้งเดิม และทรัพยากรประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนให้กลับคืนมาอย่างยั่งยืน ผ่านโรงเรียนเกษตรกร - การสนับสนุนให้คนทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อครอบครัว ลดรายจ่าย คิดค้นกิจกรรมที่มีประโยชน์ตรงกับความต้องการ และวิธีการทำอยู่ที่กิน ในครอบครัว

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
<p>9. กรอบ แนวทางการ พัฒนาชุมชน และ/หรือ พัฒนางาน เกษตรกรรม ยั่งยืน/เกษตร อินทรีย์ (ต่อ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เสริมสร้าง/พัฒนากองทุนของกลุ่มและเครือข่าย ให้เติบโตเพื่อการพึ่งตนเองในอนาคต - จัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านกลไกสถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา - ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนและการจัดการทรัพยากรระดับตำบลแม่ทา ร่วมกับ อบต.แม่ทา และองค์กรอื่นๆ ในพื้นที่ 	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาองค์ความรู้ รูปแบบการผลิต การแปรรูปและการตลาดที่เหมาะสมสำหรับการจัดการระดับครอบครัว ชุมชนและเครือข่าย - พัฒนาศักยภาพและความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและองค์กรเครือข่ายในการส่งเสริมและสนับสนุนระบบเกษตรกรรมยั่งยืน - พัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนให้เป็นแกนหลักในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ สถาบันท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก 	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างความเข้มแข็งกลุ่มพื้นที่หนุนเสริมพัฒนากิจกรรมการพัฒนาอื่นๆ เช่น การออมทรัพย์, การทำเกษตรอินทรีย์, การอนุรักษ์พันธุกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น - ร่วมสร้างตลาดทางเลือก เพื่อเป็นการพัฒนาวงจรการผลิตให้มีความสมบูรณ์ต่อเนื่อง - ร่วมรณรงค์ต่อผู้ผลักดันทางนโยบายร่วมกับพี่น้องเกษตรกรในเครือข่ายและพันธมิตรอื่นๆ 	

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน	กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
<p>10. แผนงาน/กิจกรรมพัฒนาเกษตรอินทรีย์/เกษตรยั่งยืนของชุมชน</p>	<p>- แผนเกษตรกรรมยั่งยืนในระดับตำบลแม่ทา มีการขับเคลื่อนจากทุกกลุ่มองค์กรในแม่ทา ยุทธศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นแผนการเรียนรู้ และติดตาม ผ่านการทำงาน</p> <p>- แผนยุทธศาสตร์ 5 ปี</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) สร้างการมีส่วนร่วมทุกระดับ 2) พัฒนาการเรียนรู้ หลักสูตรการเรียนรู้ 3) พัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน เสริมสร้างสุขภาวะ ส่งเสริมอาชีพ เศรษฐกิจชุมชน ระบบกองทุน 4) ส่งเสริมการจัดการระบบนิเวศชุมชนอย่างมีส่วนร่วม 5) พัฒนาสืบทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ วิถีชุมชนบนฐานวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิม 	<p>- แผนงานและกิจกรรมของกลุ่มเกษตรอินทรีย์สหามชัยเขต ประกอบด้วย 3 แผนงานหลัก คือ การผลิต การแปรรูป และการตลาด</p> <p>- แผนงานที่ 1 การเสริมการศึกษาเรียนรู้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. โรงเรียนเกษตรกร 2. พัฒนาครูและโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ 3. สร้างพื้นที่รูปธรรมระบบเกษตรอินทรีย์ 4. จัดศึกษาดูงานเรื่อง ผักอินทรีย์และตลาดเขียว 5. ฝึกอบรมความรู้เรื่อง การตัดพันธุ์ข้าว และผักในระบบอินทรีย์ 	<p>- แผนงานพัฒนาระบบเกษตรทางเลือก</p> <p>- การพัฒนาและยกระดับวิถีการผลิตจากนาอินทรีย์สู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน โดยเน้นการสร้างต้นแบบที่หลากหลายให้เข้มข้น เช่น ต้นแบบการใช้ที่ดินน้อย</p> <p>- แผนงานด้านตลาดทางเลือกเพื่อสังคมและงานณรงค์เชิงนโยบาย</p> <p>- แผนงานขยายผลการทำงานไปสู่กลุ่มเด็กและเยาวชนที่เป็นลูกหลานเกษตรกร</p>	<p>- แผนการฟื้นฟูวิถีชุมชน โหนดนา เล</p> <p>- กิจกรรมการสร้างฐานความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยการออม</p> <p>- กิจกรรมการทำแปลงนารวมอินทรีย์ และการทดลองทำนาอินทรีย์ โดยยกคันนาและขุดร่องทางน้ำไหลเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมขังนาน</p> <p>- กิจกรรมอบรมเสริมความรู้การทำปุ๋ยอินทรีย์ สนับสนุนอุปกรณ์ถึงหน้าหมัก</p>

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอมอหม้อ	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
10. แผนงาน/กิจกรรมพัฒนาเกษตรกรอินทรีย์/เกษตรยั่งยืนของชุมชน (ต่อ)	<p>- แผนเกษตรกรอินทรีย์ของสหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด ปี 2551</p> <ol style="list-style-type: none"> ส่งเสริมและจำหน่ายผลผลิตอินทรีย์ ได้แก่ ข้าวโพดฝักอ่อน ลำไย มะขามเปียก พริก/พืชสวนครัว ถั่วลิสงและกระเจี๊ยบแดง ส่งเสริมการผลิตและขยายสมาชิกเครือข่ายเพิ่ม จัดตั้งกองทุนเกษตรกรยั่งยืน (กองทุนรวม, กองทุนกลุ่มย่อย) จัดทำข้อมูลพื้นฐานการเกษตรตำบลแม่ทา รวบรวมผลผลิตขายปลีก/ขายส่ง การจัดการบัญชีผลผลิตสินค้าแปรรูป ทำระบบควบคุมภายใน ตรวจสอบฟาร์ม 	<p>- แผนงานที่ 2 การส่งเสริมการผลิต การแปรรูปและการตลาด</p> <ol style="list-style-type: none"> ส่งเสริมการปลูกข้าว พืชผัก ฝักบ้าน และไม้ผล ส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์/กิ่งพันธุ์/ต้นพันธุ์อินทรีย์ กิจกรรมการแปรรูป กิจกรรมการตลาด <p>- แผนงานที่ 3 การบริหารจัดการกลุ่ม</p> <ol style="list-style-type: none"> การประชุมประจำเดือน ประจำปี จัดทำสรุปผลการดำเนินงาน พัฒนาระบบควบคุมภายในฐานนาข้าว พืชผัก ไม้ผล และการตรวจฟาร์มรับรองประจำปี การจัดระบบฐานข้อมูลและระบบเอกสารกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ การขยายสมาชิกผู้ผลิตเกษตรกรอินทรีย์ 	<p>- การสร้างความเข้มแข็งขององค์ชาวบ้าน ผู้นำและเกษตรกรในมิติจิตสำนึกอุดมการณ์ชาวนา</p>	<p>- กิจกรรมสนับสนุนด้านอาชีพพัฒนาครอบครัวให้สามารถลดค่าใช้จ่ายและพึ่งตนเอง เช่น ทำขนม เพาะเห็ด ดอกไม้จันทร์ สบู่ แชมพู</p> <p>- กิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรโดยการปลูกสวนป่าชุมชนขึ้น กิจกรรมเพาะกล้าไม้ หาดต้นกล้าจากแหล่งต่าง ๆ รวมทั้งรณรงค์การปลูกป่าในพื้นที่สาธารณะของชุมชน ร่วมกับโรงเรียน</p>

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
<p>11. การมีส่วนร่วมในการกำหนดแผน</p>	<p>- การกำหนดแผนยุทธศาสตร์ 5 ปี ตำบลแม่ทา เกิดจากการวางแผนและร่วมกันกำหนดเป้าหมายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมาย โดยตัวแทนกรรมการ 53 คน มีหน้าที่คิดแผน (ไม่มีส่วนได้ส่วนเสีย) และ ผลักดันแผนจากสถาบันนี้เข้าไปสู่ อบต. ใช้สถาบันเป็นตัวขับเคลื่อน โดยทุกกลุ่มองค์กรมารวมกันขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมาย</p> <p>- สถาบันฯ ทำหน้าที่ออกแบบและสร้างกระบวนการเรียนรู้ เป็นตัวคิดและตัวขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมาย สร้างการสรุปทบทวนแผน ให้สมาชิกมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางของสถาบัน</p>	<p>- สมาชิกทุกคนมีโอกาสเสนอความคิดเห็นและปัญหาต่างๆในการประชุมสามัญประจำปี ซึ่งเป็นเวทีนำเสนอผลงานที่ผ่านมา ปัญหาอุปสรรค ตลอดจนแผนงานปีต่อไป ซึ่งจะเป็นเวทีที่สมาชิกสามารถเสนอความเห็น ข้อเสนอแนะและความต้องการเพิ่มเติม ก่อนที่แผนงานที่ถูกนำเสนอจะได้รับการยอมรับจากที่ประชุม เพื่อให้กรรมการได้ดำเนินงานต่อไป</p> <p>- กระบวนการพัฒนาและจัดทำโครงการและแผนงานของกลุ่มจึงได้รับการกลั่นกรอง ตรวจสอบ จัดปรับให้เกิดความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก</p>	<p>-การวางแผนงานในกลุ่มจะมี 2 ระดับ คือ ในระดับกรรมการกลุ่มจะมีการประชุมเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์และวางแผนงานและ กิจกรรม ในระดับสมาชิกจะมีการเสนอแผนกิจกรรมในระดับครัวเรือนผ่านกรรมการในพื้นที่ ก่อนเข้าเวทีประชุมร่วมของกลุ่ม การดำเนินงานจะเป็น “การนำแบบรวมหมู่” มีการประชุมร่วมเพื่อติดตามและวางแผนการทำงานของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง วิธีการทำงานดังกล่าวทำให้กลุ่มสามารถจัดการแก้ไขปัญหาของกลุ่มได้ทันเหตุการณ์</p>	<p>- สมาชิกจะร่วมกันระดมความคิดและวางระบบงานร่วมกัน</p> <p>- มีการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่อง</p>

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
11. การมีส่วนร่วมในการกำหนดแผน (ต่อ)	<p>- แผนเกษตรกรอินทรีย์ระดับเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วยสมาชิก 19 กลุ่ม มีการกำหนดทิศทางของตนเอง กำหนดแผนงานและภาระหน้าที่ มีวาระการประชุม มีการติดตามสรุปทบทวนปัญหา และมีกองทุนของกลุ่ม มีการทำงานเชื่อมโยงกับเครือข่ายผู้ผลิตเกษตรกรอินทรีย์จังหวัดเชียงใหม่</p> <p>- มีการติดตามทบทวนแผนงาน วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค และปรับแผนงานเพื่อดำเนินการต่อ</p>	<p>- มีการส่งเสริมบทบาทสตรีให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเอง ครอบครัวและค้นหาแนวทางในการพึ่งตนเอง</p>		
12. แนวทางสนับสนุนการดำเนินงานและขยายผลในชุมชน	<p>- สหกรณ์ และ อบต. เป็นฝ่ายหาสมาชิกใหม่ โดยให้สถาบันฯ จัดกระบวนการ การเรียนรู้ และขยายผลติดตาม หนุนเสริม อยู่ภายใต้การพิจารณาของกรรมการสหกรณ์ฯ</p>	<p>- กรรมการในแต่ละส่วนจะมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน และมีบทบาทที่ต้องทำงานใกล้ชิดกับสมาชิก</p>	<p>- บทบาทหลักของแกนนำกลุ่มในการสนับสนุนการดำเนินงาน คือ ร่วมตรวจสอบนาปฐมอินทรีย์ของสมาชิก และให้คำแนะนำ เป็นต้น</p>	<p>- การจัดการความรู้ผ่านการปฏิบัติจริง ทำให้ทั้งผู้นำและสมาชิกสามารถร่วมกันเรียนรู้ ทำความเข้าใจ</p>

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน	กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
<p>12. แนวทางสนับสนุนการดำเนินงานและขยายผลในชุมชน (ต่อ)</p>	<p>- การพัฒนาเกษตรยั่งยืนสำหรับคนที่เข้ามาร่วมจะมีขั้นตอนดังนี้ หนึ่ง มาเข้าร่วมอบรม สอง เป็นสมาชิกสหกรณ์ สาม แผนการผลิตในรายครัวเรือน และ สี่ เข้าสู่ระบบตรวจสอบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และ ตลาดทางเลือก</p> <p>- ใช้งบประมาณสนับสนุนจาก อบต.สนับสนุน และสมทบจากสถาบันฯ สมาชิกสามารถขอการสนับสนุนโดยเสนอผ่านกรรมการกลุ่มไปพิจารณา</p> <p>- มีการสนับสนุนงบประมาณและแผนงานต่างๆ จาก อบต.แม่ทา</p>	<p>- กลุ่มยังมีกลไกการตรวจสอบตามมาตรฐาน มกท. ดังเช่น มีกรรมการตรวจฟาร์มทำหน้าที่ทำประวัติฟาร์มต่อเนื่องทุกปี มีการติดตามตรวจสอบเยี่ยมแปลงสมาชิก ทำให้รับรู้สถานการณ์ปัญหาและความต้องการของสมาชิก</p> <p>- มีการจัดประชุมของคณะกรรมการชุดรับรองฟาร์มซึ่งจะประชุมปีละ 3-6 ครั้งเพื่อพิจารณารับรองฟาร์มของสมาชิกซึ่งจะจัดขึ้นเมื่อกรรมการชุดตรวจฟาร์มลงตรวจและจัดทำเอกสารการตรวจระดับแปลงของสมาชิกเรียบร้อยแล้ว</p>	<p>- แกนนำประสานการทำกิจกรรมกับสมาชิกและกลุ่มใหญ่และองค์กรภายนอก จัดเวทีประชุมระดับพื้นที่ ติดตามสถานการณ์ความเคลื่อนไหวทางสังคม กำหนดนโยบายระดับพื้นที่ จัดการรวบรวมผลผลิตของสมาชิกภายในพื้นที่</p> <p>- จากการบรรจุเกษตรอินทรีย์ในแผนขององค์การบริหารส่วนตำบล มีการจัดอบรมให้ชาวบ้านในพื้นที่มีงบประมาณสนับสนุนปัจจัยการผลิตจาก อบต. ทำให้มีสมาชิกเพิ่มขึ้น มีการสร้างระบบควบคุมภายใน มีการทำแผน มีการประชุมและติดตามเยี่ยมเยียนส่งผลให้กลุ่มในพื้นที่มีการเติบโตขยายตัว</p>	<p>- กิจกรรมการเกษตรที่โรงเรียนให้ความรู้แก่สมาชิก เน้นให้สมาชิกต้องกลับไปทำจริงในแปลงสาธิตของตนเอง แล้วกลับมาแลกเปลี่ยนสู่กันและกัน</p> <p>- การประชุมกลุ่มทุกวันที่ 12 ของเดือน เป็นเวทีที่สมาชิกแต่ละคนจะได้แลกเปลี่ยนพูดคุยทั้งปัญหา เทคนิค และสิ่งที่พบจากการปฏิบัติจริง และเป็นเวทีบอกเล่าเรื่องราว สถานการณ์ ประเด็นทางนโยบายและการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มต่างๆ</p>

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอม่ออน	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
12. แนวทาง สนับสนุนการ ดำเนินงานและ ขยายผลใน ชุมชน (ต่อ)	<p>- กิจกรรมกลุ่มผู้ผลิตมีการอบรม ทรัพย์สินเป็นกองทุนกลุ่ม มีการ วางแผนพัฒนาการผลิต พัฒนาการแปรรูป และจัดการ ตลาดนัดพืชผักปลอดสารพิษ ร่วมกัน มีการประชุมติดตาม แลกเปลี่ยนความคิดในกลุ่มทุก เดือน มีการตรวจฟาร์มของ สมาชิกกลุ่ม และสมัครขอรับรอง การตรวจฟาร์มภายใต้มาตรฐาน เกษตรอินทรีย์</p> <p>- มีการใช้กลไกศูนย์ปราชญ์ ชาวบ้าน เป็นเครื่องมือในการ ขยายความคิดและรูปธรรมใน พื้นที่ เริ่มต้นดำเนินงานตั้งแต่ 2550 เป็นต้นมา อบรมชาวบ้าน แม่ทาได้ 500 กว่าคน</p>	<p>- ใช้กลไกโรงเรียนเกษตรกร ซึ่ง คณะกรรมการและผู้นำจะมีบทบาทใน การดำเนินงาน ทั้งเป็นวิทยากร จัด และเตรียมกระบวนการเสริมความรู้ เป็นเวทีที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ปัญหา สรุบบทเรียน คัดวิเคราะห์ร่วมกัน ระหว่างผู้นำและสมาชิก</p> <p>- มีกิจกรรมตลาดนัดสีเขียวที่สมาชิก และกรรมการจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียน กันไปขายสินค้าที่อาหารรีเจนท์ รวมทั้งมีการวางแผนการผลิต การ แปรรูปของกลุ่ม ทำให้ทั้งสมาชิกและ ตัวแทนแม่ค้าที่ขายของมี ประสบการณ์ตรง ได้ปฏิบัติจริง ได้ เเชิญปัญหา รวมทั้งร่วมกันจัดปรับ แผนงานหรือกิจกรรมที่เหมาะสมและ แก้ปัญหา</p>	<p>- ในระดับกลุ่มมีการวางแผนการ ผลิตในการเลี้ยงหมูและปลา เพื่อ ไม่ให้ซ้ำซ้อน และมีการระบบการ หมุนเวียนในแต่ละหมู่บ้าน เป้าหมาย สมาชิกที่ต้องการเลี้ยง ต้องมาลงทะเบียน และมีการ อบรมทั้งด้านแนวคิดและด้าน เทคนิค ในการชำแหละหมู กรรมกรจะต้องมีการควบคุมให้ เป็นไปตามข้อตกลง</p> <p>- มีการใช้กลไกศูนย์ปราชญ์ ชาวบ้าน เป็นเครื่องมือในการ ขยายความคิดและรูปธรรมใน พื้นที่ เริ่มต้นดำเนินงานตั้งแต่ 2551 เป็นต้นมา</p>	<p>- การแบ่งกิจกรรมเป็นกลุ่ม เล็ก ๆ โดยให้คนที่สนใจไป ร่วมกันเคลื่อนงานและกิจกรรม ที่ผู้นำได้ไปเข้าร่วมมา</p> <p>- โรงเรียนทำหน้าที่เป็นแกน ประสานในการนำทรัพยากร จากภายนอกมาให้แก่กิจกรรม กลุ่มเล็กกลุ่มน้อยที่สนใจ เช่น กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มขนมพื้นบ้าน กลุ่มทำของใช้ในครัวได้แก่ น้ำยาล้างจาน แชมพู</p>

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน	กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
<p>13. กลไกและโครงสร้างในการบริหารจัดการ</p>	<p>- กองทุนชุมชนและงบประมาณสนับสนุนจากทุกหน่วยงาน มีการบริหารจัดการรวมกันโดยสหกรณ์ฯ มีการรายงานความก้าวหน้าและสร้างระบบการตรวจสอบโดยสมาชิก</p> <p>- การดำเนินงานอยู่ภายใต้รูปเครือข่ายทำงานเชื่อมโยงกัน โดยมีสถาบันเป็นกลไกบริหารเชิงทิศทางการเกษตร และการระดมทุนสนับสนุนจากภายในและนอกชุมชน</p> <p>- มีกรรมการสถาบันฯ ฝ่ายติดตามประเมินผลตามกลุ่ม แบ่งตามหมู่บ้าน 7 หมู่บ้าน</p>	<p>สมาชิกได้ร่วมกันพัฒนากลไกกำกับกับการดำเนินงานโดยมีการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารขึ้นมาหนึ่งชุด ประกอบด้วย</p> <ul style="list-style-type: none"> - ที่ปรึกษา 3 คน - คณะกรรมการบริหารฯ 7 คน <p>ทำหน้าที่กำกับและบริหารงานของกลุ่มให้เป็นไปตามแผนงาน ดำเนินการจัดทำแผนงานของกลุ่มดูแลปรับเปลี่ยนมาตรฐานกลุ่มตามความเหมาะสม และแต่งตั้งคณะกรรมการชุดต่างๆ</p> <ul style="list-style-type: none"> - กรรมการตรวจสอบคุณภาพข้าว จำนวน 5 คน - กรรมการควบคุมภายใน (กรรมการตรวจฟาร์ม 5 คน และกรรมการรับรองฟาร์ม 6 คน) - สมาชิกผู้ผลิต ปัจจุบันมี 50 ครอบครัว 	<p>- ปัจจุบันโครงสร้างการบริหารจัดการของกลุ่มมีคณะกรรมการ 10 คน มีพื้นที่เป้าหมายคือ หมู่ 9, 12, 1, 7 4 และหมู่ 2</p> <p>- มีสมาชิกที่เป็นกลุ่มประมาณ 4 กลุ่ม คือกลุ่มทัพไท กลุ่มบ้านถนน กลุ่มรวมพลังบ้านลำดวน โดยแยกการบริหารแต่มีทิศทางการทำงานเหมือนกัน การแยกการบริหารเนื่องจากสมาชิกในพื้นที่มีมากและเนื้องานบางส่วนของพื้นที่ที่แตกต่างกัน</p> <p>- มีการประชุมกลุ่มทุกเดือน วาระกรรมการ 2 ปี การเลือกกรรมการในพื้นที่ จะมีการจัดสรรตามความเหมาะสม มีสัดส่วนผู้หญิง 2 คน ทำหน้าที่กรรมการในพื้นที่</p>	<p>- มีคณะกรรมการ 19 คน มาจากตัวแทน 6 หมู่บ้าน</p>

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
14. การสนับสนุนในเชิงยุทธศาสตร์ และกระบวนการทำงานจากองค์กรภายนอก	<p>- องค์กรพี่เลี้ยงสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างกลุ่มองค์กร หนุนเสริม ติดตาม ให้กำลังใจ แลกเปลี่ยนกัน สนับสนุนปัจจัยสำคัญที่จำเป็นในช่วงปรับเปลี่ยน (2529 -2543)</p> <p>- องค์กรพี่เลี้ยงทำงานสนับสนุนด้านยุทธศาสตร์การพัฒนาตลาด ทาเลือกและมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (2535-ปัจจุบัน)</p> <p>- องค์กรภายนอกให้คำปรึกษาด้านการพัฒนาองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน (2552)</p>	<p>- มีทำงานร่วมกับองค์กรพี่เลี้ยงคือโครงการพัฒนาชนบทแนวระบบ-สียัด อย่างต่อเนื่องและยาวนานมากกว่า 30 ปี โดยเน้นกระบวนการศึกษาชุมชน การค้นหาผู้นำ การเสริมกระบวนการเรียนรู้และความเข้มแข็งของผู้นำ และกลุ่มองค์กรชาวบ้าน</p> <p>- กลุ่มชาวบ้านได้ประสานความร่วมมือกับองค์กรต่างๆจากภายนอก เพื่อเสริมความเข้มแข็งและศักยภาพของกลุ่มชาวบ้านในการทำงานพัฒนาเกษตรกรรม ยั่งยืนได้อย่างต่อเนื่องและมีความยั่งยืน</p>	<p>- มีองค์กรพี่เลี้ยงทำงานใกล้ชิดกับชุมชน ได้แก่ โครงการเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ (ตั้งแต่ 2526 เป็นต้นมา)</p> <p>- ได้รับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก</p>	<p>- มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเครือข่ายองค์กรชุมชนสงขลา เป็นประจำจากเวทีการประชุมของเครือข่าย เช่น เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาดูงานเกษตรอินทรีย์</p> <p>- ได้รับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้</p>

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน	กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
<p>15. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - สรุปจำนวนสมาชิกเครือข่ายรวม มี 19 กลุ่ม มีสมาชิกรวม 107 ราย เป็นพื้นที่เกษตรอินทรีย์ 618.48 ไร่ มีกองทุนรวม 77,203 บาท มีกองทุนกลุ่มย่อย 10 กลุ่ม - คนที่มาอบรมศูนย์ปราชญ์กว่า 500-700 ครอบครัว กลับไปปลูกพืชผักสวนครัวมากกว่า 200 ครอบครัว - มีกองทุนกลุ่มออมทรัพย์ - เป็นแหล่งเรียนรู้ มีการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้เกษตรกรรมยั่งยืน 2 หลักสูตร คือ “เส้นทางเศรษฐกิจ” และ “สุขพอเพียง” 	<ul style="list-style-type: none"> - ปัจจุบันมี 12 กลุ่มออมทรัพย์ มีสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์กว่า 1,000 ครอบครัว ในจำนวนนี้เป็นครอบครัวที่ปรับระบบมาทำเกษตรกรรมยั่งยืน ประมาณ 300 ครอบครัว โดยมีครอบครัวระดับแกนนำในการทำเกษตรอินทรีย์แบบเข้มข้น จำนวน 50 ครอบครัว -มีการบริหารจัดการทรัพยากร (เงิน) ร่วมกันในรูปแบบของกลุ่มออมทรัพย์ นอกจากจะเป็นการจัดสวัสดิการที่จำเป็นแก่สมาชิก ยังเป็นการส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรรมยั่งยืน 	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบลทมอ มีสมาชิก 6 หมู่บ้าน รวม 160 ครอบครัว มีคณะกรรมการ 10 คน และเป็นสมาชิกสหกรณ์กองทุนข้าวสุรินทร์ มีสมาชิกทำเกษตรอินทรีย์ผ่านมาตรฐาน 40 ครอบครัว ทำเกษตรปลอดสารเคมี 120 ครอบครัว - จากการที่กองทุนข้าวรับซื้อข้าวอินทรีย์จากสมาชิกในราคาประกันที่สูงกว่าตลาดเป็นธรรมและโปร่งใสต่อสมาชิก ทำให้ครอบครัวเกษตรกรมีรายได้หลักที่เพิ่มมากขึ้น (ประมาณ 30-40% จากราคาตลาด) 	<ul style="list-style-type: none"> - สมาชิกของโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้มี 50 คน จะมีการขยายเพิ่มเป็น 70 คน ซึ่งเป็นสมาชิกที่ผ่านการอบรมต้นกล้าอาชีพ - มีกองทุนกลุ่มออมทรัพย์ มีโรงเรียนเกษตรกร - สมาชิกจะมาประชุมทุกวันๆ 12 ของเดือนเพื่อมาออมเงิน และสามารถกู้ได้ ทั้งนี้สมาชิกกลุ่มมีข้อตกลงร่วมว่าจะต้องปลูกผักอินทรีย์อย่างน้อยคนละ 5 ชนิด เพื่อสนับสนุนให้สมาชิกปลูกผักกินเอง ลดรายจ่าย อีกทั้งยังสามารถนำปุ๋ยจากโรงปุ๋ยไปใช้ในแปลงผัก

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ฮอน	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
15. ผลลัพธ์ที่ เกิดขึ้นกับ ชุมชน (ต่อ)	<p>- สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้น มีความมั่นใจ แม้มีหนี้สินใหม่ในการลงทุนเพิ่มขึ้น แต่มีกำลังในการส่งคืน</p> <p>- คนที่ทำเกษตรอินทรีย์ มีวิถีชีวิตที่อยู่ดีกินดี รายได้ ลดหนี้สินได้ ยังไง มีฐานตลาดและมีแผนการจัดการเศรษฐกิจ และการจัดการระบบการผลิต ก็จะมีความสามารถในการปลดหนี้</p> <p>- อบต. กำหนดนโยบาย แผนงาน และงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในระดับตำบล</p>	<p>- มีกองทุนเกษตรกรรมยั่งยืนภูมิวิเวศน์จะเชิงเทรา ที่บริหารจัดการโดยกรรมการและสนับสนุนกิจกรรมเกษตรกรรมยั่งยืน โดยมีเงินทุนหมุนเวียนประมาณ 3 ล้านบาท</p> <p>- มีแกนนำผู้หญิงมากกว่า 12 คน ที่มีบทบาททั้งที่เป็นกรรมการระดับกลุ่ม (6 คน) แกนนำเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ และแกนนำระดับกลุ่ม/กิจกรรม</p> <p>- มีวิทยากรชาวบ้านที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนได้ จำนวน 9 เรื่อง</p>	<p>- ตลาดนัดสีเขียวทำให้มีรายได้เพิ่มรายสัปดาห์ (เฉลี่ย 500-2,000 บาท/สัปดาห์) ตลาดเคลื่อนที่เพิ่มรายได้ระหว่างสัปดาห์ (เฉลี่ย 2,000 บาท/เดือน) และร้านข้าวหอมช่วยเพิ่มรายได้เสริมจากพืชหลังนาให้เกษตรกรอีกด้วย</p> <p>- เครือข่ายการการเรียนรู้ศูนย์ปราชญ์และหลักสูตร “การพัฒนา ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนสู่การพึ่งพาตนเอง”</p> <p>- ผลักดันให้ อบต.สนับสนุน สนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ให้กับชุมชนทั้งการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยอินทรีย์ และโรงสีข้าวอินทรีย์</p>	<p>- ขณะนี้มีการขยายกิจกรรมเช่น การทำกลุ่มออมเพื่อปลดหนี้ โดยมีการออมวันละบาท กลุ่มชนมพื้นบ้าน</p> <p>- มีการผลักดันแผนร่วม อบต. ในแผนการปลูกป่า เต่าเผา ถ่าน แก๊สชีวภาพ การปลูก โหนดในนา</p>

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน	กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
<p>15. ผลลัพธ์ที่ เกิดขึ้นกับ ชุมชน (ต่อ)</p>	<p>- อบต.แม่ทา เป็นกลไกช่วย ประสานงบประมาณสนับสนุนจาก ภายนอกเข้ามา เช่น โครงการ อาหารปลอดภัยเข้ามาสนับสนุน การทำงานพัฒนาเกษตรอินทรีย์ ทำงานร่วมกับสถาบันฯ และ สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา ฯ</p> <p>- มีการทำงานร่วมกับกลุ่ม โรงเรียนและอนามัย ได้รับการ ตอบรับจาก ผอ. โรงเรียนห้วย ทราย มีการทำงานเชื่อมกัน สร้างการเรียนรู้ โรงเรียนบ้าน ดอนเข้ามาเป็นสมาชิกทำการออม ทรัพย์กับสหกรณ์ ตอนนี้เริ่มเปิด เรื่องหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง เกษตรกรรมยั่งยืน โครงการ อาหารกลางวันปลอดภัย</p>	<p>- เกิดโรงเรียนเกษตรกรจำนวน 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียน เกษตรกรบ้านป่าอี่แทน โรงเรียน เกษตรกรบ้านห้วยกบ โรงเรียน เกษตรกรบ้านยางแดง และ โรงเรียนเกษตรกรกลุ่มบ้านห้วย กบ-ทุ่งยายชี-น้อยนาดี</p> <p>- เกิดการประสานกับโรงพยาบาล สหามชัยเขตเพื่อนำผลผลิตและ อาหารแปรรูปไปวางจำหน่าย ให้แก่บุคลากรในโรงพยาบาล ซึ่งจะเป็นการขยายขอบเขตการ ทำงานกับกลุ่มผู้บริโภคที่สนใจ และให้ความสำคัญกับกิจกรรม เพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม</p>	<p>- ร่วมมือกับ คสป. ในการจัด กระบวนการขยายผลผ่าน เครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ ชาวบ้าน</p> <p>- การประสานความร่วมมือกับ โรงเรียน มีการจัดกระบวนการ เรียนรู้ร่วมกันทั้งด้านหลักสูตรและ การเรียนการสอน</p> <p>- ประสานความร่วมมือกับ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก สุรินทร์เพื่อขับเคลื่อนนโยบาย จังหวัดเกษตรอินทรีย์</p> <p>- มีการประสานความร่วมมือใน ด้านการรณรงค์ความรู้ที่เกี่ยวกับ สุขภาพกับหน่วยงานสาธารณสุข จังหวัดสุรินทร์</p>	

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ฮอน	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
15. ผลลัพธ์ที่ เกิดขึ้นกับ ชุมชน (ต่อ)	<ul style="list-style-type: none"> - ร้อยละ 50 ของพื้นที่มีการปลูกพืชผักอินทรีย์ไว้เพื่อกินเพื่อขาย - จากการอบรมทำให้เกิดการขยายแนวคิดครอบครัวเกษตรยั่งยืนได้เป็น 100-200 คน 		<ul style="list-style-type: none"> - ร่วมมือกับ สหกรณ์กองทุนข้าวอินทรีย์ในการประสานกับพาณิชย์จังหวัดทั้งในด้านการแปรรูปและการทำวิสาหกิจชุมชน - ร่วมมือกับ คสป. ประสานกับ อบจ. ในด้านการจัดตั้งตลาดสีเขียว และการประสานโครงการขยะยิ้ม 	
16. ปัจจัย สำเร็จ/จุดเด่น	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนแม่ทามีผู้นำชาวบ้านและองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง และมีการสืบทอดส่งต่อให้ลูกหลานเกษตรกรรุ่นใหม่ในชุมชน - องค์กรชุมชนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สร้างฐานการทำงานที่เข้มแข็งจากระดับกลุ่ม ก่อเกิดจากกลุ่มเล็กๆ ขยายสู่ระดับเครือข่ายชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องขององค์กรพัฒนาเอกชนและการประสานความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ - ความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านและกลไกการทำงานที่วางระบบร่วมกันระหว่างกรรมการและสมาชิก 	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนมีผู้นำชาวบ้านและองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง - การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องขององค์กรพัฒนาเอกชนและการประสานความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนมีผู้นำชาวบ้านและองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นเครือข่ายความคิดที่ช่วยเหลือกัน เป็นเกลอกัน เป็นเครือข่ายที่เป็นความต้องการร่วมกัน เข้าใจกัน - สามารถเชื่อมต่อกับทุกหน่วยงานได้ แต่มีเป้าหมายคือ “ชุมชนเป็นตัวตั้ง”

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ฮอน	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
<p>16. ปัจจัย สำเร็จ/จุดเด่น (ต่อ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ขยายการทำงานสร้างความร่วมมือสู่ระดับตำบล เกิดการทำงานเชื่อมโยงกันทั้งในระดับสมาชิกกลุ่มเครือข่าย และการสร้างความร่วมมือกับองค์กรระดับตำบล - มีการผลักดันแผนขององค์กรชุมชนเข้าสู่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นตำบลแม่ทา (อบต.) - มีการพัฒนาตลาดทางเลือกที่เป็นธรรม เกิดช่องทางตลาดเกษตรกรอินทรีย์ที่สามารถรองรับผลผลิตและสร้างรายได้หลักให้แก่เกษตรกร ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยน และพัฒนาเกษตรยั่งยืนได้เต็มพื้นที่แปลงผลิต 	<ul style="list-style-type: none"> - การเข้าร่วมกิจกรรมผ่านการปฏิบัติจริง และการสรุปประสบการณ์บทเรียนผ่านเวทีการประชุมของกลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> - การคิดค้นวิธีการผลิตที่หลากหลายของเกษตรกรสัมพันธ์กับการคิดค้นและพัฒนารูปแบบการตลาดที่เหมาะสม - เน้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตกับการตลาด และการสร้างความมั่นคงทางอาหาร - ใช้งานอาชีพทางเลือกที่สอดคล้องกับฐานการผลิตในชุมชน เช่น การเลี้ยงหมูหลุมอินทรีย์ การเลี้ยงปลา การเลี้ยงไก่บ้าน เป็นกลยุทธ์ในการส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์และการขยายสมาชิก 	

ประเด็น	ชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ฮอน	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอ สหามชัยเขต	กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบล ทมอ	โรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ทำกิน ทำใช้ ต.วัดจันทร์
17. ปัญหา/ข้อจำกัดในการพัฒนางานเกษตรกรอินทรีย์ (ตัวเกษตรกร/กลุ่ม/นโยบาย)	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้นำทางการยังไม่เข้าใจ - ปัญหาเรื่องการปรับเปลี่ยนวิธีคิดกระบวนการทัศนในการผลิตของชาวบ้าน - ข้อจำกัดในการขยายตลาดให้รองรับการผลิตที่ขยายตัว เช่น ข้าวโพดฝักอ่อนอินทรีย์ - มีข้อจำกัดในการจัดการผลผลิต และการควบคุมคุณภาพการแปรรูป 	<ul style="list-style-type: none"> - การก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนกว่า 1,322 แห่ง มีนิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เช่นนิคมอุตสาหกรรมเวลโกรว์ นิคมอุตสาหกรรมเกตเวย์ ซีดี นอกจากนี้ยังมีการผลักดันการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน รวมทั้งโครงการที่จะส่งผลต่อนิเวศและสิ่งแวดล้อมชุมชน - การส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ และสวนป่าเศรษฐกิจ ได้แก่ มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา ยูคาลิปตัส ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> - ปัญหาการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของเกษตรกร - ปัญหาบทบาทผู้นำกลุ่มเกษตรกรที่มีลักษณะการนำแบบผู้นำเดี่ยว - ปัญหาความต่อเนื่องของการให้คำปรึกษาหนุนเสริมความเข้มแข็งภายในของกลุ่มจากเอ็นจีโอ - ปัญหาด้านนโยบายการส่งเสริมภาคเกษตร การส่งเสริมพืชเชิงเดี่ยว - ปัญหาจากการก่อสร้างระบบชลประทานทำให้ระบบนิเวศ และระบบน้ำตามธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป 	

จากตารางที่ 7-1 สามารถประมวลภาพรวมประสบการณ์ของชุมชนต้นแบบในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในระดับชุมชน ได้ดังนี้

1. ปัญหาทางเศรษฐกิจ ทรัพยากรเสื่อมโทรม และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป คือผลพวงจากการพัฒนาที่ผ่านมา

การพัฒนาเกษตรเชิงเดี่ยวที่มุ่งเน้นการค้าการส่งออก ได้กลับมาสร้างปัญหากับชุมชนอย่างมากมาย นับตั้งแต่ปัญหาต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่ราคาผลผลิตตกต่ำและไม่เป็นธรรม นำมาสู่ปัญหาหนี้สินสะสมเพิ่มพูน จนเกิดการสูญเสียที่ดินทำกิน นับเป็นปัญหารูปธรรมอันดับต้นๆ ที่เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดในทุกชุมชน ตามมาด้วยปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ จากการปรับเปลี่ยนมาสู่พืชเศรษฐกิจ ปัญหาทางสุขภาพและความเจ็บป่วยจากการใช้สารเคมีในระบบการผลิต ปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหาร ไปจนถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวิถีชุมชน ทำให้ความเกื้อกูลกันลดน้อยลง กลายเป็นวิถี “ต่างคนต่างอยู่” นำมาสู่ความไม่มั่นคงของชุมชนในที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสูญเสียต่อการล่มสลายของชุมชนเกษตรกรรม เมื่อคนรุ่นใหม่ต่างหันหน้าเข้าสู่เมืองเพื่อกลายเป็นแรงงานรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม

2. การตระหนักถึงปัญหาของชุมชนและการชวนคิดวิเคราะห์จากนักพัฒนา ปัจจัยสำคัญที่นำมาสู่การก่อเกิดรวมกลุ่ม

เมื่อสถานการณ์ปัญหาเดินทางมาจนถึงจุดที่สร้างให้เกิดความตระหนักกับคนในชุมชน แกนนำชาวบ้านบางส่วนจึงได้เริ่มชักชวนกันพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ประกอบกับการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และชวนกันคิดวิเคราะห์กับนักพัฒนาเอกชนจากภายนอก นำมาสู่การรวมกลุ่มเพื่อแสวงหาทางออกจากปัญหาและกำหนดทางเลือกของชุมชน

อย่างไรก็ตาม ในกรณีโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ ต.วัดจันทร์ การก่อเกิดรวมกลุ่มได้มีพัฒนาการมาจากการร่วมคิดร่วมทำของแกนนำและสมาชิกของชุมชนเป็นสำคัญ โดยบทบาทของนักพัฒนาเอกชนจะเข้ามาเกี่ยวข้องในภายหลัง

3. พัฒนาการของงานพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน

เมื่อพิจารณาพัฒนาการที่เกิดขึ้นในงานพัฒนาชุมชน จะพบว่ามีความแตกต่างหลากหลายกันไป เช่น เริ่มต้นจากการพัฒนาองค์กรชุมชน การรวมตัวเพื่อทำกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาในประเด็นต่างๆ โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ ภาระหนี้สิน และปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ ไปจนถึงการพัฒนาวิถีการผลิตที่เป็นทางเลือกออกจากระบบการผลิตเชิงเดี่ยวในกระแสหลัก ซึ่งรูปแบบต่างๆ เหล่านี้ขึ้นอยู่กับการคิดวิเคราะห์ของชุมชน

สิ่งที่น่าสนใจคือ หลายชุมชนมีประวัติศาสตร์การพัฒนาที่สืบย้อนกลับไปได้ยาวนาน บางชุมชนมีการเริ่มต้นงานพัฒนามาเป็นเวลาเกือบ 30 ปี ประสบการณ์เหล่านี้ของชุมชนจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สามารถนำมาปรับใช้กับการกำหนดทิศทางพัฒนาในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

4. เป้าหมายหลัก คือ การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของครอบครัวและชุมชน

ทุกชุมชนล้วนสะท้อนให้เห็นแนวคิดที่ชัดเจนและตรงกันว่า การดำเนินงานพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างที่ร่วมคิดร่วมกันทำก็เพื่อนำไปสู่เป้าหมายคือ “ลดการพึ่งพาปัจจัยจากภายนอก มาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยเน้นการพึ่งตนเองของชุมชน เพิ่มศักยภาพในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการดำรงชีวิต การฟื้นฟูวิถีวัฒนธรรมของชุมชน และสร้างความสมดุลกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน”

ซึ่งแนวคิดดังกล่าวย่อมแตกต่างไปจากเป้าหมายของการพัฒนากระแสหลักที่มุ่งเน้นการเติบโตของตัวเลขที่เป็นตัวเงินและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ที่ละเลย มองข้าม ไปจนถึงปฏิเสธความเป็นชุมชนและความเป็นธรรมในสังคม

5. สร้างองค์กรบนฐานการรวมกลุ่มและความเป็นเครือข่าย

การรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เป็นแนวทางที่ตรงกันในทุกชุมชน การรวมกลุ่มดังกล่าวทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หนุนเสริมและเติมกำลังใจในการทำงานให้แก่กัน ซึ่งรูปแบบการรวมกลุ่มมีตั้งแต่การรวมตัวอย่างไม่เป็นทางการเพื่อระดมความคิด รวมกลุ่มเพื่อดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ รวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการแผนของชุมชน ไปจนถึงการรวมกลุ่มจดทะเบียนอย่างเป็นทางการ เช่นในกรณีของสหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด

นอกจากนั้น การจัดองค์กรบนฐานความเป็นเครือข่ายนับเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่สร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มองค์กรได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการเชื่อมร้อยเป็นเครือข่ายการทำงานร่วมกันของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทำให้เกิดการประสานความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาภายในชุมชน รวมทั้งประสานความร่วมมือและการสนับสนุนจากเครือข่ายหรือกลุ่มองค์กรต่าง ๆ นอกชุมชนได้

6. บทบาทขององค์กรภายนอกกับงานพัฒนาชุมชน

ปัจจัยที่นำมาสู่การทำงานพัฒนางานชุมชนของทั้ง 4 กรณีศึกษา ส่วนหนึ่งเกิดจากการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก ไม่ว่าจะเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนและหน่วยงานของภาครัฐ แต่ทั้งนี้จากกรณีศึกษาทั้ง 4 ชุมชน จะพบว่า มีถึง 3 ชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นหลัก ทั้งที่เป็นการสนับสนุนผ่านโครงการระยะสั้นและการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ โดยเฉพาะในกรณีของกลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต การเข้ามาสนับสนุนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนเริ่มต้นเมื่อกว่า 30 ปีที่แล้ว และสืบเนื่องยาวนานมาจนถึงปัจจุบัน

7. แหล่งสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนา

งบประมาณสนับสนุนการพัฒนาของชุมชนมาจากการประสานกับสองส่วนหลัก ๆ คือ

- การประสานกับองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น งบประมาณจากโครงการพัฒนาต่างๆ การสนับสนุนงบประมาณและคนทำงานจากองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในและนอกพื้นที่
- การประสานกับองค์กร/หน่วยงานภาครัฐ

8. เกษตรอินทรีย์/เกษตรกรรมยั่งยืน : การให้นิยามบนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน

เมื่อพิจารณาถึงฐานคิดของชุมชนต่อคำว่า “เกษตรอินทรีย์” หรือ “เกษตรกรรมยั่งยืน” พบว่าการให้นิยามสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดที่เป็นองค์รวม กล่าวคือมองว่าเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นเรื่องของ “นิเวศเกษตร” ที่ต้องพูดถึงความสัมพันธ์ของฐานทรัพยากร ระบบการผลิตพืชสัตว์ที่หลากหลายเกี่ยวคู่กัน รวมทั้งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้ผลิตผู้บริโภค ที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมของชุมชน เช่นนี้แล้ว นิยามของคำว่า “เกษตรอินทรีย์” หรือ “เกษตรกรรมยั่งยืน” จึงแตกต่างห่างไกลจากความหมายที่ว่าเป็นระบบการผลิตพืชหรือสัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่งโดยไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตร ดังเช่นคำจำกัดความการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้านของแผนยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ที่มุ่งเน้นไปที่การสนับสนุนระบบการผลิตพืช ปศุสัตว์ ประมง เป็นรายตัว และการสนับสนุนให้มีการลดการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี ด้วยรูปแบบการสนับสนุนการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ไล่เดือนฝอย สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมี รวมทั้งมีการจัดตั้งโรงปุ๋ยอินทรีย์ในระดับชุมชนและเพื่อการค้า เป็นต้น

9. จากจุดเริ่มต้นเล็ก ๆ สู่การขยายความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ

การพัฒนาชุมชนซึ่งนำมาสู่การพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมยั่งยืน/เกษตรอินทรีย์ของแต่ละชุมชนล้วนมีแนวทางที่คล้ายคลึงกันคือ เริ่มต้นจากการรวมกลุ่มคนจำนวนหนึ่งเพื่อชวนกันแก้ปัญหา จนกระทั่งเกิดการขยายผลและยกระดับไปสู่การพัฒนายุทธศาสตร์และประสานความร่วมมือกับภาคส่วนอื่นๆ ตามลำดับ ดังนี้

- การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ค้นหาแกนนำ และกระบวนทัศน์ในการพัฒนา
- การรวมกลุ่มออมทรัพย์ แก้ไขปัญหาหนี้สิน ส่งเสริมการออม และจัดสวัสดิการชุมชน
- ร่วมกันจัดการปัจจัยการผลิตและผลผลิตที่จำเป็นให้สมาชิก
- ร่วมกันศึกษา อบรม เผยแพร่ และพัฒนาองค์ความรู้ รวมทั้งจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับชุมชน
- สนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตและร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาชุมชน เช่น การลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน งานแปรรูป งานตลาด เป็นต้น
- พัฒนาศักยภาพและความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน เสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารจัดการและพัฒนากองทุนของกลุ่มและเครือข่าย
- ขยับเคลื่อนยุทธศาสตร์และประสานความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ทั้งในและนอกพื้นที่

10. สู่ประสานในแผนงานพัฒนาเกษตรอินทรีย์

เมื่อพิจารณาเนื้อหาของแผนงานพัฒนาเกษตรอินทรีย์/เกษตรกรรมยั่งยืนของแต่ละชุมชน พบว่ามีการวางแนวทางที่เกี่ยวข้องใน 4 ประเด็นหลักๆ ได้แก่ การพัฒนาการผลิต การจัดการผลผลิต การจัดการความรู้ และการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กร ดังนี้

- แนวทางเกี่ยวกับการพัฒนาการผลิต เช่น การพัฒนารูปธรรมต้นแบบ การทำแปลงนา รวมอินทรีย์ การส่งเสริมการผลิตพืช/สัตว์อินทรีย์ ส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์ การขยาย สมาชิกผู้ผลิต พัฒนาระบบควบคุมภายใน/ระบบตรวจฟาร์ม เป็นต้น
- แนวทางเกี่ยวกับการจัดการผลผลิต เช่น การรวบรวมผลผลิต การจัดการบัญชีผลผลิต สินค้าแปรรูป พัฒนางานตลาดใน/นอกชุมชน เป็นต้น
- แนวทางเกี่ยวกับการจัดการความรู้ เช่น พัฒนาครูและโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ จัดศึกษาดู งาน ฝึกอบรมความรู้ การทำงานไปสู่กลุ่มเด็กและเยาวชน เป็นต้น
- แนวทางสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กร เช่น จัดทำระบบฐานข้อมูลสมาชิกและระบบ เอกสารกลุ่มองค์กร การพัฒนากองทุนเกษตรกรรมยั่งยืน งานอุดมการณ์ชาวนา เป็นต้น

11. สร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดแผน เพื่อสร้างการยอมรับและช่วยกันขับเคลื่อน

สิ่งที่สำคัญที่ทำให้แผนการพัฒนาในชุมชนได้รับการยอมรับและเกิดการร่วมกันขับเคลื่อนได้อย่างเป็นจริง คือ แผนงานที่ผ่านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชนอย่างเหมาะสม ตั้งแต่การ เสนอความเห็นและข้อเสนอแนะในการพัฒนา การถกเถียง ทดสอบ จัดปรับแผนงานให้เกิดความ เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก ไปจนถึงการติดตามสรุปบทเรียนการดำเนินงาน ของกลุ่มองค์กร ซึ่งกลไกที่สร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมมีหลายรูปแบบ เช่น การให้สมาชิกเสนอแผน กิจกรรมในระดับครัวเรือนผ่านกรรมการในพื้นที่ กลไกคณะกรรมการที่ประกอบด้วยตัวแทนจากกลุ่ม ต่างๆ หรือ กลไกการประชุมประจำเดือน/ประชุมสามัญประจำปี เป็นต้น

12. หลากหลายแนวทางการดำเนินงานและขยายผลในชุมชน

แนวทางที่ชุมชนใช้ในการดำเนินงานและขยายผลงานเกษตรอินทรีย์/เกษตรอินทรีย์ในชุมชน ประกอบด้วย 3 แนวทางหลักๆ คือ

- การปรับเปลี่ยนวิธีคิดและพัฒนาความรู้ ผ่านกลไกต่างๆ เช่น การใช้กลไกศูนย์ปราชญ์ ชาวบ้าน การใช้กลไกโรงเรียนเกษตรกร การอบรมแนวคิด การศึกษาดูงาน การพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดในเวทีประชุม เป็นต้น
- สร้างความเชื่อมั่นในการปรับเปลี่ยน ผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น การหนุนเสริมเยี่ยม เยียนให้กำลังใจเป็นระยะ การแลกเปลี่ยนพูดคุยถึงปัญหา เทคนิค และสิ่งที่พบจากการ ปฏิบัติ การติดตามตรวจสอบฟาร์มของสมาชิกกลุ่ม การสมัครขอรับรองมาตรฐานเกษตร อินทรีย์ การวางแผนพัฒนาการแปรรูป และจัดการตลาดทางเลือก/ตลาดสีเขียว (ทั้งใน และนอกชุมชน)
- สนับสนุนปัจจัยที่จำเป็นในการพัฒนา เช่น ปัจจัยการผลิต เงินลงทุนในการพัฒนาแปลง ฯลฯ โดยปัจจัยเหล่านี้มีทั้งที่มาจากกองทุนของกลุ่ม ความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น และการสนับสนุนที่ได้รับประสานจากภายนอกชุมชน เป็นต้น

13. กลไกและโครงสร้างในการบริหารจัดการ

ทุกชุมชนมีการจัดโครงสร้างการบริหารงานผ่านกลไกคณะกรรมการ ซึ่งอาจมีได้หลายชุด ตามบทบาทหน้าที่และการจัดองค์กรในการดำเนินงาน เช่น คณะกรรมการบริหาร คณะกรรมการติดตามประเมินผล คณะกรรมการตรวจสอบคุณภาพ คณะกรรมการควบคุมภายใน เป็นต้น

14. องค์กรที่เลี้ยง : ปัจจัยสนับสนุนในเชิงยุทธศาสตร์และกระบวนการทำงาน

จะเห็นได้ว่าการที่กลุ่มองค์กรชาวบ้านเมืองครีฟี่เลี้ยงจากภายนอกชุมชน (โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรพัฒนาเอกชน) เข้ามาทำงานสนับสนุนด้านยุทธศาสตร์ พัฒนาองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน ประสานเชื่อมร้อยกลุ่มองค์กรต่าง ๆ และติดตามหนุนเสริมให้กำลังใจ เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ช่วยเสริมความเข้มแข็งและศักยภาพของกลุ่มชาวบ้านในการทำงานพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนได้อย่างต่อเนื่องและมีความยั่งยืนมากขึ้น

ทั้งนี้ บทบาทการหนุนเสริมขององค์กรที่เลี้ยงจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามพัฒนาการของชุมชน เช่น ในอดีตอาจเน้นที่การรวมกลุ่มหรือแก้ปัญหาในชุมชน แล้วปรับมาสู่การพัฒนาองค์ความรู้หรือการพัฒนาตลาดทางเลือกในช่วงหลัง เป็นต้น

15. ผลที่เกิดขึ้นเมื่อชุมชนลุกขึ้นมาจัดการตัวเอง

ในมิติเศรษฐกิจ พบว่า ทำให้ครอบครัวเกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการขายผลผลิตอินทรีย์ ลดรายจ่ายจากการมีอาหารไว้บริโภคในครัวเรือน สร้างความมั่นใจในการปลดหนี้สิน แม้มีหนี้สินใหม่ในการลงทุนเพิ่มขึ้นแต่มีกำลังในการส่งคืน รวมทั้งมีการพัฒนาตลาดทางเลือก ทำให้เกษตรกรมีช่องทางตลาดที่เป็นธรรม สร้างรายได้ที่มั่นคง สามารถนำไปสู่การออมและแก้ไขปัญหาหนี้สินได้อย่างแท้จริง

ในมิติสังคม พบว่า คนที่ทำเกษตรอินทรีย์ มีวิถีชีวิตที่อยู่ดีกินดี มีความมั่นคงทางอาหารในระดับครอบครัวและชุมชน เกิดกลุ่มองค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีการบริหารจัดการเงินทุนร่วมกันในรูปแบบของกลุ่มออมทรัพย์ มีการจัดสวัสดิการที่จำเป็นแก่สมาชิก มีการส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรรมยั่งยืน และสร้างให้เกิดการยอมรับบทบาทของผู้หญิงในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น

ในมิติของฐานทรัพยากร พบว่า เกิดการฟื้นฟูระบบนิเวศในแปลงการผลิต มีการปลูกไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอยตามหัวไร่ปลายนา มีแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ในส่วนของการขยายผล พบว่า มีการพัฒนาเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน มีการประสานกับอบต. ในการกำหนดนโยบาย แผนงานและงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน มีการประสานการทำงานร่วมกับโรงเรียน สถานีนอมาลัย โรงพยาบาล และเชื่อมโยงกลุ่มผู้บริโภคในเมือง ไปจนถึงการประสานขับเคลื่อนนโยบายระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัดในการสนับสนุนงานเกษตรอินทรีย์/เกษตรกรรมยั่งยืน

ทั้งนี้ ผลจากการทำงานดังกล่าวได้สร้างเกิดการกระแสนิยมรับและขยายตัวของเกษตรกรรมยั่งยืนในชุมชนอย่างกว้างขวาง หลายชุมชนจึงสามารถขยายสมาชิกออกไปได้อย่างรวดเร็ว

16. ปัจจัยสู่ความสำเร็จ : แขนงนำชาวบ้านและองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง

ปัจจัยความสำเร็จประการสำคัญที่ทำให้องค์กรชุมชนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง คือ ความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านและการมีผู้นำที่เสียสละ ทำให้เกิดการเชื่อมโยงฐานการทำงานที่เข้มแข็งจากระดับกลุ่ม ขยายการทำงานสร้างความร่วมมือสู่ระดับตำบล เกิดการทำงานเชื่อมโยงกันทั้งในระดับสมาชิกกลุ่มเครือข่าย และการประสานความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ ภายนอกชุมชน

นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การพัฒนางานที่เพิ่มศักยภาพของชุมชนในการพึ่งตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคิดค้นงานอาชีพทางเลือกหรือวิถีการผลิตอันหลากหลายที่สอดคล้องกับฐานการผลิตในชุมชน ควบคู่กับการพัฒนารูปแบบการตลาดที่เหมาะสม การสร้างความมั่นคงทางอาหาร และการสืบทอดส่งต่อให้ลูกหลานเกษตรกรรุ่นใหม่ในชุมชน

อย่างไรก็ตาม คงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการหนุนเสริมอย่างเข้มข้นและต่อเนื่องขององค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในและนอกพื้นที่ ก็นับเป็นปัจจัยประการสำคัญที่ทำให้งานพัฒนาเป็นไปอย่างมีพลังและสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับชุมชนทั้งในเชิงกระบวนการทัศน์และเชิงรูปธรรม

17. ข้อจำกัดในการพัฒนางานเกษตรอินทรีย์

ในระดับชุมชนข้อจำกัดหลักๆ ในการพัฒนางานเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรกรรมยั่งยืน อยู่ที่ปัญหาเรื่องการปรับเปลี่ยนวิถีคิดกระบวนการทัศน์ในการผลิตของชาวบ้าน ปัญหาความไม่เข้าใจของผู้นำทางการในชุมชน ไปจนถึงข้อจำกัดในการจัดการผลผลิต และการควบคุมคุณภาพผลผลิต เป็นต้น หากแต่เมื่อพิจารณากันอย่างลึกซึ้ง จะพบว่าลำพังปัญหาหรือข้อจำกัดเหล่านี้ อย่างไม่เสียก็เชื่อว่าชุมชนสามารถจัดการได้ในที่สุด เนื่องจากมีแนวทางแก้ไขปัญหานั้นที่สามารถนำมาปรับใช้ได้ตามลักษณะของปัญหาและศักยภาพของชุมชน

สิ่งที่หนักหน่วงยิ่งกว่านั้น คือ ข้อจำกัดที่มาจากภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นนโยบายส่งเสริมระบบการเกษตรเพื่อตอบสนองการค้าการส่งออก การส่งเสริมพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ยูคาลิปตัส เข้ามาแทนที่การผลิตพืชอาหาร การก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม หรือโครงการพัฒนาที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมชุมชน เช่น โรงไฟฟ้าถ่านหิน นิคมอุตสาหกรรม ระบบชลประทานขนาดใหญ่ เป็นต้น ซึ่งแนวนโยบายเหล่านี้ก็ล้วนได้สร้างปัญหาให้กับสังคมไทยมาอย่างยาวนาน

เช่นนี้แล้ว หากเห็นพ้องต้องกันว่าวิถีการเกษตรที่เป็นคำตอบของสังคม คือ วิถีแห่งการพึ่งตนเองบนฐานความสุขของผู้ทุกคนในสังคม การแก้ไขข้อจำกัดจากปัจจัยภายนอกเหล่านี้ น่าจะเป็นสิ่งแรกที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญและแก้ไขอย่างจริงจัง ไม่ใช่มุ่งแต่พัฒนาตามแนวนโยบายแห่งการค้าการลงทุนที่มองไม่เห็นสิ่งใดนอกจากตัวเลขทางเศรษฐกิจ ซึ่งถึงที่สุดแล้วก็ไม่รู้ว่ามีผลประโยชน์ตกอยู่ในมือของใคร...

บทที่ 8 ข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของชาติ จากประสบการณ์ของภาคประชาชน

จากการศึกษาข้อมูลและสังเคราะห์ประสบการณ์ของชุมชนทั้ง 4 ชุมชน รวมทั้งการสัมภาษณ์เกษตรกร แกนนำชาวบ้าน และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ทำให้สามารถประมวลเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- ข้อเสนอต่อทิศทางและนโยบายการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน
- ข้อเสนอต่อการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ระดับชุมชนและท้องถิ่น
- ข้อเสนอต่อการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ.2551-2554

ข้อเสนอต่อทิศทางและนโยบายการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

1. ภาครัฐต้องส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นนโยบายหลักแห่งชาติ โดยต้องดำเนินนโยบายอย่างจริงจัง ไม่ควรประกาศเป็นเพียงวาระในการสนับสนุนส่งเสริมปีต่อปีหรือเป็นนโยบายที่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามวาระของการทำงาน

2. ภาครัฐต้องจัดให้มีองค์กรอิสระที่มีบทบาทและความรับผิดชอบโดยตรงในเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืน รวมทั้งมีการจัดสรรงบประมาณ และจัดกลไกที่ให้เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนหรือเกษตรอินทรีย์มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการองค์กรดังกล่าว รวมทั้งเปิดให้กลุ่มและองค์กรที่ทำงานส่งเสริมด้านเกษตรกรรมยั่งยืนหรือเกษตรอินทรีย์ สามารถเข้าถึงทรัพยากรจากองค์กรอิสระอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม

3. ภาครัฐต้องจัดทำนโยบายการจัดเขตพื้นที่เกษตรกรรมโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดเขตพื้นที่เกษตรกรรมที่อยู่บนฐานของชุมชน สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ทรัพยากรนิเวศและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้พื้นที่ที่จัดเป็นเขตเกษตรกรรมดังกล่าวต้องเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่เน้นความหลากหลายของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ไปจนถึงรัฐต้องยุติการส่งเสริมการปลูกพืชพลังงานในพื้นที่ที่เป็นฐานทรัพยากรด้านอาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่นาข้าว

4. ภาครัฐควรผลักดันนโยบาย กฎหมาย ระเบียบต่างๆ ที่สนับสนุนการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของประเทศ และเป็นกลไกที่สามารถให้ชุมชนสามารถเชื่อมประสานการทำงานกับท้องถิ่นได้ อาทิเช่น

- นโยบายจำกัดการใช้สารเคมี โดยเฉพาะสารเคมีที่มีพิษรุนแรงและที่เป็นอันตราย รวมถึงมีการผลักดันการเก็บภาษีการนำเข้าสารเคมีทางการเกษตรในอัตราสูงสุด
- กองทุนในการสนับสนุนปัจจัยด้านเกษตรอินทรีย์ ทำให้คนทำเกษตรอินทรีย์มีศักดิ์ศรี เท่าเทียมกับเกษตรกรเคมีและมีทางเลือกที่เท่าเทียมในสังคม
- จัดให้มีกองทุนอุดหนุนเกษตรกร เช่น ให้ทุนอุดหนุนโดยตรงแก่เกษตรกรที่อนุรักษ์ พันธุ์ข้าวพื้นบ้าน กองทุนที่ดินชุมชน สำหรับซื้อที่ดินที่อาจจะหลุดมือจากชาวบ้าน

5. ภาครัฐต้องปฏิรูประบบพันธบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ (จีเอ็มโอ) ทุกชนิด และมีนโยบาย สนับสนุนส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรและชุมชนอนุรักษ์และปรับปรุงพันธุกรรมพื้นบ้านและอาหาร ท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อนิเวศชุมชน ความหลากหลายทางชีวภาพ และวัฒนธรรมของชุมชน

6. ภาครัฐต้องสนับสนุนรูปแบบตลาดนัดสีเขียวในท้องถิ่นที่คำนึงถึงอาหารปลอดภัยและ เกษตรกรรมยั่งยืนโดยเชื่อมร้อยกับภาคีต่างๆ โดยเฉพาะหน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุข เช่น โรงพยาบาลทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่น สถานีอนามัย โรงเรียน เป็นต้น

7. ภาครัฐต้องให้การสนับสนุนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ประชาชนคิดเป็นทำเป็น เสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้แลกเปลี่ยนผ่านการปฏิบัติจริง ยุติการส่งเสริมแบบสำเร็จรูปที่ไม่ สอดคล้องกับวิถีชีวิต ทรัพยากรและวัฒนธรรมชุมชน

8. ภาครัฐต้องยุติการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ ที่อาจส่งผลกระทบต่อประชาชนและชุมชนใน วงกว้าง เช่น การก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก การสร้างโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ โรงไฟฟ้าถ่านหิน รวมทั้งโครงการที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดลอมชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่เป็นฐาน ทรัพยากรอาหาร แหล่งพันธุกรรม และทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน หรือหากมีความจำเป็นต้อง ก่อสร้างภาครัฐต้องจัดกระบวนการรับฟังความคิดเห็น (ประชาพิจารณ์) ของประชาชนอย่างเหมาะสม ก่อนตัดสินใจดำเนินการใดๆ

ข้อเสนอต่อการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ระดับชุมชนและท้องถิ่น

1. การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ต้องมองทุกมิติ จะมองเพียงเทคนิคความเป็นอินทรีย์อย่างเดียว หรือเน้นการทำงานด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวไม่ได้ ต้อง ยึดหลักคิดของความยั่งยืน การลดต้นทุน การผลิต พัฒนาระบบเกษตรที่หลากหลายตามศักยภาพและความเหมาะสมของพื้นที่ เน้นวางแผนการผลิตให้ความมั่นคงทางอาหาร มีรายได้ประจำวัน ประจำเดือน ประจำปี เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองเป็นสำคัญ

2. ควรมีการจัดตั้งหน่วยงานรับผิดชอบเกษตรอินทรีย์โดยตรง (เป็นองค์กรมหาชนหรือองค์กรอิสระ) ที่ทำงานทั้งระบบสนับสนุน ส่งเสริมผลิต วรรณคดีบริโภค และตลาด มีงบประมาณสนับสนุน มีแผนนโยบาย ยุทธศาสตร์พัฒนาเกษตรอินทรีย์โดยตรง ชัดเจน และสนับสนุนลงมาในระดับจังหวัด ตำบล อำเภอ ลงมาที่กลุ่มองค์กรชาวบ้าน

3. การกำหนดนโยบายต้องมีความหลากหลายตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ ไม่ใช่ทำการส่งเสริมแบบเดียวเหมือนกันหมดทั่วประเทศ หรือมุ่งสนับสนุนเพียงวัสดุอุปกรณ์ลงไปให้โดยที่เกษตรกรไม่ต้องการ โดยหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรที่เข้าไปหนุนเสริม ควรศึกษาปัญหาหรือรับฟังความต้องการของชาวบ้านก่อน แล้วจึงสนับสนุนให้สอดคล้องตรงความต้องการ และเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เอื้อให้เปลี่ยนแนวคิด สร้างแนวทางการจัดการผลผลิตให้กับเกษตรกร

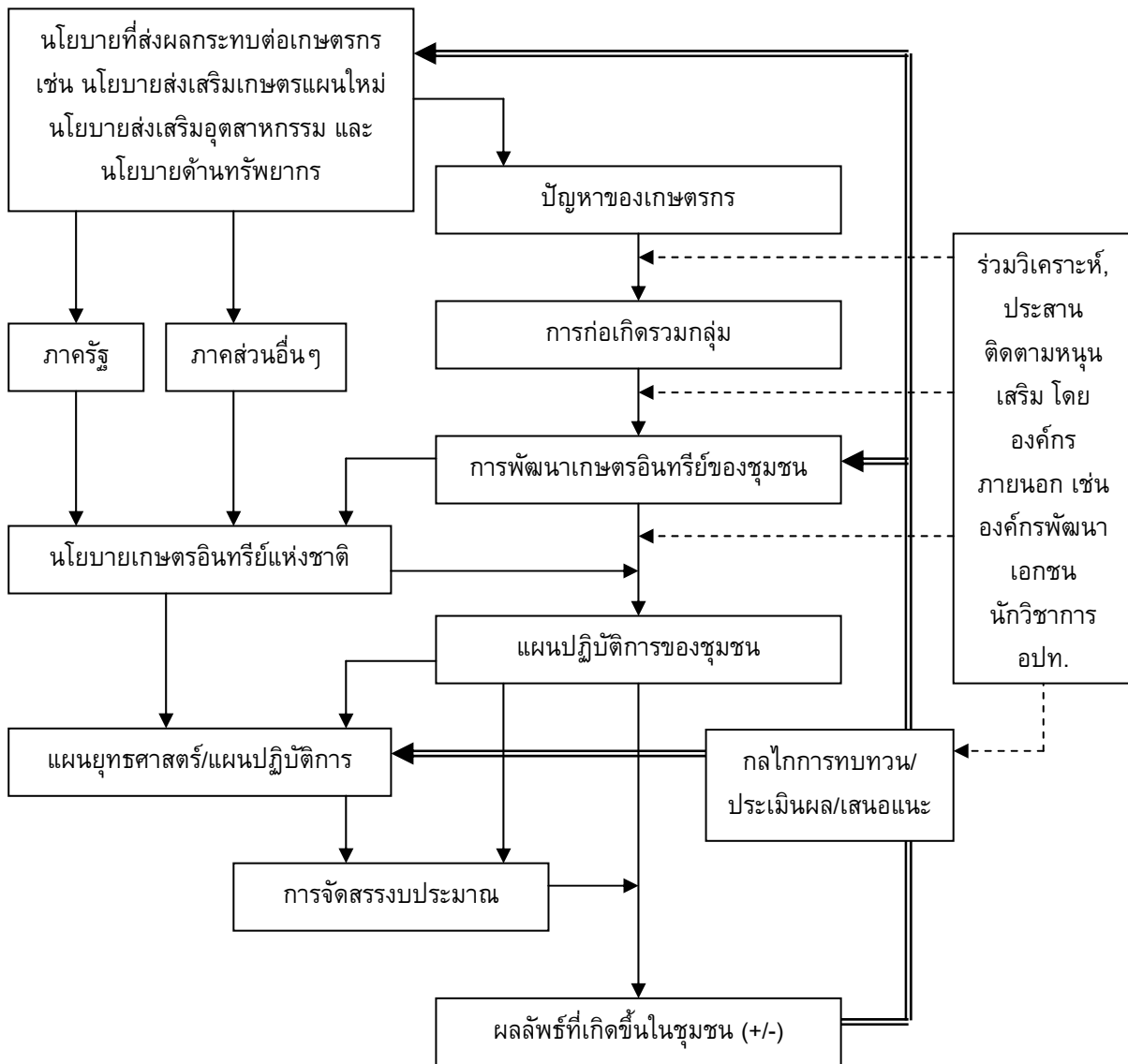
4. ระบบการสนับสนุน/การผลักดันแผน ต้องลงไปผ่านองค์กรเครือข่ายเกษตรกรมียั่งยืนในพื้นที่ ให้กลุ่มองค์กรชาวบ้านบริหารจัดการเอง คือ สร้างช่องทางให้งบประมาณสนับสนุนลงตรงมาถึงกลุ่มเกษตรกรที่ทำจริง ๆ โดยพิจารณาการสนับสนุนงบประมาณตามความจำเป็นและความเหมาะสม โดยไม่นำระเบียบงบประมาณของภาครัฐมาเป็นตัวกำหนดการใช้งบประมาณของชุมชน (ให้ชุมชนเสนอระเบียบการใช้งบประมาณที่เหมาะสมกับตนเอง)

5. กระบวนการสนับสนุนหรือกระบวนการเรียนรู้ต้องทำอย่างต่อเนื่อง มีการติดตามประเมินผลจากองค์กรรัฐหรือองค์กรอิสระที่เกี่ยวข้อง โดยให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลดังกล่าว

6. ต้องสนับสนุนให้ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการทำงานเกษตรอินทรีย์มาเป็นผู้ทำงาน สร้างการเรียนรู้ขยายความคิด ไม่ใช่ให้คนไม่มีความรู้และส่งเสริมเกษตรเคมีมาเป็นผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้

จากข้อเสนอข้างต้นสรุปได้ว่า ชุมชนควรเป็นศูนย์กลางในการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ระดับชุมชนและท้องถิ่น โดยหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรต่าง ๆ ทำหน้าที่ให้การสนับสนุนตามความต้องการของชุมชน กล่าวคือ ตั้งแต่ช่วงของการกำหนดนโยบายเกษตรอินทรีย์แห่งชาติควรเป็นการระดมความเห็นจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่ร่วมในการขับเคลื่อน เช่น ภาครัฐ นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจ และกลุ่มองค์กรเกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นโยบายการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ระดับชุมชนและท้องถิ่น จำเป็นต้องนำประสบการณ์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของชุมชนมาเป็นแนวทางการกำหนดนโยบาย จากนั้นควรผนวกรวมแผนปฏิบัติการของชุมชนหลอมรวมมาสู่การจัดทำแผนยุทธศาสตร์หรือแผนปฏิบัติการของประเทศต่อไป ซึ่งเมื่อมีการจัดสรรงบประมาณตามแผนปฏิบัติการก็จะทำให้เกิดการสนับสนุนได้ตรงตามความต้องการของชุมชนได้อย่างเหมาะสม

ทั้งนี้ ผลที่เกิดขึ้นจากการทำงานในระดับชุมชน จะต้องกลไกให้เกิดการทบทวนประเมินผล โดยองค์กรชุมชนรวมทั้งมีการเสนอแนะย้อนกลับไปที่ตัวแผนยุทธศาสตร์ และนโยบายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนนโยบายและแผนยุทธศาสตร์อย่างเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการการพัฒนาของชุมชนอย่างแท้จริง (ดูกรอบที่ 8-1)

แผนผังที่ 8-1 กรอบแนวทางการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ระดับชุมชนและท้องถิ่น

นอกจากนี้ ตลอดกระบวนการทำงาน ควรมีองค์กรภายนอกอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาประสานความร่วมมือ ร่วมขับเคลื่อนและติดตามหนุนเสริม เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเหมาะสมและบรรลุตามเป้าหมายที่ชุมชนวางไว้ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในส่วนของภาครัฐต้องบูรณาการการทำงานเข้าด้วยกัน การทำงานแบบแยกส่วน แยกกรม กอง ย่อมไม่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างแท้จริง เนื่องจากวิถีชีวิตของ

ชาวบ้านเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับทุกประเด็นไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า การเกษตร ประมง พลังงาน เป็นต้น

ข้อเสนอต่อการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ตาม แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ.2551-2554

1. ในการดำเนินงานตามแผนงานและโครงการที่กำหนดไว้แล้ว ไม่จำเป็นต้องเริ่มทุกพื้นที่พร้อมกัน แต่ควรมีการคัดเลือกจากความพร้อม ค้นหากลุ่มเป้าหมายที่มีความสนใจและมีศักยภาพในการขับเคลื่อนงานไปสู่ชุมชนได้อย่างแท้จริง ซึ่งอาจต้องปรึกษาหารือกับกลุ่มองค์กรชาวบ้านหรือนักพัฒนาเอกชนซึ่งมีประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ รวมทั้งจัดทำแผนงบประมาณที่ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ ไม่ควรเน้นแต่การกระจายงบประมาณไปตามหน่วยงานต่างๆ ในระบบราชการ เนื่องจากจะเป็นการทำงานแบบแยกส่วน แต่ควรเน้นจัดทำเป็นชุดโครงการสนับสนุนเกษตรอินทรีย์โดยตรงลงไปที่กลุ่มองค์กรชาวบ้านในพื้นที่เป็นหลัก

2. ให้ภาคประชาชนและชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์ฯ ในช่วงที่ผ่านมา โดยภาครัฐต้องเปิดให้ภาคประชาชนและชุมชนท้องถิ่นเข้าถึงข้อมูลการดำเนินงาน การใช้จ่ายงบประมาณ และข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้อย่างเหมาะสม

3. ภาคประชาชนและชุมชนท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการทบทวนแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ.2551-2554 และ แผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2551-2554 เพื่อการปรับปรุงแผนให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

4. ให้ทบทวนคณะกรรมการเกษตรอินทรีย์ระดับจังหวัดที่มีอยู่เดิมที่มีผู้ว่าฯ เป็นประธาน และตั้งให้มีคณะกรรมการระดับเกษตรอินทรีย์ระดับจังหวัด ที่มีตัวแทนมาจากหลายหน่วยงาน/ภาคส่วนต่างๆ เช่น องค์กรชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านเกษตรกรรมยั่งยืน กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ฯลฯ

5. ควรต้องทบทวนให้มีการปรับเปลี่ยนกลไกการบริหารจัดการงบประมาณ โดยไม่ควรนำเงินงบประมาณสนับสนุนแยกส่วนไปยังกรมกอง หน่วยงานของภาครัฐ แต่ให้ทำงานเชื่อมโยงแบบบูรณาการ

บรรณานุกรม

- กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต. หลักสูตรโรงเรียนเกษตรกรและพัฒนาเทคโนโลยีแบบมี
ส่วนร่วมปี 2551. (เอกสารอัดสำเนา)
- กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต. หลักสูตรโรงเรียนเกษตรกรและพัฒนาเทคโนโลยีแบบมี
ส่วนร่วมปี 2552. (เอกสารอัดสำเนา)
- กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต. เอกสารประกอบการประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2550
กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา. (เอกสารอัดสำเนา)
- กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต. เอกสารประกอบการประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2551
กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา”. (เอกสารอัดสำเนา)
- เกษม เพชรนที. ต้นแบบนักพัฒนา บนศรัทธาที่มั่นคง. 12 พฤศจิกายน 2550.
- คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2547. รายงานการติดตามประเมินผล
หลังสิ้นสุดโครงการ. โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จ.เชียงใหม่. หลักการและแนวทางการปลูกผักปลอดสารเคมีใน
ระบบเกษตรยั่งยืน. (เอกสารอัดสำเนา)
- เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทรา. 2549. รูปแบบการบริหารจัดการกองทุนเกษตรกรรม
ยั่งยืนของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จ.ฉะเชิงเทรา.
- โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ภูมิภาคฉะเชิงเทรา. 2548.
รายงานสิ้นสุดโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย
ภูมิภาคฉะเชิงเทรา. (เอกสารอัดสำเนา)
- โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย. 2547. รายงานผลการ
ดำเนินงานโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ภู
มิเวศน์เชียงใหม่-ลำพูน.
- โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย. 2548. รายงานการประเมินผล
โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย.
- ตรียดา ตรีมรรคา และ อุบล อยู่หว่า. 2551. รายงานการศึกษาสถานภาพและบทบาทตลาด
ทางเลือกในประเทศไทย : การเข้าถึงตลาดของเกษตรกรรายย่อย.

- ถนอม ขุนเพชร. 2551. **เพียงผีเสื้อขยับปีก 2 : เรื่องดี ๆ ของภาคีแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา ประจำปี 2550-2551.** สนับสนุนโดย สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (สวรส.ภาคใต้ มอ.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา.
- นวลใย วัฒนกุล และ พีรชัย กุลชัย. 2547. **รายงานการติดตามประเมินผลโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อยภูมิวิเศษจะเชิงเทรา.** (เอกสารอัดสำเนา)
- ปราณี วุ่นฝ้าย. 2550. **รูปแบบเกษตรกรรมเครือข่ายเกษตรยั่งยืนสงขลา. เครือข่ายเกษตรยั่งยืนสงขลา เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก.**
- พลูเพชร สีเหลืองอ่อน. 2549. **รูปแบบการบริหารจัดการกองทุนเกษตรกรรมยั่งยืนของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จ. จะเชิงเทรา.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยรังสิต
- วิฑูรย์ ปัญญากุล และ ตรียดา ตริมรรคา .2539. **บนผืนแผ่นดินและชีวิตเดียวกัน : บทบาทหญิงชายในระบบเกษตรกรรมทางเลือก.** หนังสือประกอบงานสมัชชาเกษตรกรรมทางเลือก ครั้งที่ 2
- สถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา และ สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด. **แม่ทา : บทเรียนที่ยาวนานสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน.** (เอกสารอัดสำเนา)
- สถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา. **แผนยุทธศาสตร์ชุมชน 5 ปีตำบลแม่ทา.** (เอกสารอัดสำเนา)
- สัมพันธ์ จันทร์แสง. 2551. **รายงานฉบับสมบูรณ์ กรณีศึกษาตลาดทางเลือกสุรินทร์.**
- สัมพันธ์ จันทร์แสง และ อารัติ แสงอุบล. 2547. **รายงานฉบับสมบูรณ์ รายงานผลการศึกษาวิจัยการรวมกลุ่มองค์กรชาวบ้าน : มิติงานเกษตรทางเลือกของสุรินทร์.**
- สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด. 2552. **รายงานกิจการประจำปีของสหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด.** (เอกสารอัดสำเนา)
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2552. **แผนยุทธศาสตร์ การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554 และแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2551-2554.**

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

ประพัฒน์ อภัยมุล

อนันต์ ดวงแก้วเรือน

ชมชวน บุญระหงษ์

พนมกร นามจันทร์

กนกศักดิ์ ดวงแก้วเรือน

นันทวัน หาญดี

พลูเพ็ชร สีเหลืองอ่อน

ยุพิน คะเสนา

สะอั้ง สุริยา

บุญไทย กล้าหาญ

เอื้องฟ้า ชำเกตุ

ชลี บึงไพร

กัญญา อ่อนศรี

ภาคภูมิ อินทร์แป้น

จันทร์ศรี สุปลัษร

ธัญญา แสงอุบล

อารดี แสงอุบล

สัมพันธ์ จันทร์แสง

ระนอง ชันสุวรรณ

นายทวีป บัณฑิตโต

นายธานี จิตสุรธณ

นางฉลวย จันทร์วัฒนะ

นายชม ธรรมรัตน์

ปราชญ์ชาวบ้านเกษตรยั่งยืนแม่ทา ต.แม่ทา อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

ประธานสถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา

ผู้อำนวยการสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน

ประธานคณะกรรมการบริหารสหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา

ผู้ประสานงานโครงการพัฒนาชนบทแควกระบม-สียัด และ

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต

ผู้ประสานงานมูลนิธิส่งเสริมทรัพยากรมนุษย์ และ

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต

ประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต

รองประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต

กรรมการกลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต

กรรมการกลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต

กรรมการรับรองฟาร์ม กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต

กรรมการบริหารกลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบลทมอ

กรรมการบริหารกลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบลทมอ

กรรมการบริหารกลุ่มเกษตรธรรมชาติตำบลทมอ

ผู้ประสานงานโครงการเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรสุรินทร์

ผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกสุรินทร์

กรรมการบริหารสหกรณ์กองทุนข้าวอินทรีย์สุรินทร์

ประธานเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดสงขลา

กรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ วัดจันทร์

กรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ วัดจันทร์

กลุ่มชมพื้นบ้านโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ วัดจันทร์

แกนนำกลุ่มโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ วัดจันทร์

เว็บไซต์

<http://www.nesdb.go.th>

<http://www.greenet.or.th>

<http://www.chacherngsao.go.th>